

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

**BAYAN KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN
SORUNLARLA BAŞA ÇIKMADA KUR'AN-I
KERİM'E BAŞVURMAYLA İLGİLİ TUTUMLARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

AYFER ŞENGÜL

BURSA-2017

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

**BAYAN KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN
SORUNLARLA BAŞA ÇIKMADA KUR'AN-I
KERİM'E BAŞVURMAYLA İLGİLİ TUTUMLARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

AYFER ŞENGÜL

Danışman:

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

BURSA- 2017

TEZ ONAY SAYFASI *

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda 701221012 numaralı Ayfer ŞENGÜL'ÜN hazırladığı "Bayan Kur'an Kursu Öğreticilerinin Sorunlarla Başa Çıkmada Kur'an-ı Kerim'e Başvurmayla İlgili Tutumları" konulu Yüksek Lisans Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 22/12/2017 günü 14:00. - 16:00..saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... başarılı..... (başarılı/başarısız) olduğuna .....oybirliği..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLI

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Naci KULCA

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

22/12/2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 22/11/2017

Tez Başlığı / Konusu: Bayan Kur'an Kursu Öğreticilerinin Sorunlarla Başa Çıkmada Kur'an-ı Kerim'e Başvurmayla İlgili Tutumları

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 292 sayfalık kısmına ilişkin, 22/11/2017 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 20'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
22.11.2017

Adı Soyadı: Ayfer ŞENGÜL
Öğrenci No: 701221012
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Programı: Tezli Yüksek Lisans Programı
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

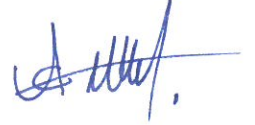
22/11/2017

* Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Bayan Kur’an Kursu Öğreticilerinin Sorunlarla Başa Çıkmada Kur’an-ı Kerim’e Başvurmayla İlgili Tutumları” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

22/11/2017

Adı Soyadı : Ayfer ŞENGÜL
Öğrenci No : 701221012
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Programı : Din Psikolojisi
Statüsü : Y. Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Ayfer Şengül
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Psikolojisi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı : xvi+275.
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 2017.
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

BAYAN KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN SORUNLARLA BAŞA ÇIKMADA KUR'AN-I KERİM'E BAŞVURMAYLA İLGİLİ TUTUMLARI

Bu çalışma, Kur'an kursu öğretmenlerinin sorunlarla başa çıkmada Kur'an-ı Kerim'e başvurma durumlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Kur'an-ı Kerim, İslam inancına göre ilâhî bir kitaptır. İnananlar arasında onu okumak, dinlemek hatta okuma bilmeyenlerin sırf Mushafa bakması bile ibadet kabul edilir. İbadetin yanı sıra Kur'an-ı Kerim, insanların psikolojik ve ruhsal durumları üzerinde de etkili olmaktadır. Müslüman bireyler hayatın akışı içerisinde Kur'an-ı Kerim'e her gün vakit ayıramayabilir. Fakat Kur'an kursu öğretmenleri meslekleri gereği, Kur'an-ı Kerim'le her gün meşgul olmaktadır. Peki, bu birliktelik öğretmenlerin psikolojik iyi olma durumlarına özel bir katkı sağlamakta mıdır? Öğreticiler, alfabesinin ötesine geçip Kur'an-ı Kerim'le varoluşsal bir ilişki kurabilmekte midir? Hayatın zorlukları karşısında kutsal metinler, öğretmenlere bir referans sağlamakta mıdır? Kısaca öğretmenlerin Kur'an-ı Kerim okur veya dinlerken yaşadıkları dînî ve psikolojik tecrübeler, konumuzun özünü oluşturmaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki yaptığımız araştırmalar çerçevesinde, bu konuyla doğrudan alakalı akademik bir çalışmaya rastlayamadık. Bu durum da bizim için bir zorluk oluşturdu. Ve bazı verilerimizi destekleyemedik.

Çalışmamız teorik ve alan araştırması olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dini başa çıkma, Kur'an-ı Kursu öğretmenlerinin genel profili, Kur'an-ı Kerim'le ilgili genel tutumları ve psikolojide Kur'an-ı Kerim'den yararlanmanın imkanı incelenmiştir. İkinci bölümde ise mülakat yöntemiyle İstanbul ve Bursa'daki farklı ilçe müftülüklerinde görevli 35 Kur'an kursu öğreticisiyle yapılan alan araştırmasında, öğretmenlerin Kur'an-ı Kerim'le ilişkisi ve sorunlarla başa çıkmada ondan ne kadar yararlandıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dini Başa Çıkma, Kur'an-ı Kerim, Kur'an Kursu Öğreticileri, Kur'an'dan Etkilenme, Özel Etkilenme Deneyimleri, Kur'an'la İlgili Tutumlar.

ABSTRACT

Name and Surname : Ayfer Şengül
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Science of Philosophy and Religion
Branch : Psychology of Religion
Degree Awarded : Master's Thesis
Page Number : xvi+275
Degree Date : ../.../2017.
Supervisor : Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

ATTITUDES OF FEMALE QUR'AN TEACHERS TO REFER TO QUR'AN ON COPING WITH DAILY ISSUES

The aim of this study is to examine the effects of appealing to Holy Qur'an on the attitudes of female Qur'an course teachers in coping with daily issues.

Qur'an is a holy book according to Islamic belief. Reading and listening Qur'an or even only looking at the Moshaf for the ones who cannot read are accepted as an act of worship among the believers. Besides being a worship, Holly Qur'an has some influences on human psychology and moral situation. People may not spare a lot of time to reading it everyday in the course of life. However, as an occupational requirement, Quran course teachers are occupied by Quran every day. If this is the case, does this association make a special contribution to the psychological well-being of teachers? Are the teachers be able to go beyond the alphabet of it and establish an existential relationship with the Holy Qur'an? Do sacred texts constitute a reference point for the teachers in the face of difficulties of life? In short, the spiritual and the psychological experiences that the teachers undergo while reading and listening Qur'an constitutes the essence of our research. We must point out the fact that we could not find an academic work directly related to this topic in the framework of our research. This has also created a difficulty for us.

This research is composed of both theoretical and practical frameworks. In the first section, after a general information about religious coping and profile of Qur'an teachers, the possibility of using Qur'an in coping with problems was examined. In the second section with an interview-based field research involving 35 Qur'an teachers who work at Istanbul and Bursa; the relationships of Qur'an teachers with the Holy Qur'an and to what extent they take the Qur'an as a reference point in coping with problems were tried to be figured out.

Keywords: Religious Coping, The Holy Qur'an, Qur'an Courses Teachers, Affected by Qur'an, Special Influence Experiences, Attitudes About the Qur'an.

ÖNSÖZ

İnsanlar hayatın zorluklarıyla başa çıkmak için bir takım yollar ve vasıtalar kullanırlar. Dini inanç, değer ve uygulamalar ise bunlardan en yaygındır. Psiko-sosyal durumumuz, kişiliğimiz ve davranışlarımız üzerinde; içinde büyüyüp geliştiğimiz toplumun, kültürün ve dinin çok önemli katkıları olduğu açıktır. Dolayısıyla din, bireylerin duygu, düşünce ve davranışları üzerinde en etkili faktörlerden birisidir. Hayatın akışı içerisinde birçok davranışımız dini nitelik taşıyabilir.

Stres verici olarak algılanan olaylar karşısında bireyde birbiriyle etkileşimli olan bir takım süreçler devreye girer. Bu aşamaların bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarında dinin etkilerine rastlamak mümkündür.

Kutsal kitaplar, inananlar için dinin en temel kaynaklarıdır. Her kutsal kitap gibi Kur'an-ı Kerim de inananlarının hayatlarını değişik yönlerde etkilemekte ve yönlendirmektedir. Müslümanlar, Kur'an'ın Allah'ın yüce kelamı olduğuna inanmakta ve onu diğer tüm kitaplardan farklı bir psikolojide okumaktadır. Psikolojide Kur'an-ı Kerim'in etkilerinin incelenmesinin; hem Kur'an-ı Kerim'in daha iyi anlaşılması hem de ona inanan bireylerin dini yaşantılarının anlaşılması noktasında din psikolojisine katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Bugün birçok ülkede yapılan klinik ve deneysel araştırmalarda Kur'an-ı Kerim'in sadece dinletisinin bile bireylerin psikolojik iyi olma hallerinde artış sağladığı tespit edilmiştir. Peki, Kur'an-ı Kerim'i her gün okuyan-dinleyen ve onu insanlara öğretmek gibi kutsal bir görevle memur edilmiş Kur'an kursu öğrencilerinin Kur'an-ı Kerim'le ilişkileri ve etkileşimleri ne şekildedir? Kur'an-ı Kerim'den ne derece etkilenmekte ve sorunlarla başa çıkmada ona ne ölçüde başvurumaktadırlar? Her gün Kur'an-ı Kerim'le iletişime geçmek, öğrencilerin hayatlarını diğer müslümanlara nazaran daha çok etkilemekte midir? Sorularımız bu şekilde çoğaltılabilir. Kur'an-ı Kerim'in kendine özgü tilavetinin dışında yüce manalar ihtiva eden bir içeriği vardır. Kur'an-ı Kerim insanlığa, modern dünyanın sunduğu tüm düşünce sistemlerinden farklı bir pencere açmakta; inananlara bambaşka bakış açıları sunmaktadır. Yaşamın anlamı ve gayesi, öncesi ve sonrası gibi ontolojik konular tüm insanların ortak sorularıdır. Hemen hemen tüm felsefi ve dini düşünce sistemleri, insanların bu meraklarına cevap verme iddiasında bulunur. Dolayısıyla bilinçli şekilde tercih edilmiş bir dinin, kutsal kabul edilen metin ya da söylemlerinin, inananların hayatına etkide bulunmaması düşünülemezdi.

Bu alışmada Kur'an kursu öğreticilerinin, sorunlarla başa çıkmada Kur'an-ı Kerim'e başvurmayla ilgili tutumları konu edinilmiştir.

Araştırmamız kavramsal ve alan araştırması olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kavramsal alanı oluşturan birinci bölümünde, başa çıkma ve dini başa çıkma konusunun teorik erevesi sunulmuş ve yapılan araştırmalar ışığında dini başa çıkma ve ruh sağlığı ilişkisine değinilmiştir. Ardından Kur'ân kursu öğreticiliği ve lkemizde Kur'ân-ı Kerim'le ilgili genel tutumlar incelenmiş; son olarak da psikolojide Kur'ân-ı Kerim'den yararlanmanın imkanı tartışılmıştır.

Analiz ve değerlendirmeye ayrılmış ikinci bölümde ise öğreticilerin, mesleki memnuniyet, mesleki yeterlilik durumları, Kur'an-ı Kerim'den etkilenme durumları ve sorunlarla başa çıkmada Kur'an-ı Kerim'e başvurma tutumları içerik ve betimsel analiz yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Sonuç kısmı ise verilerin değerlendirilmesine ayrılmıştır.

Son olarak tez konusunun seçimi ve hazırlanması sürecinde sabır ve hoşgörüsüyle desteklerini eksik etmeyen; değerli vaktini ve tecrübesini benimle paylaşma lutfunu göstermiş kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ'ye çok teşekkür ediyorum. Tezin hazırlanması sürecinde fikirlerini benimle paylaşan sevgili arkadaşım Arş. Gör. Esra İRK ve Anisa ESATİ'ye çok teşekkür ederim. Tahsil hayatım boyunca maddi-manevi yardımlarını esirgemeyen aileme minnettar olduğumu ifade etmek isterim. Tezin, mesleki alanı içeren bölümlerinde benimle fikirlerini paylaşan stadım, sevgili babam Remzi Pehlivan'a ve bu süreçte beni hep destekleyen sevgili eşim Ferhat'a teşekkür ediyorum. Ayrıca benim için değerli vakitlerini ayırıp mülakat görüşmelerini kabul eden meslektaşlarıma şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xv

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı	5
2. Araştırmanın Problemi	6
3. Araştırma Modeli	7
4. Araştırmanın Sınırlılıkları	8
5. Evren ve Örneklem	9
6. Veri Toplama Aracı – Verilerin Analizi	9

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. BAŞA ÇIKMA	10
1.1. Tarihsel Arka Plan.....	10
1.2. Kavram Üzerine	11
1.3. Başa Çıkma ile İlgili Kuramsal Beş Farklı Yaklaşım	13
1.4. Başa Çıkma Süreci	14
1.5. Başa Çıkma Stratejileri	14
1.5.1. Bastırma / Duyarlılaştırma	16
1.5.2. Aktif Davranışsal Başa Çıkma	17
1.5.3. Aktif Bilişsel Başa Çıkma	18

1.5.4. Kaçınma Stratejileri.....	19
1.5.5. Problem Odaklı Başa Çıkma	19
1.5.6. Duygu Odaklı Başa Çıkma	20
2.DİNİ BAŞA ÇIKMA	22
2.1.Tarihsel Arka Plan.....	22
2.2. Dini Başa Çıkma Kavramı ve Süreci	23
2.3. Pargament'in Din İle Başa Çıkma Arasındaki İlişki Kuramı.....	25
2.3.1.. Başa çıkma sürecinin bir parçası olarak din	25
2.3.2. Başa çıkma sürecinin yardımcısı olarak din	26
2.3.3. Başa çıkma sürecinin bir ürünü olarak din	26
2.4. Dini Başa Çıkma Tarzları.....	27
2.4.1. Kişisel yönelimli (self-directing).....	28
2.4.2. Erteleme-kaçış-olumsuz tevekkül (deferring)	28
2.4.3. İşbirlikçi yaklaşım (collaborative).....	28
2.5. Dini Başa Çıkma Metotları	28
2.5.1. Olumlu Dini Başa Çıkma	29
2.5.2. Olumsuz dini başa çıkma.....	30
2.6. Dini Başa Çıkmada Temel Hedefler	31
3. DİNİ BAŞA ÇIKMANIN RUH SAĞLIĞINA ETKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ ..	32
4. KUR'AN KURLARI VE BAYAN ÖĞRETİCİLERİ HAKKINDA GENEL PROFİL	38
4.1.Kur'an Kurslarına Genel Bir Bakış.....	38
4.2. Din Görevlisi Olarak Kur'an Kursu Öğreticiliği ve Önemi.....	43
4.3.Öğreticilerin Mesleki Yeterliliği	47
4.4. Kur'an Kursu Öğreticiliğinin Zorlukları ve Karşılaşılan Bazı Sorunlar	49
5. KUR'AN-I KERİM'LE İLGİLİ TUTUMLAR	53
5.1. Tutum, Dini Tutum ve Tutumların Değişim Ve Gelişiminde Etkili Olan Faktörler	53
5.2. Dini Açından Kur'an Okuma Kavramı ve Dünden Bugüne Kur'an Okuma Tutumları.....	57
6. PSİKOLOJİDE KUR'AN'DAN YARARLANMANIN İMKÂNI YA DA KUR'AN'IN BİREYİN DUYGU, DÜŞÜNCE VE TUTUMLARINA ETKİSİ.....	70
6.1. Dini Güdüler ve Kur'an	73

6.1.1. Çaresizlik Hissi ve İlahi Yardım İsteği	73
6.1.2. Suçluluk ve Günahkârlık Duygusu.....	74
6.1.3. Sıkıntı ve Güvenlik İhtiyacı.....	77
6.1.4. Varoluşsal Kaygılar, Anlam ve Kimlik Arayışı	79
6.1.5. Ölüm Kaygısı ve Gayba İman	81
6.2. Sorunlarla Başa Çıkmada Kur'ânî Referans.	85
6.2.1. Ailevi Problemler ve Kur'an-ı Kerim.....	85
6.2.2. Ekonomik Problemler ve Kur'an-ı Kerim.....	89
6.2.3. Problemler Karşısında Kur'an-ı Kerim'in İnsanın Düşünce, Duygu ve Davranışları Üzerine Etkileri.....	90
7. KUR'AN'IN AHENK VE MÛSİKÎSİYLE, MAKAMLI OKUNUŞU YÖNÜYLE BİREYLERİ ETKİLEMESİ	102

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

1. MÜLAKATTA YER ALAN KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	108
1.1. Katılımcıların Cinsiyet Durumu.....	108
1.2. Katılımcıların Yaş Durumu	108
1.3. Katılımcıların Eğitim Durumu	109
1.4. Katılımcıların Medeni Durumu	111
1.5. Katılımcıların Hizmet Süreleri	112
1.6. Katılımcıların Görev Yaptıkları Kurslar ve Hafızlık Durumları.....	112
2. KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER İLE İLGİLİ BULGULAR	113
2.1. Öğreticilerin En Çok Karşılaştıkları Problemler	113
2.2. Öğreticilerin En Çok Karşılaştıkları Mesleki Problemler	118
2.2.1. Kursla İlgili Problemler	118
2.2.2. İdari - Kurumsal Alandaki Problemler	126
2.3. En Çok Karşılaşılan Problemlerin Değişkenler Açısından İncelenmesi.....	135
2.3.1. Eğitim Durumu ile En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım ...	135

2.3.2. Medeni Durumu ile En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım ..	136
2.3.3. Görev Yapılan Kurslar ile Kursta En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım	137
2.3.4. Görev Yapılan Kurslar ile İdari-Kurumsal Alanda En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım.....	138
2.3.5. Hizmet Yılı Değişkeni ile İdari-Kurumsal Alanda En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım.....	139
3. KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİN MESLEKİ MEMNUNİYET DURUMLARI	140
4. KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN MESLEKİ YETERLİLİKLERİ	143
4.1. Öğreticilerin Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları.....	143
4.2. Öğreticilerin Mesleki Anlamda En Çok Eksiklik Hissettikleri Yönler.....	147
4.3. Öğreticilerin Mesleki Yeterlilik Durumlarının Değişkenler Açısından İncelenmesi	148
4.3.1. Eğitim Durumu Değişkeni ile Mesleki Yeterlilik Arasındaki Dağılım	148
4.3.2. Hizmet Süresi Değişkeni ile Mesleki Yeterlilik Arasındaki Dağılım	149
4.3.3. Hafızlık Durumu Değişkeni ile Mesleki Yeterlilik Arasındaki Dağılım.....	150
5. ÖĞRETİCİLERİN KUR'AN-I KERİMİLE İLGİLİ TUTUMLARI.....	151
5.1. Kurs Dışında Kur'an Okuma Sıklığı.....	151
5.2. Kur'an-ı Kerim'i Anlamaya Yönelik Çabalar.....	153
5.3. Takip Edilen Dini Yayınlar (Meal – Tefsir).....	155
5.4. Dini Merasimlerden Ücret Talep Etme (Mevlüt-Hatim).....	157
5.5. Derslerde Meal-Tefsir Okuyup Öğrencilerle Paylaşma Durumu.....	160
5.6. Kur'an-ı Kerim'i Okuma Amaç ve Tutumları	161
5.7. Kur'ân-ı Kerîm ile İlgili Tutumların Değişkenler Açısından İncelenmesi	170
5.7.1. Hafızlık Durumu Değişkeni ile Kurs Dışında Kur'ân-ı Kerîm Okuma Sıklığı Arasındaki Dağılım	170
5.7.2. Görev Yapılan Kurslar ile Derslerde Meal-Tefsir Okuyup Paylaşma Durumu Arasındaki Dağılım	172
5.7.3. Hafızlık Durumu Değişkeni ile Kur'an-ı Kerim'i Okuma Amaçları Arasındaki Dağılım	175
6. ÖĞRETİCİLERİN KUR'AN-I KERİM'DEN ETKİLENME DURUMLARI	177
6.1. Kur'an-ı Kerim'in En Çok Etkilenilen Yönü.....	177
6.2. Kur'an-ı Kerim'in Öğreticiler İçin İfade Ettiği Anlam.....	183

6.3. Mana Olarak Kur'an-ı Kerim'in En Çok Etkilenilen Konuları.....	187
6.4. Kur'an-ı Kerim Okurken, Dinlerken Hissedilen Duygular.....	191
6.5. Kur'an-ı Kerim'e Yönelme İhtiyacı.....	196
6.6. Belirli Ayet ve Sûrelerle İlgili Olarak Yaşanan Özel Etkilenme Türleri.....	198
7. ÖĞRETİCİLERİN, SORUNLARLA BAŞA ÇIKMADA KUR'AN-I KERİM'E BAŞVURMA DURUMLARI.....	200
7.1. Eğitim Durumu Değişkeni ile Öğreticilerin Sorunlarla Başa Çıkmada Kur'an-ı Kerim'e Başvurma Durumları Arasındaki Dağılım.....	206
7.2. Kur'an-ı Kerim'den Etkilenme Sonucunda İnanç ve Düşüncelerde Meydana Gelen Değişim.....	207
7.2.1. Ailevi ve Ekonomik Problemlerle Başa Çıkmada Kur'an'ın Öğreticilerin İnanç ve Düşüncelerine Etkisi.....	213
7.2.2. Kişisel Problemlerle Başa Çıkmada Kur'an'ın Öğreticilerin İnanç ve Düşüncelerine Etkisi.....	217
7.3. Kur'an-ı Kerim'in Duygular Üzerindeki Etkisi.....	220
7.3.1. Ailevi ve Ekonomik Problemlerle Başa Çıkmada Kur'an'ın Öğreticilerin Duyguları Üzerindeki Etkisi.....	220
7.3.2. Kişisel Problemlerle Başa Çıkmada Kur'an'ın Öğreticilerin Duyguları Üzerindeki Etkisi Kur'anî Referans.....	223
7.4. Kur'an-ı Kerim'den Etkilenme Sonucunda Davranışlarda Meydana Gelen Değişim.....	227
8. ÖĞRETİCİLERİN DİNİ BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ VE KUR'AN-I KERİM İLİŞKİSİ.....	231
8.1. Öğreticilerin Dini Başa Çıkma Stratejilerinin Değerlendirilmesi (Kişisel Yönelimli (Self-Directing)- Erteleme - Kaçış - Olumsuz Tevekkül (Deferring)- İşbirlikçi Yaklaşım (Collaborative) Stratejileri Açısından).....	231
8.2. Öğreticilerin Dini Başa Çıkma Stratejilerinin Olumlu- Olumsuz Başa Çıkma Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi.....	235
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	239
KAYNAKÇA.....	258
EKLER.....	273

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
A.Ü.İ.F.	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
U.Ü.İ.F.	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
D.İ.B.	Diyanet İşleri Başkanlığı
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
md.	Madde
No.	Numara
p.	Page
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Vol.	Volume

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Yaş Durumu.....	108
Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Durumu	109
Tablo 3: Katılımcıların Medeni Durumu.....	111
Tablo 4: Katılımcıların Hizmet Yılı	112
Tablo 5: Öğreticilerin Çalıştıkları Kurslara Göre Dağılımı.....	112
Tablo 6: Katılımcıların En Çok Karşılaştıkları Problemler.....	113
Tablo 7: Katılımcıların Kursla İlgili Olarak Yaşadıkları Problemler.....	118
Tablo 8: Katılımcıların İdari – Kurumsal Alanda Yaşadıkları Problemler	126
Tablo 9.: Katılımcıların Eğitim Durumu ile En Çok Karşılaştıkları Problemler Arasındaki İlişkiye Göre Dağılımları.....	135
Tablo 10.: Katılımcıların Medeni Durumu ile En Çok Karşılaştıkları Problemler Arasındaki İlişkiye Göre Dağılımları	136
Tablo 11.:Görev Yapılan Kurslar ile Kursta Yaşanılan Problemler Arasındaki İlişki.....	137
Tablo 12.:Görev Yapılan Kurslar ile İdari-Kurumsal Alanda Yaşanılan Problemler Arasındaki İlişki	138
Tablo 13: Öğreticilerin Hizmet Yılı ile İdari-Kurumsal Alanda Yaşadıkları Problemler Arasındaki Dağılım	139
Tablo 14: Öğreticilerin Mesleki Memnuniyet Durumları	140
Tablo 15: Öğreticilerin İdareyle İlgili Memnuniyet Durumları	143
Tablo 16: Öğreticilerin Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları.....	144
Tablo 17: Öğreticilerin Eğitim Durumu ile Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları Arasındaki Dağılımı.....	148
Tablo 18.: Öğreticilerin Hizmet Süresi ile Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları Arasındaki İlişki Dağılımı	149
Tablo 19: Öğreticilerin Hafızlık Durumu ile Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları Arasındaki Dağılım.....	150
Tablo 20: Öğreticilerin Kurs Dışında Kur'an Okuma Durumları	151
Tablo 21: Öğreticilerin Kur'an-ı Kerim'i Daha İyi Anlamak İçin Başvurdukları Yöntemler.....	153
Tablo 22: Öğreticilerin Takip Ettikleri Meal-Tefsir Eserleri	155

Tablo 23: Öğreticilerin Derste Öğrencilerle Meal-Tefsir Alanında Paylaşım Durumlarına Göre Dağılımları.....	160
Tablo 24: Öğreticilerin Kur'an-ı Kerim'i Okuma-Dinleme Amaçlarına Göre Dağılımları	161
Tablo 25.: Öğreticilerin Hafızlık Durumu ile Kur'ân-ı Kerîm Okuma Sıklıkları Arasındaki Dağılım.....	170
Tablo 26: Öğreticilerin Görev Yaptıkları Kurslar ile Derslerde Meal-Tefsir Okuyup Paylaşma Durumu	172
Tablo 27: Öğreticilerin Hafızlık Durumları ile Kur'an-ı Kerimi Okuma Amaçları Arasındaki İlişki Dağılımı	175
Tablo 28: Öğreticilerin Kur'an'dan En Çok Etkilendikleri Yönler.....	177
Tablo 29: Kur'an-ı Kerim'in Öğreticiler İçin İfade Ettiği Anlam.....	183
Tablo 30: Öğreticilerin Kur'an'dan En Çok Etkilendikleri Konulara Göre Dağılımı.....	187
Tablo 31: Öğreticilerin Kur'ân-ı Kerîm Okurken – Dinlerken Hissettikleri Duygu Durumlarına Göre Dağılımları	191
Tablo 32: Öğreticilerin Hangi Ruh Halinde Daha Çok Kur'an Okuduklarına Göre Dağılımları.....	196
Tablo 33: Öğreticilerin Kur'an'da Hayatlarına Yön Veren, Özel Bir Yeri Olan Ayet veya Sureler	198
Tablo 34: Öğreticilerin Sorunlarla Başa Çıkmada Kur'ân-ı Kerîm'e Başvurmayla İlgili Durumları	201
Tablo 35: Katılımcıların Eğitim Durumu ile Başa Çıkmada Kur'ân-ı Kerîm'e Başvurma Durumları Arasındaki İlişkiye Göre Dağılımları	206
Tablo 36: Öğreticilerin, Kur'ân-ı Kerîm'den Etkilenme Sonucunda İnanç ve Düşüncelerinde Meydana Gelen Değişim Durumlarına Göre Dağılımları.....	210
Tablo 37: Öğreticilerin, Ailevi ve Ekonomik Problemlerde Kur'an'a Başvurma Durumları	213
Tablo 38: Öğreticilerin, Kişisel Problemlerde Kur'an'a Başvurma Durumları	217
Tablo 39: Kur'an-ı Kerim'in Davranışlara Etkisi.....	227

“Sabır ve namazla Allah’tan yardım dileyiniz.
Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir.”
Bakara, 2/153

GİRİŞ

Hayatın akışı içerisinde biz insanlar birçok sorunlarla karşılaşabiliriz; işler her zaman yolunda gitmeyebilir. Bazen yaşam amacımızı sorgularız, bazen yoruluruz, en sevdiğimiz kişilerden uzaklaştığımız olur. Mesleki sorunlar, ekonomik kaygılar, insanlarla ilişkilerimiz, ailevi meseleler hayatımızı zorlaştırabilir. Bazen sağlık sorunları da yaşayabiliriz. Bir takım kaygılarımız ortaya çıkabilir. Peki, bu tür durumların üstesinden gelebilmek için neler yaparız? Aşağıdaki cümleleri bu minvalde değerlendirmek güzel olacaktır:

“Dişçide dolgu için sıranın size gelmesini beklemek ya da bir iş görüşmesine hazırlanmak gibi stres yaratıcı ortamlarda kendinizi nasıl hissedersiniz? Siz de pek çok insan gibi yaşayacağınız korkuyu, yaşamın doğal bir parçası gibi kabullenemez ve araştırmacıların da bulduğu gibi kaygınızı gidermek için bilinçli bazı çabalar içine gireceksiniz. Tehdit edici bir durumla karşılaşan insanların kullandığı stratejilerin sayısı çoktur. Kendilerini işe verirler, benzer sorunlar yaşamış arkadaşlarıyla konuşurlar, konu üzerine bilgi toplarlar, konunun uzmanıyla görüşürler, alkol kullanırlar, sorunun kaynağına saldırırlar, sorunun kaynağını görmezden gelirler, spor yaparlar, insanlardan uzaklaşırlar, bir umut ışığı ararlar ve dua ederler.”¹ Peki, bu durumda kutsal metinlerden yararlanmanın imkanı var mıdır? Tam da bu konuyla ilgili olarak bir Kur’an kursu öğreticimizin şu ifadeleri iyi bir örnek oluşturuyor:

“En son dişimle ilgili bir problem yaşadım. Çok sorunlu bir azı dişim vardı, sonunda doktora gittim. Hemen çekilmesi gerektiğini söyledi; ben de kabul ettim. Cesur bir kişi olduğumu düşünürüm ama doktorun zorlandığını görünce açıkçası endişe ettim. Çektikten sonra dr. uzun bir süre kanamayı durduramadı, iki-üç kere iğneyle ilaç falan koydu, iğneyle dikmek istedi; sonra vaz geçti ama oldukça panik oldu. Durmayınca beni bekleme odasına aldılar. Yarım saatte bir tampon konularak, yardımcı hemşire eşliğinde 2-3 saat orada bekledim. Bu süreçte korku hissettim öncelikle. Ne olacak acaba bana?”

¹ Jerry M. Burger, *Kişilik*, (çev. İnan D. Erguvan Sarıoğlu), İstanbul, Kaknüs Yay., 2006, ss. 202-203.

Önemli bir şey olur mu, tehlikeli bir durum mu var? Diye aklımdan sorular geçiyordu. Bu süreçte içimden devamlı Ayete'l-kürsi'yi okudum. Rabbime sığındım. Onun izni ve iradesi olmadıkça hiçbir şeyin olmayacağını ve inşallah bu sorunun çözüleceğini düşündüm. Ayete'l kürsiyle Allah'ın hıfz-u emânında olduğumu daha çok hissedirim, o yüzden onu okurum. Çünkü orada Rabbimiz, kürsüsünün –ben buradan hakimiyetini-mülkiyetini anlıyorum- yeri ve göğü kapladığını ve o ikisi arasındakileri korumanın kendisine zor gelmeyeceğini bize haber vermektedir. İşte böylece kendimi sakinleştirmeye çalıştım. Ayrıca telefonumdan merhum İsmail Biçer hoca efendinin Kur'an-ı Kerim tilavetini dinledim. Ne zaman çaresiz kalsam, merhumun o güzel sesi beni sakinleştirir. Bir an başka aleme götürür. 'Her şey iyi olacak, geçecek inşallah' düşüncelerini aklıma getirir. Sonuç olarak eve gittim ve çok şükür öbür gün hiçbir problem kalmamıştı. Rabbime hamd olsun.” (36 yaşında, Yüksek Lisans mezunu ve evli bir öğretici.)

Tüm bunlar bize ne anlatmaktadır? Anladığımız kadarıyla kişiler stresle başa çıkmak için bir takım dini başa çıkma tarzlarını kullanabilmektedir. Dini başa çıkmanın birçok örüntüsüyle karşı karşıyayız. Dua, ibadet, teslimiyet, tevekkül, sabretme, kabullenme, affetme ve kutsal kitap okuma bunlardan bazılarıdır. Tabi “yaşamın dışsal koşulları karşısında bu şekilde bir tavır alabilmek, ancak eğer bu koşulların dışında bir referans noktası var ise mümkündür. Dinler işte böyle bir bakış açısı sağlıyorlar ya da sağladıkları iddiasındadırlar.”² İslam dini içerisinde yer alan zikir, tevbe, dua, tezkiye, tevekkül, sabır, affetmek ve kardeşlik (uhuvvet) gibi kavramlar bireyin ruh sağlığına katkılar sunmaktadır.³ Müslümanlar için bu kavramları dile getiren kaynak ise şüphesiz, öncelikle Kur'an-ı Kerim'dir. Mesela Kur'an, kişinin zor durumlarla başa çıkabilmesi için Allah'ı zikretmeyi tavsiye eder.⁴ “Stresle dinî baş etme metodu olarak yine Kur'an'da: Bakara 2/153'de sabır ve namaz, Saffat 37/143-144'de zikir ve tesbihat ile meşgul olma, Tâhâ 20/124'de Kur'an okuma, Zümer 39/62'de her şeyin Allah'tan olduğunu fark etme tavsiye edilmektedir.”⁵ Kur'an-ı Kerim ayrıca her zorlukla beraber bir kolaylık olduğunu⁶ söyleyerek bir yandan ümit kapısı aralarken, bir yandan kişileri çözüm için çabalamaya

² Carl G. Jung, *Keşfedilmemiş Benlik*, (çev. Barış İlhan), İstanbul, İlhan Yayınevi, 2000, s. 57.

³ Syed A. Husain, “Religion and Mental Health From The Muslim Perspective”, *Handbook of Religion and Mental Health*, (ed.) Harold G.Koenig, USA, Academic Press, 1998, pp. 285-287.

⁴ Abdulaziz Aflakseir, Peter C. Coleman, “Initial Development of the Iranian Religious Coping Scale”, *Journal of Muslim Mental Health*, Volume VI, Issue 1, 2011, pp. 44-61.

⁵ Ahmet C. Karakaş, Mustafa Koç, “Stresle Başa Çıkma ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 3, 2014, ss. 610-631.

⁶ İnşirah, 94/1-8.

motive eder. Allah'ın, kuluna şah damarından daha yakın olduğunu⁷ söyler. Böylece insan bilir ki kendisine çok yakın, onu gören – duyan, halinden haberi olan bir Rabbi vardır. Kalplerin ancak O'nu anmakla tatmin olacağını⁸ hatırlatır ki bu bilgi, mü'minler için derin manalar içerir. Allah, mü'minlerin velisi-dostu olduğunu⁹ söyler. İnsanlardan ve çevresel faktörlerden gelebilecek tüm tehlikelerden kendisine yönelip sığınmaya açıkça davet eder. Sadece çevresel değil bireysel sorunlar için de önerileri vardır. Mesela kişinin aklına gelen olumsuz düşüncelerden (vesvese) kendisine sığınmasını (istiâze) tavsiye eder.¹⁰ Her durumda kendisine tevekkül edilmesini¹¹ öğütler. Çünkü O, her şeye gücü yeten, kudretli bir yaratıcıdır. Yerde, gökte ne varsa hâkimiyeti O'nun elindedir, yarattıklarını korumak (hıfz) O'na zor gelmez.¹² Kul böylece güçlü bir Rabbi olduğuna inanır, O'na güvenir ve problemlerini, endişelerini O'na arz eder. O'ndan yardım ve destek ister. Güvenebileceği, dayanabileceği bir koruyucusu vardır. İşte tüm bu ve benzeri dini bilişleri-değerlendirmeleri mü'minlere, Kur'an-ı Kerim telkin etmektedir. Kur'an-ı Kerim inananlara, içinde bulunduğumuz seküler düşünce sisteminin kalıplarına sığmayacak farklı bir değerlendiriş sunar. Mesela Kur'an müslümanlara sürekli olarak hayatın kısa olduğunu hatırlatır ve dikkatleri bu gerçeklik üzerinde yoğunlaştırır. Kur'an'a göre dünya hayatının süsünü ahirete tercih edenler kınanmış kişilerdir. İşte bu ifadeler bir müslümana Eaton'un da ifade ettiği gibi: "eğer biz bu dünyada imtihan ve hayal kırıklıkları yaşamazsak bu dünyadan aşırı haz duymaya başlayıp, bu fani hayatın ardından gelecek olanı unutabiliriz"¹³ şeklinde daha çok mistik tarafı olan tecrübeleri hatırlatacaktır. Kur'an-ı Kerim insanlara bir lisan aracılığıyla, kelimelerle hitap eder ama bazen hissettirdikleri çok daha fazlasıdır.

Kur'an-ı Kerim sorunlarla başa çıkmada bireylere bu tür bilişsel stratejiler sunması dışında sırf tilaveti, melodik yönüyle de birtakım etkiler oluşturabilir. Bu konuda açıkçası çok fazla bir literatürle karşılaşmadık. Ama yurt dışında yapılmış bazı klinik deneyler bize yol göstermiştir. El-fawal'ın 20-60 yaş arası 50 hastayla yaptığı çalışma bunlardan sadece birisidir. Bu deneyde hastalar iki gruba ayrılmış; Q grubuna telefonlardan kulaklık aracılığıyla Kur'an-ı Kerim dinletilmiş, M grubuna ise dinletilmemiştir. Ve ameliyat sırasında (intraoperative) Q grubunda midazolam gereksinimin diğer gruba göre belirgin

⁷ Kaf, 50/16.

⁸ Ra'd, 13/28.

⁹ Bakara, 2/257.

¹⁰ Nas, 114/1-6.

¹¹ Ahzab, 33/48.

¹² Bakara, 2/255.

¹³ Gai Eaton, *Tanrı'yı Hatırlamak: İslam Üzerine Düşünceler*, İstanbul, İnsan Yay., 2007, s. 26.

derecede az olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarında şu bilgiler verilmiştir: “Müzik terapisinin benzeri olarak, Kur’an dinletisinin (recitation), yatıştırıcı ve analjezik (ağrı kesici) gereksinimleri azaltacağı öngörülmektedir. Bir şifa aracı olarak Kur’an terapisinin – psikoterapik içeriğinden dolayı- diğer geleneksel ses terapilerine göre daha iyi bir sonuç vereceği umulmaktadır. Çalışma, rejyonel anesteziyle ameliyat geçiren hastaların yaşadığı kaygı ve sıkıntıyı hafifletmek için verilen yatıştırıcı ilaçlara Kur’ân’ın, etkili bir destekçi-yardımcı olabileceğini (böylece onlara gereksinimin azalacağını) göstermektedir.”¹⁴

Siti Awa Binti Abu Bakar (2014) yoğun bakım ünitesinde mekanik ventilasyon uygulanan 44 Müslüman hasta ile yürüttüğü çalışmasında, 30 dakikalık Kur'an (Fatıha ve Yasin sûreleri) dinletme seansları uygulamıştır. Siti Awa, bu seansların, hastaların fizyolojik ve psikolojik sağlığı üzerinde olumlu etkileri olduğunu bildirmiştir.¹⁵

Heidari ve Shahbazi'nin (2013) çalışması Kur'an-ı Kerim'in, endoskopi esnasında hastaların anksiyete durumları üzerine etkilerini ele almaktadır. Çalışma sonuçlarında Kur'an dinletilen grubun müzik dinletilen gruba göre stres düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Araştırmacılar Kur'an'ın, stresi azaltmada müzik dinletilmesinden daha etkili olduğunu söylemekte ve bu yüzden hastalar için stres oluşturabilecek prosedürlerin uygulanmasından önce Kur'an dinletilmesini önermektedir.¹⁶

Frih ve arkadaşları da (2017) HD (hemodiyaliz) tedavisi gören ileri yaştaki hastaların, psikososyal ve fiziksel etkinliklerini iyileştirme üzerinde Kur'an dinlemenin etkilerini araştırmıştır. Bu araştırmaya göre Kur'an-ı Kerim dinletisi, anksiyete tedavisinde; yaşam kalitesini ve fiziksel performansı artırmak için görülen tedavilerde başvurulan yöntemlerden daha ucuz, kolay ulaşılabilir ve tamamlayıcı bir teröpatik tedavi yöntemi olarak önerilebilir.¹⁷

Tüm bu değerlendirmeler göz önüne alındığında çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'in bireylerin yaşamlarına ne gibi etkisi olduğunu, onların sorunlarla başa çıkma süreçlerinde

---

¹⁴ Sanaa Mohamed Elfawal, Mona Refat Hosni “The Effect of Quran Therapy on Sedative Requirements and Hemodinamic Parameters in Patients subjected to Spinal Anesthesia”, *Journal of Anesthesia & Pain Medicine*, Volume 1, Issue: 2, Egypt, 2016, pp. 1-4.

¹⁵ [http://www.kuis.edu.my/comm2014/eeproceedings\(21.10.2017\)](http://www.kuis.edu.my/comm2014/eeproceedings(21.10.2017)); Mohsen Shamsi, Akram Bayti et al., “The Effect Of Holy Quran Recitation on Perceived Stress among Personnel of Arak University of Medical Sciences”, *Scientific-Research Journal of Shahed University*, No. 95, Iran, 2011, pp. 1-11.

¹⁶ Mohammad Heidari, Sara Shahbazi, “Effect of Qur’an and Music on Anxiety in Patients during Endoscopy”, *Knowledge & Health*, 8(2), 2013, pp. 67-70; Ayrıca Bkz.: Atye Babaii, et al, “The Effect of Listening to the Voice of Quran on Anxiety before Cardiac Catheterization: A Randomized Controlled Trial”, *Health, Spirituality and Medical Ethics*, Vol.2, No.2, 2015, pp. 8-14.

¹⁷ Bechir Frih, et al, “Effects of Listening to Holy Qur’an Recitation and Physical Training on Dialysis Efficacy, Functional Capacity, and Psychosocial Outcomes in Elderly Patients Undergoing Haemodialysis”, *Libyan Journal of Medicine*, Vol. 12, 2017, pp. 1-7.

bilişsel, duygusal ya da davranışsal stratejilerini nasıl şekillendirdiğini, bunun ruhsal dünyalarına etkilerinin neler olduğunu din psikolojisinin sınırları içerisinde araştırmaya çalıştık. Bu araştırmada biz örneklem grubu olarak Kur'an-ı Kerim'le her gün iletişim içinde olan Kur'an kursu öğretmenlerini seçtik. Kur'an'ın çokça okunduğu ülkemizde bu konuda çalışmalar yapılmamasını büyük bir eksiklik olarak görüyoruz. Ülkemizde "Kur'an-ı Kerim'in bireylere "etkileri"yle ilgili müstakil bir esere rastlayamadık; ancak birkaç tez ve makalede alt başlık olarak karşılaştık. Biz de daha çok bu çalışmalardan istifade ettik. Fakat Kur'an-ı Kerim'in "sorunlarla başa çıkma sürecindeki katkıları" ya da Kur'an öğretmenlerine katkıları konusunda ise ne bir tez ne de bir eser mevcuttur. Bu bizim için elbette bir zorluk doğurmuştur. Dolayısıyla çalışmamızın teorik çatısını, daha genel bir konu olan dini başa çıkma üzerine bina etmek durumunda kaldık. Dini başa çıkma konusunda dünyada ve Türkiye'de oldukça zengin akademik çalışmalar olduğu bir gerçektir. Bilinenleri tekrarlamamak adına burada tüm literatürü sıralamaya gerek görmüyoruz.

Çalışmamızın hem Kur'an-ı Kerim'e psikolojik bir yaklaşım sunması açısından hem de halkımızın ve Kur'an kursu öğretmenlerimizin Kur'an-ı Kerim'le ilgili genel tutumlarını ve kültür seviyelerini ortaya koyması açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Kur'an-ı Kerim'in bireylerin düşünce ve duygularına katkıları ve sorunlarla mücadele sürecinde onu referans almanın imkanlarının araştırılması; mümkünse inanan inanmayan bireyler üzerinde melodik etkisinin de klinik deneylerle tespiti bizce incelemeye değerdir. Son olarak bu çalışmamızın alana ufak da olsa bir katkısı olacağını ve başka çalışmalara zemin hazırlayacağını umuyoruz.

1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı

Ülkemizde dinin başa çıkmayla ilişkisine dair birçok akademik çalışma mevcuttur. Fakat Kur'an-ı Kerim'in psikoterapötik değeri hakkında bilgi sunan pek bir çalışma bulunmamaktadır. Oysa dini metinler okumanın, özellikle o dine inananlar üzerinde psikolojik etkileri olduğu açıktır. İnsanlar kutsal kabul edilen şeylerle karşılaştıklarında psikolojik bir iletişime geçebilirler.

Kur'an-ı Kerim, insanların akıllarına ve idraklerine hitap eder. Ama bundan daha çok "gönüllerine, vicdanlarına, yaratılıştan gelen temiz ve bozulmamış hislerine hitap eder. Kısaca hem kalbi hem aklı okşar."¹⁸ Kur'an-ı Kerim gerek içerdiği konular ve kendine has edebi ve şiirsel üslubu, hitabet özellikleri; gerekse melodik-ritmik yönüyle inananlar

---

¹⁸ Süleyman Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı*, İstanbul, Dergâh Yay., 2010, s. 164.

üzerinde etkiler oluşturmaktadır. Bugün dünyanın herhangi bir yerinde farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip müslümanların ortak değeri olan Kur'an-ı Kerim'i gözyaşları içinde dinledikleri görülecektir. Güzel bir Kur'an-ı Kerim tilaveti inananların kalplerine-gönüllerine ulaşır, onlara farklı tecrübeler yaşatabilir. Bir takım mistik duyguları uyandırarak benliklerine dokunuşlar yapabilir.

Çalışmamızın ana konusu Kur'an-ı Kerim'in sorunlarla başa çıkma sürecinde kur'an kursu öğreticilerine etkisinin incelenmesidir. Kur'an-ı Kerim öncelikle, öğreticilerin hayatlarına neler katmaktadır? Onların psikolojik iyi olma hallerine bir etkisi var mıdır? Kur'an-ı Kerim okurken, dinlerken neler hissetmektedirler? Öğreticilerin Kur'an-ı Kerim'le ilgili genel tutumları nasıldır? Kısaca onu en çok hangi amaçla, ne sıklıkla okumakta ve en çok hangi yönünü etkileyici bulmaktadırlar? Arapça metni dışında, meal ve tefsire ilgi durumları nasıldır; Kur'an alfabetini öğretmenin yanı sıra öğrencilerini, mana ve içerikle buluşturma gibi bir çabaları var mıdır? Kur'an-ı Kerim'in en çok hangi konuları etkileyici bulunmaktadır? Belirli ayetlerle ilgili yaşadıkları özel tecrübeler bulunmakta mıdır? Ve nihayet hayatta karşılaştıkları problemlerin çözümünde Kur'an-ı Kerim'e başvurma durumları nedir? Sorunlarla başa çıkmada Kur'an'dan ne derecede etkilenmektedirler? Soruyu açacak olursak mesela ailevi-ekonomik-kişisel-sağlık vs. sorunlarla karşılaştıklarında, kendilerini çaresiz hissettiklerinde, büyük bir korku, endişe, hayal kırıklığı, acı kayıplar ya da gerginlik yaşadıklarında; tüm bu stres verici olaylarla başa çıkma sürecinde öğreticilerin Kur'an-ı Kerim'le ilişkileri nasıl olmaktadır? Gerek bilişsel gerek duygusal ya da davranışsal süreçlerde Kur'an-ı Kerim onlar için bir referans sağlamakta mıdır? Evetse bu, hangi şekillerde (Kur'an'ı yüzünden okuma, ezbere okuma, bazı pasajları zikir ya da dua niyetine okuma, dinleme, manasını tefekkür etme, yanında Mushaf taşıma, belirli sayılarda okuyup üfleme, özel niyetler için okuma v.s.) olmaktadır? Ve son olarak Kur'an-ı Kerim'den yardım alarak bu stratejileri yönetmenin, başa çıkmadaki olumlu-olumsuz etkileri nelerdir?

Sorulardan da anlaşılacağı gibi Kur'an-ı Kerim'den etkilenme ve başa çıkmada bir alternatif unsur olarak ondan yararlanma konusu oldukça geniş ve karışık bir süreci içermektedir. Fakat insan ve insan psikolojisinin çok boyutlu olduğu gerçeği, kanaatimizce bu durumu normal kılacaktır.

2. Araştırmanın Problemi

“Her araştırma belirlenmiş bir veya birkaç araştırma sorusuyla birlikte var olur. Araştırma soruları problemi ifade eder. Problemin amaçlarla ilişkili olarak net bir biçimde

belirlenmesi gerekir. Problemler gerekiyorsa hipotezlerin kurulmasına da yardımcı olur. Nitel araştırmalar da daha çok problem cümlelerin belirlenmesi yeterli görölmektedir.”¹⁹

Araştırmamızın temel varsayımı “Kur’an kursu öğreticilerinin sorunlarla başa çıkma sürecinde Kur’an-ı Kerim’den eğitim seviyeleri ölçüsünde istifade ettikleri” yönündedir. Bu temel sorumuz dışında diğer sorularımızı şöyle sıralayabiliriz:

1. Kur’an kursu öğreticileri kurs dışında Kur’an-ı Kerim’i ne ölçüde okumaktadırlar ve okuma sıklığı ile hafızlık değişkeni arasında bir ilişki öngörülebilir mi?

2. Öğreticiler, derslerde Kur’an-ı Kerim’in manasını öğrencileriyle ne derecede paylaşmaktadırlar? Kur’an-ı Kerim’in manasını öğrencilerle okuyup paylaşma tutumu ile görev yapılan kurslar ve öğreticilerin mezuniyet durumu değişkenleri arasında bir ilişki bulunmakta mıdır?

3. Öğreticilerin Kur’an-ı Kerim’i anlamak ve yaşamak maksadıyla ne ölçüde okumaktadır; bunun dışındaki sebeplerle (ibadet, hatim, ölümler ruhları için, korunmak için, şifa için, başarı için vs.) daha çok okumakta oldukları öngörülebilir mi?

4. Kur’an-ı Kerim’i okuma amaçları ile öğreticilerin eğitim durumu değişkeni arasında bir ilişki bulunduğu öngörülebilir mi?

5. Kur’an-ı Kerim’in öğreticilere göre en etkileyici yönü, onun güzel sesle ve makamlı olarak okunuğu mudur?

6. Öğreticilerin çoğunluğunun Kur’an-ı Kerim’in belirli ayet ve surelerle ilgili olarak yaşanmış özel etkilenme türleri ne derecede mevcuttur?

7. Öğreticiler Kur’an-ı Kerim’i üzüntülü ve sıkıntılı zamanlarında daha mı çok okumaktadırlar?

8. Bireylerin Kur’ân-ı Kerîm’den etkilenerak değiştirdikleri bilgi, düşünce, tutum ve davranışları bulunmaktadır. Bu değişimde etkili olan âyet veya sûreler var mıdır?

9. Öğreticiler genellikle olumu mu yoksa olumsuz dini başa çıkmayı mı kullanmaktadırlar?

10. Kur’an-ı Kerim öğreticilerin dini başa çıkma süreçlerine ne yönde (olumlu-olumsuz) katkılar sağlamaktadır?

3. Araştırma Modeli

Çalışmamızda literatür incelemesi ile tarama modeli içerisinde yer alan görüşme metodundan yararlanılmıştır. Yöntem olarak nitel tekniklerden faydalanılmıştır. Kur’an kursu öğreticilerinin karşılaştıkları sorunlarla başa çıkma süreçlerinde Kur’an-ı Kerim’e

¹⁹ Hüseyin Bal, *Nitel Araştırma Yöntemi*, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2013, s. 50.

başvurma-ondan yararlanma ile ilgili tutumlarını belirlemek amacıyla mülakat tekniği kullanılmıştır. Çalışmamızda mülakat ile veri toplama yöntemlerinden yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir.

Mülakat ile veri toplama temel olarak iki şekilde ele alınır.

1- “Yapılandırılmış Görüşme/ Derinlemesine Görüşme: Bu görüşme görüşülen kişilerle bir form çerçevesinde yapılandırılmış sorularla gerçekleştirilir. Görüşmede amaç olguyu, problemi ayrıntılarıyla belirlemektir. Aynı zamanda az sorulu olabileceği gibi konuya ve kişinin konumuna göre çok sorulu da olabilir.

2- Yapılandırılmamış Görüşme/ Serbest Görüşme: Bu görüşme “sohbet” ve “anlatı” olarak ikiye ayrılabilir. Araştırmacı “sohbet” ile genel olarak çevreyi, insanları, problemi anlamaya çalışır. “Anlatı” türünde ise görüşülen kişilere genel bir-iki soru sorularak onların yaşantılarına bağlı olarak serbest anlatım yapmalarına imkan verilir.”²⁰

“Serbest görüşme araştırmacının araştırma ortamında uzun bir süre kalmasını gerektiren durumlarda uygun görülmektedir. Araştırmacı problemin değişik yönlerine ilişkin veriyi toplayabilmek için ilgili birey veya bireylerle birden fazla sohbet gerçekleştirebilir.”²¹

Görüşme öncesinde görüşülen katılımcılara mülakatın nasıl uygulanacağı ile ilgili kısa bir bilgi verilmiştir. Gönüllülük ve gizlilik esasına dayalı olarak katılımcıların izniyle görüşmeler ses kaydına alınmıştır.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada kullanılan mülakat formu Kur’an kurslarında görevli öğretmenlere uygulandığından dolayı araştırma, belli bir meslek gurubuyla ve bayan öğretmenlerle sınırlıdır. Ayrıca araştırma 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul ve Bursa’da, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki bazı ilçe müftülüklerine bağlı Kur’an kurslarında görevli, random örneklem yoluyla seçilmiş öğretmenlerle sınırlıdır. Aynı şekilde araştırma mülakata katılan öğretmenlerin verdikleri cevaplardan ulaşılan verilerle belirlenmiştir. Çalışmamızın insan merkezli bir konusu olduğundan, insan bilimleri alanındaki çalışmalarda oluşan sınırlılıkları bünyesinde taşımaktadır.

---

²⁰ Bal, a.g.e., s. 75.

²¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayınları, 5.B., 2005, s. 121.

5. Evren ve Örneklem

Araştırmanın ideal evrenini Türkiye genelindeki tüm Kur'an kursu öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, İstanbul ve Bursa'daki bazı ilçe müftülüklerine bağlı kur'an kurslarında görevli, rastgele seçilmiş ve gönüllülük esasına dayalı öğretmenler oluşturmaktadır.

Bu araştırma 2016-2017 yılında İstanbul ve Bursa'daki bazı gündüzlü ve yatılı kur'an kurslarında görevli bayan öğretmenlerden oluşan toplam 35 kişilik örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubunun seçiminde öğretmenlerin farklı yaş aralıklarında ve farklı kurslarda görevli öğretmenler olmaları göz önünde bulundurulmuştur. Hizmet süreleri, medeni durumları, eğitim düzeyleri ve hafızlık durumları farklı; çeşitli yaş aralıklarında, farklı kurslarda-ilçelerde olan görevliler arasında kıyas yapma imkanı bulunmuştur.

Görüşmelerin bir kısmı kurs ortamında bir kısmı dışarıda rahat konuşma ortamı sağlayabilecek mekanlarda yapılmıştır. Mülakat esnasında izin alınarak katılımcıların konuşmaları ses kaydedicisi ile kayıt altına alınmıştır.

6. Veri Toplama Aracı

Araştırmamızın soru seçiminde yabancı literatür ve Türkiye'de kısıtlı da olsa yapılan bazı çalışmalar göz önünde bulundurulmuştur. Toplam 31 soru hazırlanmış olup mülakat esnasında birkaç soruya katılımcılar tarafından benzer cevaplar alındığı için soru sayısı 27'ye indirilmiştir. Bazı sorular ise birbirine benzese de verilen cevapların tutarlılığını ölçmek için listeden çıkarılmamıştır. Kur'an-ı Kerim'in insanlar üzerindeki etkileri ile alakalı bazı sorularda Ergün Tunç'a ait bir çalışmadaki²² sorulardan yararlandık. Kur'an kursu öğretmenlerinin mesleki problemleri gibi konularla ilgili olarak da Ali Rıza Aydın'ın çalışmasındaki²³ soruların bazılarından istifade ettik. Danışman hocamızın tavsiye ve onayıyla da sorular son halini almıştır. Sorularımız genel olarak öğretmenlerin Kuran-ı Kerim'le ilgili tutumları, Kuran'ın en etkileyici buldukları yönü, en etkileyici buldukları konuları, sorunlarla başa çıkma süreçlerinde Kuran'la ilişkileri, Kuran'ı başa çıkma stratejisi olarak kullanıp kullanmadıkları, eğer kullanıyorlarsa bunun derecesi ve öğretmenlerin genel psikolojik durumlarına etkisini ortaya çıkaracak şekilde düzenlenmiştir.

²² Ergün Tunç, *Yaşanmış Tecrübeler Açısından Kur'an'ın İnsanı Etkileme Gücü*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2010.

²³ Ali Rıza Aydın, *Kur'an Kursu Öğretmenlerinin Mesleki Problemleri*, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 1991.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. BAŞA ÇIKMA

1.1. Tarihsel Arka Plan

“İnsanlar hayatın zorluklarına karşı bir takım tutumlar sergiler ve bu tutumlar tarih boyunca filozofların, din adamlarının ya da sanatla uğraşanların ilgi odağı olmuştur. Örneğin, W. Shakspeare, hayatlarının zor anlarında insanların verdikleri tepkilere dair önemli örnekler sunar. Psikoloji biliminin kuruluşundan sonra bu uğraşa psikologlar da dâhil olmuştur. Son 40 yıldır ise zor zamanlarda bireylerin başvurdukları etkinlikler, başa çıkma teorileri çerçevesinde ele alınmakta, dinin ve dini başa çıkmanın bu süreçteki rolü psikolog ve din psikologları tarafından incelenmektedir.

Baş a çıkma çalışmalarında, Richard Lazarus’un (1966) *Psychological Stress and Coping* (Psikolojik Stres ve Baş a Çıkma Süreci) adlı kitabı ilk olarak değerlendirilebilir. Ancak özellikle 1970 ve 1980’lerde bu çalışmalarda artış görülmüştür. 1990’larda ise ansiklopedik nitelikte temel kitaplar yayımlanmıştır. Aynı zamanda baş a çıkma ölçekleri geliştirilmiştir. Baş a çıkmayla ilgili ilk çalışmalarda “problem merkezli ve duygu merkezli” baş a çıkma tarzlarından bahsedilirken özellikle 2000’li yıllardan sonra “ilişki merkezli” baş a çıkma tarzları bunlara ilave edilmiştir. Bu çerçevede baş a çıkma sürecinde tek kişinin çabalarının ötesinde grup dinamiklerini de hesaba katan “toplulukçu” baş a çıkma tarzlarından da bahsedilmiştir.”²⁴

“Psikolojik araştırmalar, insanların iyi olma ve baş a çıkma yolları dışında, stresleri üzerinde etkili olan stratejileri de incelemenin önemi üzerinde durmaktadır. Hobfoll, yapmış olduğu genel bir tanımda; kaynakları, ya kendi içinde değerlendirilen ya da arzulanan hedeflere ulaşmadaki anlamlar bütünü olarak tanımlar. Wheaton ise; baş a çıkma

---

²⁴ Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010, ss. 17-18.

kaynaklarının stres uyaranları ortaya çıkmadan önce de var olduğunu ve stres uyaranlarıyla başa çıkmadaki maliyeti azalttığını ifade etmiştir.”²⁵

1.2. Kavram Üzerine

“Kişinin gücünü aşan ve onu zorlayan pek çok içsel ve dışsal olaylar bulunmaktadır. Bunlar çoğu zaman stres ve sıkıntıya yol açar. Bunlarla mücadele edebilmek için sürekli değişen, bilişsel ve davranışsal çabalara ihtiyaç duyulur. İşte bireyin bedensel ya da ruhsal kaynaklarının zorlanıp tükenmesi karşısında gösterdiği, uyum sağlamaya yönelik sürekli değişen bu bilişsel ve davranışsal çabalara “başa çıkma” denir.”²⁶ Diğer bir ifadeyle “başa çıkma, insanın imkânlarını aşan veya zorlayıcı olarak algıladığı içsel ve dışsal ihtiyaçlarının yönetilmesi işlemidir.”²⁷

“Başa çıkma teorileri köklerini ego psikolojisi (White,1959), gelişim evrelerindeki yaşam (Erikson, 1963), deneysel psikoloji (Miller, 1978) ve cemaat psikolojisinde (Dohrenwend, 1974) bulur. Başa çıkma, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları bazı önemli kişisel ihtiyaç ve taleplerini anlamaya çalışma yoluyla karşılamaya çalıştıkları bir sürekli değişim süreci olarak görülüyor. Başa çıkmayı anlamada elimizde 3 anahtar vardır: Birincisi: başa çıkmayı, kişinin otomatik olarak gösterdiği bazı olaylardan ziyade, kişi için önemli olan bazı olaylar, durumlar ve problemler üzerinde odaklaştırmaktadır. İkincisi: başa çıkma, hem bilişsel hem de davranışsaldır.-Bireyler yaşamlarında karşılaştıkları problemleri hem anlamaya hem de çözmeye çalışırlar-. Üçüncüsü: başa çıkma, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları belirli bazı ihtiyaçları karşılamak için girdikleri ilişki süreçleri ve değişimlerle sıkı bir şekilde ilişkilidir.”²⁸

Başta çıkmayı, bir takım problemlerin kişide oluşturduğu duygusal gerilimi, stresi yok etmek ya da bu gerilime dayanmak amacı ile gösterilen davranış ve duygusal tepkilerin bütünü olarak da tanımlamak mümkündür.²⁹

Şüphesiz insan hayatı iniş çıkışlarla doludur. Kimi zaman sevinç, neşe, mutluluk ve huzur dolu anlar yaşarken kimi zaman da insanoğlu, keder, üzüntü, problem ve sıkıntılarla yüzleşir. Lazarus’un da kısaca tabir ettiği gibi başa çıkma işte bu zor zamanlarda gösterilen bir anlam arayışıdır da denilebilir.

²⁵ Gil Luria, Amram Torjman, “Resources and Coping with Stressful Events”, *Journal of Organizational Behaviour*, 30, 2009, p. 687.

²⁶ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul, Dem Yayıncılık, 2010, s. 63.

²⁷ Richard S. Lazarus, Susan Folkman, *Stress, Appraisal and Coping*, Newyork: Springer, 1984, p. 139.

²⁸ Kenneth I. Pargament, “God Help Me: Toward A Theoretical Framework of Coping for the Psychology of Religion”, (çev. Ahmet Albayrak), *Tabula Rasa*, Yıl:3, Sayı 9, 2003, p. 210.

²⁹ Philip Bonyard, Nicky Hayes, *Psychology, Theory and Application*, Chapman-Hall, London, 1994, p. 96.

Folkman ve Lazarus'a göre "başa çıkma için ilk olarak tehdit edici ya da sıkıntı verici bir olayın varlığı gerekmektedir. Başa çıkmada kullanılacak yolun seçilmesinde kişinin olaya ilişkin farkındalığı ve stres faktörlerinin bilişsel değerlendirmesi etkili olmaktadır. Karşılaşılan olayları değerlendirmede ilk basamak geçmiş deneyimlerdir. Geçmiş deneyimlere bakarak olayın tehdit derecesi belirlenir. Ardından psikolojik savunmalar için içine girer ve bunu fizyolojik tepkiler izler. Son aşamada ise kullanılacak başa çıkma yolu kullanılır. Başa çıkma yolu başarıyla kullanıldığında belirtiler düzelir. Başarılı olmadığında ise hastalık davranışı ortaya çıkar."³⁰

Lazarus, zihinsel psikoloji ve baş çıkma ile ilgili yaptığı araştırmalarda, insanın olay ve durumları iki aşamada değerlendirdiğini belirtmiştir. Lazarus'a göre, "bir olayı algılayışımız ve onunla başa çıkabilecek becerilerimizi değerlendirişimiz, o olayı "stres verici" veya "stres vermeyici" olarak tanımlamamıza sebep olur. Buradaki en önemli ve biricik değişken bireye özgü farklılıklar gösteren psikolojik mekanizmalardır.

Lazarus zihinsel psikolojiyle ilgili çalışmalarında konunun bu boyutuna ışık tutar. Durumu tanımlamamıza yardımcı olan faktörleri birincil değerlendirme ve ikincil değerlendirme olarak ele almıştır.

"-Birincil Değerlendirme (Primal Appraisal): Kişinin karşılaştığı olay ve durumu, stres verici olarak kabul edip etmemesine karar vermesidir. Bu dönem, yaşantının anlamını keşfetme dönemidir. Bize uymayan bir şeyin olup olmadığına bakarız, durum bizi herhangi bir şekilde etkilemiyorsa nötr bir yaşantıdır. Ya da bizim iyiliğimize destek oluyor, bizi koruyor ise olumlu bir yaşantıdır. Stres verici olarak değerlendirmemiz için bu yaşantının bizi zedelemeyeceğini, mücadeleye zorlayacağını yani tehdit edeceğini düşünmemiz gerekir.

-İkincil Değerlendirme (Secondary Appraisal): Şayet kişi olay ve durumu stres verici olarak algılasa, "Ben bu problemi nasıl çözerim? Çözebilecek kaynaklarım var mı? Neler yapabilirim?" gibi soruları kendisine yöneltmesidir. Artık imkânları ile bu konuda ne kadar etkin olabileceğine bakar, bu aşamada da başa çıkma eylemini yeterli bulmaz eksik görür ise artık tam bir stres söz konusudur. Kişi, psikolojik düzeyde de bedensel düzeyde

---

³⁰ Susan Folkman, Richard S. Lazarus, "If it changes it must be a process: A Study of emotion and coping during three stages of a college examination", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 48, No. 1, 1985, California, pp. 150-170.

de stres tepkisi verir. Yani düşünce, duygu ve davranış düzeyindeki yıkıcı ve olumsuz tepkiler ile birlikte bedendeki alarm reaksiyonları devreye girer.”³¹

“Her insan karşılaştığı olay ve durumu farklı bir bakış açısıyla algılayabilir ve değerlendirebilir. Birçok kişi Stephen Hawking’in karşılaştığı hastalığı, korkunç bir kayıp, tehdit edici bir durum olarak algılayabilir. Ancak Stephen Hawking, hastalığını bir şans olarak gördü. Çalışmalarına ve beynine odaklandı.”³² Aslında yaşadıklarımızın üzerimizdeki etkilerini belirleyen “onların ne oldukları değil; onlara ne anlam yüklediğimizdir. Farklı değerlendirmeler, kişisel ve psikolojik özelliklerden kaynaklanmaktadır ve algıda şu üç faktör etkilidir:

1. İhtiyaç ve güdüler.
2. İnanç sistemi ve algısal özellikler.
3. Eğitim ve bilgi birikimine bağlı zihinsel kaynaklar.

Stres yaratan duruma verilen yanıt olarak uygun başa çıkma yolları kullanılabilirse olaya hâkim olma durumu ortaya çıkar. Başa çıkma yollarındaki bazı eksiklikler ise bir takım psikolojik sorunlara neden olabilir. Uygun başa çıkma yolu kullanılır fakat derecesi zayıf olursa tükenme ortaya çıkar. Bu durumda kişi, yeni bir başa çıkma yolu arar ya da eski yola devam eder. Başa çıkmayla geçen zaman uzadıkça yorgunluk ortaya çıkar ve depresyon, umutsuzluk gibi haller meydana gelir.”³³

1.3. Başa Çıkma ile İlgili Kuramsal Beş Farklı Yaklaşım

“Psikoloji literatüründe başa çıkma ile ilgili beş farklı yaklaşımdan söz edilir:

- Freud’un “psikanalitik kuramında” önerdiği bilinç dışı savunma mekanizmaları,
- Erikson’un “yaşam dönemleri” yaklaşımında sözünü ettiği özgüven, içsel kontrol ya da öz yeterlilik gibi bireysel kaynaklar,
- Evrin kuramı ve davranışçı akımdaki problem çözme çabaları,
- Cannon Selye gibi araştırmacıların öne sürdüğü hem hayvanların hem insanların stres karşısında gösterdikleri genetik olarak programlanmış bir tepki,

³¹ Bkz.: Acar Baltaş, Zuhâl Baltaş, *Stres ve Başa Çıkma Yolları*, 19. B., İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999, ss. 33-34.

³² Pargament, a.g.m., s. 97.

³³ Baltaş, a.g.e., s. 34.

-Organizmanın kendi fizyo-psikolojik kaynaklarının tükenmesi karşısında gösterdiği uyum sağlamaya yönelik sürekli değişen bireysel ve davranışsal çabalar.”³⁴

1.4. Başa Çıkma Süreci

Baş a çıkmayla ilgili stratejilere geçmeden önce, baş a çıkma süreci değerlendirilirken şu hususlara dikkat çekmek yerinde olacaktır:

“-Öncelikle insanın anlam arayışı, hayattaki her şeyin üzerine bina edildiği, yol gösterici bir temeldir.

-İnsanların olaylara yüklediği anlam önemlidir. Olaylar kendi başlarına stres ve kaygı kaynağı olmayabilir. İnsanların olayları algılama ve inşa etme biçimi bunu belirler.

-Her insan baş a çıkma sürecinde kendine özgü bir yönelim sistemi geliştirir. Bu, dünyayı anlamlandırma ve sorunlarla mücadelede bireyin sahip olduğu genel bir bakış açısıdır. Bireyin alışkanlıkları, değerleri, insanlarla kurduğu ilişki biçimleri, sahip olduğu inançlar ve bireyin kişilik yapısı, anlam sistemini etkileyen faktörlerdendir. Bu nedenle aynı olay karşısında bireyler farklı tepkiler verirler.

-Sıkıntılarla mücadele edebilmek için insanlar, kurdukları anlam sistemlerini ve yönelimlerini, özel bir baş a çıkma etkinliğiyle gösterirler. Örneğin iyimserlik bir yönelim sistemi olarak kabul edilirse annesini kaybeden bir kişinin, onun ölümünü kabullenmesi ve annesinin acı çekmeden, güzel bir şekilde öldüğü yönünde kendine telkinde bulunması, onun kayıp karşısında kullandığı baş a çıkma metotlarıdır.

-İnsanlar, koruma ve dönüştürme metotlarını kullanarak anlam ararlar. Koruma, baş a çıkmada temel eğilimdir. Zor ve sıkıntılı zamanlarda insanlar öncelikle var olan anlamı korumaya çalışırlar veya inşa şeklinde anlamı dönüştürürler.

-Baş a çıkma, sahip olunan kültür çerçevesinde şekillenir. Kültür, anlam arayışlarında insanlar için temel kaynaktır. Baş a çıkma sürecinde başvuru alan etkinliklerin çoğu kültürel temellidir.

-Baş a çıkmanın niteliği değerlendirilirken hem süreç hem de sonuç göz önünde bulundurulmalıdır. İyi bir baş a çıkma etkinliğinin hem süreçte hem de sonuçta olumlu katkılar sağlayabilmiş olması gerekir.”³⁵

1.5. Baş a Çıkma Stratejileri

³⁴ Naci Kula, *Bedensel Engellilik ve Dini Baş a Çıkma*, 2005, Dem Yayınları, İstanbul, s. 110.

³⁵ Ayten, a.g.e., s. 39.

“Şüphesiz ki kişilik özelliklerinin, olayları ve durumları anlama ve anlamlandırmadaki etkisi inkâr edilemez. Kişilik türleri farklı olduğuna göre stresle başa çıkmak için bireylerin başvurdukları yöntemler de farklı olacak ve tipik davranış türlerini ortaya çıkaracaktır. Mesela:

-Stresle karşılaştığında kendisini sigaraya, yemeğe ya da alkole ya da bunlardan bir kaçına vermek eğiliminde olanlar,

-Bazıları strese tepki olarak geri çekilir, içine kapanır, pasifleşir, sorunlarıyla yüz yüze gelmekten kaçınır. Bazen de sorunları tümüyle yok sayarak olayların dışına çıkarlar. Böyle bir davranış da karşısındaki kişiye sıkıntı ve öfke duyguları yaşatabileceğinden bu kez ilişkilerde sorunlara yol açabilir. Başlangıçtaki stres yaratıcı olaylar ortadan kalksa bile sorun çözülmemiş olarak kalır.

-Yaygın olarak kullanılan bir başka tarz da aşırı tepkiselliktir. Küçük hayal kırıklıklarının dert edilmesi ya da değişikliklerden olumsuz şekilde etkilenme bu tür davranışlara örnek olarak verilebilir. Çevresindeki her olumsuzluğa karşı aşırı tepkiselliğin alışkanlık haline gelmesi, bireyi strese daha yatkın kılar.

-Diğer bir yöntem de stres karşısında hiç tepki göstermeyip yaşanan sıkıntıyı kişinin içinde biriktirmesidir. Bu biriktirmeler sonucunda, herhangi bir olayın hiç beklenmedik bir anda strese dönüşme olasılığı vardır. Ayrıca stresin birikebilen bu niteliğini fark etmek güç olduğundan birey dayanma sınırlarını zorlayabilir.”³⁶

“İnsanlar hayatta bir takım zorluk ve sıkıntılarla karşılaşır. Bu içsel ya da dışsal sorunlardan kaynaklanan zorlukları aşmak, bunlarla baş edebilmek için bazı bilişsel, davranışsal ve duygusal yöntemler geliştirirler. Tehdit edici bir durumla karşılaşan insanların kullandığı stratejilerin sayısı çoktur. Ayrıca araştırmacılar, kaygıyı azaltmak için bütün insanların aynı başa çıkma stratejilerini kullanmadığını söyler. Yaşamımız boyunca değişik türlerde tehdit edici durumla karşılaştığımız için her birimiz kendi üzerimizde işe yaradığını düşündüğümüz başa çıkma yöntemleri geliştiririz. Diğer kişilik değişkenleri gibi başa çıkma stratejilerini kullanma biçimimiz de zaman içinde ve değişik kaygı yaratıcı ortamlarda bulunduğumuzda kararlı bir hale dönüşür. Bir kişinin stresle başa çıkmada kullandığı genel yaklaşım bazen o kişinin başa çıkma tarzı olarak adlandırılır.”³⁷

³⁶ Nesrin H. Şahin, *Stresle Başa Çıkma-Olumlu Bir Yaklaşım*, Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1994, s. 60.

³⁷ Burger, a.g.e., ss. 202-203.

Kavramlaştırma ve kuram farklılıklarından dolayı başa çıkma stratejileri pek çok farklı şekillerde kategorize edilmiştir ve tüm bu tasnifleri bir başlık altında toplamının zorluğu ortadadır. Bu yüzden araştırmacıların çoğunun yararlı bulduğu birkaç basit ayırma değinmek daha isabetli olacaktır. Öncelikle başa çıkma stratejilerini insanların sorunla yüzleşip aktif şekilde uğraştıkları ya da göz ardı etmeye çalıştıkları stratejiler olarak ikiye ayıracağız ki bunlar bastırma/duyarlılaşma olarak adlandırılabilir. Yine bu mantıkla paralel bir tasnif olan aktif bilişsel/aktif davranışsal ve kaçınmacı stratejiler olarak sınıflandıracğız. Ve son olarak da pek çok araştırmacının yaygın olarak kullandığı, yine bireylerin daha çok, sorunu algılayış tarzına göre geliştirdikleri problem odaklı/duygu odaklı stratejiler olarak tasnif edeceğiz.

1.5.1. Bastırma / Duyarlılaşma

“İnsanlar kişilik özelliklerine göre, aynı olaya farklı reaksiyonlar gösterebilir. Bir defasında bir kızıl haç ofisinde müstakbel anne babalara, kaygı yaratıcı bir filmin gösterilip gösterilmemesi gerektiğı üzerine bir tartışmaya katılmıştım. Filmin konusu, her yıl nedeni bilinmez bir şekilde binlerce bebeğın ölmesine sebep olan *Bebeklerde Ani Ölüm Sendromu* (BAÖS) idi. Bir grup anne-baba, bebeklerinin bu şekilde ölebileceğini anlatan hiçbir şeyi görmek ya da izlemek istemiyorlardı. Diğer grup ise başlarına gelebilecek talihsiz bir olaya karşı kendilerini hazırlamak için bu konuda mümkün olduğu kadar çok şeyi öğrenmek istiyordu. Bu görüş farklılığı, kaygıyla başa çıkma stratejilerindeki farklılığı açıkça gösteriyordu. Bu alanda araştırmalar yapan ilk araştırmacılar, bu iki grubu, bastırma-duyarlılaşma kişilik boyutunda 2 ayrı noktaya yerleştirmiştir. Boyutun bir ucundaki insanlar tehdit edici sorunlara, onları görmezden gelerek tepki gösterir. Bastıranlar grubu ise böyle bir durumu düşünmemeye çalışır. İnsanlar bize “sürekli bu olayı düşünerek hiçbir yere varamazsın” ya da “kafanı rahatlatmak için biraz da farklı şeyler düşün” dediklerinde aslında bu stratejiyi kullanmamızı önerirler. Eğer doktora görünmeyi ertelediğınız ya da ortamın stresli olacağını düşünerek bir öğretmeninizle görüşmeyi geciktirdiğınız oluyorsa siz de bastırma stratejilerini kullanıyorsunuz demektir.

Bu boyutun diğer ucunda ise ‘duyarlılaşanlar’ vardır. Bu insanlar stresli bir durumda, en kısa sürede mümkün olduğu kadar çok bilgi elde edilerek en etkili eylemde bulunabilecekleri bir konuma geçmek isterler. Eğer siz uygulanacak tıbbi bir müdahaleyle

ilgili bilgi edindiyseniz ya da iş görüşmesinden önce uzun uzun düşünüp hazırlandıysanız bu stratejiyi kullanmışsınızdır.”³⁸

1.5.2. Aktif Davranışsal Başa Çıkma:

“Kişinin durumu düzeltmek için bir eylemde bulunduğu yöntemlerdir. Örneğin geçen yıl yaşadığımız sorun, derslerinizin kötü olmasıysa bunu düzeltmek için özel ders almış, etkili ders çalışma alışkanlıkları geliştirmiş ya da bir sonraki dönemin derslerine hazırlık olması amacıyla fazladan dersler almış olabilirsiniz. Aktif davranışsal stratejiler, sonucu olumlu veya olumsuz etkilemesi bir yana, kişinin daha iyi hissetmek ve sıkıntılı durumdan kurtulmak için kullandığı davranışsal metotlardır. Davranışsal yöntemleri kullananları, kısa vadede olumsuz duygulardan kurtulmayı amaçlayanlar ve yaşanan olaya uzun vadede kalıcı çözüm arayanlar şeklinde ikiye ayırmamız mümkündür.

Aktif davranışsal stratejiler de,

- durumla ilgili daha çok bilgi edinmeye çalışmak
- sorunla ilgili olarak eşle ya da bir yakınla konuşmak
- bir uzmanla (doktor, avukat, din adamı vs.) görüşmek
- sorunu düşünmemek için kendini başka şeylerle oyalamak
- bir eylem planı yapıp onu uygulamak
- aceleci davranıp akla ilk geleni yapmamaya çalışmak
- olaylardan bir süreliğine uzaklaşmak
- ne yapmak gerektiğinin bilinemediği zamanlarda daha çok çalışmak
- duyguları bir şekilde dışa vurmak
- benzer deneyimleri yaşamış kişilerden ya da gruplardan yardım almayı istemek
- durumdan olumlu bir sonuç çıkarmak için pazarlık etmek ya da uzlaşmaya varmak
- daha fazla spor yaparak gerginliği azaltmaya çalışmak,

Olarak gruplandırılabilir. Aktif davranışsal stratejilerin, incelenen olay bağlamında dikkatli ele alınması gerekir. Başa çıkma davranışının olayı çözmek ya da olayın etkilerinden kaçmak gibi iki farklı etkide bulunması mümkündür. Bu yüzden yöntemi

---

³⁸ Burger, a.g.e., s. 204.

gerçekçi bir bakışla ele almak aktif davranışsal stratejileri doğru değerlendirmek için şarttır.”³⁹

1.5.3. Aktif Bilişsel Başa Çıkma

“Aktif bilişsel stratejiler, bireyin zihnen problemden kaçmadığı ve çözüm arayışı içinde olduğu yöntemlerdir. Aktif bilişsel stratejilerin, stresli olay meydana gelmeden önce ve sonra olmak üzere iki ayrı zamanda devreye sokulduğu söylenebilir. Bu noktada aşağıdaki bazı maddeler, zihni, kötü durumlara hazırlarken diğerleri yaşanan olay esnasında ya da olayın hemen sonrasında kişiyi stresten kurtarmak için başvurulan bilişsel metotlardır. Sonuca hazırlıklı olma, olumlu düşünme, çözüm arama, duygusal çöküntü hissine direnme ve iyi hissetmeye çalışma, ders çıkarma, çözüm mümkün değil ise durumu kabullenme, aktif bilişsel stratejileri kullanan bireylerin amaçları arasında sayılabilir. Örneğin geçen yıl yaşadığınız sorun, kız-erkek arkadaşınızdan ayrılmak olduysa ilişkinizin neden kötüye gittiğini ve bu bilginin bir sonraki ilişkinizde ne şekilde işinize yarayabileceğini düşünerek, uzun vadede bu ayrılıktan kendiniz için bir sonuç elde edebilirsiniz.

Aktif bilişsel stratejiler,

- doğru yolu bulmak ve/veya daha güçlü olmak için dua etmek
- kendini en kötüsüne hazırlamak
- olayın olumlu yönünü görmeye çalışmak -sorunu çözmek için birden fazla yöntem düşünmek
- geçmiş deneyimlerden yararlanmak
- yaşanan günün tadını çıkarmaya çalışarak gelecekle ilgili kaygıları bir kenara bırakmak
- olaydan biraz uzaklaşıp daha tarafsız olmaya çalışmak
- olayı akılda tekrarlayıp anlamaya çalışmak
- kendi kendine, iyi hissetmeyi sağlayacak şeyler söylemek
- kendine olayların bir dahaki sefere daha farklı olacağına dair söz vermek
- yapılabilecek hiçbir şey olmadığını kabullenmek,

---

³⁹ Burger, a.g.e., ss. 204-207.

Şeklinde sıralanabilir. Aktif bilişsel stratejilerin, sağlıklı düşünmeye yol açtığı ve duygusal anlamda stresli atmosferi dağıtmaya yardımcı olduğu için başa çıkma yöntemleri arasında önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.”⁴⁰

1.5.4. Kaçınma Stratejileri

“Kaçınma stratejileri aktif bilişsel ve davranışsal yöntemlerden farklı olarak kişiyi yalnızlaştıran ve çözümü zorlaştıran metotlardır. Örneğin sevdiğiniz bir insanın ciddi bir hastalığı olduğunu öğrendiyse, o insanı düşünmeyerek ya da hastalığının sanıldığı kadar ciddi olmadığına kendinizi ikna ederek bu kaygı verici durumla başa çıkabilirsiniz.

Daha çok, bireyin içine kapanık bir kişilik edinmesine yol açan, stresli olaya kısa vadeli çözümler sunan kaçınma stratejileri,

- kızma ya da can sıkıntısı halinde acısını başkalarından çıkarmak
- duyguları kendine saklamak
- genel olarak insanlardan uzak durmak
- olanlara inanmayı reddetmek
- daha fazla alkol alarak gerginliği azaltmaya çalışmak
- daha fazla yiyerek gerginliği azaltmaya çalışmak
- daha fazla sakinleştirici hap alarak gerginliği azaltmaya çalışmak,

Şeklinde sıralanabilir.”⁴¹

1.5.5. Problem Odaklı Başa Çıkma:

“Yaşanan stresli bir durum ya da olayla başa çıkmada birey ya ayrı bir şekilde ya da birlikte kullanabileceği iki yolu deneyebilir. Kişi kendisinde stresli durum oluşturan olay ya da durumu değiştirmeye çalışır. Bu çabaya “problem odaklı başa çıkma” denir.

Ortaya çıkan sorun ya da durumla ilgili, onu değiştirebilecek bir yol bulma çabasını problem odaklı başa çıkma olarak tanımlayabiliriz. Burada sorunun kaynağı ile ilgili alternatifler geliştirilir ya da bir şeyler yapılması hedeflenir. Planlama, aktif başa çıkma, problem odaklı başa çıkma arasında yer alır.”⁴²

⁴⁰ Burger, a.g.e., ss. 204-207.

⁴¹ Burger, a.g.e., ss. 204-207.

⁴² Hayati Hökekleli, *Psikolojiye Giriş*, İstanbul, Düşünce Kitapevi, 2008, s. 219.

“Problem odaklı stratejiler, problemi tanımayı, alternatif çözümler üretmeyi, bu alternatifleri maliyet ve yarar bakımında değerlendirmeyi, aralarında seçim yapmayı ve seçilmiş alternatifi uygulamayı gerektirir. Bu stratejiler içe de yönelebilir. Kişi çevreyi değiştirecek yerde kendisiyle ilgili şeyi değiştirebilir. Alternatif haz kaynakları bularak ve yeni beceriler geliştirerek arzu düzeylerini değiştirmek buna örnektir. Mezuniyet için gereken bir dersten başarısız olacağına ilişkin bir uyarı aldığınızı düşünün. Danışmanınıza başvurabilir, gerekleri yerine getirmek için bir program hazırlayabilir ve bunu uygulayabilirsiniz. Ya da başarılı olmak için gerekli zamanın olmadığına karar verir ve dersi bırakabilirsiniz. Her iki eylem de problem odaklı başa çıkma yöntemidir.”⁴³

1.5.6. Duygu Odaklı Başa Çıkma

Kişi stres yaratan olay ya da durumla ilgili duygularını, mevcut stresli durum değiştirilemeyecek nitelikte olsa bile hafifletmek için uğraşır ve kendini değiştirmeye çalışır, buna “duygu odaklı” başa çıkma denilir.⁴⁴

“Duygu odaklı stratejiler, probleme eşlik eden duygusal sıkıntıları atlatmak üzere tasarlanmıştır. İnsanlar olumsuz duyguların, problem çözme eylemlerini etkilemesini önlemek için duygu odaklı başa çıkma yöntemini uygulamaya çalışırlar. Aynı zamanda bir problem, başa çıkılmaz hale geldiğinde de bu yöntem kullanılır. Eğer probleminiz hukuk fakültesine girmekse olayların bu şekilde gelişmesini olumlu gösterecek yollar düşünebilir ya da hayal kırıklığınızı azaltmak için adımlar atabilirsiniz.”⁴⁵

“Kişi stres oluşturan durumla birleşen duyguları, bu durum değiştirilemeyecek olsa bile hafifletmek için uğraşır. İşlevi, duygusal gerilimi azaltmak olan bu tarz başa çıkma yaklaşımı, kaçınarak, tehdit oluşturan uyanlarla yüz yüze gelmeyerek ondan uzaklaşarak sonuç almayı hedefler. Olumlu tarzda yeniden yorumlama, durumu kabullenme, duygusal, sosyal destek arama, duygusal odaklı başa çıkma tarzları arasında yer alır.”⁴⁶

Görüldüğü gibi başa çıkma ve başa çıkma stratejileri hakkında Freud’dan Erikson’a, Lazarus’a, Folkman’a pek çok araştırmacı farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. Günümüzde halen çağdaş bilim adamları konu üzerinde araştırmalara devam etmektedir. Mesela Freud, başa çıkma yöntemlerinin bilinçaltı düzlemde devreye sokulduğunu söylerken, Adler, Anna Freud ve diğer no-Freudcular, insanların kaygıyla başa çıkma

⁴³ Rita L. Atkinson, Richard C. Atkinson, Ernest R. Hilgard, *Psikolojiye Giriş*, (çev. Yavuz Alogan), 2. B., Ankara, Arkadaş Yayınları, 2002, ss. 509-510.

⁴⁴ Lazarus, Folkman, a.g.e., p. 150.

⁴⁵ Atkinson, a.g.e., s. 510.

⁴⁶ Hökelekli, a.g.e., s. 219.

taktikleri arasında bilinçli ve kasıtlı yönelimler de bulunduğunu söyleyerek Freud'un kuramını genişletmişlerdir.

“İlk çalışmalarda başa çıkma süreklilik gösteren bir kişilik özelliği olarak ele alınmıştır. Lazarus'un çalışmasıyla birlikte başa çıkma kavramına yaklaşımda değişiklikler olmuş ve bu yaklaşımlar büyük kabul görmüştür. Lazarus'un etkileşimsel yaklaşımına göre, başa çıkma daha önce de belirttiğimiz gibi süreklilik gösteren bir kişilik özelliğinden çok, spesifik stres durumlarına tepki olarak gösterilen biliş ve davranışlar olarak ele alınmaktadır.”⁴⁷ Lazarus ve Folkman başa çıkmayı, stresle ilgili zorlanmaların üstesinden gelmeye yönelik, kişinin bilişsel ve davranışsal çabaları olarak tanımlamışlardır.

“Duygu odaklı başa çıkma sıkıntının azaltılmasını, problem odaklı başa çıkma ise strese neden olan durumun yönetilmesini sağlar. Başa çıkmanın etkililiği her iki fonksiyona da bağlıdır. Örneğin duygularını başarılı bir şekilde onaran ancak problemin kaynağıyla ilgilenmeyen birinin yaşanan durumla etkili bir şekilde başa çıktığı söylenemez.”⁴⁸ “Duygu odaklı başa çıkma, sağlıkla ilgili uyuma yönelik davranışı engelleyerek kişinin genel sağlık durumunu olumsuz da etkileyebilir.”⁴⁹ “Ayrıca duygu odaklı başa çıkmada birey, doğrudan olayın anlamını değiştirmez. Umudu ve iyimserliği sürdürmek, hem gerçekleşen olayı hem de anlamını inkâr etmek, en kötü olanı kabullenmeyi reddetmek ve hiçbir şey olmamış gibi davranmak için kullanılır. Stres kaynakları bilişsel düzlemde olduğu kadar, fiziksel ve davranışsal boyutta da insanı etkiler. Duygusal ve fiziksel yapısı değişen bireyin problem ve duygu odaklı başa çıkma tercihlerini birbirinden ayırmanın zor olduğunu söyleyebiliriz.”⁵⁰

Tüm bu yaklaşımları tek tek belirtmekten ziyade, bu küçük çalışmamızda, genel bir şablon şeklinde başa çıkma kavram ve stratejilerini derlemeye çalıştık.

Sonuç olarak şunu da belirtmek gerekir ki; “problem ve duygu odaklı başa çıkma, başa çıkma sürecinde hem birbirinin işini kolaylaştırır hem de biri diğerini engelleyebilir. Problem ve duygu odaklı başa çıkma, aynı zaman zarfında oluşur.”⁵¹

⁴⁷ Ferda Aysan, “Başa çıkma Stratejilerinin Türkçe Formunun Oluşturulması”, İzmir, *Ege Eğitim Dergisi*, 3 (1), 2003, ss. 113-120.

⁴⁸ Lazarus, Folkman, a.g.e., pp. 188-189.

⁴⁹ Lazarus, Folkman, a.g.e., p. 217.

⁵⁰ Heinz Walter Krohne, “Stress and Coping Theories”, Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Germany, Available online: 2002, pp. 7-8.

⁵¹ Lazarus, Folkman, a.g.e., pp. 152-155.

2.DİNİ BAŞA ÇIKMA

2.1.Tarihsel Arka Plan

“Dinin başa çıkma sürecindeki rolü, kimi zaman indirgemeci ve yüzeysel olmakla birlikte hem ilk dönem hem de sonraki dönem psikologları tarafından incelenmiştir. Örneğin Freud, dinin varlığını, tabiatın tehlikeleri karşısında çaresiz kalan insanın, çocukluk döneminde olduğu gibi kendisini tehlikelere karşı koruyacak bir baba arayışının sonucu olarak değerlendirmiş ve dini, kaygıyı yatıştıran ve gerçekle yüzleşmekten kaçmaya yarayan doğal bir savunma ve yanılısma olarak görmüştür. Jung ve James gibi psikologlar ise dini inançların başa çıkma sürecindeki olumlu rolüne atıfta bulunmuştur. Son dönemde ise varoluşçu psikiyatrist Irvin Yalom (2006:45), dinin müntesiplerine sorunlarla başa çıkma sürecinde güçlü bir birleştiricilik sunduğunu dile getirerek, dinin başa çıkmadaki teselli edici yönüne vurguda bulunmuştur.

Son 20-25 yılda dinin, insanların olayları değerlendirmede yöntemleri ve bu olaylara karşı psikolojik ve fiziksel tepki verme tarzlarında etkili olduğuna yönelik delillerin bulunmasıyla birlikte dini başa çıkmaya olan ilgi artmıştır. Günümüzde yapılan pek çok teorik ve pratik çalışmada, dinin sadece bir “doğal savunma” yönünün ötesinde bir anlam ve değer olduğuna yönelik eğilimler de artmıştır. Dinin bu etkin rolünün anlaşılmasında K. Pargament’in 1997’de yayımladığı *The Psychology of Religion and Coping* isimli kitabının önemli bir rolü olmuştur.”⁵²

Literatürde, “stresle başa çıkmada dinin yeri ve önemini ilk araştırma konusu yapan K. Pargament’tir. Özellikle dini pratik ve dini yönelimler üzerinde durmuştur. Otuza yakın dinle ilgili başa çıkma yöntemi tespit etmiştir.”⁵³

“Dünya literatüründe dini başa çıkmayla ilgili bugüne kadar 250’nin üstünde araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir kısmı dini başa çıkmanın teorik temellerini, bir kısmı da dini başa çıkmanın ölçülmesini konu edinen araştırmalardır. Önemli bir kısmı ise dini başa çıkmanın, sağlık, ruh sağlığı, sosyal problemler ve din/dindarlık ile ilişkisini kapsamaktadır. Ülkemizde ise bu konuda yaklaşık 15 dolayında araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalarda, dini başa çıkmanın din/dindarlık, sağlık, ruh sağlığı ile ilişkisi incelenmiştir. Bunun yanı sıra bazı araştırmalarda dinin ve dini başa çıkmanın depresyon gibi

---

⁵² Ayten, a.g.e., s. 19.

⁵³ A. Maynard Elizabeth A., Goorsouch, Ricahard, Bjork, Jeffry, P., “ Religious Coping Style Concept of God & Personal Religious Variables in Threat, Loss & Challenge Situations” *JSSR*, Vol.40, No.1, March 2001, p. 65.

felaketlerin getirdiği olumsuz sonuçlar ve farklı hastalıkların getirdiği sıkıntılar ile başa çıkmadaki rolü üzerinde durulmuştur. Kısacası son çeyrek yüzyılda anlamlı bir bilimsel araştırma alanı olarak ortaya çıkan din psikolojisinde, din ve başa çıkma çalışmalarında önemli bir artış söz konusu olmuştur.

Bu çalışmalar, bazı araştırmacılar tarafından henüz başlangıç aşaması olarak değerlendirilmiş ve şu eksiklikler dile getirilmiştir: Birincisi, tek boyutlu ve tek sorudan oluşan dini başa çıkma ölçekleri kullanılmaktadır. İkincisi, farklı örneklerde gerekli araştırmaların yapılamamasıdır. (daha çok Hristiyanlar ve özellikle Protestanlar üzerine çalışmaların yapılması)Üçüncüsü, daha çok üniversite öğrencileri ve yaşlılar üzerine araştırmaların yapıp çocuklar, ergen ve klinik örneklerinde yeterince araştırmanın yapılmamış olmasıdır. Dördüncüsü ise boylamsal araştırmaların eksikliğidir. Dini başa çıkma başlığı altında en önemli çalışmaları ortaya koyan isim, Kenneth Pargament'tir. Seksenlerin sonlarından başlayarak, çalışma arkadaşlarıyla beraber, konu ile ilgili başlığı teorik anlamda güçlendirecek araştırmalarda bulunmuş ve pek çok ortak makale kaleme almıştır. Çeşitli dergilerde basılan makalelere, 'God Help Me' isimli alan araştırması örnek gösterilebilir. Bu çalışmada dini yönelimin, olumsuz durumlarla dini olarak başa çıkmada ne tür etkileri olabileceğini incelemiş, çalışmadan elde ettiği bulgular eşliğinde, dindarlık ölçümleri için, dini başa çıkma tercihlerinin daha detaylı incelenmesi gerektiğini dile getirmiştir.”⁵⁴

2.2. Dini Başa Çıkma Kavramı ve Süreci

Dini başa çıkma, “bireyin yaşamında karşılaştığı, stresli durumlarda din ve maneviyatından kaynaklanan, bilişsel veya davranışsal teknikleri kullanması olarak tanımlanmaktadır.”⁵⁵ Bir başka ifadeyle, dini başa çıkma, “kişinin inancını, hayatın ortaya çıkardığı problem ve stres ile mücadele sürecindeki kullanma yolu olarak da ifade edilebilir.”⁵⁶

“Her birey, hayata karşı, kendine has bir yönelim sistemine sahiptir. Bu yönelim sistemi, kutsal veya seküler temelli olabilir. İnsanların karşılaştığı olayları nasıl yorumlayacağı (yüklemeler) ve problemleri çözmeye nasıl bit tavır takınacağı konusunda bu sistem belirleyici olur. Eğer din, bireyin yönelim sisteminin bir parçası ise, o olayları

⁵⁴ Ayten, a.g.e., s. 21.

⁵⁵ Halil Ekşi, Başa Çıkma, *Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Bursa, 2001, s. 14.

⁵⁶ Kenneth I. Pargament, *The Psychology of Religion and Coping*, The Guilford Press, New York-London, 1997, p. 90.

nasıl değerlendireceğini ve nasıl anlamlandıracağını da etkiler. Daha psikolojik bir dille din, bir yönüyle karşılaştığımız durumun ağır sonuçlarına bir anlam verme ve bu sonuçları filtre etmemize yardımcı olan zihinsel bir temsil, bilişsel bir şema sunar. ⁵⁷

“Dini inanç, değer ve uygulamalar, insanın yaşamında pek çok fonksiyona sahiptir. Bu fonksiyonlardan biri de yaşamın zorlukları ile karşılaşıldığında dini değerlere başvurulmasıdır. İnsanların karşılaştıkları zorlukları aşma sürecinde dinin rolünün ne olduğunu belirlemede dini başa çıkma araştırmaları özellikle son zamanlarda hızla artmıştır.”⁵⁸

Dini başa çıkma bireyin, yaşamında karşılaştığı kişisel ya da sosyal problemleri anlamada ve onları çözümlenmede kullanılan, karmaşık ve değişik bir süreç içerisinde dinin olumlu rolünün vurgulanmasıdır. ⁵⁹ İnsanlar stresi oluşturan bir olay veya durumla karşılaştıklarında sahip oldukları inançları, dini pratikleri o sorunla baş etmede önemli bir yer tutar. ⁶⁰

“Dinin başa çıkmadaki katkıları çok yönlüdür. Her şeyden önce acı veren, hayrete düşüren hayat tecrübeleriyle karşılaşıldığında din, bir anlamlandırma ve yorumlama çerçevesi sunar. Bunun yanında kişi, kendi kaynaklarının ötesinde olaylarla karşılaştığında, her şeye gücü yeten, hazır ve nazır bir Tanrı inancı sayesinde hâkimiyet ve denetim duygusunu elinde tutar. Kendinden ötede yüce bir güce bağlanma ve sığınma, felaketlerin yol açtığı korku ve endişeleri azaltma ve yatıştırma güçlü bir destek sağlar. Bu gibi durumlarda dini inanç ve değerler, insanın büyük hayat dönüşümleri yapmalarına imkân sağlar. Anlamı yeniden oluşturmak için dini ve manevi referans ve otoritelerin önemli katkıları olur. Dini öğretiler, hayatta çekilen acıları dini arınma, günahların yol açtığı suçluluk duygularından kurtulma ve dini olgunlaşma için önemli bir fırsat olarak açıklar. Din, insanlara anlamsız, taşınamaz veya haksızlık, adaletsizlik gibi görünen durumlarla karşılaşıldığında, anlamı korumaya yönelik yeni bir bilişsel yorumlama sistemi sunar. Kişinin canını yakan ağır bir hastalık, başarısızlık ya da ölüm, dini açıdan yepyeni bir anlam kazanabilir. Kişi bununla ‘Allah’ın yüce iradesinin bir sonucu olduğunu ve kendisini imtihan ettiğini’ düşünebilir.”⁶¹

---

⁵⁷ Pargament, a.g.e., ss. 191-193.

⁵⁸ Kula, a.g.e., s. 22.

⁵⁹ Ekşi, a.g.t., s. 28.

⁶⁰ Kula, a.g.e., s. 60.

⁶¹ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, s. 64.

Din, “insanların kendilerini aciz ve yetersiz hissettikleri, yaşamın kontrol dışına çıktığı, diğer sosyal destek şekillerinin yetersiz kaldığı, yapılan açıklamaların tatmin vermediği durumlarda bireye insan ötesi bir destek sunarak; insanın çaresizliğinin arttığı durumlarda ona, dini kaynaklarını kullanarak bir çözüm yolu sunmakta, kendi içsel aydınlanmasını sağlamasına yardımcı olmaktadır.”⁶²

Dini başa çıkma, “dini/kültürel değerlerin zor zamanların getirdiği olumsuz duygusal sonuçların engellenmesi veya hafifletilmesi, anlamın korunması veya dönüştürülmesi ve problem çözümünün kolaylaştırılması yolunda kullanılmasıdır.”⁶³

“Gerek problem çözme davranışında ve gerekse kendini uyarılma sürecinde bireyin imkânları sadece somut varoluşla sınırlı değildir. Özellikle dini/ahlaki değerlere bağlı insan, engellemelerin aşılmasında ya da belirsizliklerin giderilmesinde dini inancından dolayısıyla kendi üstünde var olan yüce bir gerçeklikten de yardım isteyebilir, faydalanabilir. Bu bağlamda insanın kutsal olanla ilişkisi bazen çok basit, bazen de çok karmaşık olabilir.”⁶⁴

2.3. Pargament’in Din İle Başa Çıkma Arasındaki İlişki Kuramı

Problem çözme veya başa çıkma sürecinin din ile etkileşimini ele alan bulgular bir araya getirildiğinde Pargament ve arkadaşlarının araştırmalarına göre din ile başa çıkma arasında üç boyutlu bir ilişkiden söz edilebilir.

2.3.1. Başa çıkma sürecinin bir parçası olarak din

“İnsan hayatındaki pek çok olay, çoğu zaman bir dinî içeriğe sahiptir veya dinî bir anlam yüklenmiştir. Evlenme, doğum, boşanma, cenaze vb. bireysel ve toplumsal olaylar, büyük ölçüde din ile ilişkilidir. Bu ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan değişme ve gelişmeler, aynı zamanda dini kabulleri de gündeme getirir. Anlama ve sorun çözme noktasında din, doğal olarak devreye girmekte ve insana yardımcı olmaktadır. Özellikle dramatik ve trajik tecrübeler karşısında dinsel yorumlama ve telafiler son derece olumlu neticelere yol açabilir. Ayrıca ortak kullanılan yerlerdeki dini olaylar nispeten daha önemli olabilir. Bir ibadet esnasındaki huşu, cemaat üyelerinden biriyle yapılan sohbet, rahiplerden gelen bir ziyaret veya İncil okunduktan sonra iç dünyaya yönelme bunlardan

⁶² Behlül Tokur, *Stres-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Doktora Tezi), Erzurum, 2011, s. 208.

⁶³ Ayten, a.g.e., s. 41.

⁶⁴ Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2001, s. 61.

bazılarıdır. Böyle zamanlarda karşılaşılan ve kişiye meydan okuyan bu tür olaylar kişinin anlama ve onu çözme çabalarını güdüler. Kısacası din, bireyin başa çıkma eylemleri repertuarına yardım edebilir.”⁶⁵

2.3.2. Başa çıkma sürecinin yardımcı olarak din

“Din, başa çıkma sürecini farklı tarzlarda şekillendirme gücüne sahiptir. Ortaya çıkan problemlerin üstesinden gelme veya onları ruh sağlığını koruyacak tarzda kabullenme noktasında din, başa çıkma sürecine destek vermekte ve yardımcı olmaktadır. Din insana, olayların nedeni hakkında tatmin edici açıklamalar sunmaktadır. Bir kısım araştırmacılar, dindarların karşılaştıkları olayları daha çok Tanrı’ya, O’nun irade ve kudretine bağladıklarını ortaya koymuştur. Diğer taraftan din, sıkıntılarla ve acı tecrübelerle başa çıkma sürecinde sahip olduğu telafi mekanizmaları ile tartışılmaz gücünü ve üstünlüğünü ortaya koyar. Din, problemleri çözmede olduğu kadar bunalımlı dönemler de en büyük destek unsuru olabilir.

Kısacası din, psikolojik bir problem çözme sürecine veya bir ruhi fonksiyona hizmet edebilir. Din içtenlik ve kimlik, huzur ve gelişim, rahatlama ve kendini frenleme, problem çözme, umut ve ruhi fonksiyonlar gibi diğer önemli amaçlara hizmet edebilir.”⁶⁶

2.3.3. Başa çıkma sürecinin bir ürünü olarak din

“Acı tecrübeler, insanı dinî bağlılıklara yöneltebilmektedir. Bulgulara göre, acı ve sıkıntı gibi tecrübelerin Tanrı’ya yönelişte önemli katkıları söz konusudur. Bir grup şehirli yetişkin üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmanın bulgularına göre, inançların bir kısmı, tehdit içeren olaylara karşı başa çıkma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Princeton Dini Araştırmalar Merkezi’nin 1977’de yürüttüğü bir araştırmanın sonuçlarına göre doğum, ölüm, yalnızlık, duygusal problemler gibi bireyin hayatında önemli değişmelere yol açan olayları takip eden neticelerden biri, inancın kökleşmesidir.”⁶⁷

Dini başa çıkma konusunda yapılan pek çok araştırma, dinin hayatta pek çok soruna, özellikle varoluşsal problemlere karşı koymada önemli bir rol oynadığını göstermiştir.

---

⁶⁵ Pargament, “God Help Me: Toward A Theoretical Framework of Coping for the Psychology of Religion”, ss. 214-222.

⁶⁶ Pargament, a.g.m., ss. 214-222.

⁶⁷ Pargament, a.g.m., ss. 214-222.

Dini başa çıkma süreci basitçe “dinin kritik olayları anlamlandırma ve onlarla mücadele etme sürecinin bir parçası olarak görülse de oldukça zengin bir süreçtir. Bu bağlamda dinin başa çıkma sürecine dâhil olduğuna dair “nasıl, ne kadar, hangi amaçla” (anlam bulma, kontrol sağlama), “hangi unsurla” (dua, ibadet, kutsal kitap okuma, vb.) ve nerede (cemaat içerisinde, özel olarak) gibi sorular önem kazanmaktadır.”⁶⁸

Bütün başa çıkma etkinlikleri dini olmamakla birlikte, özellikle sıkıntılı ve zor durumlarda kalan insanlar eğer dini bir yönelime sahipse din ile başa çıkma birleşir.

“Başa çıkmayla ilgili diğer bir husus şu ki, yaşanan olayları anlamlandırmak amacıyla yükleme/atfetme davranışında bulunan kişinin zihninde hem çevresel etki ve doğa faktörleri ön plana çıkaran seküler bir bakış hem de kutsal/metafizik kavram ve sembollere dayalı dini açıklama olabilir. Yani insanın hem dini hem de natüralistik (doğasal, seküler) bakış açısı ve anlam sistemlerine sahip olması mümkündür. Dini veya dini olmayan başa çıkma, kişisel özellikler ve yaygın kültürel yapıyla da ilgilidir. Bu süreç çok boyutlu ve değişken olduğu için dini/dini olmayan şeklinde kesin ve kategorik ayrımlar yerine her ikisini koşullara bağlı olarak kesişme veya zaman zaman örtüşmesinden bahsetmek daha uygun olacaktır. Burada unutulmaması gereken nokta şudur: insan, hangi araç ve vasıtaya sahipse veya hangi mekanizmaların etkisindeyse başa çıkma davranışında elbette bunları kullanacaktır. Eğer insanın dini bir yönelimi yoksa trajik ve olumsuz olaylar karşısında din, bu kişi için bir başa çıkma mekanizması olarak işlev görmeyecektir. Bu şu demektir: dini öğelerin dâhil olduğu bir başa çıkma davranışının sergilenebilmesi için insanın temelde bazı dini inançları olması gerekir. Yoksa dini başa çıkmanın birden bire ortaya çıkması beklenemez. Ancak dini başa çıkma yeknesak ve donuk bir mekanizma da değildir. Yer, zaman, ortam, kişisel özellikler ve olayların tabiatı gibi çok yönlü etkiler dini başa çıkmaya farklı şekiller, biçimler, renkler ve yoğunluklar katar. Ve zaman zaman diğer başa çıkma mekanizmaları ile örtüşmesini zaman zaman da ön plana çıkmasını sağlar.”⁶⁹

2.4. Dini Başa Çıkma Tarzları

Pargament ve arkadaşları, dini başa çıkmanın 3 farklı tarzını ortaya koymuşlardır:

---

⁶⁸ Ayten, a.g.e., s. 41.

⁶⁹ Ali Köse, Talip Küçükcan, *Doğal Afetler ve Din*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2000, ss. 63-77.

2.4.1. Kişisel yönelimli (self-directing)

“Bir problemle karşılaşan birey, Allah’tan hiçbir yardım beklemeden, problemi kendi kişisel imkânlarıyla çözmeye çalışır. Birey, karşılaştığı problemlerin üstesinden kendi başına gelir. Problemin çözümünde hiçbir ilahi gücün yardımına ihtiyaç duymaksızın aktif bir tavır alır. Kontrol kişisel odaklıdır. Birey bu süreçte Tanrı’dan ziyade kendi iradesine güvenir.

Kişisel yönelimli başa çıkma metodunu kullanan kişi, “zor bir durum hakkında kafa yordüğüm zaman, Tanrı’nın yardımı olmaksızın muhtemel çözümlere ulaşmaya çabalarım.”, “sorunlarımı Tanrı’nın yardımı olmaksızın çözmeye uğraşırım.” gibi ifadeler kullanır.”⁷⁰

2.4.2. Erteleme-kaçış-olumsuz tevekkül (deferring)

Birey hiçbir şey yapmadan Allah’ın duruma müdahale etmesini bekler. Birey bu durumda tamamıyla pasiftir.

“Erteleyici başa çıkmada, süreç etkin olmayan bir şekilde Tanrı’ya havale edilir. Erteleyici tarzda başa çıkan bireyin söylemleri arasında, “herhangi bir problemle ilgili bizzat çözüme ulaşmaya çabalamaktan ziyade, Tanrı’nın, sorunla ilgili karar vermesini beklerim”, “sorunlarımı çözebilmek için, Tanrı’nın kontrolü eline almasını beklerim ve çözüm her ne ise onu uygulayacağımı bilirim” gibi cümleler mevcuttur.”⁷¹

2.4.3. İşbirlikçi yaklaşım (collaborative)

Allah ile işbirliği yaparak problemleri çözüme eğilimidir. Birey problemi çözmek için bireysel çaba harcamaktadır. Ayrıca Allah’tan da yardım bekler. İşbirlikçi başa çıkmada tahmin edildiği üzere, hem birey hem de Tanrı süreçte aktif rol almaktadır.

“İşbirlikçi başa çıkmayı tercih eden kişi ise, “zor bir durumla yüzleşme durumunda, Tanrı ve ben, olası çözümleri değerlendirmek için birlikte çabalarız”, “Tanrı ve ben, planlarımı birlikte uygulamaya koyarız” tarzında söylemler geliştirir.”⁷²

2.5. Dini Başa Çıkma Metotları

Dini başa çıkma konusunda yapılan çalışmalarda, dini başa çıkma daha çok pozitif yönleriyle değerlendirilmiş ve genel olarak olumlu sonuçlarının olduğu tespit edilmiştir.

⁷⁰ Pargament, a.g.e., ss. 180-184.

⁷¹ Pargament, a.g.e., ss. 180-184.

⁷² Pargament, a.g.e., ss. 180-184

Ancak aynı zamanda, dini başa çıkmanın zararlı da olabileceğini göstermiştir. Pargament ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmalar da insanların genel olarak olumlu ve olumsuz olmak üzere iki türlü yönetime başvurduklarını göstermektedir.

2.5.1. Olumlu Dini Başa Çıkma

“Bu yöntemde Tanrı ile güvenli bir ilişki, maneviyat duygusu, hayatta bir anlam bulunduğu inancı ve başkalarıyla manevi bir bağlanma duygusundan oluşan bir örüntü söz konusudur. Olumlu dini başa çıkma yöntemleri, olumsuz durumları hayra yoran dini değerlendirileri, işbirlikçi dini başa çıkmayı, Allah’tan manevi destek arayışını, din adamı ya da cemaat üyelerinden destek arayışını, başkalarına dini yardımı ve dini yüklemeyi içerir.”⁷³

Diğer bir ifadeyle, “bireyin olayı çözme kabiliyetine ve sonrasında yaşananların olumlu etkilerine bakarak pozitif dini başa çıkma metotları,

- Faydalı yeniden değer biçme
- (Tanrı’yla) işbirlikçi dini başa çıkma
- Manevi destek arama
- Ruhban sınıfı ve kilise üyelerinden destek arama
- Dini yardımlaşma
- (Tanrı’ya) aktif dini teslimiyet
- Dini arınma
- Manevi bağlantı arama
- Dini bağışlayıcılık (arama)
- Dini yönelimi araştırma
- Dini değişim
- Dini meşguliyet,

Şeklinde listelenebilir. Olumlu başa çıkma metotları, eğer olay çözülebilecek gibiyse, bizzat çaba göstermek için ihtiyaç duyulan manevi desteği sağlar. Olay, “ölüm” gibi geri dönüşü mümkün olmayan bir sonuçla bireyi baş başa bırakıyorsa, aktif bir çözüm

⁷³ Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, s. 65.

arayışından ziyade kişinin, ruhen yalnız olmadığı ve bunun da aşılabileceği hissini kazanmasına yardımcı olur.”⁷⁴

2.5.2. Olumsuz dini başa çıkma

“Olay anı ve sonrasında bireyin, hissettiği çaresizlik duygusu ve dindarlık algısındaki olumsuz tutumlara bağlı olarak şekillenen negatif dini başa çıkma tutumları,

- (Olaya/Tanrı’ya) cezalandırıcı olarak yeniden değer biçme

- (Olaya) şeytani olarak yeniden değer biçme

- Pasif dini erteleme

- Öz-yönelimli dini başa çıkma

- Manevi hoşnutsuzluk

- Dini sınırları vurgulama

- Kişilerarası dini hoşnutsuzluk

- Doğrudan şefaath için yalvarma

Şeklinde maddeler halinde sıralanabilir. Negatif dini başa çıkma metotları, Tanrısal güçleri sınırlı veya zayıf kabul etmenin, Tanrı’ya olan bağlılık ve inançtaki azlığın ya da Tanrı’ya sorumlulukların tamamını bırakacak kadar teslim olmanın neticesinde tercih edilen metotlardır. Negatif olarak kabul edilmelerinin sebebi ya bireyin duruma olumsuz yaklaşıyor olması, ya da başa çıkma tercihi sonrasında sonucun çözüm üretmemesi ve sorunun içinden çıkılamamış olmasıdır.”⁷⁵

“Negatif dini başa çıkma yöntemleri, gerilim ve karmaşada Allah’la zayıf bir ilişki, uğursuz bir dünya görüşü ve anlam arayışında, yüzeysel bir dini çabadan oluşan genel bir dini yönelimden oluşur. Bu yöntem, Allah’ın gücünü sorgulamayı, Allah’a karşı kızgınlık ifadelerini, cemaat ve din adamlarına yönelik hoşnutsuzluk ifadelerini, olumsuz durumların, ceza kabilinden dini değerlendirilişlerini ve bu durumları şeytani etkilere bağlayan dini değerlendirmeleri içerir. Çeşitli araştırmalar, olumlu ve olumsuz dini başa çıkmada oluşan bu iki örüntü veya örüntülerin unsurlarının ruh ve fizik sağlığı için farklı etkilerine işaret emektedir.

⁷⁴ Pargament, a.g.e., ss. 173-179.

⁷⁵ Pargament, a.g.e., ss. 173-179.

Olumlu dini başa çıkma, hastaneye yatırılmış yaşlı hastalar arasında daha düşük depresyon, daha kaliteli bir hayat, stres bağlantılı gelişme ve daha yoğun işbirliğini içeren dış derecelendirmelerle ilişkilidir. Kronik ağrısı olan hastalar arasında daha olumlu etki, açık kalp ameliyatı geçiren hastalar arasında 6 ayı aşan daha düşük ölüm riskiyle ve cinayet mağduru aile bireyleri arasında daha az düşmanlıkla ilişkili bulunmuştur. Buna karşılık olumsuz dini başa çıkma yaklaşımı tıbbi iyileştirme altındaki hastalarda daha zayıf fiziksel iyileşmeyle, iki yılı aşkın süredir tıbben rahatsız olan yaşlı hastalarda zayıf fizik sağlığı ve daha yüksek ölüm riskiyle, kolej öğrencileri arasında daha endişeli ve çöküntülü ruh hali ve düşük özsaygıyla bağlantılı bulunmuştur.”⁷⁶

2.6. Dini Başa Çıkma Temel Hedefler

“Sıkıntılı durum ve olaylarla karşılaşan, anlam dünyası dağılan, kontrolü kaybeden ve sorunları çözme gücünün yetersiz kaldığını hisseden kişinin nasıl bir yol izlediği ve bu süreçte dinin kişiye ne tür bir destek sağladığı, pek çok psikolog ve sosyolog tarafından incelenmiştir. Bunlardan her birisi, dinin problemlerle başa çıkmadaki farklı bir rolü üzerinde durmuştur. Pargament ise bütün bu fonksiyonlara ilaveten dinin insanların yeni anlamlar bulmalarına ve hayatlarını dönüştürmelerine de yardımcı olduğunu vurgulamıştır. Son olarak dini başa çıkma teorileri çerçevesinde ortaya konulan yeni fikirler de dikkate alındığında, dinin ve dini başa çıkma etkinliklerinin zor zamanlarda yerine getireceği 5 temel hedefinin olduğunu söylemek mümkündür:

-Anlam arayışına cevap verme

Bireyin anlam arayışına en uygun cevabı sunabilen din, sıkıntılı ve zor zamanlarda da bireye yapıp ettikleri ve başına gelenleri değerlendirme noktasında bir anlam alanı sunar.

-Kontrol sağlama

Birey kendi gücünü aşan olaylarla karşılaşır kontrol duygusunu kaybettiğinde, olayların daha üst bir kudret tarafından idare ediliyor olması ona psikolojik bir kontrol hissi sunar.

-Manevi teselli

---

⁷⁶ Hökelekli, a.g.e., s. 66.

Dinin verdiği daha üstün bir varlığa bağlanma hissi herhangi bir problemle karşılaşan bireyin manevi teselli ve rahatlama bulmasını sağlar.

-Samimiyet ve yakınlık hissi

Din, getirdiği inanç esasları ve ibadetlere bireye, Allah'a yakın olma hissini tattırır. Aynı zamanda bireyin başkalarına olan yakınlığını da teşvik eder. Örneğin namaz, oruç ve hac ibadeti, bireyin Allah'a karşı görevini yapma hissi ve dolayısıyla O'na yakın olma hissi verirken, ibadetlerle kazanılan bilinç, kişinin başkalarını daha iyi anlama ve sosyal ilişkilerinde insanlara karşı daha anlayışlı ve merhametli olmalarını sağlayabilir.

-Hayatı dönüştürme

Din gerek hayatın normal akışında gerekse zor ve sıkıntılı zamanlarda hayatını dönüştürülmek isteyen bireye bu yönde imkânlar sunar. Hayatı dönüştürmenin ötesinde kişinin olgunlaşmasına ve kendini geliştirmesine de katkıda bulunur. Dinin, özellikle mistik anlayışlarının kişiye kazandırdığı başa gelenlere sabır, problemleri çözme ve daha huzurlu bir hayat için her an bir öncesinden daha fazla gayret konusunda sunduğu motivasyon, kişinin kendini geliştirmesi sürecini destekler.”⁷⁷

3. DİNİ BAŞA ÇIKMANIN RUH SAĞLIĞINA ETKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Başta çıkmada dinin genelde pozitif etkileri olduğu yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. İnsan ve psikolojisi çok yönlü olduğu için ve dini algıların da kişilerin din eğitimi, dini bilgi ve kültür seviyelerine göre değişmesi dolayısıyla dini başa çıkmanın psikolojik iyi olma haline etkilerini maddeler halinde sınıflandırmak pek sağlıklı görünmemektedir. Ancak konuyla ilgili genel bir değerlendirme yerinde olacaktır.

“İnsan, dünyadaki var olan şeylere anlam verebilen, anlam üretebilen tek canlıdır. Bu itibarla insan nesnelerdeki ya da olaylardaki anlamı bulup çıkarmamakta, tam tersine anlam üretmekte ve onlara anlam yüklemektedir.”⁷⁸ Dolayısıyla dinin başa çıkmadaki belki de en önemli rolünün anlam katma fonksiyonu olduğunu söyleyebiliriz. Katz'a göre de din, “bir yandan koşulsuz sevgi, destek ve teselli değerleri gibi anneye özgü (maternal) değer geleneğiyle; bir yandan sorumluluk, bağlılık ve ilişkiler gibi babaya özgü (paternal) değerleriyle inananın ruh sağlığına erişmesinde ve korumasında katkıda bulunur. Ama

⁷⁷ Ayten, a.g.e., ss. 49-50.

⁷⁸ Üstün Dökmen, *Var olmak, Gelişmek, Uzlaşmak*, İstanbul, Sistem Yayınları, 2000, s. 143.

dinin, dindar insanın ruh sağlığına asıl katkısı hayatın anlamını bulma arayışına sunduğu cevaptır.”⁷⁹ Zira umutsuzluk ve anlamsızlık kişiyi intihara iten en önemli etkenlerdendir.⁸⁰

“Dinsel inançlar, anlaşılmanın anlaşılmasına ve hayatın meydan okumalarına karşı koymada etkili olmaktadır. İnanç, bir anlam duygusu ve zorluklara göğüs germek için ihtiyaç duyulan cesareti aşılama ve bizim kim olduğumuzu ortaya koymaktadır.”⁸¹

İlahi dinler, dünya ve insan hayatının Tanrı'nın buyurduğu planın parçası olduğu ilkesine dayanan, kapsamlı bir anlam şeması sunmaktadır.⁸² Ayrıca Webb'e göre “Tanrı ile bağlantı-iletişim, kaygı ve depresyon ile baş etmede farklı bir tecrübe olabilmekte ve olumlu sonuçlar doğurabilmektedir.”⁸³

“Frankl, insanların yaşamaları için hayatı anlamlandırmaları gerektiğini düşünür ve bu anlamın kaybedilmesine “varoluşsal boşluk” adını verir. Bundan kurtulmak için hayatın çekilen acılara değđiđini, hayatın her durumda hatta en acınası durumda bile bir anlam taşıdığını hissedebilmek gerekir. Frankl'ın bu düşüncelerinin sanki bir özetini Nietzsche'nin “yaşamak için bir nedeni olan kişi hemen her şeye katlanabilir” sözünde bulmak mümkündür.”⁸⁴

James W. Fowler de aynı gerçeği şöyle dile getirmektedir:

“İnanç, dünyayı anlamlandırma tarzıdır ve dinî ve dini olmayan (psiko-sosyal inanç) olmak üzere ikiye ayrılır. İnanç (faith) doğumla birlikte ilişkilerden oluşur ve diğer insanlarla, Tanrı ile ilişki çerçevesi içerisinde yapılır. İnançın duygusal bir temeli vardır ve bütün kişiliği de kapsamaktadır.”⁸⁵

“Dini inançlar, inanan insanlara, bir bakış açısı ve yaklaşım biçimi kazandırır. İnsan olayları açıklarken bu bakış açısını ve yaklaşım biçimini yansıtan kavramlar kullanır. Böyle bir insan için olayların meydana gelişi, kaynağı veya gerisindeki güce ilişkin

⁷⁹ Robert Katz, “The Meaning of Religion in Healthy People”, *Morality and Mental Health*, (ed.) O. Hobart Mowrer, Rand Macnally Co., Chicago, 1967, ss. 324- 327.

⁸⁰ Mei-Chuan Wang, et al, “Purpose in Life and Reasons for Living As Mediators of the Relationship Between Stress, Coping, and Suicidal Behavior”, *The Journal of Positive Psychology*, 2(3), 2007, ss. 195–204.

⁸¹ Ali Rıza Aydın, “Din ve Psikoloji İlişkisi Üzerine”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun, C. IV, S. 1, 2004, s. 28.

⁸² Irvin D. Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, (çev. Zeliha İ. Babayiğit), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2001, s. 664.

⁸³ Judith Webb, Lauren E. Stouffer, “Religious and Spiritual Differences Within Families: Influences on End-of-life Decision Making”, *The Journal for Nurse Practitioners*, U.S.A., 2014, Vol. 10, Issue: 8, pp. 588-593.

⁸⁴ Köse, Küçükcan, a.g.e., s. 65.

⁸⁵ Bkz.: Ali Ulvi Mehmedoğlu, Adem Aygün, “James W. Flower ve İnanç Gelişim Teorisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 2006, s. 123.

açıklamayı anlamlı kılan şey, dini içerikli kavramlardır. Bu anlamda dini sembol ve inanç sistemleri birer anlam kaynağıdır. İnsan için devamlılığı olan, geçici olmayan, güvensizlik duygusu doğurabilecek muhtemel her olay karşısında sığınılabilir, gücü sonsuz olan bir güvence gerektir ki o da Allah'tır. Allah her şeye kadir, mutlak bir varlıktır. İşte böyle bir varlığı güvence olarak kabul edip ona teslim olan kişi, çevresinde olup biten ve durumunu sarsabilecek her türlü hadiseye karşı mukavemet gösterir. Dolayısıyla strese girmez. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın ifadesi ile "Hâk şerleri hayreyler, Zannetme ki gayr eyler. Arif anı seyreyler. Mevlâ görelim neyler. Neylerse güzel eyler" diyebilen ve buna içtenlikle inanan bir kişide stres oluşmaz. Bu durumda olan insan tahkiki imanı elde etmiş insandır. Yani tahkiki imana sahip kimseler, inançlarının bilincinde olan kişilerdir. Taklidi imana sahip kişiler ise, gördükleri din eğitiminin veya içinde yaşadıkları toplumun empoze ettiği değer hükümleri ve kazandıkları Allah kavramı ile bu yola girmişlerdir. Bunlar inançlarının tam bir bilincine sahip değillerdir. Çok defa gelenekle kazandıkları Allah inancı, başka ifade ile dinle ilgili yapıp etmeleri genellikle bir alışkanlık eseri olarak, sürüp gider".⁸⁶

Pazarlıya göre de "dini inançla ruh sağlığı arasında çok yakın bir ilişki vardır. Allah'a inanan insan öncelikle güven ve ümit içerisinde olur. Hayra ve iyiliğe ait dileklerinin gerçekleşeceğine inanır. Ümitsizliğe kapılıp hal ve istikbali karanlık görmez. Sıkıntılarını ve dertlerini Allah'ın bildiğine, hakkında hayırlı olan neyse Allah'ın onu kendisine nasip edeceğine inanır. Hayata karşı iyimserliği artar, karamsar duygulardan uzak kalır."⁸⁷

Her şeye gücü yeten bir yaratıcıya sığınmak, bireyde güvenlik, umut ve huzur oluşturabilir. Zihne bu tür mesajlar vermek bilinçli bir tercihtir. "İnsan, düşündüğü gibidir. Nitekim güçlü olacağını düşünen güçlü, sağlıklı olacağını düşünen sağlıklı olmaktadır. Yorgun olacağını düşünen kişinin beyni, vücut mekanizmalarına, sinir ve kaslarına yorgunluk mesajı göndermektedir ve onlar bu mesaja uygun olarak hareket etmektedirler. Sonuçta kişinin yorgun düştüğü görülmektedir. Zihin, bir olayla çok ilgilenmişse, vücut sistemine ona göre emirler vermektedir; böylece kişi, olaya daha çok dikkat etmekte ve daha çok yoğunlaşmaktadır. Manevî yaşamın burada çok büyük rolü vardır. Yaratana güvenip, onun insanlara yardımcı olacağına inanarak, beyinde kuvvet ve enerji veren bir

⁸⁶ Necati Öner, *Stres ve Dini İnanç*, Ankara, TDV Yayınları, 2002, s. 37.

⁸⁷ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1972, s. 196.

takım fikirler oluşturulursa, günlük yaşamdaki zorluklar karşısında daha enerjik ve güçlü davranmak başarılabilecektir.”⁸⁸

“Dinî inancın insanın ruhsal hayatındaki olumlu etkisi bilinen bir husustur. Mü'min bir kişi dinî inanç yolu ile stresten nasıl kurtulduğunu yaşamış tecrübesi ile bilir. Her birimiz çevremizde, stres doğurabilecek büyük hâdiseler karşısında dindar kişilerin nasıl mukavemet gösterdiğine şahit olmuşuzdur. Nevrozlara dindarlardan daha çok ateist veya agnostik kişilerde rastlandığını gösteren istatistiklere dikkati çeken yazarlar vardır. Nice filozof ve bilim adamı, dinî inancın olumlu etkisini belirten ifadelerde bulunmuşlardır. Meselâ William James: “Şüphesiz üzüntünün başlıca ilâcı din ve imandır.” Gandhi, “Dua ve ibadet olmasa idi ben çoktan çıldırırdım.” demektedir.”⁸⁹

“Kendi kontrol yeteneği dışında olumsuz deneyim yaşayan inançlı kişiler, özellikle bu olaylar doğal felaketler gibi geniş ölçekli ise kayıpları çok fazla bile olsa bunlara metafizik bir anlam yüklemekte ve başlarına gelen şeylerin Allah'tan geldiğine inanmaktadırlar. Bu inanç ilk anda kaderci gibi görünse de felaketlerin anlam kazanmasını sağlayarak belirsizlik duygusundan kurtulmaya katkıda bulunmakta ve kabullenme sürecini hızlandırarak tekrar normal hayata dönülmesini sağlamaktadır.

Dini inanç, ibadet ve ritüeller, felaketleri anlamlandırma ve acılara göğüs germe sürecinde bazı katkılarda bulunmaktadır. Din Allah ve ahiret inancı ile kayıpların kabullenilmesini kolaylaştırmakta ve felaketzedelere iyimserlik ve umut gibi ruh sağlığı açısından olumlu duygular kazandırmaktadır. İnançlar, insanlara umut aşulamakta, kayıpların birer imtihan vesilesi olduğunu hatırlatmakta, sabır tavsiyesi ile insanın zorluklara dayanma gücünü artırmakta, güçlülere karşı mücadele isteğini kuvvetlendirmektedir.”⁹⁰

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi din, başa gelenleri anlamlandırmamızı sağlayarak bize referans sunabilmektedir: “Dinî inanç ve değerler özellikle hayatın trajik anlarında, yoğun gerilim yaşandığı durumlarda gerçekliğin algılanması ve yorumlanmasında pek çok insan için temel referans noktasıdır.”⁹¹ Bireye bu yorumlama gücünü katması dışında din, sorunlarla başa çıkmada onlara bir manevi destek sunabilir:

⁸⁸ Norman V. Peale, *Olumlu Düşünmenin Gücü*, (çev. Şahin Cüceloğlu), İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1997, s. 38.

⁸⁹ Peale, a.g.e., s. 16.

⁹⁰ Köse, Küçükcan, a.g.e., s. 151.

⁹¹ Eva H. Canwallader, “Depression and Religion: Realities, Perspectives and Directions”, *Counseling & Values*, 35(2), 1991, pp. 83-92.

“Din, bireyin başına gelenleri açıklaması, bir sebebe atfetmesinde etkili olduğu gibi başına gelenlerle baş edebilmesi sürecinde de ona yardımcı olabilir. Çünkü din, insanların farklı ihtiyaçlarına cevap verme kapasitesine, gerçekleri değiştirmenin mümkün olmadığı durumlarda algılamayı değiştirme, gerçeğin getirdiği acıyı kabullenme ve ona sabır göstermede etkili olduğu için başa çıkma sürecinde dini inanç ve uygulamaların pratik yararları olur.”⁹² Tabi bu durumda bireyin başa çıkma tarzları ve olumlu, olumsuz dini başa çıkma stratejilerinden hangilerini kullanacağı etkili olmaktadır:

“Karşılaştığımız problemle ilgili seçimlerimiz son derece önemlidir. Problemin kendisine veya olumsuz etkilerine odaklanmak, olumsuz düşünceler üzerinde yoğunlaşmaya dolayısıyla stres düzeyinin de artmasına neden olur. Olumlu düşünmede dinî inançların da önemli ölçüde etkisi söz konusudur. Çünkü dinî inanç, öncelikle yaşanan olayla ilgili oluşan stresli ve gerilimli durumlarla baş etmede insanlara dayanma ve direnme gücü kazandırmaktadır. Bu durum bireyi rahatlatmakta ve olayı daha makul bir şekilde değerlendirme imkânı oluşturmaktadır. Nitekim 1999 depremini yaşayanlarda da dinî inancın bu olumlu etkisi gözlenmiştir.”⁹³ Amerika’da, dört bin yaşlı üzerinde yapılan bir araştırmaya göre; uzun süre düzenli olarak dini ibaretlere katılanların, katılmayanlara oranla daha az depresyona girdikleri tespit edilmiştir.⁹⁴ Pek çok araştırma, dinî bağlılığın düşük hastalık ve ölüm oranıyla ilişkili olduğunu göstermiştir.⁹⁵ Son örnekte de olduğu gibi dinin, yaşamı sürdürme üzerinde ve beden-ruh sağlığı konusunda önemli katkıları bulunmaktadır.

Din ile psikolojik iyi olma hali ya da kısaca din ile ruh sağlığı arasındaki pozitif ilişkiye yer vermiş olsak da din ile ruh sağlığı arasında nasıl bir ilişki olduğu meselesinin sürekli tartışılan bir konu olduğu ve olmaya devam edeceği açıktır. Araştırmacılar, dinin ruh sağlığı üzerindeki rolünün yönü ve yoğunluğu hususunda bir fikir birliğine sahip değildir.

---

⁹² Doğan Cüceloğlu, *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001, s. 183.

⁹³ Naci Kula, “Deprem ve Dinî Başa Çıkma”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, ss. 234-255.

⁹⁴ Joanna Ball, Lisa Armistead, Barbara J. Austin, “The Relationship Between Religiosity and Adjustment among African- American, Females, Urban Adolescents”, *Journal of Adolescence*, 26, 2003, pp. 431-446.

⁹⁵ Sefa Saygılı, *Strese Son*, Tüdev Yayınları, İstanbul, 2001, s. 23.

Dini bir yanılısama olarak gören Freud⁹⁶ gibi dinin bireyde olumsuz etkilerine vurgu yapan araştırmacılar da mevcuttur. Duygusal olarak sağlıklı olan insanları esnek, açık, hoşgörülü ve değişime açık olarak tanımlayan Ellis, sofu dindarları katı, kapalı, hoşgörüsüz ve değişime kapalı olarak betimlemektedir. Ona göre, dindarlık birçok açıdan irrasyonel düşünce ve duygusal bozulma ile denktir. Ellis'e göre kişiler ne kadar az dindar olurlarsa duygusal olarak o kadar sağlıklı olmaya eğilimli olurlar. Dindarlığın 11 patolojik özelliğini belirten Ellis⁹⁷ ve dinin insan gelişimine engel olduğunu iddia eden Watters⁹⁸ dinin negatif etkilerine vurgu yapan araştırmacılardan bazılarıdır.

Koenig'e göre de dini inanç ve pratikler, anksiyete bozukluğu yaşayan bireylerin bu rahatsızlığın semptomlarıyla baş etmesine yardımcı olabileceği gibi; kişi bu süreçte dini manipüle edebilir, çarpıtılabilir veya da olumsuz bir başa çıkma sistemi olarak dine sığınıp sağlıklı bir tedaviden kaçınabilir.⁹⁹

“Ruh sağlığı konusunda James (1931), Allport (2004), Allport ve Ross (1967), Maslow (1996;2001), Frankl (1988;1994), Adler ve Jahn (1958), Pargament (1997;2003), Yalom (2001;2006) v.d araştırmacılar dinin olumlu rolünü ön plana çıkarırken; Freud (1995), Dittes (1969) ve Ellis (1980) başta olmak üzere bir kısım araştırmacılar ise olumsuz bir tavır sergilemişlerdir. Farklı görüntüleri ve boyutlarıyla din ve ruh sağlığı arasında nasıl bir ilişki olduğuna yönelik araştırmalarda, özellikle son 20 yıl içerisinde daha da artmış görülmektedir. Ancak bunlarla ilgili literatüre bakıldığı zaman görülecektir ki hem dindarlık hem de ruh sağlığı farklı kriterlerden hareketle kavramlaştırılmakta, her iki olgu arasındaki ilişki de bu çerçevede ele alınmaktadır.”¹⁰⁰

Mesela Topuz'un (2003) çalışmasında dini bilgi, dini tecrübe, dini düşünce ve dini inancı daha yüksek bireylerin stresli olaylar karşısında daha çok olumlu dini başa çıkma tutumlarını kullandıkları ortaya çıkmıştır.¹⁰¹ Bazı çalışmalar, dindarlık düzeyi daha yüksek

⁹⁶ Sigmund Freud, *Uygurluk, Toplum ve Din*, (çev. Emre Kapkın), İstanbul, Payel Yay., 2004, 199-220; Ali Ayten, *Psikoloji ve Din*, 2. B., İstanbul, İz Yay., 2010, ss. 51-61. Ayrıntılı bilgi için ayrıca Bkz.: Ali Köse, *Freud ve Din*, 4. B., İstanbul, İz Yay., 2012.

⁹⁷ Albert Ellis, “Psychotherapy and atheistic values: A response to A.E.Bergin’s “Psychotherapy and religious values”, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48 (5), 1980, ss. 635-639.

⁹⁸ Wendell Watters, *Deadly Doctrine: Health, Illness, and Christian God-Talk*, Buffalo, N.Y.:Prometheus, 1992.

⁹⁹ Harold G. Koenig, “Religion, Spirituality, and Anxiety Disorders”, *Religion and Spirituality in Psychiatry*, Cambridge University, N.Y., 2009, p. 142; Koenig, “Research on religion, spirituality, and mental health: A Review”, *The Canadian Journal of Psychiatry*, Vol.54, May, 2009, pp. 283-290.

¹⁰⁰ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din*, Adana, Karahan Kitabevi, 2007, ss. 47-57.

¹⁰¹ İlhan Topuz, *Dini Gelişim Düzeyleri ile Dini Başa Çıkma Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Doktora Tezi), Bursa, 2003, ss. 153-154;

kişilerin depresyonla mücadelede daha fazla başa çıkma becerisi gösterdiklerini ortaya koymaktadır.¹⁰²

Güler (2011) bu konuyla ilgili çalışmasından elde ettiği veriler çerçevesinde, dini başa çıkmanın pozitif ya da negatif etkilerinde, bireyin Tanrı algısının belirleyici faktör olacağından bahseder: “Elde ettiğimiz bulgulara göre olumlu bir Tanrı algısına sahip olanların zorluklarla baş etmede daha olumlu dini başa çıkma tarzlarını kullandığı ve olumlu Tanrı algısına sahip olan ve olumlu dini başa çıkma tarzlarını kullananların daha az depresif olduğu, intihar düşüncesinin daha az olduğu ve yaşamı sürdürmeye yönelik daha fazla sebebe sahip olduğu söylenebilir.”¹⁰³

Sonuç olarak denilebilir ki dinin ruh sağlığı üzerinde çift yönlü yani hem olumlu hem de olumsuz etkide bulunması mümkündür. Kanaatimize göre de burada ayrıca karşılıklı bir ilişki vardır. Ruhsal durum dini hayatı, dini hayat da psikolojik durumları etkilemektedir.¹⁰⁴ Din ile ruh sağlığı arasındaki ilişki, insanların din algısına ve dindarlık seviyesine göre değişiklik göstermektedir.¹⁰⁵

4. KUR’AN KURSLARI VE BAYAN ÖĞRETİCİLERİ HAKKINDA GENEL PROFİL

4.1.Kur’an Kurslarına Genel Bir Bakış

“Diyadin İşleri Başkanlığı’nın yaygın eğitimle ilgili en kapsamlı ve belli programlara bağlı olarak yürüttüğü hizmetlerin başında sürekli Kur’an kursları gelmektedir. Bu kurslar, Başkanlığın kuruluşundan beri mevcuttur. Kurulduğu yıllarda ihtiyacı ve talebi karşılamaktan çok uzak olan bu kurslar 1946’dan sonraki değişim ve açımdan müspet olarak etkilenmişler ve 1950’den sonra hızlı bir biçimde gelişmişlerdir. Kur’an Kurslarını belli bir sisteme bağlayan ilk yönetmelik 23 Aralık 1961’de çıkarılmıştır. Bundan sonra ihtiyaç ve şartlara göre çıkarılan değişik yönetmelikler çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmüştür.

Zeynep Sağır, *Suriyeli Mültecilerde Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014, s. 71.

¹⁰² B. A. Chang, E. Noonan, S. L. Tennstedt, “The Role of Religion / Spirituality in Coping with Caregiving for Disabled Elders”, *The Gerontologist*, 38(4), 1998, pp. 463-470.

¹⁰³ Özlem G. Aydın, *Yaşamı Sürdürmede Dini İnançın Rolü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2011, s. 154.

¹⁰⁴ Fatma Şengül, *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007, ss. 153-154.

¹⁰⁵ Süleyman Altıntaş, *Depresyon ile Dinsel Başa Çıkma Arasında İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İzmir, 2014, s. 105.

2012 eğitim-öğretim yılında düzenlenen en son yönetmelikte kurs amaçları şöyle sıralanmıştır:

1. İslam dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini sağlamak,
2. Öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak,
3. İslam dininin Allah-insan, İnsan-İnsan ve İnsan-Tabiat ilişkilerini düzenleyen boyutunu idrak etmelerini sağlamak,
4. İbadetlerle ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek,
5. İslam'ın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak,
6. İbadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dini törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip olabilmelerini sağlamak,
7. Kur'an-ı Kerim'i mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek,
8. Hz. Muhammed'in yaşantısından değerler üretebilmelerini gerçekleştirmek,
9. Kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam dininin değerlerini yorumlayıp, barış ve hoşgörü ortamı oluşturmalarına yardımcı olmaktır.

Yüzünden okuma çalışmaları yapanlar için haftalık zorunlu ders sayısı; 12 saati Kur'an-ı Kerim, 3 saat ibadet, 1 saat itikat, 1 saat siyer, 1 saat de ahlak dersi olmak üzere 18 saattir. Hafızlık çalışması yapanlar için ise 24 saat Kur'an-ı Kerim, 6 saat ise Dini Bilgiler olmak üzere toplamda 30 saattir.”¹⁰⁶

Yine 2016 yılı tespitlerinde, kategorilerine göre Kur'an kursu ve öğreticilerine dair veriler şöyle kaydedilmiştir:

“ Kur'an kurslarımız kategorilerine göre 2016 yılında;

A GRUBU 167 kurs / 1684 derslik,

B GRUBU 1207 kurs / 4122 derslik,

¹⁰⁶ İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları – 2012. Bkz.:

<http://www.diyadin.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/KuranKursuOgretimProgrami>

C GRUBU 14.341 kurs / 22.734 derslik

D GRUBU 13.163 derslikte hizmet vermektedir.”¹⁰⁷

Buradan anlaşıldığına göre Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye’de 15.715 Kur’an kursu (41.703 derslik) ve yaklaşık 40 bin (38.185) öğreticisiyle hizmetlerini devam ettirmektedir.

“Genel olarak İslam eğitim tarihi boyunca Kur’ân’ın öğretilip ezberletildiği, dini inanç, ibadet ve ahlak bilgilerinin verildiği; Küttab, Sıbyan Mektebi, Daru’l huffaz, Daru’l-Kur’ân ve Daru’l-Kurrâ gibi çeşitli kurumlar Cumhuriyet dönemine Kur’ân Kursları adıyla intikal etmişlerdir. Cumhuriyet öncesinde din hizmetlerinin bağlı olduğu ana birim olan Şer’iye ve Evkâf ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletleri 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunla ilga edilmiş, yerine Diyanet İşleri Başkanlığının kurulmasıyla İslam dininin eğitim ve din hizmetlerinin yürütülmesinde yeni bir dönem başlamıştır.”¹⁰⁸

Kur’an Kursu, Cumhuriyetin ilanından sonra yeni bir yapıya kavuşturulmuş ve Cumhuriyet tarihi boyunca hiç kapatılmamış biricik din eğitimi kurumudur.¹⁰⁹

“Bireyin din eğitimi ihtiyacını sadece örgün eğitim kurumlarıyla karşılamak mümkün değildir. Yaşam boyu eğitim ilkesi, örgün din eğitimi kurumları yanında yaygın din eğitimi kurumlarına, yaygın din eğitimi etkinliklerine de yer verilmesini gerektirmektedir. Ülkemizde kamu alanında biricik yaygın din eğitimi kurumu Kur’an Kursudur. Kur’an Kursları her şeyden önce, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın planlı, programlı biçimde ve belli bir pedagojik formasyona sahip öğretmenler vasıtasıyla İslam din eğitimi faaliyetlerini yürüttüğü biricik yaygın eğitim kurumudur. Ülkemizde her Müslüman bireyin okullardaki zorunlu din eğitimine ilaveten gönüllü olarak din eğitimi almak, inandığı İslam dinini öğrenmek istediğinde başvuracağı yegâne yaygın eğitim kurumudur. Kur’an kursu bu niteliğiyle ülkemizde önem arz etmektedir. Okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, öğrencilere genel din kültürü kazandırmaya yönelik iken Kur’an Kursu, özel olarak İslam din eğitimi yapmakla yükümlüdür. Burada öğretime konu edilen, olgu olarak din değil, inanılan dindir. Onun için birincisi herkese mecbur edilebilirken Kur’an Kursunda

¹⁰⁷ Bkz.: <http://www.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/KuranKursuHizmetler>

¹⁰⁸ İrfan Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur’ân Öğretimi ve Yaz Kur’ân Kursları: (İstanbul örneği)*, İstanbul, Dem Yayınları, 2007, s. 129.

¹⁰⁹ M. Şevki Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur’an Kursu*, Ankara, D.İ.B. Yayınları, 2010, s. 11.

gerçekleştirilen din eğitimi tamamen bireylerin isteğine bağlıdır, kimse mecbur edilmemektedir.”¹¹⁰

Değişen ve gelişen dünya standartlarına göre doğal olarak Diyanet de ihtiyaca yönelik bazı programlar geliştirmek durumundadır. Nitekim 2012 tarihli son yönetmeliğe göre Kur’an kursları eğitim-öğretim uygulama esaslarında bazı değişikliklere gidilmiştir. Konuyla ilgili bildiri metnini örnek olması açısından aynen paylaşmak faydalı olacaktır:

“Başkanlığımız, Kur’an kurslarında yürütülen yaygın din eğitimi hizmetinden toplumun tüm kesimlerinin etkin ve verimli bir şekilde yararlanabilmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda hazırlanan ihtiyaç odaklı “Kur’an Kursları Öğretim Programı” ile kamuda veya özel sektörde çalışan/çalışmayan vatandaşların tercih ettiği gün ve saatlerde istedikleri öğretim programlarına katılımları amaçlanmaktadır. Böylece günlük hayatının koşuşturmasında vakitlerinin bir bölümünü Kur’an okumayı öğrenmeye veya dini bilgiler almaya ayıramayanların iş hayatından kopmadan Başkanlığımızın yaygın din eğitimi hizmetinden yararlanmaları sağlanacaktır.

Bu gerekçeden hareketle Başkanlığımız bir dizi çalışma başlatmıştır. Bu çalışmalar yapılırken muhatap kitlenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak eğitim öğretim programlarında çeşitliliğe gidilmiştir.

Bu itibarla;

1. Kur’an kurslarındaki öğrenci profilinin zamanla değişmesi, kurslarımıza devam eden öğrencilerin yüzde % 66’sını 23 ve üzeri yaş grubu yetişkin ev hanımlarının teşkil etmesi,

2. Kur’an kursuna devam eden öğrencilerin Ekim ayından Mayıs ayı sonuna kadar devam eden kurslara, bir eğitim-öğretim boyu devam edememeleri,

3. Kırsal kesimde tarım ve mevsimlik işlerde çalışan vatandaşların bir eğitim öğretim süresini tamamlayamamaları,

4. Mesai saatleri içinde Kur’an kurslarına gelemeyen kamu, özel sektör ve kendi işinde çalışan vatandaşlarımızın akşam veya hafta sonları iş saatleri dışında Kur’an kursu hizmetlerinden faydalanmayı arzuladıkları halde, mevcut eğitim-öğretim sisteminin buna uygun olmayışı sebebiyle,

---

¹¹⁰ Aydın, a.g.e., ss. 28-31.

İhtiyaç odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı hazırlanmıştır. Bu programa göre Kur'an kurslarında uygulanacak programlar ve açıklamaları ise şöyledir:

1. Kur'an Kursları Temel Öğretim Programları (4 Dönem),

Kur'an-ı Kerim+Dini Bilgiler

2. Kur'an Kursları Hafızlık Eğitimi Temel Öğretim Programları (3 Dönem),

Kur'an-ı Kerim+Dini Bilgiler

3. Ek Öğretim Programları,

Kur'an-ı Kerim,

Dini Bilgiler,

4. Kur'an kurslarının hafta içi açık kalması esastır.

5. İhtiyaç odaklı öğretim programı, temel öğretim programı, hafızlık eğitimi temel öğretim programı ve ek öğretim programlarından oluşmaktadır.

6. Temel öğretim programında haftada 18, hafızlık eğitimi temel öğretim programı haftada 30 ve ek öğretim programlarında ise haftada 6 saat ders bulunmaktadır .”¹¹¹

Yine uygulanacak olan bu programın esaslarından bazıları şöyledir:

- “Kur'an kurslarında temel öğretim programları Başkanlıkça her yıl belirlenen eğitim-öğretim takvimi doğrultusunda 4 dönem halinde yürütülür.

- Sınıf açılabilmesi için en az 12 öğrencinin kayıtlı olması şarttır. Birden fazla öğreticisi bulunan kurslarda öğrenci sayısının toplamının 23 sayısını aşması halinde ikinci sınıf açılır.

- Temel öğretim programı eylül ayının dördüncü haftasında başlayacak mayıs ayının son haftası bitecektir. Bir eğitim-öğretim yılı 4 dönemden oluşmaktadır. 2'nci dönemden sonra iki hafta yarıyıl dinlenme tatili verilecektir.

- Temel öğretim programı ile ek öğretim programları öğrencilerin talepleri göz önünde bulundurularak cumartesi-pazar günleri de dâhil olmak üzere haftanın her gününde uygun saatlerde, haftalık ders saati ile günlük ders saati sayısını geçmemek kaydıyla düzenlenebilir.

---

¹¹¹ İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları – 2012, ss. 1-9.

- Temel öğretim ve ek öğretim programları, Kur'an kurslarında veya müftülüğün uygun gördüğü diğer mekânlarda sınıf ortamında düzenlenecektir.
- Bir öğretici, temel ve ek öğretim programlarından günde en fazla toplam 6 saat ders yapar.
- Temel öğretim programları haftalık toplam (Kur'an-ı Kerim+Dini Bilgiler) 18 saattir.
- Bu programda 18 saatin, 12 saati Kur'an-ı Kerim öğretimine, 6 saati ise dini bilgiler öğretimine ayrılır.
- Haftalık 18 saatlik program, mahalli şartlara göre haftanın günlerine (cumartesi-pazar dâhil) dağıtılabilir.

Buradan da anlaşılacağı gibi Diyanet halkın, yaygın din eğitimi kurumu olan Kur'an kurslarından azami faydalanabilmeleri amacıyla eğitim programlarına bir takım esneklikler getirmektedir. Son olarak 2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında da bazı değişikliklere gidilmiştir. Bunlardan bir tanesi de mesai saatleri içinde yaygın din eğitimi faaliyetlerine katılma imkânı olmayan ve Kur'an-ı Kerim ve dini bilgileri öğrenmek isteyen vatandaşlara yönelik olarak, ihtiyaç halinde 17.00/23.00 saatleri arası ve cumartesi-pazar günleri de Kur'an kurslarında eğitim verilecek olmasıdır.”¹¹²

4.2. Din Görevlisi Olarak Kur'an Kursu Öğreticiliği ve Önemi

“İnsanlar iki yönlüdür. Bir taraftan yaratıcısı ile bir taraftan kendi iç ve dış âlemiyle bağlantı kurmak zorundadır. İnsanın kuracağı bu bağlantı ve ilişkileri sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için aynı zamanda iyi bir öğretici ve eğiticiye ihtiyacı vardır. Çünkü insan bazen ihtiyaçlarının neler olduğu ve bunları nasıl karşılayacağı konusunda yeterli bilgi birikimine sahip değildir. Bu durumda özellikle manevî ihtiyaçları konusundaki boşluğunu tebliğ ve telkinleri ile din görevlisi olan kişi dolduracaktır.”¹¹³ Bugün toplumsal yaşamımızda çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin dini eğitim ve öğretim alanında etkin rol alanlar; okullarımızda öğretmen, okul dışında ise dinin telkin ve irşadıyla görevli olanlardır.¹¹⁴

¹¹² *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları* – 2012, ss. 1-9.

¹¹³ Halil Taşpınar, “Din Görevlilerinin İşlevsel Açından İletişim Metotları”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 44, S. 1, 2008, ss. 49.

¹¹⁴ Mustafa Köylü, “Din Görevlilerinde Bulunması Gereken Nitelikler”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, 1990, s. 135.

İnsanımızı iyiye, doğruya, güzele yönlendirecek, nelerin doğru, nelerin yanlış olduğunu öğretecek; eşya ve olaylar hakkındaki sorulara hurafelerden uzak, doğru bilgileri verecek; yerine göre ümit olup toplumun birliğini, yardımlaşmasını, milli bağlarının güçlenmesini sağlayacak olan din görevlileridir.¹¹⁵ “Kâinattaki en değerli varlık olan insanı muhatap alan en önemli mesleklerin arasında din görevlisi olmak gelir. Çünkü diğer bütün meslekler insanın dünyadaki mutluluğu için uğraşırken, peygamber mesleği de diyebileceğimiz bu meslek, insanın hem dünya hem de ahiret mutluluğunu gerçekleştirme azmindedir.”¹¹⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Başkanlığa bağlı teşkilatlar “Türk toplumunun din hizmetlerini organize etmek ve yürütmekle sorumludur. Gerçekten birey ve toplum açısından din hizmeti büyük önem taşımaktadır. Her şeyden önce bu bir ihtiyaçtır. Bunun pratik hayatta uygulayıcıları ve hizmet verenleri de din görevlileridir. Bu anlamda teşkilat anlamlı ve önemli bir görevi yerine getirmeye çalışmaktadır.”¹¹⁷

İslam, dini eğitime önem vermektedir. “İslam dininin eğitim öğretimle münasebeti ilgi çekicidir. Hz. Peygamber’in tutumları ve İslâm’ın bu yaklaşımı tarihin her devrinde önemsenmiş, Kur’an’ı, Kur’an’a dair bilgileri öğrenmek ve ezberlemek İslâm dünyasında ayrıcalıklı konumunu sürekli muhafaza etmiştir. Her Müslüman toplum gibi Türk toplumu da Kur’an eğitimine büyük önem vermiştir. Nitekim Kur’an kursları, insanların Kur’an-ı Kerim’i öğrenme ihtiyacından doğmuş, dini eğitim ve öğretim kurumlarıdır. Halkın dine göstermiş olduğu alaka ve dini öğrenmeye olan istekleri sebebi ile Kur’an kurslarının sayısı her geçen gün artmıştır.”¹¹⁸

İşte “Kur’an kursu öğreticiliğinin de gayesi nitelikli ve kaliteli bir din eğitimi vermektir. Duyan, düşünen, inanan bir varlık olarak insanı dinden soyutlamak mümkün değildir. Bilindiği gibi din doğuştan getirilen(fitrî) bir duygu olarak kabul görmektedir. Tarihin hemen her döneminde görülen tapınaklar, putlar, ilah kabul edilen varlıklar bu inanma ihtiyacının bir tezahürüdür. Hayat şartlarının ağırlaştığı, rekabetin, kavganın tavan

---

¹¹⁵ Hamdi Uygun, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1992, s. 7.

¹¹⁶ Mustafa Ünver, “Kur’an Ekseninde Din Görevlisinin Dikkate Alması Gereken Hususlar”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 41, S: 3, 2005, s. 71.

¹¹⁷ Ali Akdoğan, “Dini Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatının Fonksiyonu”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 44, S. 3, 2008, ss. 87-111, Ayrıca bkz.: Niyazi Akyüz v.d., “Din İşlerinde Özgün Türk Deneyimi: Diyanetin Kurumsal Kimliği ve Güncel Değerlendirmeler”, *Dini Araştırmalar*, C. 9, S. 25, 2006, s. 42; Fazlı Polat, “Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl. 6, S. 10, 2002, ss. 119-128.

¹¹⁸ Abdulkadir Çekin, *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 2005, s. 30.

yaptığı sekülerleşen günümüz dünyasında, aciz kalan, asosyalleşen, kabuğunda yaşayan modern insan, inanmaya, dinî konulara geçmiştekinden çok daha muhtaçtır. Yine insan doğası gereği, eğitime de muhtaçtır. Eğitim, bir anlamda insanı, bir seviyeden ya da seviyesizlikten alıp üstün bir seviyeye ulaştırma çabasıdır. Çünkü insan biyo-psiko-kültürel bir donanımla dünyaya gelmiştir. İnsanın maddî ve manevî donanımları, ancak eğitilmek suretiyle, insanı hayata hazırlar ve insana hayatta belli bir konum verir. İnsanın gerek hayata uyum sağlayabilmesi, gerek yüksek yaratılışındaki safiyetin korunup geliştirilebilmesi, çekirdekten başlayarak önce kendine, ailesine ve topluma faydalı olabilmesi, kişiliğinin gelişmesi ve bazı alışkanlıklar kazanabilmesi bilinçli ve metotlu bir eğitim programından geçer.”¹¹⁹ İslam’a göre eğitimin gayesi ise, iyi ve mükemmel insan yetiştirmek, insanları dünya ve ahiret saadetine kavuşturmadır.¹²⁰

Bu noktadan yola çıkarsak, “Kuran kursu öğreticiliği, insan hayatının vazgeçilmezi olan din ile insanı kemale taşıyan eğitimin birleşmesinden müteşekkil “din eğitimi” dediğimiz faaliyeti icra ettiği için bugün çok önemlidir. Nitekim insanların ihtiyacı olan nitelikli bir din eğitimidir. Din eğitimi ile insanın yaratılış amacı, evrendeki yeri, nereden geldiği, nereye gideceği gibi pek çok sorunun cevabı açıklığa kavuşmaktadır. Ayrıca din eğitimi, insanlarda sevgi, kardeşlik, birlik, beraberlik gibi duyguları geliştirerek, başta Allah sevgisi olmak üzere, insan sevgisini, çevre ve tabiat sevgisini geliştirmekte, böylece kişilere çevreleriyle daha uyumlu ve ahenk içerisinde yaşamasını öğretmektedir.”¹²¹

Bu kutsal görevin önemi ortadadır. Bununla birlikte, değişen sosyo kültürel değişikliklerle birlikte ortaya çıkan pek çok sorun ve ihtiyaç da göz ardı edilemeyecektir. “Bir eğitim kurumunda her şey, öğrenci içindir. Dolayısıyla eğitimin diğer en önemli unsuru da öğretmendir. Öğretmen okulun ruhu sayılır. Öğretmenin bu konumu nedeniyledir ki bir eğitim kurumunun başarısı, büyük ölçüde öğretmenin niteliklerine bağlıdır. Eğitimde standartlar, uygulayıcıları/öğretmenlerin düşünce ve eylemlerine göre gelişmektedir. Geleneksel eğitim anlayış ve uygulamalarından çok farklı yepyeni bir eğitim anlayış ve uygulamasıyla karşı karşıyayız. Çağımızda artık geleneksel eğitim anlayışı ve ona bağlı olarak oluşturulmuş öğretmen psikolojisi, bugün için geçerliliğini kaybetmiştir. Geleneksel eğitim anlayışına göre öğretmenin rolleri büyük ölçüde bugünün

¹¹⁹ M. Fatih Öztürk, *Mücadele Suresinin Din eğitimi Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008, ss. 1- 9.

¹²⁰ M. Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğrenci-Öğretmen Münasebetleri*, 2. B., İstanbul, MÜİFV Yayınları, 1984, s. 6.

¹²¹ Halis Ayhan, *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, 1.B., İstanbul, Sedar Yayınları, 2001, s. 291.

öğretmeninden beklenmemekte ve onun yüklenmediği birçok rol, günümüzün öğretmenine yüklenmektedir.”¹²²

Bununla birlikte “önde gelen sosyolog ve eğitimcilerin ortaya koyduğu tanımlar göz önüne alındığında, eğitim ve öğretim sürecinin iki konuda önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, sahip olunan kültür birikimini gelen kuşaklara aktararak toplumda devamlılığın sağlanması ve ikincisi de toplumu meydana getiren bireylerin ruh ve beden kabiliyetlerini geliştirerek onları yararlı bilgi ve becerilerle donatmaktır. Böylece olaylar ve olgular karşısında tutarlı ve bilinçli tutum ve davranışlar geliştirecek fertler yetiştirilmesine katkı sağlanacaktır.”¹²³

Hökelekli’ye göre de “din hizmeti iki tür bilgiyi gerektirmektedir. Birincisi dini esas ve öğretilerin bilgisi ve diğeri de bunların, kendisine ulaştırıldığı insan ve hedef kitlenin bilgisidir.”¹²⁴ Günümüzde ise dini mesajı, geniş insan kitlesine ulaştırmak için çok büyük imkanlara ulaşılsa da din hizmetlerinde etkili iletişim tekniklerini kullanma ve dinin güzel sunumu konusunda önemli bir mesafe kaydedildiğini söylemek mümkün değildir. Bu sorunun aşılması için de İslami ilimler alanında yapılan çalışmaların, insan ve toplum bilimlerinde yapılan çalışmalarla bütünleştirilmesine ihtiyaç vardır.

Bu durumda din görevlisinin, muhatabı olan hedef kitleyi, onların dindarlık algı ve düzeylerini iyi tanıması gerekmektedir. Günümüz “İslam toplumlarındaki popüler dindarlık biçimine bakacak olursak onun, kökleşmiş ve kalıplaşmış unsurlar, şekilcilik, geleneksellik, ritualizm ve derin teolojik konularda uzak olmak gibi özellikleri barındırdığını görürüz.”¹²⁵ Popüler dindarlık da diyebileceğimiz bu tutumlara sahip bir kişi, okuma yazma bilmesi durumunda bunu bilgi içi değil, örneğin “büyü” amacıyla (muska yazmak gibi) kullanabilir. Popüler din öğretiden çok büyüü, (şer’î) hükümlerden çok dini coşkuyu vurgular. O araçlardan kaçınma bir yana, gerçekte araçlara dayalı olarak kurumsallaşmaktadır.¹²⁶ Dolayısıyla din görevlisi olarak bir Kur’an kursu öğreticisinin, bu halk dindarlığını iyi analiz edebilmesi onun başarılı olabilmesi için temel bir şart olacaktır.

---

¹²² Aydın, a.g.e., ss. 231-235.

¹²³ Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslamiyet’in Eğitime Getirdiği Değerler*, 2. B., İstanbul, Damla Yay., 1986, s. 14.

¹²⁴ Hayati Hökelekli, “Din Hizmetlerinde Yöntemle İlgili Sorunlar”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 41, S. 3, 2005, ss. 94.

¹²⁵ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, İstanbul, Erzurum Kitaplığı Yay., 1999, s. 263

¹²⁶ Ernest Gellner, *Postmodernizm, İslam ve Us*, (çev. Bülent Peker), Ankara, Ümit Yay, 1994, s. 26; Hans J. Kissling, (1993) “Halk Dinine İlişkin Geleneklerin Koruyucusu Olarak İslam Tarikatları”, (çev. T. Akpınar), *Tarih ve Toplum*, S. 113, ss. 23-27.

4.3.Öğreticilerin Mesleki Yeterliliği

Yeterlilik, bir işi veya görevi yapabilme gücü olarak tanımlanabilir. Din eğitimi hizmetinde büyük bir boşluğu dolduran Kur'an kurslarından gereken verimin alınması, eğitim-öğretim hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için öğretmenlerin gerekli donanım ve yeterliliğe sahip olması elzemdir. Zira eğitim sürecinde yer alan program, araç-gereçler, fiziksel imkânlar gibi bütün unsurlar, ancak öğretmenle hayat bulmakta ve işe yarar hâle gelmektedir. Öğretmenin bu konumu sebebiyle bir eğitim kurumunun başarısı, büyük ölçüde öğretmenin niteliklerine bağlıdır.¹²⁷

“Kur'an kursu öğretmenlerinin amaçlanan ve gereken başarıyı elde edebilmesi, eğitim-öğretim hedeflerine ulaşabilmesi için belirli bir yeterliğe sahip olması gerekir. Öğretim hizmetinin niteliğini artırmak için öncelikle öğretmenlerin sahip olması gereken yeterliklerini belirlemenin önemi büyüktür. Yeterlikler kurumun misyonu ve vizyonu çerçevesinde belirlenir. Yeterlik belirlerken de temelde iki yaklaşım takip edilebilir. Bunlar:

a) Kurumun misyonu ve vizyonu çerçevesinde belirlenmiş olan görevler. Bu yaklaşımda önemli olan “tanımlanmış görevler” dir. Kurumun iç işleyişi çerçevesinde belirlenen bu görevlerden hareketle yeterlik alanları ve düzeyleri belirlenir.

b) Bu yaklaşımda öncelikle yapılan iş esas alınarak yeterlikler belirlenir. İş analizleri yapılarak, yapılan işe uygun yeterlikler belirlenir.

Her iki yaklaşımın da olumlu ve eksik yönleri bulunmaktadır. Eğer kurum örgütlenmesi ve görev dağılımı iyi yapılamamış ise, bu durum yeterliklerin belirlenmesine olumsuz etki edecektir. Ayrıca uygulamada hangi işlerin yapıldığı da göz ardı edilebilecektir. Öte yandan yapılan işten hareketle yeterlik belirlemede, uygulama öncelikli olarak göz önüne alındığı için büyük katkılar sağlayabilecektir. Bununla birlikte kurumda iyi bir görev belirlenmesi ve dağılımı yapılmamış ise, birey görevi olmayan pek çok işi yapar konumda olabilecektir. Yeterlik belirlemede, bir yandan kurumun misyonu ve vizyonu çerçevesinde belirlenmiş görevleri ve örgütsel yapıyı göz önünde bulundurmak, öte yandan da yapılan işleri inceleyerek iş analizlerinden yararlanmak daha uygun olacaktır.”¹²⁸

¹²⁷ Aydın, a.g.e., s. 243.

¹²⁸ Süleyman Akyürek, “Kur'an Kursu Öğreticisinin Meslekî Yeterlilikleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2005, ss. 177-178.

Diyaret İşleri Başkanlığı, “her iki durumu da dikkate alarak yaptığı araştırma ve incelemelerden sonra, öğreticilerinin yeterliklerini ortaya koyacak ve bundan sonraki öğretici alımlarında ölçü olacak kapsamlı bir çalışma başlatmıştır. Bu faaliyet, Kur’an kurslarına, aktif, güncel, eğitsel ve yapısal pek çok hedef koyan bir çalışma olmuştur. Bu çalışmada Kur’an kursu öğreticilerinin yeterlilikleri üç ana grupta toplanmıştır:

- 1- Alan Yeterlilikleri
- 2- Eğitime-Öğretme Yeterlilikleri
- 3- Genel Kültür Yeterlilikleri

Buna göre, öğreticinin, öncelikle Kur'an ve dinî bilgileri öğretmek için alan bilgisine sahip olması gerekmektedir. Silahsız bir askerin savaşa gitmesi, sermayesiz bir kimsenin ticaret hayatına atılması ne kadar anlamsız ise ve sonunun hüsrarla noktalanacağı kesinse, kişinin yeterli miktarda mesleki bilgilere sahip olmadan öğretmenlik hayatına atılmasının sonunun da hüsrarla olacağı öyle kesindir. Bu durumda yetişmekte olan din eğitimcisinin, öğrenimi boyunca kendini mesleğe hazırlaması, meslek hayatının içerisinde olanların da -hizmet süresi ne olursa olsun- her gün kendilerini yenilemeleri şarttır. Aksi takdirde inanç sapması, yanlış algı, dine karşı negatif tutum takınma gibi pek çok huzursuzluğun müsebbibi olma durumu ile karşı karşıya kalınır ki, bu din eğitimcisinin misyonu ile hiç bağdaşmamaktır. Ayrıca bu durum onun omuzlarına ciddî bir vebal yükleyecektir.”¹²⁹

“Öğreticinin, bilgisini hedef kitleye öğretebilmesi için, öğretim bilgi ve becerisine sahip olması gerekir. Yani karşısındaki öğrencilere nasıl yaklaşılacağını, nelerin, ne zaman nerede ne şekilde verileceğini bilmelidir. Bunun için de bu işi üstlenen öğretmenler gelişim psikolojisi, öğrenme psikolojisi, sosyal psikoloji, eğitim sosyolojisi, öğretim yöntem ve teknikleri, ölçme -değerlendirme, rehberlik ve dinî danışmanlık, etkili iletişim-empati teknikleri vb. konularda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmalıdır. Öğretmenlik sanatında başarının sırrı buradadır. Bu özellikleri ancak iyi bir pedagojik formasyon kazanarak elde etmek mümkündür.

Alan ve eğitim-öğretim yeterliliklerinin yanı sıra öğreticinin, konu alanı ile öğrencilerin günlük hayatları arasında ilişki kurabilmesine imkân sağlayan genel kültür bilgisine sahip olması gerekmektedir. Bizim burada bahsettiğimiz manadaki kültür, hayat boyu duyularak, görülerek, okunarak, yaşanarak öğrenilenlerden elde edilen ve gerektiği

¹²⁹ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Ankara, TDV Yayınları, 2001, s. 20.

zaman kullanılabilen teorik ve pratik bilgi ve tecrübe birikimidir. Din gibi çok geniş bir alanın öğretimini yapacak elemanların, dinin kendine özgü bütün bilim dalları yanında, tarihten psikolojiye, edebiyattan felsefeye, fen bilimlerinden güzel sanatlara, spordan aktüaliteye kadar her alanda az-çok bilgi ve kültüre sahip olmaları şarttır.”¹³⁰

Ayrıca “sinema, tiyatro, spor gibi öğrencilerin ilgisini çeken alanlardan haberi olmalı; hat, ebru, şiir, bir müzik aleti çalma gibi hobiler edinerek öğrencilerin ilgisini çekmelidir. Genel kültürü iyi olan bir öğretici derslere etkileyici girişler yapabilir, konular arasında dersin bütünlüğünü bozmayacak ama öğrencilerin istek, ilgi ve dikkatlerini canlı tutacak bağlantılar kurabilir. Bu temel yeterliklere sahip olabilmeleri için öğreticilerin hizmet öncesinde alan bilgisi, öğretim bilgi becerisi yani eğitme- öğretme yeterlilikleri ve genel kültür yönünden yetmişmiş olması gerekmektedir.”¹³¹

Yeterliliklere yönelik bu çalışma ile “Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur’an kursu öğreticisinin, en azından din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmeninin formasyonuna sahip olmasını öngörmüş olduğunu ortaya koymaktadır. Yani bu öğretici, hem alanını/dini iyi bilecek hem bu dini bilgiyi öğrencilerin hayatı ile bütünleştirerek kullanılabilir-uygulanabilir hale getirebilmesi için yeterince bir genel kültüre sahip olacak, hem de bu bilgiyi öğretebilecek bilgi ve beceri donanımını (pedagojik formasyon) kazanmış olacaktır. Başkanlık yaptığı çalışma ile öğreticisinde olmasını istediği yeterlilik alanlarını en ince ayrıntısına kadar ortaya koymuştur.”¹³²

4.4. Kur’an Kursu Öğreticiliğinin Zorlukları ve Karşılaşılan Bazı Sorunlar

“Din, insanın bir cephesine değil, bütün benliğine; dolayısıyla insan hayatının bütününe yönelmiştir. Her öğretmen için eğitimde bazı zorluklar bulunsa da din eğitimi-öğretimi söz konusu olunca, öğretmenin görevi daha da zorlaşmakta ve hassaslaşmaktadır. Zira bu öğretmen, din gibi çok hassas, insan üzerinde etkili bir olguyu öğretmekle yükümlüdür.

Din eğitimi öğretmenliğinin zorluğu, sadece mahiyetinden, onun fizikötesiyle irtibatlı oluşundan kaynaklamıyor; toplumsal şartlardan, pratikten kaynaklanan zorluklar da söz konusudur. Toplumda istisnasız herkes dinle ilgilenme ihtiyacı duymakta ve bu

¹³⁰ Öcal, a.g.e., s. 16.

¹³¹ Akyürek, a.g.m., s. 181.

¹³² Aydın, a.g.e., s. 243; Ayrıca Bkz.:

http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Documents/Personel_Yeterlikleri_2014.pdf

konuda farklı tavırlar takınmaktadır. Buna bağlı olarak da din eğitim-öğretiminden herkesin beklentisi farklılaşmakta; taraflar (devlet, veli, öğretmen, öğrenci) değişik amaçlar taşıyabilmektedir.

Bugün Kur'an kursu öğreticisi, gerçekte din eğitimi öğretmenliği yapmaktadır. Hatta okullarımızdaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenin öğretilenle yükümlü olmadığı konuları da öğretme sorumluluğunu taşımaktadır. Söz gelimi, Kur'an kursu öğreticisi, okullarda öğretilen dini bilgileri öğretmekle birlikte Kur'an-ı Kerim'i yüzüne okutmayı öğretme, onu ezberletme gibi görevleri de yerine getirmektedir.

Bunların ötesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenine kıyasla Kur'an kursu öğreticisinin sorumluluğunu daha ileri boyutlara taşıyan durumlar bulunmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni, İslam ve diğer dinler hakkında, ahlak konularında öğrencileri haberdar etme düzeyindeki bilgilendirme göreviyle yükümlüyken, Kur'an kursu öğreticisi müslüman dindarı yetiştirmekle yükümlüdür. Kurs öğreticisi, İslâmî değerleri, ahlak esaslarını, isteyen müslümanlara öğretmek için çalışmaktadır."¹³³

"Bir başka farklılık, öğrenci profiline ilişkindir. Okullardaki öğrenciler, gerek yaş itibariyle gerekse sahip oldukları öğrenim durumları bakımından oldukça homojen/türdeş gruplar oluşturmaktadırlar. Buna mukabil Kur'an kursunda ergenlik öncesinden yetişkinliğe, hatta yaşlılığa kadar her yaştan ve ön öğrenmeleri/öğrenim durumları itibariyle her düzeyden öğrenci bir arada öğrenim görmektedir. Okulda öğrenci kitlesindeki homojenliğe karşılık, kursta alabildiğine heterojenlik söz konusudur. Çok farklı yaş ve eğitim düzeyindeki bireylere aynı sınıfta aynı konuları öğretmek, son derece zorluklar içermektedir.

Görülüyor ki, bir din eğitimsi olarak Kur'an kursu öğreticisi, okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenine kıyasla daha fazla zorluklarla baş etmek durumundadır. Bu eğitsel zorlukların üstesinden gelmesi, gerçekte sözü edilen öğretmenden daha ileri düzeyde bir bilgi ve beceri donanımına sahip olmasına bağlıdır."¹³⁴

Tüm bunların dışında Türkiye'de Kur'an kursları çok sıkıntılı zamanlardan geçmiş büyük badireler atlattır. Konuyu örneklendirmek adına Mustafa Öcal'ın ifadelerini paylaşmak istiyorum:

---

¹³³ Aydın, a.g.e., ss. 235-238.

¹³⁴ Aydın, a.g.e., ss. 235-238; Ayrıca dini hizmet alanındaki zorluklar için bkz., Hüseyin Certel, "Din-İletişim İlişkisi ve Dini İletişim Engelleri" *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/2, S. 21, ss. 128-158.

“Cumhuriyetin kurulduğu 1923’ten 1950’ye kadar 27 yıl boyunca Türkiye hep tek parti ile yani Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından yönetilmiştir. 1950 yılında yapılan siyasi genel seçimler sonrasında Demokrat Parti (DP) seçimleri kazanmış, ilk defa siyasi iktidar el değiştirmiş ve yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde siyasi iktidar, seçim meydanlarında halka verdiği bazı sözleri yerine getirmek amacıyla dinî hayat bakımından toplumu rahatlatacak adımlar atmaya başlamıştır. Bu cümleden olarak yaptığı ilk icraatlardan birisi, daha iktidara gelmelerinin üzerinden bir ay geçtikten sonra, 18 yıl boyunca Türkçe okutulan Ezan’ı Arapça aslına çevirmek olmuştur. 1951 yılından itibaren İmam-Hatip Okullarını açmaya başlamıştır. Bu arada, Kur’an eğitimi ve öğretimini serbest bırakmıştır. Bir taraftan resmi izinli olan Kur’an Kurslarının sayılarının çoğalmasına müsaade ederken, diğer taraftan gayr-i resmi olarak yapılan Kur’an öğretimine de mani olmamıştır. Böylelikle Türkiye’de din eğitimi ve öğretimi ile dinî hayat bakımından rahatlama sürecine girilmiştir. İşte bu tarihten, yani 1950’den 1960’a gelinceye kadar, bir başka ifade ile Demokrat Parti (DP) iktidarı döneminde Kur’an Kursu sayısı 127’den 301’e ulaşmıştır.”¹³⁵

1950’lerden 1980’lere kadar da Kur’an kursları sayısı giderek artmıştır. Bu durum 1997 yılı, 8 yıllık kesintisiz, zorunlu eğitim kanunun yürürlüğe girmesine kadar böyle devam etmiştir.¹³⁶

“13-17 Mayıs 1996 günlerinde Ankara’da “15. Milli Eğitim Şûrâsı” toplanmış ve birtakım zorlamalarla “8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim” kararı aldırılmıştır. Söz konusu tartışmalar ve Şûrâ kararı, hem Kur’an Kurslarının ve hem de kurslara devam eden öğrencilerin sayısında bir gerilemenin başlamasına sebep olmuştur. 1999 yılında ise, 22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’a yapılan bir ek madde (Kanun No: 4415) ile Kur’an Kurslarına kayıt yaptırıp devam edebilmek için (8 yıllık) ilköğretimi bitirme ön şartı getirilmiştir. Yaz tatillerinde kısa süreli kurslara devam edebilmek için ise, ilköğretim okullarının 5. sınıfını bitirmiş olmak ön şart olarak konulmuştur.”¹³⁷

Sekiz yıllık zorunlu, kesintisiz eğitim kanununun Kur’an kurslarına ve dolayısıyla da öğretmenlere etkisi olumlu yönde olmamıştır. “Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim, Kur’an kurslarının eğitim-öğretim etkinliklerini azaltıp verimliliklerini düşürmüştür.

¹³⁵ Mustafa Öcal, “Türkiye’de Kur’an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcazetname Örneği”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 2, 2004, s. 91.

¹³⁶ Öcal, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 7, 1998, s. 265.

¹³⁷ Öcal, “Türkiye’de Kur’an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcazetname Örneği”, s. 96.

Kurslardaki öğretmenler ve öğrenciler psikolojik olarak olumsuz etkilenmiş, etkinliklerde de pedagojik olumsuzluklar yaşanmıştır. Özellikle de öğrenci sayıları azalmış, katılan öğrencilerde de motivasyon düşüklüğü gözlenmiştir.”¹³⁸

Bu durum, İlköğretim ve eğitim kanunu ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanunun 30 / 3 / 2012 tarihinde kabulüyle sona ermiştir. Kanun değişikliği Resmi Gazetede yayımlanmış¹³⁹; şuan mevcut mevzuatta İlköğretim ve Eğitim Kanununun 7. maddesinde yerini almıştır.¹⁴⁰

Bu değişiklikte birlikte, 8 yıllık kesintisiz eğitim sebebiyle kapanmış olan imam hatip ortaokullarının da önü tekrardan açılmış oldu.¹⁴¹ Aynı şekilde “ilköğretimin 5. sınıfını bitirenler için tatillerde ve Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz Kur’an kursları açılır” şeklindeki hukuki düzenleme yürürlükten kaldırılmıştır.”¹⁴²

Buradan anlaşıldığı üzere ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri dışında, Kur’an-ı Kerim ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyen öğrencilerde ilköğretim mezunu olma şartı aranmaktaydı. Okulların tatil olduğu zamanlarda yaz kurslarına gitmek istedikleri zaman da 5.sınıfı bitirme şartı aranmaktaydı. Diğer bir deyişle 2011 yılına kadar, 5. Sınıfı bitirmeyen çocuklar yaz kursuna; 8.sınıfı bitirmeyenler ise kış döneminde hafızlık kurslarına kabul edilmiyorlardı. Mesela 15 yaşına gelmeyen bir çocuk hafızlığa başlayamıyordu. Aynı şekilde 12 yaşına gelmeyen bir çocuk da yaz döneminde cami ya da Kur’an kursuna gidip eğitim göremiyor, Kur’an-ı Kerim okumayı ya da dini bilgileri öğrenemiyordu. Bu değişiklikte kısıtlamalar kaldırıldı.

Bir diğer mesele Türkiye’de hafızlık yapmak isteyen çocuklar, -eski sisteme göre, 8 yıllık zorunlu eğitim dönemi-genellikle 5. sınıftan sonra ya da ortaokuldan sonra okulu dondurup hafızlığa başlıyorlardı. Bu şekilde, ancak hafızlıklarını tamamladıktan sonra (2-3 yıl ya da daha uzun bir süre) sonra eğitimlerine kaldıkları yerden devam edebiliyorlardı. Veya açık öğretim okullarına kaydolarak, örgün eğitim haklarından vaz geçerek süreci tamamlıyorlardı.

¹³⁸ Ramazan Buyrukçu, *Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma*, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2001, s. 45.

¹³⁹ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.html> (08.09.2017)

¹⁴⁰ <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html> (08.09.2017)

¹⁴¹ <http://www.meb.gov.tr/haberler/2012/12YillikZorunluEgitimeYonelikGenelge.pdf> :

¹⁴² http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/12Yil_Soru_Cevaplar.pdf

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130418-10.html>(08.09.2017)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130418-10.html>(08.09.2017)

Diyanet işleri Başkanlığı, hafızlık müessesesini ve imam hatip ortaokullarını daha yaygınlaştırmak, teşvik etmek ve kolaylaştırmak adına Milli Eğitim Bakanlığıyla beraber bazı değişiklikler yaptı. Bu değişikliklerden sonra öğrenciler artık okullarına ara vermeden (sene kaybı olmadan) hem hafızlıklarına hem de eğitimlerine devam edebilmektedirler.¹⁴³ Diyanet İşleri Başkanlığı 2016-2017 Eğitim – Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında konuyla ilgili ayrıntılar yer almaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Kur'an kursları, yaşanan dönemin sosyo-politik ve sosyo-kültürel durumlarının da etkisiyle bir takım süreçlerden geçmiştir. Dolayısıyla zamanın şartlarına göre Kur'an kurslarının problemleri de değişiklik göstermektedir.

5. KUR'AN-I KERİM'LE İLGİLİ TUTUMLAR

5.1. Tutum, Dini Tutum ve Tutumların Değişim Ve Gelişiminde Etkili Olan Faktörler

“Tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir.”¹⁴⁴ Smith'in (1968) tanıma göre de: “kişiye atfedilen, onun psikolojik bir nesne ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını düzen içinde oluşturan eğilime tutum denir”.¹⁴⁵

“İnsan davranışlarının tahlil ve analizinde inanç ve tutumların bilinmesi oldukça önemlidir. Çünkü güdüleme, algılama ve coşkularla ilgili faktörlerden müteşekkil örgütler olan inanç ve tutumlar, insanların davranışlarına, çalışmalarına, sevmelerine, politika yapmalarına ve şiddet kullanmalarına yön verme gücü ve etkisine sahiptir.”¹⁴⁶

“Sözlüklerde bir konu veya mesele karşısında tutulan yol, davranış, tavır, vaziyet, duruş gibi anlamlarla açıklanan tutum (attitude) kelimesi, sosyal psikolojik kavramlaştırılmada, bir şeye karşı genel psikolojik eğilimliliği ifade etmek için kullanılır.¹⁴⁷ Bu, genel anlamıyla belirli bir takım kişi, nesne ve olaylar karşısında sürekli olarak aynı biçimde davranmamıza neden olan yargısal ve öğrenilmiş bir eğilimliliklerdir.”¹⁴⁸

¹⁴³ <http://www.resmigazete.gov.tr> ; <http://www2.diyinet.gov.tr>.

¹⁴⁴ Miyaser Kayahan, “Hemşirelik Öğrencilerinin Şizofreniye Karşı Tutumları Ve Psikiyatri Eğitiminin Etkisi”, *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 6(1), 2009, s. 28.

¹⁴⁵ Bkz.: Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, 12. B., İstanbul, Evrim Yayınevi, 2010, s. 110; Sibel A. Arkonaç, *Sosyal Psikoloji*, 2. B., İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s. 158.

¹⁴⁶ David Krech, Richard S. Crutchfield, *Sosyal Psikoloji*, (çev. Erol Güngör), İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1980, s. 174.

¹⁴⁷ T.D.K., *Türkçe Sözlük*, “tutum” md., C. 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 1499.

¹⁴⁸ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 2. B., Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s. 772.

Tutumun, “bilişsel (cognitive), duygusal (emotional) ve davranışsal (behavioral) olmak üzere üç temel bileşeni vardır ki literatürde bu üçlü, “tutumun öğeleri” olarak adlandırılır.¹⁴⁹ Tutumun öğelerini bir örnek üzerinde açıklamak mümkündür, şöyle ki; kadınların çalışması konusunda tutucu bir tutuma sahip bir kişi, kadınların çalışmasının bir takım olumsuz sonuçlara yol açtığını düşünebilir. Onun bu konudaki bilgi ve görüşlerinin tamamı, sahip olduğu tutumun bilişsel ögesini oluşturur. Aynı kişi, kendi eşinin çalışmasını düşününce rahatsız olup sinirlenebilir ki bu da tutumun duygusal ögesidir. Eşi ya da kızı çalışmak istediğinde ise onlara tepki verip engellemeye çalışabilir hatta arkadaşına eşini çalıştırmamasını öğütleyebilir ki bütün bunlar da tutumun davranışsal ögesini oluşturur. Bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeler, yerleşmiş ve güçlü tutumlarda tam olarak bulunur. Bazı zayıf tutumlarda ise özellikle davranışsal öge çok zayıf olabilir.”¹⁵⁰

“Tutumlar, toplumun kültürel özelliklerinin ve bireysel inanışlarının kişinin yaşamda edindiği deneyimlerle kesişimi neticesinde oluşurlar. Yaş, cinsiyet, toplumsal sınıf, etnik köken, yaşanan çevre (kent/kır) gibi özellikler tutumların şekillenmesinde etkili olabilmektedir. Tutumların bireylerin gelişim süreci içerisinde ilk kez üç yaş civarında şekillenmeye başlaması ve uzun süre muhafaza edilme eğilimi nedeniyle değiştirilebilirlikleri güçtür.”¹⁵¹ “Ait olduğumuz kültürel yapı, yaşamımızı her yönden düzenleyen kurallara sahiptir. Bu kuralları doğal bir süreçte yaşayarak öğreniriz. Böylece konuşmamızdan yemek yeme şeklimize kadar davranışlarımızı nasıl düzenlememiz gerektiğine dair geniş bilgi ediniriz.”¹⁵² Dini tutum ise kişinin dine ve dinle ilgili olan durumlara karşı olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranış durumu içinde olma eğilimidir.

Tutumun duygu, düşünce ve davranış boyutundan bahsetmiştik. Buna göre dini tutumun da bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelerinden bahsedebiliriz. “Bilişsel öge, kişinin dini-inanç, düşünce ve bilgilerinden oluşur. Duygusal öge kişinin iç dünyasında yaşanan izlenimler, din ile ilgili heyecan ve duygulardan oluşur. Davranışsal öge ise dini pratikler, ibadetler hareketlerdir. Bu öğeler bir bütün olarak tutumu oluştururlar. Kişi dini tutum öğelerini ailede, okulda, camide, kitle iletişim araçları ile ve çevre tecrübeleri ile edinir.”¹⁵³ Sonuçta, olumlu dini tutum sahibi bireylerin ve bu bireylerin oluşturduğu

¹⁴⁹ Nuran Hortaçsu, *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*, Ankara, İmge Kitabevi, 2012, s. 290.

¹⁵⁰ Kağıtçıbaşı, a.g.e., s. 103.

¹⁵¹ Nüket P. Erbaydar, Nesrin Çilingiroğlu, “Tıp Eğitimi Geleceğin Hekimlerinin Ruh Sağlığı Sorunu Olan Bireylere Yönelik Tutumlarını Etkilemekte Midir?”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(2), 2010, s. 115.

¹⁵² Nuray Sakallı, *Sosyal Etkiler Kim Kimi Nasıl Etkiler?*, Ankara, İmge Kitabevi, 2006, s. 25.

¹⁵³ Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun, Etüt Yayınları, 1998, s. 46.

toplumların olumlu sosyal tutum sergilemeleri de beklenir. Çünkü din, sağlıklı toplumsal durumlar ve sosyal ilişkiler için birçok telkinler vermektedir. Olgusal olarak da birçok fonksiyonlar icra etmektedir. Sosyal bir olgu olarak ibadetler, toplumun mevcut bağlarını güçlendirmede, ahenkli, dengeli ve huzurlu bir yapının temelinde önemli rol oynarlar.

“Din insanı ilgilendiren bir olgu olduğuna göre, o aynı zamanda bir tutum konusudur. Böyle olunca insanların genel olarak din olgusu, dinin inanç ve ameli esasları ile ilgili olarak farklı tutumlar geliştirmeleri tabiidir. Mesela; dinin insana mutluluk ve huzur verdiği inanan dindar bir insan, din hakkında olumlu bir tutuma sahipken dinin insanların geri kalmasına sebep olduğu kanaatinde olan bir ateist, din hakkında olumsuz tutum geliştirmiştir. Yine aynı dine inananlar arasında farklı dinî tutumlar görülebilir. İçki müptelâsı olan ya da içki alıp satarak para kazanan bir Müslüman, içki hakkında olumlu tutum takınabilir; buna karşılık bir başka Müslüman Kur’ân’daki içkiyi yasaklayan ayetlere bakarak bu konuda olumsuz tutum takınır. Şu halde dinî tutum, kişinin dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzıdır. Yani kişinin dine dair bilgi ve inançları (zihni unsur), dinin bütününden ya da herhangi bir esastan hoşlanması veya hoşlanmaması (duygu unsuru) ve dinle ilgili davranışları, yani lehte ve aleyhteki, birtakım faaliyetleri (davranış unsuru) onun dinî tutumunu oluşturur.”¹⁵⁴

Tüm tutumlarda olduğu gibi, dini tutumlarda da bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç öge vardır.

. **“Dini Tutumun Bilişsel (Zihinsel) Ögesi:** Bilişsel öge, kişinin dini inanç, dini düşünce ve dini bilgilerinden oluşur. Dini inançlar, dini tutumlarla ilgili olmakla beraber farklı kavramlardır. Bilişsel öge, kişinin dini tutumunun içine yerleşmiş inançlarıdır. Dini inançlarda duygu unsuru ağırlıklıdır.

. **Dini Tutumun Duygusal Ögesi:** Din hakkında kişinin iç dünyasında uyanan izlenimler, din ile ilgili heyecan ve duygular, dini tutumun duygusal ögesini oluşturmaktadır. Din ve dinle ilgili konulara ait ilgi duyma ya da duymama, hoşlanma ya da hoşlanmama, sevmeye ya da sevmeme gibi duygular, dini tutumun duygusal yönüdür. Dini tutumun duygusal ögesi, dine karşı gösterilen duygusal tepkilerdir. Duygusal öge, bilişsel ögeye göre daha durağan ve sürekli. Çünkü kişinin dine karşı olan duyguları kolay ve çabuk değişmekle beraber, dini bilgileri her an değişebilmekte ve yeni dini

---

¹⁵⁴ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Samsun, Çamlıca Yayınları, 2003, s. 88.

bilgileri televizyon, kitap ve çevresindekilerden öğrenmektedir. Duygusal ögesi ağır basan bir dini tutumun değişmesi de güç olmaktadır.

· **Dini Tutumun Davranışsal Ögesi:** Dini tutumun davranışsal ögesi dini ibadetler, pratikler, faaliyetler, hareket ve işlerdir. Kişinin namaz, oruç, hac gibi dini ibadetleri yapması camiye gitmesi, dua etmesi dini ayinlere katılması, dini yayınlar okuması, dini sohbetlere katılması, dini programları izlemesi gibi davranışlar dini tutumun davranış ögesini oluşturur.”¹⁵⁵

“Dini tutum, kişinin dine ve dinin öğelerine karşı olan tutumlarının tümüdür ve onun din ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirler. Kişinin din ile ilgili bilgi ve inançları, duyguları ve davranışları onun dini tutumunu oluşturur. Dini tutumlar, kişinin dini hayatına ve dini davranışlarına yön verirler. Dini tutum olumlu ise, dini davranışlar gösterilir, olumsuz ise dini davranışlar sergilenmez. Tutum, kişinin doğrudan gözlenebilen davranışlarından hareketle, dolaylı olarak anlaşılabilen ve davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir. Bu yüzden dini tutumu da doğrudan gözlemek mümkün değildir. Kişinin dine karşı olan tutumu, din lehinde ya da aleyhinde davranışlar göstermesiyle anlaşılabilir. Dinin gereklerini yapıyor, dini davranışları yapmaktan haz duyuyorsa, bu kişinin dine karşı olumlu bir tutum geliştirdiği söylenebilir. Dine karşı uzak duruyor, din aleyhtarı davranışlar sergiliyorsa olumsuz bir dini tutuma sahiptir. Dini tutumlar, verilecek davranış örneklerine katılıyorum veya katılmıyorum şeklinde verilecek cevaplarla tespit edilebilir.¹⁵⁶ Peki dini tutumlar nasıl oluşur?

Doğan’a göre dini tutumların oluşumunda pek çok faktör etkili olabilir:

“Dini tutumların oluşmasında birçok faktör etkili olmaktadır. Tutumların oluştuğu ortamı en geniş anlamda “kültür” kavramı ile ifade edebiliriz. Birey, kültürel değerleri ve normları toplumsallaşma (socialization) denilen bir süreç yoluyla kazanır. Hatta sosyalleşmeye doğumdan ölüme kadar devam eden bir süreç olarak da bakılır. Sosyalleşme sürecinde bireyin kişiliği ve tutumları da oluşur. Bireyin içinde yetiştiği çevresel faktörler tutumların oluşmasında etkili olur. Yukarıda da belirtildiği gibi tutumların genellikle 12–30 yaş aralığında kristalleştiği kabul edilmektedir. Çevresel faktörlerin ilki ve en önemlisi ailedir. Araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi bireyin dini, politik gibi farklı tutumlarının oluşmasında en etkili faktörün aile olduğu görülür. Çünkü bireyin ilk tanıştığı çevre ailedir. Çocuk aile içinde anne-babasının davranışlarını doğal bir şekilde öğrenir ve

¹⁵⁵ Kaya, a.g.e., ss. 46- 47.

¹⁵⁶ Peker, a.g.e., s. 88.

taklit etmeye başlar. Yapılan araştırmaların sonuçları, dindar yetişkinlerin daha çok dindar ailelerin çocukları oldukları yönündedir. Dini tutumlar erken yaşlarda 7–14 yaşları arasında politik tutumlar ise 15–18 yaşları arasında şekillenir. Aileden sonra bireyin sosyalleşmesinde en etkili olan faktör okuldur. Alınan eğitimin içeriğine göre dini tutumlar oluşmaktadır. Dini tutumların oluşmasında etkili olan çevresel faktörlerden bir diğeri de arkadaş çevresidir. Morgan’a göre akranların tutumlar üzerinde etkili olmaya başladıkları dönem çocukların anne babadan çok arkadaş ve tanıdıklarıyla beraber olmaya başladıkları dönemde ortaya çıkar. Bunun nedeni de insanların hoşlandıkları ve kolay ilişki kurdukları kişileri “otorite” olarak görme eğilimidir. Bireyin yetiştiği kasaba, kent, büyük kent gibi sosyal çevre dini tutumların oluşmasında etkili olan faktörlerden biridir. Mesleki ve sosyo-ekonomik durum dini tutumların oluşmasında etkili olan faktörler den biridir. Weber sermaye sahipleri ve işverenlerin hatta işçi sınıfının eğitim görmüş üst sınıfının, yönetici ve teknik personelin Protestan özelliklere sahip olduklarını belirtir. O, Protestanların başarılı olmalarının nedenini ülkenin dini havası ve ailenin yönlendirdiği eğitim ile kazanılan zihniyete bağlar. Batı ülkelerinde yapılan araştırmalarda kilise ayinlerine katılma oranlarına bakıldığında yüksek kariyerli mesleklere sahip olanların daha yüksek katılma oranına sahip oldukları buna karşılık işçi sınıfının daha düşük bir katılma oranına sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin dini tutumlarını etkileyen önemli faktörlerden birisi de siyasi kimliktir. Din ve siyaset her zaman birbirini etkileyen iki kurum olarak tartışılmış ve tartışılmaya da devam etmektedir. Din ve siyaset karşılıklı birbirlerini etkiledikleri için bireylerin dine bakış açılarında da siyasi görüşleri etkili olmaktadır.”¹⁵⁷

5.2. Dini Açıdan Kur’an Okuma Kavramı ve Dünden Bugüne Kur’an Okuma Tutumları

Kur’ân-ı Kerîm, “Allah’ın emir ve yasaklarını ihtiva eden bir kitap olmakla birlikte insanların Allah’ı daha iyi tanınması, bilmesi ve anlaması için de bir vasıttır. Allah’ı en iyi bilmenin ve tanınmanın yolu da Kur’ân’ı okumak ve onu anlamaktan geçmektedir. Müslümanlar için Kur’ân öğrenmek, birinci kaynaktan İslâm’ı öğrenmek demektir. Müslümanların Kur’ân’ı öğrenmelerinde; namazda okumak, onun emirlerine uygun yaşamak ve Allah’ın rızasını kazanma isteği gibi üç ana motiv söz konusudur. Bir Müslüman Kur’ân’ın günlük hayatta yaşanılması için nazil olduğunu kabul etmekte ve

---

¹⁵⁷ Şahin Doğan, “Dini Tutumların Oluşmasına Etki Eden Sosyo-Kültürel Faktörler”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 4 (8), Aralık- 2010, ss. 124-125.

hayatını bu anlayış çerçevesinde düzenlemek gerektiğine inanmaktadır.”¹⁵⁸ Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerîm mü’minlerin dini hayatlarını düzenlemesi, Allah’la doğru bir ilişki kurmaları açısından önem arz etmektedir.

Bunun yanı sıra Kur’ân-ı Kerîm, “müminler için din konusunda olduğu kadar insanî ve dünyevî konularda da en sağlam bilgi kaynağıdır. O, akıl ve duyu organlarının yanında üçüncü bilgi kaynağıdır. Vahye dayalı olan Kur’ân bilgileri, inananlar tarafından farklı şekillerde algılanmakta ve farklı yorumları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda da Müslümanlara göre Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılmasında sünnetin ve hadislerin büyük önemi vardır. Müslümanlar bir ikilem içerisinde kalınca ilk olarak Kur’ân’a daha sonra da hadislere ve sünnete başvurmaktadır.”¹⁵⁹

Bireylere dini ve dünyevi konularda bilgi kaynağı olması dışında Kur’an’ı Kerim insanları mutluluğa kavuşturmayı hedefler. Bunu yaparken de insanın psikolojik özelliklerine uygun bir metot kullanır. “Kur’ân-ı Kerîm, her zaman insanların dünya ve ahiret mutluluğunu isteyen, insanları iyiye ve doğruya yöneltmeyi amaçlayan bir kitaptır. Bunu yaparken insanları eğiterek doğruyu bulmalarını amaçlamıştır. 23 yıllık zaman diliminde tedrici olarak insanların ihtiyaçlarına cevap vermiş, insanları psikolojik olarak eğitime hazırlamıştır. Bu Kuran’ın eğitim metotlarından birisidir. İnsanın uzun zaman devam eden davranışlarından bir anda kurtulması mümkün değildir. Bunun için çok güçlü bir irade gerekmektedir. Bazı psikologlar, yapmış oldukları araştırmalarda, herhangi bir hayvandan korkan bir çocuğun bu hayvana karşı sevgiyle yaklaştırılması sonucu bu korkudan kurtulduğunu ifade ederek korku gibi bir duygudan kurtulmanın yolunun, mutluluk ve sevgi gibi korkuya zıt olan bir reaksiyondan geçtiğini söylemektedir.”¹⁶⁰ Kur’ân-ı Kerîm’in de bu gerçeğe uygun olarak ayetlerinde bazen sevgi bazen korku motivlerini kullandığı görülür.

Müslümanlar, önemine binaen Kur’an eğitimine ayrı bir ilgi göstermiştir. “Kur’ân-ı Kerîm yüzyıllar boyu, Müslümanların en mühim ve en verimli meşguliyet kaynağı olmuştur. Kurrâ ve hafızlar onun okunması, imlası ve ezberlenmesi üzerinde durmuş ve Kur’an’ı, Allah’tan geldiği şekliyle muhafaza etmişlerdir. Müfessirler onun engin manasını inceleyerek, güçleri nispetinde yorumunu yapmışlardır. Fakihler onun hükümlerini tespit

¹⁵⁸ M. Alparslan Küçük, *Kutsal Kitap Anlayışı (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm Örneği)*, Ankara, Berikan Yay., 2009, s. 150.

¹⁵⁹ Küçük, a.g.e., s. 148. Ayrıca Bkz.: M. Abdullah Draz, *Kur’ân Ahlakı*, (Çev. E. Yüksel ve Ü. Günay), İstanbul, İz Yay., 1993, s. 5.

¹⁶⁰ M. Osman Necati, *Kur’an ve Psikoloji*, (çev. Hayati Aydın), Ankara, Fecr Yay., 1998, s. 156.

etmişler; kelim bilgileri akli deliller eşliğinde ondan istinbatta (hüküm çıkarma) bulunmuşlardır. Vaizler ve hatipler onun hükümlerini ve ondaki ibret tablolarını halka anlatarak Müslümanları irşad etmişlerdir. Edebiyatçılar onun edebî değeri üzerinde çalışmışlardır. Hattatlar onu en güzel şekilde yazmaya gayret etmişlerdir; en güzel rahleler, mahfazalar, ciltler ve tezhibler Kur'an için yapılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm öyle bir kitaptır ki en yüksek mertebelerden en sade kişiye kadar her seviyede insan, onda aradığını bulur.”¹⁶¹

İslam dinine göre Kur'ân-ı Kerîm okumanın dini ibadetler açısından da çok büyük önemi vardır. Mesela İslamiyet'in en önemli ibadetlerinden olan namazda bir miktar Kur'an okumak mutlaka gereklidir: “Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin. Ve susun ki merhamet olunanız”¹⁶² emrine uygun olarak en önemli özellikleri arasında Kur'ân-ı Kerîm'in okunması ve dinlenmesi yer almaktadır. Dolayısıyla İslam dinine göre Kur'an okumak bu kadar önemli olduğundan, Kur'an okuma, ezberleme ve dinlemeyle ilgili olarak da birçok prensip belirlenmiştir.

Müslümanlar arasında Kur'an eğitiminin ve dolayısıyla Kur'an okumanın önemini artıran ayet ve hadisler pek çoktur ki mesela şu hadis en yaygın olarak bilinenidir:

Osman İbn-i Affan'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah şöyle buyurdu: “Sizin en hayırlılarınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir.”¹⁶³

Yine hadis kitaplarının özellikle Fedâilu'l-Kur'an adlı bölümlerinde bu minvalde pek çok hadis mevcuttur. Aşağıda bununla ilgili birkaç hadis-i şerif verilmektedir:

“Kim Allah'ın kitabında bir harf okursa, onun için o harfin karşılığında bir hasene vardır. Her bir hasene de on misli ile mükâfatlandırılır.”¹⁶⁴

“Kur'ân-ı Kerîm okuyun. Zira Kur'ân, kendini okuyanlara kıyamet günü şefaathçi olarak gelecektir. Bakara ve Âl-i İmran sûrelerini okuyun... Bakara sûresini okuyun! Zira onu okumak berekettir.”¹⁶⁵

“Hafızasında Kur'ân'dan bir şey olmayan kimse harabe bir ev gibidir.”¹⁶⁶

“Her şeyin bir zirvesi vardır. Kur'ân'ın zirvesi ve doruğu da Bakara sûresidir. Bu sûrede bir âyet vardır ki, o Kur'ân âyetlerinin zirvesidir. O âyet, Âyet-el Kürsi'dir.”¹⁶⁷

¹⁶¹ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 18. B., Bursa, Emin Yayınları, 2013, s. 7.

¹⁶² A'râf, 7/204.

¹⁶³ Buhari, “*Fedailü'l-Kur'an*”, 21. Ayrıca Bkz.: Ebû Davud, “*Salat*”, 349; Tirmizi, “*Fedailü'l-Kur'an*”, 15; İbni Mace, *Mukaddime*.

¹⁶⁴ Tirmizi, “*Fedailü'l-Kur'an*”, 18; Ebu Davud, “*Salât*”, 349.

¹⁶⁵ Tirmizi, “*Fedailül Kur'ân*”, 2, 2878.

¹⁶⁶ Tirmizi, “*Fedailül Kur'ân*”, 18, 2914.

*“Allah’ın kitabını okumak ve öğrenmek üzere, Allah’ın evlerinde toplanan hiçbir topluluk yoktur ki, onlara imanın artması neticesi bir kalp rahatlığı (sekine) gelmesin, onları Allah’ın rahatlığı sarmasın, melekler onları kuşatmasın.”*¹⁶⁸

*“Evlerinizi kabirlere çevirmeyin, içerisinde Bakara sûresi okunan evden şeytan kaçmaz.”*¹⁶⁹ v.b.

Kur’an okurken onu güzel sesle okumak da ayrı bir öneme sahiptir:

*“Ve Kur’an’ı tertil ile (tecvid üzere, ağır ağır, tane tane) oku.”*¹⁷⁰

*“Seslerinize Kur’an’ı süsleyiniz. Muhakkak ki güzel ses, Kur’an’a güzellik katar.”*¹⁷¹

Kur’an okumayı teşvik eden ve faziletler bahsinde, terğib ve terhib kabilinden birçok rivayet, kaynaklarda uzunca zikredilir.¹⁷²

Tüm bu hadis-i şerifler, mü’minlerin Kur’an-ı Kerim okumaya daha çok önem vermelerine vesile olmuştur. Zira onu okumak hadislerde de belirtildiği gibi, Allah’ın rahmetini celbetmekte, mü’minlerin cennette derecelerini yükseltmekte ve kimi zaman da kendilerini, evlerini, ailelerini, şeytan ve kötülüklerden muhafaza etmektedir. Kur’an-ı Kerim okumanın, daha pek çok hikmet ve bereketi mü’minlere müjdelenmiştir. Elbette Kur’an okumanın amacı öncelikle muktezasıyla amel etmek olsa da yüce Allah onu okuyanlara bir hikmet gereği pek çok lütuflar ihsan etmektedir. Yani Kur’an yalnızca bu tür faydalar elde etmek için okunmasa da birçok faydaları, psikolojik ve manevi etkileri olduğu bir gerçektir.

Kur’ân-ı Kerîm okumanın faziletiyle ilgili bilgilerin müslümanlar için önemi olduğu kadar Kur’an’ı anlayarak okumanın da bir o kadar gerekli olduğunu söyleyebiliriz. Zira “Kur’an’ın muhatabı şüphesiz ki insandır. Fakat onun arzu ettiği insan sıradan bir insan değil; düşünen, akleden, zihni ve fikri hareketlerde bulunan ve taklitten kaçınan bir insandır. Onun içindir ki Kur’an, akıl yoluyla insanları etkilemiş ve akıllı insanı muhatap kabul ederek onu eğitmeyi amaçlamıştır. Kur’an, eğitim işini gerçekleştirirken, bir metot

¹⁶⁷ Tirmizi, “Fedailül Kur’ân”, 2, 2878.

¹⁶⁸ Tirmizi, “Kıraat”, 12; Ebu Davud, “Salatu’l-vitr”, 14; İbn Mace, a.g.e., s. 17.

¹⁶⁹ Müslim, “Müsâfirin”, 212, (780); Tirmizi, “Sevabu’l-Kur’ân”, 2, (2780).

¹⁷⁰ Müzzemmil, 73/4.

¹⁷¹ Ebu Davud, “Vitr”, 21.

¹⁷² Bkz.: Muhyiddîn-i Nevevî, *Riyazü’s- Sâlihîn ve Tercemesi*, (çev. K. Burslan - H. H. Erdem), C. II, Ankara, DİB Yayınları, 1997, s. 339.

dâhilinde hareket etmiş, kendi metoduyla insan tabiatına uygun bir şekilde 23 yıl gibi bir zaman sürecinde insanları saplanmış olduğu bataklıktan kurtarmıştır.”¹⁷³

Allah’ın, Kur’ân-ı Kerîm’i insanoğluna neden gönderdiği yani indirme gerekçesi, Müslümanların da Kur’an’ı nasıl ve ne amaçla okuyacaklarıyla ilgili sorularına cevap olacaktır.

Yüce Allah, bir ayet-i kerimede şöyle buyurur:

*“Ey insanlar, Rabbinizden size bir öğüt, sıkıntılara bir şifa, mü’minlere bir yol gösterici ve rahmet gelmiştir.”*¹⁷⁴

Allah’ın Kur’an’ı ne için göndermiş olduğunun anlaşılması bakımından bu ayetler önemlidir. Diğer deyişle Allah’ın insanlardan beklediği Kur’an’a yaklaşım ve tutumları bu ayetlerde ortaya çıkmaktadır. Allah, bu ayetlerde Kur’an’ın öncelikle bir öğüt, bir şifa, yol gösterici(kılavuz) ve rahmet olarak indirildiğini söylemekle dolaylı olarak insanoğlunun da Kur’an’a işte bu gönderiliş amacına uygun bir tutumla yaklaşmaları gerektiğini ifade etmiş olmaktadır. Yine Kur’an’ı okumakla ilgili birçok buyruklar bulunur mesela şu iki ayet onlardandır:

*“Ve Kur’an’ı okuman emredildi. Artık kim doğru yola gelirse, yalnız kendisi için gelmiş olur; kim de saparsa ona de ki: Ben sadece uyarıcılardanım.”*¹⁷⁵

*“Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarf edenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler”*¹⁷⁶

Allah müminlerden gelişigüzel bir okuma değil, yavaş yavaş, dura dura, anlayarak, düşünerek Kur’an’ı okumalarını ve ondan gerekli öğüt ve mesajları almalarını ister. Aşağıdaki ayet buna misaldir:

*“Andolsun ki, Biz Kur’an’da, belki öğüt alırlar diye insanlara her türlü misali verdik.”*¹⁷⁷

*“Kur’an’ı ağır ağır, tane tane oku.”*¹⁷⁸

¹⁷³ İsmail Cerrahoğlu, “Kur’an’ı Kerim Nasıl Bir Kitaptır, Nasıl Anladılar, Nasıl Anlıyoruz, Nasıl Anlamalıyız?”, *Diyanet Dergisi*, C. 27, S. 4,1991, s. 39.

¹⁷⁴ Yunus, 10/57.

¹⁷⁵ Neml, 27/92.

¹⁷⁶ Fatır, 35/29.

¹⁷⁷ Zümer, 39/27.

¹⁷⁸ Müzzemmil, 73/4.

Kur'an'da okumak fiiliyle; tefekkür, tedebbür, taakkul, tezekkür, tezkira ve zikir kelimeleri beraber zikredilmiştir.

“Tefekkür, düşünmek, deliller üzerinde düşünmek, düşünceyi harekete geçirmek, akli yormak, iyice düşünmek, derin düşünmek, bir işin akıbeti hakkında düşünmek, hayrı ve şerri, faydalı ve zararlıyı görmeye yarayan kalpteki ışık... gibi manalara gelmektedir.”¹⁷⁹ Aşağıdaki ayet bu konuda bir örnek teşkil etmektedir:

*“O peygamberleri apaçık delillerle ve kutsal metinlerle gönderdik. İnsanlara indirdiklerimizi onlara açıklaman için ve (üzerinde) düşünsünler diye sana da uyarıcı bir kitap indirdik.”*¹⁸⁰

“Kur'an'ı Kerim'de aynı konuyla ilgili olarak “tedebbür” ifadesi de kullanılmıştır. Tedebbür, işlerin sonunu düşünmek, sonuçlar üzerinde düşünmek, bir işin sonunu başından hesap etmek, dikkatli olmak, anlamak, Kur'an ayetlerini derinlemesine düşünerek anlamına vakıf olmak ve doğru yorumlara ulaşmak... gibi manalara gelir.”¹⁸¹ Bu hususla ilgili ayetlerin bazıları şöyledir:

*“Hala Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi?”*¹⁸²

*“Bu Kur'an çok mübarek bir kitaptır. Onu sana indirdi ki, ayetlerini düşünsünler ve akıselim olanlar öğüt alsınlar.”*¹⁸³

*“Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli midir?”*¹⁸⁴

“Bu konuda yapılan bir diğer tabir ise taakkul ifadesidir. Bu tabir, akletmek, akıl erdirmek, aklını kullanmak, anlayış, kavrama, aklını kullanarak doğru ve tutarlı düşünmek, gerçeği anlamak, bilmek, idrak etmek gibi manalara gelmektedir:

*“Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Aklınızı kullanmıyor musunuz?”*¹⁸⁵

*“Biz bu misalleri, insanlar için anlatıyoruz: fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir.”*¹⁸⁶

*“İşte biz ayetlerimizi, aklını kullanacak bir toplum için böyle açıklıyoruz.”*¹⁸⁷

¹⁷⁹ Çetin, a.g.e., s. 464.

¹⁸⁰ Nahl, 16/44.

¹⁸¹ Çetin, a.g.e., s. 464.

¹⁸² Nisa, 4/82.

¹⁸³ Sad, 38/29.

¹⁸⁴ Muhammed, 47/24.

¹⁸⁵ Enbiya, 21/10.

¹⁸⁶ Ankebut, 29/43.

Kur'an'ı Kerim muhataplarından tezekkürü istemektedir. Tezekkür; hatırlamak, aklına getirmek, zihinde bulunan bir şeyi hatırlamak, anmak, akılda tutmak, hem kalp ile hatırlamak hem de dil ile anmak; tefekkür sonucunda ulaşılan netice üzerinde düşünmek, tefekkür etmek, ibret almak.. vb. manalara gelir:

“Allah öğüt alıp düşünsünler diye ayetlerini insanlara açıklar.”¹⁸⁸

“Rabbinizden size indirilene (Kur'an'a) uyun. Onu bırakıp da başka peşinden gitmeyin. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!”¹⁸⁹

“Andolsun ki biz, öğüt alsınlar diye, bu Kur'an'da insana her türlü misali verdik.”¹⁹⁰

Kur'an'ın bir adı, “zıkr” bir diğer vasfı da “tezkira”dır. Zıkr; hatırlama, anma, öğüt gibi manalara gelir. Tezkira ise ikaz, uyarı demektir:

“Andolsun Biz, Kur'an'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?”¹⁹¹

“Biz Kur'an'ı sana, güçlük çekesin diye değil, ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olsun diye indirdik.”¹⁹²

Kur'an'ı Kerim'in muhtevası da, onun ne için okunması gerektiği ve vermek istediği mesaj hakkında açıklayıcı olmaktadır. Yani Kur'an'ı yine en güzel Kur'an izah etmektedir. İnsanları hem bu dünyada hem ahirette mutluluğa ulaştırmak için gönderilmiş bulunan Kur'an-ı Kerim, başlıca şu konuları kapsamaktadır: İtikat, İbadetler, Muâmelât, Ukûbât, Ahlak, Nasihat ve Tavsiyeler, Va'd ve Vaid, İlmi gerçekler, Kıssalar ve Dualar.¹⁹³

Buraya kadar yazılanları değerlendirdiğimizde ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Kur'an içerisinde, insanların tefekkür edip ibret alacağı ve duygu, düşünce ve davranış boyutunda mü'minleri yönlendirmeyi amaçlayan pek çok ayetler bulunduran uyarıcı ve müjdeleyici bir kitaptır. Allah, mü'minlerden Kur'an'ı okuyup anlamalarını, Kur'an üzerinde iyice düşünmelerini, akli kullanarak doğru yorumlara ulaşmalarını, uyarı ve öğütlerine kulak vermelerini, anlatılanlardan ibret alıp gerekli dersleri çıkarmalarını istemektedir. Şimdi de Kur'an'ı okuma ve anlama konusunda, Hz. Muhammed'in ve ashabın tutumlarına bakmak yerinde olacaktır.

¹⁸⁷ Rum, 30/28.

¹⁸⁸ Bakara, 2/221.

¹⁸⁹ A'râf, 7/23.

¹⁹⁰ Zümer, 39/27.

¹⁹¹ Kamer, 54/17.

¹⁹² Tâhâ, 20/2; Çetin, a.g.e., s. 464-465.

¹⁹³ D.İ.B., *İlmihal I, İman ve İbadetler*, Ankara, DİB Yayınları, 2006, s. 104.

“Peygamberimiz, okuduğu ayetleri bazen birkaç defa tekrar eder, üzerinde uzun uzun düşünürdü:

Ebu Zerr şöyle demektedir: Allah elçisi bir gece namazında “Eğer onları azap edersen, senin kullarındır; eğer onları bağışlarsan, şüphesiz Sen daima üstünsün, hikmet sahibisin” anlamındaki ayeti¹⁹⁴ sabaha kadar tekrarlamıştır.¹⁹⁵

Rasulullah, “Üç gündün az bir zamanda Kur’an’ı hatmeden kişi, ne okuduğunu anlamamıştır”¹⁹⁶ buyurarak, Kur’an okumaktaki maksada dikkatleri çekmiştir.

Hiz. Aişe’ye, bazı kimselerin bir gecede iki veya üç hatim indirdikleri söylenince, onların bu davranışlarını beğenmemiş ve şöyle demiştir: “Onlar, Kur’an’ı okudukları halde (gerçek anlamda) okumamışlardır. Benim, Allah Elçisiyle beraber, bütün gece uyanık bulunduğum olurdu. Ancak O, bir gecede Bakara, Al-u imran ve Nisa surelerini okurdu. Müjde ayeti geldiği zaman dua edip dilekte bulunur; korku ayetlerine geldiği zaman da Allah’a iltica eder, O’na sığınırdu.”¹⁹⁷

“Hz. Ali: “Anlamadan yapılan ibadette, düşünmeden yapılan kıraatte hayır yoktur.” demiştir.

Abdullah b. Abbas da “Süratli okuyarak Kur’an’ı hatmetmektense, Bakara veya Al-i İmran gibi bir sureyi düşünerek, ağır ağır okumak benim için daha sevimlidir” demiştir.

Sahabeden Abdullah b. Ömer de aynı konuya temas ederek şunları söylemiştir: “Bu kadar yıl yaşadım. Bizim zamanımızda, Rasulullaha bir sure iner, o suredeki helal ve haramları ve sureden öğrenilmesi gerekli hususları öğrenirdik. Sonra insanlar gördüm: Onlar Kur’an’ı ezberliyor, başından sonuna kadar okuyor; fakat ne emrettiğini, ne yasakladığını ve bilinmesi gerekenlerin neler olduğunu bilmiyor; işe yaramaz hurmayı saçır gibi onu saçıyor.”¹⁹⁸

Tâbiûnun büyüklerinden olan ve kırk yıldan fazla Kur’an öğretmenliği yapan Ebu Abdurrahman es-Sülemi de şöyle demiştir:

“Biz Kur’an’dan on ayet öğrenince, bunlardaki helal, haram, emir ve yasakları belleyip hazmetmeden, daha sonra gelen on ayete geçmezdik.”¹⁹⁹

¹⁹⁴ Maide, 5/118.

¹⁹⁵ İbn Mace, “İkametü’s salât”, 179.

¹⁹⁶ Ebu Davud, “Kıraat”, 1.

¹⁹⁷ Bkz.: Suyuti, *el-İtkan*, I, 106, nakleden: Çetin, a.g.e., s. 470.

¹⁹⁸ Bkz.: Taberi, *Camiu’l-Beyan*, I, 35, nakleden: Çetin, a.g.e., s. 470.

¹⁹⁹ Bkz.: San’ani, *el-Musannef*, III, 380, nakleden: Çetin, a.g.e., 471.

İmam Gazali'nin ifadesine göre "insan, okuduğu Kur'an'ı, âmirden memura yazılmış bir emir gibi okumalıdır. Kur'an'ı sadece düzgün okumakla kalmamalı; Allah'ın ne emrettiğini, neler istediğini ve nelerden menettiğini anlamak için düşünerek okumalı ve gereğini yapmalıdır. Yine onun ifadesine göre Kur'an'ı hakkıyla okumuş olmak için dil, akıl ve kalbin işbirliği içinde olması gerekir: Buna göre dil okumalı, akıl tercüme etmeli, kalp de ders almalıdır. Yani dil, harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet ederek, Allah'ın indirdiği şekilde tane tane okuyacak; akıl, okunan yerlerin manasını anlayıp düşünecek; kalp ise, bu manalardan gereken dersi alıp etkilenecek, kişinin o manaların gösterdiği istikamete yönelmesini ve kendisine çeki düzen vermesini sağlayacaktır."²⁰⁰

"Ashab-ı kiramın anlattıklarına göre onlar, Kur'an'dan her on ayeti, o ayetlerin ihtiva ettiği itikada, amele, muâmelâta... ait bütün incelikleri öğrenip gereğince amel etmedikçe, diğer ayetleri öğrenmeye geçmezlerdi. Onların bu tutumları da Kur'an okumakta izlenmesi gereken yolu gösterdiği gibi, yaşayışları itibariyle de hala insanlığa örnek kimseler olmalarının sırrını açıklamaktadır."²⁰¹

Bu hadislerden bir tanesi şöyledir: "Onlar Kur'an okurlar fakat okudukları boğazlarından aşağıya geçmez."²⁰²

Tüm bunlardan yola çıkarak şunları söylemek mümkündür:

"Kur'an, okumak içindir. Çünkü Kur'an'ı okumadan anlamak, anlamadan uygulamak mümkün değildir. Bununla birlikte duygusuz, düşüncesiz bir şekilde okuma işlemi, sadece kelimeleri ve cümleleri göz önünden geçirmek, dille tekrarlamaktan ibarettir. O halde onu okurken, akıl ve kalp uyanık tutulmalı, onu akıl ve kalple okumalıdır. Okuma sadece, gözün ve dilin yerine getirdiği bir durum değil; bizzat bütün organların yerine getirdiği bir "okuma" olmalıdır. Allah'ın neleri yasakladığı, neleri emrettiği, nelerden kaçındırıp neleri tavsiye ettiği tam bir duyarlılık içerisinde anlaşılmalı çalışılmalıdır. Kur'an aklederek okunmalıdır:

*"Eğer aklediyorsanız, ayetlerimizi size açıkladık"*²⁰³

*"Allah size böyle emreder ki akledesiniz"*²⁰⁴

²⁰⁰ Bkz.: Gazali, *İhya*, I, 816, nakleden: Çetin, a.g.e., s. 471. Ayrıca Bkz.: Cerrahoğlu, a.g.m., s. 40.

²⁰¹ İsmail Karaçam, *Kur'a-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İstanbul, Nedve Yay., 1976, s. 70.

²⁰² Buhari, "*Fedailü'l-Kur'an*", 23.

²⁰³ Al-i İmran, 3/118.

²⁰⁴ Yusuf, 12/2.

*“Biz bu misalleri insanlar için veriyoruz. Fakat onları, bilenlerden başkası akledemez.”*²⁰⁵

*“Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu yüzden akledemezler.”*²⁰⁶

Kur’an, anlaşılması için tertil üzere okunmalıdır:

*Ümmü Seleme ’den Resulullahın, Kur’an’ı nasıl okuduğu sorulduğunda şöyle der: “Resulullah, Kur’an’ı tane tane ve ara vererek okur ve her ayet üzerinde dururdu. Mesela “Elhamdü lillahi Rabbil âlemin” der ve dururdu. Sonra “Er rahmanir rahim” der ve dururdu. Sonra, “Maliki yevmiddin” derdi.”*²⁰⁷

Yine Abdullah bin Mesud’dan şöyle bir haber nakledilir. O şöyle der: *“ Kur’an’ı, kum saçar gibi saçmayın. Şiir okur gibi hızlı hızlı okuyup geçmeyin. Harikaları karşısında durun ve onunla kalpleri harekete geçirin. Sizden hiçbirinizin amacı, surenin sonuna gelmek olmasın.”*²⁰⁸

“Kur’an uygulamak için okunmalıdır. Onun ilahi sesine kulak verip bildirdiklerine iman etmeli ve gösterdiği “sırat-ı müstakîm” üzere gitmelidir. Eğer böyle yapılmaz ise, o sadece okunmuş olur; bir romanın, bir şiirin, bir hikâyenin okunduğu gibi. Bu ise sadece gözlerin yorulmasını, zihnin dolmasını sağlayan bir işlem olur, daha başka bir şey değil. Kur’an’ı sadece gözle okumak, zihni, kalbi ona açmayıp, hayatı ona göre yönlendirmemek, konuşmaları zevkle dinlenen bir hatibin veya bir şairin sözlerinin zihinde bıraktığı güzel bir hatıra benzer. Kur’an anlaşılacak zorundadır. Çünkü anlaşılmayan bir şey, ne hidayet rehberi olabilir, ne öğüt ne de şifa, müjde, sakındırma, uyarı, hatırlatma, uyarı, ilan, delil... Açıktır ki, ne olduğu, ne demek istediği anlaşılamayan bir işaret levhası, hiçbir zaman yolun gidişatını gösteren bir bilgi, tehlikeleri haberdar eden bir uyarı, yolculara nasıl davranılması gerektiğini açıklayan bir öğüt olamaz. Olsa olsa kafaları karıştıran, şüpheler oluşturan, gidişi sıkıntılara sokan birçok problemin nedeni ve kaynağı olur. İşte bunun için Kur’an anlaşılacak zorundadır. Ve Kur’an anlaşılır bir kitaptır. Çünkü insana hitap eder. Dağdaki çobandan üniversitedeki profesöre, çocuğunu yetiştirmeye çalışan anneden ailesinin rızkını temin etmeye çalışan babaya, savaş alanındaki askerden toplumları yönetenlere, okuma yazması olmayan ümmiden bazı bilimlerde otorite haline gelmiş bilim

²⁰⁵ Ankebut, 29/43.

²⁰⁶ Bakara, 2/171.

²⁰⁷ Tirmizi, “Kıraat”, 1.

²⁰⁸ Bkz.: İbn Kesir, Tefsir, 14/8163, nakleden: Celaleddin Vatandaş, *Kur’an ve Hayat*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2011, ss. 91-106.

adamına... kadar herkese hitap eder. Dolayısıyla o, bütün bu kesimler tarafından anlaşılmayı arzu eder.”²⁰⁹

Küçük de şunları ifade ederek aynı noktaya dikkat çekmektedir: “Kutsal kitabın amacı, insanı aydınlatmak ve ona doğru yol göstermektir. Bu da ancak kutsal kitabın iyi anlaşılmasıyla mümkündür. Kutsal kitabın iyi anlaşılması ise pratikte uygulanabilirliğine bağlıdır. Nitekim kutsal kitaplar, sadece okunmak için değil, aynı zamanda yaşanmak için gönderilmiştir.”²¹⁰

Kur’an okumayla ilgili bizzat Kur’an ve hadis-i şeriflerden ve mü’minlerin Kur’an okumaya verdiği değerden kısaca bahsedip Peygamber ve ashabının Kur’an okumayla ilgili tutumlarına, Kur’an okuma anlayışlarına değinmeye çalıştık.

İlk yıllardan bugüne kadar mü’minlerin her zaman Kur’an okuma, öğrenme ve öğretmeye azami dikkat göstermiş olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte özellikle daha sonraki zamanlarda Kur’an okumayla ilgili farklı tutum ve anlayışlar da oluşmuştur. Allah’ın ayetlerini araştırarak, tefekkür ederek okuyan ve onunla amel etmeye çalışan bilinçli mü’minler, elbette her daim olmaya devam edecektir. Kur’an’ı amacına uygun okuyan bu bilinçli mü’minler yanında; belki cehaletten, belki ihmalden dolayı, bazı mü’minlerin bu hakikatten uzak ve amaca matuf olmayan bir okuma tutumu geliştirmiş olduğundan söz etmek de mümkündür. Bu tür tutumlar tarih içerisinde her zaman ve her coğrafyada İslam düşünürleri, yazarlar, âlimler ve zamanın mütefekkirleri tarafından tenkit edilmiş olup, mü’minlere doğru bir Kur’an anlayışı konusunda vaaz-u nasihatler, irşad ve tebliğ görevleri de ifa edilmiştir.

Nitekim 90’lı yıllarda Cerrahoğlu Türkiye’de, halk tabakasında Kur’an’la ilgili olarak yanlış tutumların geliştirildiğinden yakınmaktadır, önce gayr-i müslim ve oryantalist müsteşriklerin İslam diyarlarındaki tahrif çabalarından ve onların dine vermek istediği zarar ve tehlikelerinden bahsettikten sonra Cerrahoğlu şöyle söylemektedir:

“Bugünün müslümanlarının zihinleri, akide ve amellerini ifsad edici fikirlerle o kadar dolmuş ki, helal olan nedir? Haram olan nedir? Onu dahi bilemeyecek duruma gelmiştir. Falancanın kitabında helal ve haram şu şekildedir, falan ayeti şöyle manalandırmıştır şeklindeki görüşlerimiz, bugünün müslümanını doğrudan doğruya Kur’an’la temas etme zevkinden mahrum bırakmaktadır. Bugünün müslümanının Kur’an

---

²⁰⁹ Vatandaş, a.g.e., ss. 91-106.

²¹⁰ Küçük, a.g.e., s. 150.

hakkındaki tasavvuru da başkadır. Rehberi olması gereken Kur'an'ın asıl hedefinin dünyanın ve ahiretin saadet yollarını göstermek olduğunu düşünmemekte ve onun prensiplerini yaşayışında uygulayamamaktadır. Hâlbuki zamanın gerçek icaplarına pek mükemmel uyma kabiliyetine sahip olan dinimiz, bu gün vazifesini tamamlamış, modası geçmiş bir görüş olarak tanıtılmak istenmektedir. Hâlbuki dinin esaslarından uzaklaşıldığı takdirde, hurafelerin, batıl fikirlerin kök salacağı tabiidir. Bu sosyolojik kaideye göre, İslam dünyasında hurafeler kök salmış, vicdanı hasta bir zümre türemiştir. Bunlar gerek bilgisizliklerinden ve gerekse maksatlı hareketlerinden dolayı İslam dinini gerilik unsuru olarak tanıtmaya çalışmışlardır. Peki, İslam ve Kur'an'a karşı olanların tutumu böyledir de, ilim ve dini bilgiden mahrum olan ve geniş bir kitle teşkil eden müslümanların Kur'an ve İslam'a karşı tutumları acaba nedir? Bunu da şöyle özetleyebiliriz: O, anlaşılmaktan uzak, aziz ve mukaddes bir kitaptır. Onun manasını anlayamamaktan üzüntü içerisindedir. Aynı zamanda onu şahsi ve sosyal zaafı için vasıta kılar ve ona dayanmak ister. Müslümanın Kur'an anlayışı bu şekilde sathi olunca, O'nun hidayet ve irşad manalarını düşünmekten uzak olarak ona bakmak, ancak ondan bazı tali menfaatler sağlamaktan daha ileri gidemez. Elde edilecek, gayeden uzak olan, bu ikinci derecedeki menfaatleri şöylece sıralayabiliriz.

1. Dinleyicilerde hâsıl olan bu lezzet ve coşkunlukların sebebi, dinleyenlerin Kur'an'ı anlamaktan uzak olarak, okuyucunun sesi ve edasıdır. Yoksa Kur'an'ın üslubunu kavrayan ve onun öğütleriyle kendini meşgul eden kimse, başka herhangi bir şeyle ilgilenemez.

2. Kur'an'la teberrük etmek: Bugünün müslümanı beraber yaşadığı kimselerden, Kur'an'ın Yüce Allah'ın sözü olduğunu işitir. Ama bunun manasını düşünmez. Aralarında yetiştiği diğer müslümanların, onu ta'zim edişlerinden başka bir hürmet şekli de bilmez. Onu öper, onu her kitabın üstüne koyar, göbeğinden aşağı indirmez, onun bulunduğu yere bereket dolacağına inanır.

3. Ölüler için rahmet talep etmek: Kur'an okumasını bilenler mücerret onu okumakla, bilmeyenler de hafızlara veya Kur'an okumasını bilenlere evlerde, camilerde veya kabirlerde ücret mukabilinde okutturmakla, ölüleri için rahmet sağlayacağına inanır.

4. Maddi ve manevi hastalıklar için iltimas istemek: Bu da ya Kur'an'ı okumak, yazmak veya yazılanları su ile silip içmek suretiyle olur. Falan ayet yazılıp, su ile silinip içildiğinde, şu nevi hastalığa şifa verdiğine, Kur'an'ı taşıyan kimseye cin ve şeytan yaklaşmayacağına inanmaktır.

5. Mescidlere, evlere, odalarımızın duvarlarına, kapı üzerlerine ve vasıtalarla kendisini veya ondan bazı ayetleri yazıp asmak suretiyle kerametinden faydalanmak inancı...

İşte bugünün müslümanının Kur'an'dan faydalanma şekilleri. Bunlar, Allah'ın insanları zulmetten nura kavuşturmak için indirdiği kitabın gayesinden ne kadar uzak. Kısacası doktor hastalığı teşhis etmiş, reçete ve ilaç hazır, fakat hasta o kadar beceriksiz ki, o ilacı kullanıp hastalıktan kurtulamıyor. İşte bugünün müslümanının içler acısı durumu...²¹¹

‘Türkiye’de Dini Hayat Araştırması’na göre;

“Ülkemizde Kur'an-ı Kerim’i Arapçasından okumayı bilen kişilerin %20,8’i her gün, %24,5’i haftada birkaç gün, %22,6’sı haftada bir gün, %16,3’ü ayda bir gün ve %11,6’sı yılda birkaç kez Kur'an-ı Kerim’, Arapçasından okuduğunu belirtmiştir. Kur'an-ı Kerim’i Arapçasından hiçbir zaman okumadığını belirten kişi oranı ise %1,8’dir.

Hiç Kur'an-ı Kerim’i dinlemediğini belirten kişi oranı ise %8,9’dur. Ülkemizde kişilerin %24,9’u yılda birkaç kez, %16,9’u ayda bir, %10,1’i haftada bir Kur'an-ı Kerim’i Türkçe tercümesinden okuduğunu belirtmektedir. Kur'an-ı Kerim’i Türkçe tercümesinden hiçbir zaman okumadığını belirten kişi oranı ise %34,3’tür.”²¹² Bu durum da göstermektedir ki Cerrahoğlu’nun belirttiği gibi Kur'an-ı Kerim’in mealini okuyan, içeriğini merak eden kişi oranı çok değildir. İnsanlar Kur'an’a daha çok Arapça’sından okuyarak ibadet etme niyetiyle yaklaşmaktadırlar:

Ülkemizde Kur'an öğrenimiyle ilgi farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bunun yanı sıra bazı araştırmaların da ortaya koyduğu gibi, bireylerin Kur'an öğrenmekteki amaçlarının birincil ve ilk aşamasını ‘Kur'an’ı yüzünden okumayı öğrenme’ istek ve ihtiyacı oluşturmaktadır. Mesela İrfan Başkurt’un yaz Kur'an kursları öğrencileri ile yaptığı araştırma sonuçlarına göre “kursiyerlerin %80’i Kur'an’ı öğrenme amaçlı kurslara katılmışlardır. Bu veriler aynı zamanda velilerin görüşünü de yansıtmaktadır. Çünkü velilerin büyük arzusu, çocuklarının Kur'an okumayı öğrenmeleridir. Zira halkımız, Kur'an okuma ile dini öğrenmeyi eş değerde tutmaktadır. Ayrıca halkımız öldükten sonra arkalarından dua edecek ve Kur'an okuyacak evlatlar yetiştirmek istemektedirler. Başkurt, öğrencilerin yaz Kur'an Kurslarına gelişlerindeki birinci önceliklerinin “Kur'an’ı

²¹¹ Cerrahoğlu, a.g.m., ss. 46-47.

²¹² Diyanet İşleri Başkanlığı’yla (DİB) ve Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) ortak çalışmasıyla gerçekleştirilen: *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*, Ankara, 2014, s. 90, Tablo/76.

yüzünden okumayı öğrenme” olduğunu bildirmektedir. Öğrencilerin bu yöndeki öncelikleri diğer araştırmalarda da aynı yöndedir.”²¹³ Bu araştırmadan anlaşılacağı gibi ülkemizde bireyler Kur’an’la bir iletişime geçmek, ona başvurmak istediklerinde öncelikle onun metinsel boyutuyla, yani Kur’an’ı yüzünden okumayla ilgili bir eğilim göstermektedirler. Oysaki Cüendioğlu’nun da belirttiği gibi şu hususu unutmamak gerekir: “Müslümanın hayatını – varoluşunu anlamlı kılan, hedeflerini- gayelerini oluşturan sahip olduğu dindir. İslam dininin mihrinde ise Kur’an yer alır. O halde dini anlamak onu doğru anlamadıkça mümkün olmayacaktır.”²¹⁴ Kur’an’ı anlamak ise ancak klasik manada anlaşılacak geleneksel okuyuşun ötesine geçmekle mümkün olacaktır.

Kutub’un da belirttiği gibi: “Kur’ân, bir Müslüman için aynı zamanda bir hayat kitabıdır. O günlük hayatta yaşamak için inmiştir. İnananlar Kur’ân’ı yaşadığı ve hayatlarını O’na göre yönlendirdiği zaman, gerçek anlamda bir mümin olurlar.”²¹⁵ O halde Kur’an’ın, yaşama ve uygulama boyutu ihmal edilmemelidir.

Son olarak Hökelekli’nin de belirttiği gibi; Kur’an’a göre insan hayatının bütün hedefi, bireysel ve toplumsal olarak iyi davranışlardır. (Mülk 67/2)²¹⁶ Fakat bu davranışların kazanılması ve doğru bir Kur’an anlayışının edinilmesi öyle görünüyor ki iyi bir İslami eğitimi gerektirmektedir.

6. PSİKOLOJİDE KUR’AN’DAN YARARLANMANIN İMKÂNI YA DA KUR’AN’IN BİREYİN DUYGU, DÜŞÜNCE VE TUTUMLARINA ETKİSİ

Kişinin gücünü aşan ve onu zorlayan pek çok içsel ve dışsal olaylar bulunduğu ve bunların çoğu zaman stres ve sıkıntıya yol açtığından bahsetmiştik. Bu olaylarla mücadele edebilmek için bedensel ve ruhsal kaynaklarının zorlanıp tükenmesi durumunda, bireyin gösterdiği uyum sağlama çabalarını da başa çıkma olarak tanımlamıştık. Tam bu noktada, bireye acı veren, onu hayrete düşüren hayat tecrübeleriyle karşılaştığında, dinin, öncelikle bir anlamlandırma ve yorumlama çerçevesi sunduğundan söz etmiştik. Bu anlamda, yapılan çalışmalar kapsamında söylenebilir ki; din, bireye başa çıkma sürecinde pek çok katkı sağlamakta ve kişi bu süreçte zaman zaman dinin materyallerinden faydalanmakta, dini argümanlara başvurmaktadır.

²¹³ Başkurt, a.g.e., s. 167.

²¹⁴ Düccane Cüendioğlu, *Anlamın Buharlaşması ve Kur’an*, 5.B., İstanbul, Kapı Yay., 2010, s. 5.

²¹⁵ Muhammed Kutub, *Kur’ân’ı Nasıl Okuyalım*, 9. Baskı, (çev. B. Karlığa), İstanbul, İşaret Yay., 2006, s. 9.

²¹⁶ Hayati Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi, Ailede, Okulda, Toplumda*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 223.

Dini başa çıkma stratejilerinin birçok argümanlarından (farklı dini tecrübeler, ibadetler ve dua gibi) biri ise, dindarların çokça okuduğu kutsal kitapları olan Kur'an-ı Kerim'dir. Şimdiye kadar araştırmamızda da kaydettiğimiz gibi, yapılan çalışmalar göstermektedir ki dindar Müslümanlar, dinlerinin kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i çokça okumaktadırlar.

Kur'an okuyan bireylerde, düşünce, duygu ve davranış boyutlarında, fikri ve hissi dünyalarında, bir takım etkiler oluşmakta; dolayısıyla birey dini bir tecrübe yaşamaktadır. Bununla birlikte yapılan araştırmalar göstermektedir ki, müslümanların "Kur'an'la olan ilişkilerinin sıklığı, Kur'an hakkındaki bilgileri, manasını anlayıp anlamamaları, gelişim düzeyleri, dindarlık düzeyleri, eğitim düzeyleri, cinsiyetleri vb. değişkenler, bireyin bu tecrübedeki etkilenme oranında belirleyici olmaktadır. Bu değişkenler kapsamında bireyler, Kur'an-ı Kerim okumayla ilgili farklı tutumlar geliştirirler. Zira Kur'an-ı dinlerken, ayetleri ve kelimeleri kendi anlayışımıza, kültürümüze, mezhebimize, cemaatimize, mesleğimize, cinsiyetimize, yaşımıza, maddi durumumuza, nefis mertebemize, ilmimize, dertlerimize vb. gibi pek çok faktöre bağlı olarak dinliyoruz. Tüm saflık ve arınmışlıkla Kur'an'a muhatap olamıyoruz. Ne kadar konsantre de olsak, aklımıza başka manalar geliyor ki, insan zihninin çalışma biçimi budur."²¹⁷

Kur'an okumanın psikolojik ve sosyal boyutları üzerinde araştırma yapan Muhammed Kutub, Kur'an okumanın psikolojik boyutlarına şöyle temas etmiştir: "Mü'minin bu yeryüzündeki yorucu seyahatında ruh yoldaşı Kur'an'dır. Ruhunun derinliklerini aydınlatan nur, Kur'an'dır... Kur'an'la birlikte yaşamak; ruhu, öylesine duygularla dolu bir evrene götürür ki, onu ancak açık bir kalp ve engin bir hisle Kur'an'a eşlik edenler bilebilir ve zevkini tadabilirler."²¹⁸

"Kur'an, hem ifade ve üslubuyla hem de içeriğiyle okuyucuyu derinden etkiler; yerine göre korkutup kaygılandırır, yerine göre sevindirip ümitlendirir. Hatta ayetlerindeki ses-anlam uyumu dolayısıyla Kur'an, manasını anlamayanlar üzerinde bile bu etkisini gösterir."²¹⁹

Kur'an okumanın ve dinlemenin psikolojik boyutunu göstermesi bakımından dikkate değer ayetlerden birisi müşriklerin, okunan Kur'an'dan etkilenmemek için gürültü

²¹⁷ Kubilay Aktaş, *Gizli Telkinle Kur'an Terapisi*, 3.B., İstanbul, Elest Yayınları, 2009, s. 84.

²¹⁸ A.g.e., s. 25.

²¹⁹ *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, C. IV, Ankara, DİB Yay., 2014., s. 612.

yapmalarını belirten ayettir: “İnkâr edenler: Bu Kur’an’ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırırsınız, dediler.”²²⁰

Kur’an okumanın psikolojik boyutunu gösteren ayetlerden bir diğeri: “Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitabın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah’ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah’ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz”²²¹ ayetidir.

Kur’an farklı şekillerde de olsa bireyler üzerinde etki oluşturabilir. Bu etkinin dışında Kur’an’ın bir amacı da vardır. “Kur’ân insanı çok yönlü olarak etkiler. O dini duyguları coşturur, ruhları cezp eder, ruhlara bir sekine olur ve huzur verir, kalpleri diriltir, yakini sağlamlaştırır ve nefisleri terbiye eder. O ibadetlerin temeli, ahlakın esası, kötülöklere kalkan, kalplerin huzur kaynağı ve ruhların gıdasıdır. Kalp onunla huşu ve huzurla dolar. Kur’ân okuyan huzur, mutluluk ve bereket bulur. Tabi Kur’ân, duyguları, coştururken asıl amacı onları terbiye etmektir. Yoksa Kur’ân, duyguları geçici olarak coşturmak ve düşünceleri etkilemek için gelmemiştir.”²²²

“Kur’an, insana niçin yaratıldığını bildirir, açıklar.

Kur’an, insana insanı tanıtır.

Kur’an insana evreni tanıtır.

Kur’an insana, doğru ve yanlış hayat tarzlarını gösterir.

Kur’an insana hidayet ve dalaleti gösterir.

Kur’an, insanlara rehberlik iddiasında bulunan ve doğru rehber olmadıkları için insanları aldatanları gösterir. Onların insanları aldatarak karanlıkları aydınlık, aydınlığı ise karanlık olarak göstermeyi nasıl başardıklarını açıklar. Yanlış gidişatın hüsrân olan sonunu gösterir.”²²³

Başâ çıkma sürecinde Kur’an’dan yararlanmanın imkânını araştırırken konuyu öncelikle, insanların genel sorunları ve ihtiyaçları üzerinden ele almak daha isabetli olacaktır. Daha sonra ise Kur’an’ın bu sorunlara muhtemel katkılarını tartışacağız.

²²⁰ Fussilet, 41/26.

²²¹ Zümer 39/23.

²²² Kutup, a.g.e., ss. 37-40.

²²³ Vatandaş, a.g.e., s. 92.

6.1. Dini Güdüler ve Kur'an

Araştırmalara göre ‘‘insanları dine ve dini etkinliklere iten bir takım faktörler mevcuttur ki biz bunlara dini güdüler diyoruz. İnsan niçin dine yönelir? İnsanın dini yoldaki ilerleyişinin sebepleri nelerdir? Hangi durumlarda insanlar, Allah'ı daha çok anarlar; O'na yönelirler, dua ve ibadet etme ihtiyacı hissederler? Dindarlığın köklerinin tek değil, çok çeşitli ve derinlikli etkenlere bağlı olduğu genellikle kabul gören bir görüştür.’’²²⁴ Biz bu etkenlerden bazılarını başlıklar altında ele alıp Kur'an'ın bu güdülere cevap vermede ne gibi alternatifler sunabileceğini araştıracadığız.

6.1.1. Çaresizlik Hissi ve İlahi Yardım İsteği

‘‘İnsan yaşamının ilk yıllarında oldukça güçsüz ve çevresine bağımlı bir varlıktır. İlerleyen yıllarla beraber pek çok şeyi yapmaya yatkın hale gelse de gücünün yetmediği noktalar (deprem, ölüm, kaza gibi) hep var olacaktır. İşte güçsüzlük ve çaresizlik sonucu insan, kendisini emniyete alma, kendine güven verecek güçlü, kudretli bir varlığa yönelme ve ona sığınma ihtiyacı duyar.’’²²⁵

‘‘Kişinin kendini aşkın olana adaması olarak ifade edilen ibadet tecrübesi, yüce varlığa iten inancın doğal ve çoğu zaman zorunlu bir yansıması, kendini adamanın ise canlı bir ifadesi olarak görülmektedir. Aynı zamanda ibadet yüce varlığa yönelik beslenen deruni bağlılığın davranışlardaki sembolik göstergesidir. İbadetin temelinde sevgi ve korku duyguları vardır. Dindar, bir taraftan kendisine bahsedilen nimetlerden ötürü yüce varlığa sevgi ve minnettarlık duygularıyla ibadet eder bir taraftan azabına maruz kalmamak için ibadetlerine zen gösterir. Yüce varlıkla kurulan en canlı ve coşkulu ibadet çeşitlerinden biri de ‘‘dua’’dır. Her toplum ve kültürde kendine has bir forma bürünen dua bir ihtiyaç olarak kabul görür. Özellikle aresizlik ve acı veren olaylar karşısında insanların duaya yöneldikleri gözlemlenmektedir.’’²²⁶

Kur'an-ı Kerim, birçok ayette sıkıntılı zamanlar yaşayan insanlara, gerek bilişsel gerek duygusal açıdan seslenebilir. rnek olarak aşağıdaki ayetleri değerlendirebiliriz:

*‘‘şüphesiz ki her zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Muhakkak ki her zorlukla beraber bir kolaylık vardır.’’*²²⁷

²²⁴ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, s. 104.

²²⁵ Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din*, (ev. Elif Erten), İstanbul, Say Yayınları, 2006, s. 34.

²²⁶ Bahadır, a.g.e., ss. 146-149.

²²⁷ İnşirah, 94/5-6.

“Şüphesiz ki Allah’ın gücü her şeye yeter. (Allah her şeye kadirdir.)”²²⁸

“Ben sizinle beraberim. Ben her şeyi işitirim, görürüm.”²²⁹

“Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar.”²³⁰

“Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.”²³¹

“İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.”²³²

“Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim Mevla’mızısın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!”²³³

“Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.”²³⁴

Kur’an-ı Kerim bu ayetlerle insana, asla yalnız olmadığını söyler. Hiçbir sorun aşılamaz değildir; her zorlukla beraber mutlaka bir kolaylık vardır. Yine bu ayetler Allah’ın mü’minlerle beraber olduğunu söylemektedir. İnsana, Allah’ın kudretinin her şeye yettiğini; hiçbir şeyin aşılamaz olmadığını; her durumunda kendisini görüp koruyan bir yaratıcısı olduğunu hatırlatmaktadır. Mü’minleri sabra, namaza ve duaya davet etmektedir. Sabredip iyi işler yapanları mükâfatlarla müjdelemektedir.

6.1.2. Suçluluk ve Günahkârlık Duygusu

“Aslında her insan az veya çok suçluluk duygusunu yaşar. Genel bir ifade ile belirtmek gerekirse suçluluk duygusu kişinin ulaşmak istediği “ideal ben” i belirleyen, içinde büyüyüp yetiştiği toplumun norm ve değerleriyle kendisini “çatışma” halinde hissettiği psikolojik bir durumdur. İnançlı kişinin dini olgunlaşmasında “günah şuuru”

²²⁸ Bakara, 2/20, 106, 109, 259, 284. Al-i İmran, 3/26-29 v.d.

²²⁹ Taha, 20/46.

²³⁰ Bakara, 2/186.

²³¹ Bakara, 2/153.

²³² Bakara, 2/277.

²³³ Bakara, 2/286.

²³⁴ Bakara, 2/257.

önemli bir etkide bulunur. Dini suç veya günah “Allah’ın kanununu çiğnemek” şeklinde tanımlanabilir. Tam anlamıyla dini suçluluk (günahkârlık) duygusu, uzun bir manevi yolculuğun ürünüdür. Bu durumda din kendisini, ahlaki kanunların temeli olarak sunar. Günahkârlık ve suçluluk duygusu işlenen hatanın telafisi için imkân hazırladığı gibi, tam tersi isyana, dini inanç ve değerleri hiçe saymaya hatta saldırmaya bile neden olabilmektedir.²³⁵

“Mü’minin günahını itiraf etmesi, Allah’tan yarlıganma talebinde bulunması, Ona tevbe ile yönelmesi, zihninde günah fikrini sona erdiren bir girişim olmasa dahi, nefsinde kendisine acı veren nedenlerden kurtuluşu sağlar. Doğru iman sahibi bir mü’min, ruhsal olarak hasta birçok insana ıstırap veren günahla ilintili bilinçaltı hislerden stresi hissetmez. Bu durum birçok nedenden kaynaklanmaktadır:

1. Doğru bir şekilde İslam terbiyesi üzerinde küçüklükten beri yetişmiş olan bir mü’min, kolay kolay vicdanını uyuşturacak olan günah ve serkeşlikleri yapmaya sürükleyen dürtülere yenik düşmez.

2. Mü’min kişinin ayrılmaz bir niteliği olmak üzere bir günah işlediğinde, devamlı olarak bu günahını anmaz ve onu itiraf etmeyi sürdürmez. O, Allah’a işlediği günaha bağlı olarak istiğfarda bulunur, ona tevbe eder. Çünkü o, Allah’ın tevbeleri çokça kabul ettiğini ve günahları affettiğini bilir.

Dolayısıyla doğru iman sahibi bir mü’min, kederli hali çok uzun sürmez, devamlı olarak geçmiş hataları anmakla tasalanmaz.”²³⁶ Böylece suçluluk duygusunun sürüklediği aşağılık kompleksi ve değersizlik hissinden de kurtulmuş olur.

“İnsanın suçluluk hissetmesi, onda noksanlık ve stresi doğurmakta bu da ruhsal rahatsızlıkların çıkmasına neden olmaktadır. Psikoterapi, bu gibi durumlarda hastanın bakışını, suçluluğa neden olan eski yaşantısından çevirmesine ve eksikliği hatırlatan suçluluğunu tezkiye etmesine sağlayan herhangi bir şeyin olmadığı yeni bir bakışla görmesine özen göstermektedir. Bunun sonucu olarak da hasta, nefsinin kınamaktan çekinir, kendisine karşı genellikle müsamahakâr olur ve bu da stresinin yok olmasına, ruhsal rahatsızlığının iyileşmesine neden olur. Kur’an bize, Freud’un metodunu ve suçluluğun tedavisinde başarıyı sunmaktadır. Bu da tevbedir. Tevbe, günahları affettirir, insanda Allah’ın hoşnutluğu hususunda emelin kuvvetlenmesini sağlar ve bu sayede de stresinin

²³⁵ Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, ss. 104-106.

²³⁶ Necati, a.g.e., s. 86.

etkisi hafifler. Sonra tevbe genellikle, insanın başka bir sefer hata ve günaha düşmeyecek derecede kendisini ıslah etmesini, dengeli olmasını sağlamakta ve bu durum, insanın kendisine karşı takdir duygusunun artmasına, güvenin çoğalmasına, kendisinden hoşlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu da, kişinin nefsinde güven ve dinginliğin hâkim olmasını netice vermektedir.”²³⁷

Aşağıdaki ayetler, suçluluk duygusuna karşı Kur’an’ın insana yaklaşımına birkaç örnek sunabilir:

“De ki: "Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir."”²³⁸

“Rabbinizden bağışlanma dileyin. Şüphesiz ki O, çok bağışlayandır.”²³⁹

“Kim haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”²⁴⁰

“Rabbimizin bağışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!”²⁴¹

“Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe-istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler. İşte onların mükâfatı, Rableri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlerdir. Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!”²⁴²

“Kim bir kötülük yapar yahut nefesine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı esirgeyici, bağışlayıcı bulur.”²⁴³

“Ve ben, tevbe eden, inanan ve yararlı işler yapan, sonra da yola gelen kimseye karşı bağışlayıcıyım.”²⁴⁴

Bu tür ayetler insanlara, Allah’ın tövbeleri kabul eden, günahları ve hataları affedip bağışlayan olduğunu hatırlatır. O halde tövbe etmemek için hiçbir sebep yoktur. İnsan hata

²³⁷ Necati, a.g.e., s. 264.

²³⁸ Zümer, 39/53.

²³⁹ Nuh, 71/10.

²⁴⁰ Maide, 5/39.

²⁴¹ Bakara, 2/133.

²⁴² Al-i İmran, 3/135-136.

²⁴³ Nisa, 4/110.

²⁴⁴ Taha, 20/82.

edebilir. Önemli olan samimi bir şekilde Allah'a yönelip hatasını itiraf etmesi, tövbe etmesi ve bir daha aynı hatayı yapmamak için çaba göstermesidir. Yine bu ayetler insanları mücadeleci, olumlu ve ümitvar bir tutuma motive edebilir.

“Müslüman, Allah'ın tevbeleri kabul ettiğine, Onun günahları bağışladığına inanmaktadır. Allah'ın, va'dine muhalefet etmediğine olan inancı da, tevbe ve yarlıganma talebinde bulunmaya, Allah'ın yarlıgama ve hoşnutluğunu elde etme ümidiyle günahlardan sakınmaya itmektedir. Müslüman, nasuh bir tevbe ile tevbe etse, Allah'a ibadet eme ve iyi işleri yapma hususunda kendisini yükümlü görse, düşüncesi rahat, ruhu dingin olur, stres ve kişilik bunalımına neden olan günah hissinden kurtulmuş olur.”²⁴⁵

6.1.3. Sıkıntı ve Güvenlik İhtiyacı

“Pratik olarak, korunma ve güvenlik ihtiyacı her şeyden daha önemli görünür.”²⁴⁶

“Sıkıntı ve endişe daha çok kişinin kendini güvende hissetmediği zamanlarda ortaya çıkan bir durumdur. Örneğin maddi sıkıntılar, hastalıklar, ölümler gibi insanı tehdit eden ciddi durumlar insanı üzüntüye sevk eder. Bu üzüntüler neticesinde sıkıntı baş gösterir. Yapılan pek çok araştırma kişilerin sıkıntılı zamanlarında dine daha çok yöneldikleri özellikle dua davranışlarında yükselme olduğunu göstermektedir. Dini duyguların yoğunlaşmasının depresyon ve kaygı hallerini azalttığı da yine yapılan araştırmalarda gözlenmiştir. Ancak tüm bunlar dini sadece sıkıntılı zamanlarda sığınılacak, kaçılacak bir olgu olarak görmeye sevk etmemelidir. Çünkü sıkıntı vasıtasıyla Allah'a başvurma bir kaçma, koyverme değil bu olumsuz duyguların aşılmasına bağlı olarak gerçekleşen gerçek bir dini tutumdur.”²⁴⁷

“Güven duygusu herhangi bir güvenceye bağlı olunan ruh halidir. Güvence ve ona bağlılık devam ettiği sürece güven duygusu devam eder. Benliğini sarsabilecek herhangi bir hâdise karşısında, güvensizliğe kapılan insan stresin kucağına düşer. Güvensizlik duygusu ile stres arasında sebep-sonuç (illet-eser) ilişkisi vardır. Güvensizlik duygusu insanda stres doğurur. Öyle ise stresten kurtulmak ona sebep olan güvensizlik duygusundan kurtulmakla olur. İnsan için ana, baba, dost, mevki, para vs. güvence olabilir. İnsan yerine göre bu tür güvencelere dayanır. Bu tür güvenceler geçicidir; bugün varlarsa yarın yok olabilirler. Bu bakımdan bunlarla sürekli güven duygusu sağlanamaz. Böyle bir

---

²⁴⁵ Öner, a.g.e., s. 265.

²⁴⁶ Abraham H. Maslow, *Motivation and Personality*, 3. Edition, New York, Harper Collins Publishers, 1987, p. 18.

²⁴⁷ Hökelekli, a.g.e., s. 115.

hali ifade eden, dilimizde, bir deyim vardır: «İnsana dayanma ölür, duvara dayanma yıkılır.» Bu tür güvencelerin ikinci bir niteliği de güven sağlama alanlarının sınırlı oluşudur. Güvensizlik doğurabilecek sayısız olaylar karşısında, doğması muhtemel bütün halleri karşılayacak geniş bir etki alanına sahip değildir.”²⁴⁸

“İnsan için sürekli yani geçici olmayan, güvensizlik duygusu doğurabilecek muhtemel her olay karşısında sınımlanabilecek, gücü sonsuz olan bir güvence gerektir ki o da Allah'tır. Allah her şeye kadir, mutlak bir varlıktır. İşte böyle bir varlığı güvence olarak kabul edip ona teslim olan kişi, çevresinde olup biten ve durumunu sarsabilecek her türlü hadiseye karşı mukavemet gösterir, kişiliği rencide olmaz, dolayısıyla strese girmez. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın ifadesi ile,

Hâk şerleri hayreyler

Zannetme ki gayreyler

Arif anı seyreyler

Mevlâ görelim neyler

Neylerse güzel eyler

Diyebilen ve buna içtenlikle inanan bir kişide stres olur mu?”²⁴⁹

“Rad sûresinin 28. âyeti: «Ancak Allah'ı anmakla kalpler huzur bulur.» Lokman Sûresi'nin 22.âyeti: «Kim özünü Allah'a teslim eder güzel davranırsa sağlam desteğe tutunmuş olur.» Böyle bir güvenceye içtenlikle bağlanmış bir insanın, bu güvencenin şu va'di karşısında başına gelenleri hoş karşılamaması mümkün olur mu?

“Andolsun sizi korku, açlık, mallar, canlar ve ürünlerden eksiltmek gibi şeylerle deneriz. Sabredenleri müjdele ki onlara bir belâ eriştiği zaman:

«Biz Allah içiniz ve biz ona döneceğiz» derler, işte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlarıdır ve doğru yolu bulan da onlardır.»²⁵⁰

Bu âyetlerin hükmü karşısında, gerçek mü'min olan müslüman bir kişinin güvensizlik duygusu ile strese girmesi elbette düşünülemez.”²⁵¹

²⁴⁸ Öner, a.g.e., ss. 36-56.

²⁴⁹ Öner, a.g.e., ss. 36-56.

²⁵⁰ Bakara, 2/155-157.

²⁵¹ Öner, a.g.e., ss. 36-56.

Özellikle müslümanlar arasında zor ve sıkıntılı zamanlarda çokça okunan bir ayet vardır ki “Ayete’l-Kürsi” olarak meşhur olmuştur. Okuyan kişiyi koruyacağına dair hadis rivayetleri mevcut olduğundan ötürü çokça okunur. Bu ayette Allah’ın güç ve kudreti vurgulanır. O’nun gizli ya da açıktan yapılan her şeyi bildiği hatırlatılır. Yerdeki ve gökteki şeyleri koruduğu ve O’nun buna gücünün yeteceği mü’minlere telkin edilir.²⁵² Bu ayetler kısaca, yerin, göğün ve arasındaki her şeyin hakimiyetinin Allah’ın elinde olduğunu hatırlatır ve tekrar Allah’ın güçlü, kudretli bir yaratıcı olduğunu söyleyerek inananlara güven hissini telkin eder. Böylece Allah bireye, güvenebileceği bir Rabbi olduğu mesajını vermiş olur.

Yine sıkıntılı ve korkulu zamanlarda en çok okunan iki sure Felak ve Nas sureleridir. Bu surelerde de Allah, insanları bazı tehlikelere karşı uyarmakta ve bazı durumların insanlar için şer-kötülük barındırabileceğini söylemektedir. İnsanlara, karanlığın, düğümlere üfüren büyücülerin ve kıskançlık yaptığı zaman hasetçinin bir takım şerlere-kötülüklerle sebep olabileceği haber verilir.²⁵³ İnsana, diğer insanlardan ve cinlerden bir takım kötülükler gelebilir. İnsan için bir diğer tehlike ise kalplere vesvese veren diğer bir deyişle bireylere kötü-olumsuz düşünceleri fısıldayan şeytandır.²⁵⁴ Dikkat edilirse bazı şeylerin insan için tehlike oluşturabileceğini ve bu tür şeylerden korkulması-sakinilmesi gerektiğini de itiraf etmektedir. Dolayısıyla biz buradan Kur’an-ı Kerim’in insanın korku, kaygı gibi olumsuz duygularını normal karşıladığını anlayabiliriz. Tüm bu durumlarda bireylerin bir sığınma ihtiyacı hissettiğini yine bu ayetlerden anlayabiliriz. Çünkü bahsi geçen tüm bu ve benzeri tehlikeli durumlarda Kur’an inananları, insanların Rabbi’ne Meliki’ne, İlahına sığınmaya davet eder. Böylece Allah, sığınılacak, güvenilebilecek bir merci olarak tanıtılmaktadır. Ayetlere göre O, yarattıklarını korumaktadır. Sonuç olarak bireyler, korku, kaygı ve stresli durumlarda bu tür ayetlerden etkilenerak Allah’a sığınabilir; Allah’la bir iletişim, bir bağ kurabilirler. Bu bağlanma ve sığınma duygusunun ise insanın stres ve kaygı eşliğinde bir takım etki(leşim)ler oluşturabileceği söylenebilir.

6.1.4. Varoluşsal Kaygılar, Anlam ve Kimlik Arayışı

“Aslına bakılırsa insanın doğası gereği anlama ihtiyacına sahip olduğuna dair yorumları düşünce tarihinde Aristo’ya kadar uzanan bir çizgide hep görmekteyiz. Çağımızda ise bu ihtiyaç Dewey, Maslow ve Frankl gibi düşünürler tarafından dile

---

²⁵² Bakara, 2/255.

²⁵³ Felak, 113/1-5.

²⁵⁴ Nâs, 114/1-6.

getirilmiştir. Bu düşünürler insanın anlamaya yönelik doğasını “bilme, anlama isteği”, “belirginlik arayışı”, “anlam arayışı”, gibi kavramları kullanarak açıklamışlardır.

Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı* isimli eserinde “Yaşamak acı çekmektir, hayatı sürdürmek, çekilen bu acıda bir anlam bulmaktır; eğer hayatta bir amaç varsa, acıda ve ölümden bir amaç olmalıdır” der. Frankl, hayatın tüm acılara rağmen bir anlamı olması gerektiğini ve bu anlamın kaybedilmesi halinde hayatın da manasız kalacağını savunmaktadır. İnsanların çoğu bilmedikleri ve anlamını çözemedikleri bir olay veya durumla karşılaşınca “bunun anlamı ne?” sorusunu genellikle sorarlar. Bu sorunun amacı bilinmezliğin yol açtığı belirsizlikten kurtulmak ve olayları çözümleyip muhtemel gelişmeleri tahmin ederek hayatı tekrar denetim altına almaktır.”²⁵⁵

Kur’ân’da Allah Teâlâ, insanın dinle ilişkisini sağlam temellere oturtmak için çeşitli ilkeler getirmiştir. Bunlar insanın dünyadaki yerini algılamasını sağlayan ve ona sorumluluk yükleyen genel psikolojik gerçeklerdir.²⁵⁶

İnsan doğası gereği, düşünen ve sebep sonuç ilişkisi arayan, “niçin”, “neden”, “nasıl” diyerek sorgulayan bir varlıktır. İnsanı dine iten ihtiyaç ve güdülerin belki en başında bu varoluşsal kaygıların ve anlamlandırma ihtiyacının geldiği söylenebilir. Dolayısıyla, inanç sistemleri ya da felsefi akımlar, tarih boyu insanların bu ihtiyaçlarına cevap verme iddiasında olmuşlardır.

Kur’an-ı Kerim, insanın varoluş amacı, dünya hayatının hakikati ve değeri, öldükten sonrası v.s. hakkında insanlara bir takım bilgiler sunar:

*“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”*²⁵⁷

*“ Mutlak hükümler elinde olan Allah, yüceler yücesidir ve O'nun her şeye gücü yeter. O ki, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır.”*²⁵⁸

*“Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş yalnız O'nadır.”*²⁵⁹

*“Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttakî olanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?”*²⁶⁰

²⁵⁵ Bkz.: Köse, Küçükcan, a.g.e., ss. 64-67.

²⁵⁶ Şaban A. Düzgün, Din, Birey ve Toplum, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997, s. 29.

²⁵⁷ Zariyat, 51/56.

²⁵⁸ Mülk, 67/1-2.

²⁵⁹ Tegabün, 64/3.

²⁶⁰ En'am, 6/32.

“De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.”²⁶¹

Tüm bu ayetler insanlara, dünyanın geçici olduğunu ve asıl hayatın ahiret hayatı olduğunu, insanların kısa bir yolculukta olduğunu haber verir. Müslümanlara yaşamın amacını ve anlamını bildirir. Dolayısıyla mü’min, geçici ve kısa olan bu dünya hayatının sadece bir geçiş dönemi olduğunu: ona ve içindekilere çok bağlanmamamsı gerektiğini anlar. Dünyalık bir kayıp ya da kazanç onu aşırı bir derecede etkilemeyecektir. Kur’an insanlara, bu tür ayetlerle devamlı olarak her şeyin geçici olduğunu ve hayatın amacının ahireti kazanmak ve onun için çalışmak olduğunu hatırlatır. Ona dünyanın ötesinde bir âlemden ve ölümden sonra insanları bekleyen gerçeklerden bahseder.

6.1.5. Ölüm Kaygısı ve Gayba İman

“Varoluş ve ölüm, tüm insanların müşahedesine açık iki gerçeklik alanıdır. Biri diğeriyle anlam kazanan ve bütünlünen, dünya gerçeğinin iki boyutudur. Ölüm en az hayat kadar insanların derin ilgi, tecrübe ve düşüncelerine konu olan bir olaydır. Şüphesiz ölümün doğrudan doğruya tecrübesi yapılamaz; doğum gibi o da tecrübeye sığmaz. Çünkü ölüm, bilimsel anlamda her tür tecrübenin sonudur; o yaşanan bir tecrübe değil ancak dışarıdan müşahade edilip farkına varılan objektif bir bilgi konusudur.”²⁶² Psikolojik olarak “insan, kendi ölümünün gerçekliğini bir süre için yadsıyabilir. Bilinçdışımızda kendi ölümümüzü algılayamayız ve ölümsüz olduğumuza inanırız. Bununla birlikte ölüm genellikle korkunç, ürkütücü bir olay ve ölüm korkusu da evrensel bir korku olarak kabul edilir.”²⁶³

“Ölüm kaygısı, doğumdan itibaren var olan, hayat boyu devam eden, bütün korkuların temelinde yatan, karakter yapısının gelişiminde önem taşıyan, insanın artık var olmayacağını, kendisini ve dünyayı kaybedebileceğinin, bir hiç olabileceğinin farkındalığı sonrası gelişen bir duygudur. Literatürde bireyin ölüm veya ölme ile ilişkili endişe, kaygı veya korku deneyimleri; birinin varlığını tehdit eden gerçek ya da hayali algılar tarafından oluşturulan korku, tedirgin duygu; var olmamanın yaygın korkusu ya da olmamayı yaşama korkusu; bilinçsizlikte yerleşen bir ölüm korkusu, kesin kavramsal form gelişmeden önce hayatın erken bir zamanında biçimlenen bir korku, berbat ve

²⁶¹ En’am, 162/6.

²⁶² Hayati Hökelekli, *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*, İstanbul, Dem Yay., 2008, s. 21.

²⁶³ Elisabeth Kübler-Ross, *Ölüm ve Ölmek Üzerine*, (çev. Bânu Büyükkal), İstanbul, Boyner Holding Yayınları, 1997, s. 36.

tamamlanmamış olan ve dilin ve hayalin dışında kalan bir korku olarak farklı şekillerde tanımlanmaktadır.”²⁶⁴

Kendi döneminde insanların pek çoğunda açık ya da gizli ölüm korkusunun varlığını müşahade eden İbni Sina, müstakil bir risalesini bu konuya incelemeye ayırmıştır. Ona göre “ölüm korkusu şu sebeplerden kaynaklanır:

1. Ölümün hakikatini bilmemek
2. Öldükten sonra kişinin başına neler geleceğini kestirememek
3. Beden çürüyüp yok olduktan sonra kişilik ve benliğin de tamamen hiçliğe kavuşacağını, buna karşılık kendisinden sonra âlemin varlığının devam edeceğini zannetmek
4. Ölümünden önce ve ölüme yol açan hastalıkların acı ve ıstırabından başka ayrıca ölüm için de bir elemin olduğunu zannetmek
5. Öldükten sonra kendisine bir ceza ve işkence edileceğini inanmak
6. Öldükten sonra nereye gideceğini ve başına ne geleceğini bilemeyip, şaşkınlık içinde olmak
7. Arkada bırakacağı mal ve miras üzerine üzüntü duymak”²⁶⁵

“Her şeyden önce ölüm çok zor kabullenilen bir gerçekliktir. Çünkü insan kendi yok oluşunu ve tükenişini düşünmek bile istemez. İşte din bu noktada insana büyük bir yardım sunmaktadır. Tanrıya inanma ve sığınma ölümü kabullenmede en önemli unsurlardan birisi olmakta, din insana bir gelecek vaadinde bulunarak ölümsüzlüğe erişmesine imkân tanımaktadır.”²⁶⁶ Yani “din ahiret hayatıyla ilgili yaptığı açıklamalarla bireyin ölüm karşısındaki çaresizliğine çıkış yolu ve teselli imkânı sunmaktadır. Ciddi biçimde yeniden dirileceği ümidini taşıyan kişi ölüme daha pozitif bakabilmekte ancak bu dünyadaki sorumluluklarının hesabını vereceğini bilme, yargılanma, mahkeme, kendini ibadetlerini yapamadığı için suçlu ve günahkâr olarak görmek, kişileri ölümden korkmaya sevk etmektedir. Bir inanca sahip olup da inancının gereğini yerine getirmeyen insanlar, hiç inanmayanlara göre daha çok ölüm korkusu hissetmektedir. Bu durum inandığı halde ibadetlerini yerine getirmemekten kaynaklanan suçluluk duygusunu da desteklemektedir.”²⁶⁷

²⁶⁴ Lut Tamam, Zehra Öztürk, Gonca Karakuş “Yaşlı Bireylerde Ölüm Kaygısı”, Adana, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12 (1), 2011, ss. 37-43.

²⁶⁵ Bkz.: Hökelekli, a.g.e., s. 157.

²⁶⁶ Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2000, s. 252.

²⁶⁷ Karaca, a.g.e., ss. 257-264.

“Doğal ve evrensel bir duygulanım durumu olan kaygının korkuya dönüşmesinde gelecek, ölüm ve yok olma korkusu her zaman birinci rol oynamış; insanlar ruhun ölmezliğine inanarak bu korkudan kurtulma yollarını aramışlardır.”²⁶⁸

“Bireyin ölüm ötesine duyduğu inanç, çift kutuplu bir karakter taşır. Yani ölüm ötesi inancı birey için teselli kaynağı olurken, aynı zamanda üzüntü ve kaygı sebebi de olabilmektedir. Sonuç olarak, ölüm olgusu gibi bireyin kendi gücüyle aşamadığı konuları anlamlandırırken, ölüm ötesi hayat inancı devreye sokulmazsa, birey psikolojik olarak kendisinin ebediyen yok olacağını düşünüp bunalıma girebilir. Bunun yanı sıra, ölüm ötesi hayat inancına sahip olup da kendisini günahkâr olarak gören birey de, öldükten sonra cezalandırılacağı inancından dolayı kaygılanabilir.”²⁶⁹ Dolayısıyla, dini inançlar ölümle ilgili kaygı ve düşünceleri arttırabilmekte ya da azaltabilmektedir.

Ancak yine de ölüm ve din arasındaki ilişkide belki de en önemli unsur, dinlerin ortaya koydukları ahiret inancıdır. Zira “ahiret inancı, bir taraftan insanlara zulüm ve meşakkatler karşısında büyük bir teselli kaynağı sunarken, diğer taraftan ölümsüzlük arzusuna sahip olan insan için ebediyetin kapılarını açmakta, insanların ruhi dengelerinin bozulmaması hususunda önemli bir rol oynamaktadır. Mesela ölümcül hastalar ve onların yakınları için ahiret hayatına inanmanın önemi ve koruyucu fonksiyonu, çoğu araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Ahiret inancının akdi durumlarda bile insanlara bir ümit sunduğu ve endişeyi azalttığı, insanların vicdan azabını ve korkularını yatıştırarak teselliler oluşturduğu tespit edilmiştir.”²⁷⁰

“Yine insan sevdiklerinin, yakınlarının ölümünden büyük üzüntü duyar. Hele onların yok olacağına inanıyorsa bu tür ölümler onu kahrettirir, hayata küsmesine neden olabilir, depresyona sokabilir. Ancak sevdiği kişinin ahrette yaşamaya devam edeceğine, öldükten sonra orada beraber olacaklarına, görüşebileceklerine inanması onun üzüntüsünü azaltır ve duygu çöküntüsünden onu kurtarır.”²⁷¹

“Öte yandan, ahiret hayatına inanmayan bir birey için ölüm kesin bir son ifade eder. Onun felsefesindeki hayat, öbür âleme göre oldukça kısa bir süreçten ibarettir. Hâlbuki akıl, irade ve yapıp edebilme gücüne sahip olan insan, mutluluğu, bugün var; yarın yok olmakta değil, sonsuz yaşamakta görür. Bu sebeple ahiret inancına sahip olmayan bir

²⁶⁸ Özcan Köknel, *Korkular, Takıntılar, Saplantılar*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1990, s. 23

²⁶⁹ Mustafa Koç, “Yaşlılık Döneminde Ölüm Ötesi Psikolojisi Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VIII / 1, SİVAS, 2004, s. 205.

²⁷⁰ Karaca, a.g.e., s. 250.

²⁷¹ Peker, a.g.e., s. 248.

birey, bu dünya hayatında ne kadar konfor ve rahat içinde yaşarsa yaşasın, bir gün ölüp yokluğa sürüklenme korkusundan hiçbir zaman uzaklaşamaz. Ölüm korkusunun temelinde ise hiç şüphesiz var oluşa yönelik tehdit yatmaktadır. Daha da açıkçası var oluşunu kaybetme düşüncesidir. Bu korku ve ıstırap onu devamlı olarak rahatsız eder. Öyle olur ki, bazen intiharın onlar için bir kurtuluş olduğu zannına kapılırlar. İnsanları böyle olumsuz düşüncelerden ancak ahirete inanç uzaklaştırabilir. Ölümden sonraki gerçek ve kişisel bir hayat anlayışı ise insanları bu tür olumsuz düşüncelerden uzaklaştırarak onları iç huzuruna kavuşturacaktır. Yani ahirete inancın inanan bireye en müspet katkısı, ölüme bir gerçeklik olarak bakmasını sağlayarak, ölüm korkusundan uzaklaştırmasıdır. Ölüm korkusundan uzaklaşan bir insan da hayatın tadına varacak, insanlığını gerçekleştirilmeye çalışacaktır.”²⁷²

Müslümanlarda ahiret inancı ve bilincini oluşturan, ölümün bir son değil, yeni bir başlangıç olduğunu haber veren yegâne kaynak ise Kur'an-ı Kerim'dir. Aşağıdaki ayetlerde birkaç örnek görebiliriz:

*“Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. (Ölüm), belli bir süreye göre yazılmıştır. Her kim, dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz; kim de ahiret sevabını isterse, ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.”*²⁷³

*“Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı ise aldatma metâından başka bir şey değildir.”*²⁷⁴

*“Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlât sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ziraatçilerin hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün; sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir.”*²⁷⁵

“Ahiret fikrine inanma, yani insanın öldükten sonra tekrar dirileceğine bu dünyada yapıp etmelerinin hesabını orada, Allah'ın mutlak adaleti önünde vereceğine, Allah'ın emirlerine uygun yaşayanların o ebedi hayatı büyük mutluluk içinde geçireceğine, aksine hareket edenlerin cezalandırılacağına inanma İslam imanının altı şartından birisidir. Bu hususu bildiren Kur'an âyetlerinin sayısı yüzden fazladır. Ölüm hâdisesi geçici olan dünya

²⁷² Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, Ankara, İmge Yayınları, 1995, ss. 253-254.

²⁷³ Al-i İmran, 3/145.

²⁷⁴ Al-i İmran, 3/185.

²⁷⁵ Hadid, 57/20.

hayatının son bulmasıdır. Ebedi olan âhiret hayatıdır. Ankebût Sûresi'nin 64. ayetinde şöyle deniyor: «*Bu dünya hayatı eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu, iste asıl hayat odur, keşke bilselerdi.*» Yunus Sûresi'nin 26. âyetinde şöyle deniyor: «*İyi iş işleyenlere ziyadesiyle iyi bir mükâfat vardır. Onların yüzlerini ne toz bürümüş ne horluk kaplar. İşte bunlar cennetliklerdir. Onlar orada daimî kalacaklardır.*»²⁷⁶

“Gerçek mü'min bir müslüman için bu âyetler karşısında ölüm korku kaynağı olur mu? Harpte asker, bile bile, «Allah, Allah» diyerek ölüme atılması iste böyle bir inancın sonucudur. Çünkü İslâm inancına göre harpte ölen şehittir. O Allah yolunda çarpışarak ölmüştür. Şehitlerin öte dünyada yüksek mevkileri vardır. Nur Suresi'nin 69. âyetinde şehitlerin peygamberlerle, dinin emirlerine göre hareket etmiş kişilerle arkadaş olduğunu bildiriyor. «Kim Allah'a ve elçisine itaat ederse işte onlar, Allah'ın nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve sâlihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaşlardır.» Hangi mü'min peygamberle arkadaş olmak istemez? Şehitliğin bu üstün mertebesine inanan müslüman bir askerde ölüm korkusu olur mu? O halde ölümler her şeyin yok olmadığı, başka bir âlemde hayatın devam ettiği fikrine inanmak ancak din yolu ile mümkündür. İçtenlikle ahiretin varlığını bildiren dinine inanan bir kişi için, ölüm bütün varlığının yok olmadığı anlamına geldiği için ürkütücü olmaktan çıkar; yani stres doğurmaz. Stresin baş kaynağı olan ölüm korkusundan insan ancak din yolu ile kurtulabilir veya en azından bu korkunun şiddetinin azalması ancak din yolu ile mümkün olur.»²⁷⁷

6.2. Sorunlarla Başa Çıkmada Kur'ânî Referans.

6.2.1. Ailevi Problemler ve Kur'an-ı Kerim

“Maneviyat insanı, hayatın asıl amacı ya da kaderin anlamı gibi pek çok konularda aydınlatabilmektedir. Günlük hayatta ortaya çıkan her oluşum, anlamlandırma sürecinin devam ettirilmesini zorunlu kılmaktadır. Evlilik, ayrılık, hastalık, ölüm gibi önemli değişimler, ilkeleri ve hedefleri açısından insanı hayatın anlamı üzerinde düşündürmektedir. Acının anlamlandırılmasında maneviyatın yaklaşımı, uygulanan diğer yaklaşımları güçlendirebilmektedir.»²⁷⁸

²⁷⁶ Öner, a.g.e, ss. 26-32.

²⁷⁷ Öner, a.g.e, ss. 26-32; konuyla ilgili ayrıca bkz: Fuat Tanhan, *Ölüm Kaygısıyla Baş Etme Eğitiminin Ölüm Kaygısı ve Psikolojik İyi Olma Düzeyine Etkisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Doktora Tezi), 2007, ss. 28-30.

²⁷⁸ Öznur Özdoğan, *Aşkın Yanımız Maneviyat*, 2.B., Ankara, Özdenöze Yayınları, 2010, s. 162.

Bu sebeple bir Müslüman, Kur'ân'ı okurken, “Rabbinin ondan ne istediğini, ne yaparsa ve nasıl yaparsa O'nun rızasını ve sevgisini kazanacağını düşünerek okur. Bu şekildeki bir anlayışla okunan Kur'ân, kulun Allah'la iletişimini sağlar, inanç ve duygu bağına güçlendirmiş olur.”²⁷⁹

Kur'an-ı Kerim, “karşılıklı ilişki, hak ve hukuku toplumun temelini oluşturan aile bireyleriyle başlatmıştır. Kan ve evlilik akrabalığı ile inşa edilen ailede, anne-baba, çocuk ve kardeşler birbirlerine karşı, gönülden coşup gelen bir iletişim içinde olmak zorundadırlar. Bunların birbirlerine karşı dini ve hukuki sorumlulukları vardır. Bu yetkiler kullanılırken iyi niyet, doğru söz, saygı, sevgi ve adalet duygusu önemli bir yer teşkil etmektedir.”²⁸⁰

Kur'an yine bireylerin mutluluğu, sağlığı ve temiz nesillerin devamı için evliliği her zaman teşvik etmiştir.

*“Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışta olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”*²⁸¹

Allah eşleri birbirine meyilli yaratmış ve kalplerinde birbirlerine ve evlerine karşı sevgi bahşedip onları birbirine huzur vesilesi kılmıştır. Bir ayette de onların birbirine “elbise” gibi olduğunu söyler:

*“Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.”*²⁸²

*“Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur.”*²⁸³

*“...Onlar sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtü hükmündesiniz..”*²⁸⁴

Kur'an eşleri birbirinin velisi ve koruyucusu olarak görür. Bu durumda eşler birbirine emanettirler ve birbirlerinden sorumludurlar:

²⁷⁹ Hüseyin Certel, *İman ve Ahlakta Kemalin Yolu*, İstanbul, Hamle Yay., 1995, s. 94.

²⁸⁰ Fikret Karaman, “Kur'ân'ın İnsanlar Arası İlişkiye Verdiği Değer”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 2, 2014, s. 31.

²⁸¹ Nur, 24/32.

²⁸² Rum, 30/21.

²⁸³ Araf, 7/189.

²⁸⁴ Bakara 2/187.

*“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun”*²⁸⁵

Bununla birlikte bazen eşler arasında bu sevgi ve muhabbet, yerini anlaşmazlık ve geçimsizliğe de bırakabilir.

“İnsan evlilikte her şey güzel gitsin diye bekler ama her zaman bireylerin beklediği gibi olmayabilir. İnsanın hayatında, toplum hayatında olduğu gibi evlilikte de bunalım dönemleri olabilir ve bu dönemlerde mecbur olarak kriz yaşanır. Daima krizi olumlu tarafa dönüştürmeye gayret edebilmek gerekir. İçgüdüsel ve duygusal tepkiler sorunu sadece büyütür ve yanlış tepkiler, üstesinden gelinebilir sorunları çözümsüzleştirerek evliliği kopma noktasına götürebilir. Böyle durumlarda sabırsız ve duygusal davranmak yerine sağduyulu olmak gerekir.”²⁸⁶

Kur’an bu tür durumlarda evliliğin korunması için sabrı, merhamet ve hoşgörüyü tavsiye eder. Affetme ve barışmayı öğüt verir. Gerekirse bu barış için aile büyüklerinin bile devreye girmesi gerektiğini bildirir:

*“... Anlaşma daima hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah’tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”*²⁸⁷

*“...Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (bilin ki) Allah’ın, hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.”*²⁸⁸

“(Kadın ile kocanın) Aralarının açılmasından korkarsanız, bu durumda erkeğin ailesinden bir hakem, kadının da ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar, (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da aralarında başarı sağlar. Şüphesiz, Allah, bilendir, haberdar olandır.”
Nisa, 4/35

Kur’an’da birbirine zulmetmedikten sonra anlaşmalı olarak boşanma helal kılınmışsa da bu en sevilmeyen helal olarak görülür. Aile içinde yaşanan çatışmanın çözümü her zaman boşanma olarak görülmemelidir. Kur’an insanlara, öfkeyle hareket etmemeyi ve her zaman sabırlı olmayı öğütler, merhamet ve affediciliği metheder:

“İnsanlara yumuşak davranman da Allah’ın merhametinin eseridir. Eğer katı yürekli, kaba biri olsaydın, insanlar senin etrafından dağılıverirlerdi. Öyleyse onların

---

²⁸⁵ Tahrim, 66/6.

²⁸⁶ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 170.

²⁸⁷ Nisa, 4/128.

²⁸⁸ Nisa, 4/19.

kusurlarını affet, onlar için mağfiret dile ve işleri onlarla müşavere et! Bir kere de azmettin mi, yalnız Allah'a tevekkül et! Allah muhakkak ki Kendisine dayanıp güvenenleri sever"²⁸⁹ ayetinden anlaşıldığı üzere affetme duygusu insanın tabiatında vardır.

*"O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever."*²⁹⁰

*"Onlar, büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar; kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar."*²⁹¹

Yine aile içinde ebeveyn ve çocukları da birbirinden sorumlu tutar ve çocukların, anne babalarına saygılı ve merhametli davranmaları gerektiğini söyler. Ebeveynin çocuk üzerinde, çocuğun da ebeveyn üzerinde hakları vardır:

*"Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile süttten kesilmesi, otuz ay sürer. Nihayet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı temin et. Benim için de zürriyetim için de iyiliği devam ettir. Ben sana döndüm. Ve elbette ki ben Müslümanlardanım."*²⁹²

*"Rabbim, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!" diyerek dua et."*²⁹³

Tüm bunlarla birlikte Kur'an aileyi de bir imtihan vesilesi olarak tanımlar. İnsanlar bazen ailevi problemler yaşarlar ve belki sabırlarını zorlayan durumlarla karşılaşabilir, kimi zaman ümitsizliğe düşebilirler. Fakat Kur'an insana bu konuda da bambaşka bir bakış açısı sunar; dünyadaki tüm diğer şeyler gibi aile de kişiye sadece bir emanettir ve aynı zamanda da bir imtihan vesilesidir:

"Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına karmaz, kusurlarını örterseniz, bilin

---

²⁸⁹ Al-i İmran,3/159.

²⁹⁰ Al-i İmran, 3/134.

²⁹¹ Şura, 42/37.

²⁹² Ahkaf 46/15.

²⁹³ İsra, 17/23-24.

ki, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır: Büyük mükâfat ise Allah'ın yanındadır.”²⁹⁴

“Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır.”²⁹⁵

“Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır.”²⁹⁶

Bu ayetler çok açık bir şekilde ailenin de insana bir imtihan sebebi olduğunu açıklamaktadır. Aileye ve sevdiklerine çok bağlanıp Allah'ı unutmamaları konusunda mü'minleri uyarır.

6.2.2. Ekonomik Problemler ve Kur'an-ı Kerim

“Doğru bir iman sahibi olan bir mü'min, rızkının Allah'tan olduğunu, Onun rızkı insanlar arasında taksim ettiğini ve bir ölçüye tabi tuttuğunu da bilir ve bundan dolayı da fakirlikten korkmaz. Allah onun rızkını az olarak belirlediğinde o, Allah'ın kendisine takdir ettiğine razı olur. Elinde bulunan az şeyle kanaat eder, Allah'ın verdiği yaşam nimeti, iman nimeti, sıhhat ve düşünce rahatlığı nimeti gibi diğer birçok nimetlerine hamd ve sena da bulunur. Doğru bir iman sahibi mü'min, rızık konusunda hiçbir endişe taşımaz. Çünkü Allah lütfu ve keremi bol olan, çokça rızık veren, her şeye kadir olandır.”²⁹⁷

“Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır.”²⁹⁸

“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. (Bunların) hepsi açık bir kitapta (levh-i mahfuz'da) dır.”²⁹⁹

“Allah rızkı kullarından dilediğine bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”³⁰⁰

“Allah dilediğine rızkını bollastırır da daraltır da. Onlar dünya hayatıyla şımardılar. Oysa ahiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir.”³⁰¹

²⁹⁴ Tegabün, 64/15.

²⁹⁵ Enfal, 8/28.

²⁹⁶ Münafıgun, 63/9.

²⁹⁷ Necati, a.g.e., s. 236.

²⁹⁸ Zariyat, 51/58.

²⁹⁹ Hud, 11/6.

³⁰⁰ Ankebut, 29/62.

*“O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar.”*³⁰²

*“Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz.”*³⁰³

*“ Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.”*³⁰⁴

Kur'an-ı Kerim bu tür ayetlerle Allah'ın Rezzak olduğunu, kimi zaman az kimi zaman çok rızık verebileceğini bildirir. Ayrıca insanlara rızık için çabalamaları gerektiğini hatırlatır. Zira Kur'an'a göre herkese çalıştığının karşılığı vardır. Bunun dışında mallardan Allah yolunda sarf etmenin muttaki kulların özelliklerinden olduğundan bahsederek bu konuda mü'minleri teşvik eder.

6.2.3. Problemler Karşısında Kur'an-ı Kerim'in İnsanın Düşünce, Duygu ve Davranışları Üzerine Etkileri

*“İnsanlık tarihinin en önemli hususlarından birisi, Kur'ân-ı Kerîm'in insanın duygu, düşünce ve ruhu üzerindeki olağanüstü etkisi, kelimelerinin hayret verici güzelliği, çekici üslûbu, içerdiği yüce manaları, yüksek seviyedeki bilgileri, güçlü delil sunumu, çok sağlam açıklamaları ve ruh verici irşatlarıdır.”*³⁰⁵

“Kur'ân-ı Kerîm bir bilgi kaynağı olmasının yanı sıra insana doğru düşünmenin yollarını ve doğru davranış biçimlerini de gösteren ilahi bir kitaptır. Kur'ân-ı Kerîm sadece tasvir edici olmayıp; aynı zamanda insanın duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını, yaşamını etkileyici, yönlendirici ve değiştirici bir yönü de mevcuttur”.³⁰⁶

Bununla birlikte “herhangi bir insanın şahsiyetinde veya davranışlarında düzenleme ve değişiklik yapabilmek için zorunlu olarak o kişinin, düşüncelerini ve yönelişlerini düzeltmek veya değiştirmek lazımdır. Çünkü insanın davranışı, büyük ölçüde düşünce ve yönelişlerinin etkisi altında gerçekleşmektedir. Bu sebeple psikoterapi, aslında ruh hastalarının bizzat nefislerini, insan ve yaşamla ilgili düşüncelerini ve bunalımlarının nedeni olduğu halde daha önce karşı koyamadıkları problemleri değiştirmeyi

³⁰¹ Ra'd, 13/26.

³⁰² Bakara, 2/134.

³⁰³ Cuma, 62/10.

³⁰⁴ Bakara, 2/274.

³⁰⁵ A. Kerimi Cehrûmi, *Kur'ân'la Yaşamak: Kur'ân'ın Etkileyiciliğine Dair Tarihten Örnekler*, (çev. Nuri Sevim), İstanbul, İnsan Yay., 2004, s. 9.

³⁰⁶ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2005, s. 58.

hedeflemektedir. Tatbik edilen tedavi sonucunda hastanın ruhsal düşünceleri değiştiğinde, problemlerine daha fazla karşı koyabilir ve onları daha iyi çözebilir. Dahası geçmişteki yaşamında stres yaratan problemlerin düşündüğü kadar zor olmadığını ve kendisini şiddetle strese götüren sebebin gerçek bir özür olmadığını görmüş olur.”³⁰⁷

“Öğrenme faaliyeti, esasında düşünceler, yönelişler tavırlar ve davranışların değiştirilmesi ve düzeltilmesinin içinde tamamlandığı bir eylemdir. Psikoterapi aslında doğru olmayan geçmiş bir bilginin düzeltilmesidir. Hasta onda kendi nefsinden başka insanlardan, yaşamdan ve kendisine yönelik yaşamında stres meydana getiren problemlerden yanlış düşünce, şüpheden elde etmiş ve stresini hafifletecek şekilde problemlerine karşı koymaktan kendisini alıkoyan reaksiyonel tepkilerin belirli metotlarını öğrenmiştir. Psikiyatrist, hastayı düşüncelerini tashih etmeye; nefesine, insanlara ve problemlerine gerçekçi yaklaşıma, problemlerden kaçış yerine üstüne gitmeye ve problemleri çözmeye yöneltir. Ruhsal bakımdan hasta olan kişinin, nefesine, insanlara ve yaşama bakışında meydana gelen bu değişiklik, problemleri çözmesinde kendisine güç verir. Böylece hasta iç bunalım ve onun gerginliğinden kurtulmuş olur. Bu tedavi, hastanın yeniden hayata dönmesini ve doğal yaşamla aktif bir şekilde ilişki kurmasını sağlar. Öyle ki hasta, yaşama zevki, gönül huzuru, kalp rahatlığı ve mutluluğunun farkında olur.

Kur’an, insanların şahsiyetlerini etkilemede ve değiştirmede büyük oranda başarılı olmuştur. Öyle ki bu değişiklik, insanın kişilik hayatının düzeni ile toplumda veya ailede sosyal ilişkilerin tanzimi için yeni kurallar koyma hususunda derin izler bırakmıştır.”³⁰⁸

“Bir Müslüman nazarında, gerçekten kalbin ta derinliklerine kadar tesir eden Kur’ân’dan daha etkileyici bir söz yoktur. Kalp onunla ferahlar, onunla sükûnet bulur. Bazen de onun tesiriyle kişiyi bir korku kaplar. Nice İslâm düşmanları, Kur’ân âyetleri karşısında düşmanlıklarından vazgeçmişler ve Müslüman olmuşlardır.”³⁰⁹

Kur’ân’ın bu yönünün vahyedildiği günden bu güne kadar insanları etkilemeye devam ettiği günümüzde yapılan din psikolojisi araştırmalarında da ortaya çıkmıştır.³¹⁰

İnsan, hayatta birçok duygular yaşar. Kimi zaman mutlu, kimi zaman ise mutsuz hissedebilir. Elbette bunda yaşamış olduğu olayların, kişisel özelliklerinin, içinde

---

³⁰⁷ A.g.e., s. 242.

³⁰⁸ A.g.e., s. 243.

³⁰⁹ Sabri Türkmen, “Kur’ân’ın Mucizeliği Meselesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 39, S. 4, 2003, s. 70.

³¹⁰ Ali Köse, *Neden İslâm’ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*, İstanbul, İSAM Yay.,1997, ss. 165-167.

bulunduğu sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik şartların, ailenin, iş ortamının vs. etkileri olmaktadır. Bu tür olaylarda insanlar başlarına gelen olayları anlamlandırmaya çalışırlar.

Herhangi bir korku-kaygı halinde veya istenmeyen bir durumla karşılaştığında bir mü'min, Allah'ın her an yanında olduğunu Kur'an'dan öğrenmektedir. Bilir ki Allah'ın ilmi, iradesi ve takdiri olmadan insana hiçbir musibet gelmez. Fakirlik, hastalık, ölüm ve üzüntü gibi sıkıntıların Allah'ın takdiriyle olduğuna ve bunlarla kendisinin imtihan edildiğine inanır. Bu bilişsel değerlendirmelerin kaynağını ise dinin temel referansı olan Kur'an-ı Kerim'den edinir:

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler. İşte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlarıdır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır.”³¹¹

Kur'an'da, önceki ümmetlerin sırf inandıkları için türlü türlü işkencelere maruz bırakıldığı anlatılır. Peygamberlerin hayatı, yine Kur'an'da bildirildiğine göre, hep zorluklarla geçmiştir. Birçok peygamber, kavimleri tarafından yalancılıkla, sihirle, büyüyle, mecnunlukla suçlanmıştır:

“Yoksa siz, sizden öncekilerin başına gelenler, sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Peygamber ve onunla beraber mü'minler, “Allah'ın yardımı ne zaman?” diyecek kadar darlığa ve zorluğa uğramışlar ve sarsılmışlardı. İyi bilin ki Allah'ın yardımı pek yakındır.”³¹²

“Andolsun, senden önceki ümmetlere (peygamberler) gönderdik de onları dayanılmaz zorluk (yoksulluk) ve sıkıntılarla çeviriverdik. Umulur ki yalvarırlar diye.”³¹³

“Nice peygamberler vardı ki, beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar da, bunlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever. Onların sözleri, sadece şöyle demekten ibaretti: Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla; ayaklarımızı (yolunda) sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer kıl!”³¹⁴

---

³¹¹ Bakara, 2/155-157.

³¹² Bakara, 2/214

³¹³ En'am Suresi, 6/42.

³¹⁴ Al-i İmran, 3/146-147.

Kur'an'da Musa'nın (a.s) zalim ve acımasız Firavun'la geçen mücadelesinden bahsedilir. Bu kıssaya göre Firavun ve ordusu, mü'minleri öldürmek için arkadan geliyorlardı. Tehlike anında herkes korku içindeyken Musa (a.s) şöyle demişti:

“İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları: İşte yakalandık! dediler. Musa: Asla! dedi, Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.”³¹⁵

Kur'an'da yine Nuh, Hud, Salih (a.s) peygamberlerin türlü sıkıntılardan geçirildiğinden bahsedilir. Lut (a.s.)'ın sapkınlık içindeki kavmiyle olan çilesi ve en yakını olan ailesiyle, eşiyle ilgili imtihanı anlatılır ve bazen insanın en yakını ve en sevdikleriyle de sınanabileceğini gösterir:

“Rabbimizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da, insanlar içinden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşmış (sapık) bir kavimsiniz! Onlar şöyle dediler:

Ey Lût! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, sürgün edilmişlerden olacaksın!

Lût: Doğrusu, dedi, ben sizin bu işinizden tiksiniyorum!

Rabbim! Beni ve ailemi, onların yapa geldiklerinden (vebalinden) kurtar.

Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık. Ancak bir kocakarı müstesna O, geride kalanlardan (oldu).”³¹⁶ (Burada Hz. Lût'un karısına işaret edilmektedir. Tahrîm Suresi'nin 10. ve 12. âyetine bakınız)

Kur'an okuyan bir kişi, Yunus (a.s.)'ın balığın karnında zorlu bir süreç geçirip Rabbine yönelişini okuyacak³¹⁷, Hz. Yusuf'un çok küçük yaşlardan beri çilelerle geçen ömrüne şahit olacaktır. Nitekim Yusuf (a.s) küçükken kardeşlerinin kıskançlığı yüzünden kuyulara atılmış³¹⁸, daha sonra sevgili babası Yakup (a.s)'dan ve ailesinden uzakta bir çocukluk geçirmiş, putlara tapan bambaşka bir kavmin içinde kalmış ve dillere destan bir güzellikle nimetlendirilmiş; fakat bu güzelliği yüzünden de başına türlü belalar gelmiştir. İftiraya uğrayıp yıllarca zindanda kalmış en nihayetinde Allah'ın yardımıyla buradan kurtulup önemli bir konuma yükseltilmiş fakat yıllarca babasından ve kardeşlerinden uzak kalmanın acısını yüreğinde hissederek yaşamıştır.

Bu tür ayetler mü'minlere, hem kıskançlık duygusunun insanın başına neler getirebileceğini hem de iftira, nefsin arzu ve heveslerine uymak ve zinaya meyletmek gibi

³¹⁵ Şuara, 26/61-62.

³¹⁶ Şuara, 26/165-171.

³¹⁷ Şuara, 26/62.

³¹⁸ Yusuf, 12/15.

durumların ne kadar çirkin olduğunu hatırlatmakta ve edeb timsali Hz. Yusuf'un (a.s) bu tür problemlerle nasıl başa çıktığını anlatmaktadır.

Kur'ân, “insanı geçmişten ve tarihten soyutlamamakta, aksine kullandığı üslupla insanı tarihe götürmekte ve tarihi olayları da dramatik bir tarzda anlatmaktadır. İnsanı yaşadığı anın değil, geçmişin, şu anın ve geleceğin gerilimi içerisinde kendi davranışlarını planlamaya sevk eder.”³¹⁹ Dolayısıyla bu tür kıssaları anlatmakla Kur'an sadece tarihi bir takım olayları hikaye etmeyi değil, bireylere davranış modelleri sunmayı hedeflemektedir.

Nitekim “Müslümanlar, Kur'ân'ın ortaya koyduğu değerlerin, her çağda geçerli olduğuna inanmaktadır. Her çağda Kur'ân, Müslümanların temel referans kaynağı olmuş ve her türlü bireysel ve sosyal açmaz karşısında, Kur'ân'a dönmenin tek çözüm olduğu ileri sürülmüştür.”³²⁰ O halde Kur'an'da anlatılan bu kıssalar, onlar için birer davranış modelleri olabilir.

Yine Kur'an, türlü hastalıklar yaşadığı zaman, “aslında varlıklı ve aile efradı geniş bir zat olan fakat evinin yıkılması sonucu aile fertlerinin çoğu ölen Eyyub'u (a.s.) anlatır. Ki O'nun, malı mülkü elinden gitmiş on yıldan fazla süren ağır bir bedenî hastalığa müptela olmuştu. Bütün bu felâketlere rağmen, halinden şikâyet eder duruma düşmemek ve takdire rızada sebat etmek için durumunu Cenab-ı Hakk'a arz ederek O'ndan sıhhat ve âfiyet istemekten çekiniyordu. Nihayet eşinin ricası üzerine”³²¹ ancak şöyle niyazda bulunmakla yetinmişti:

“Eyyub'u da (an). Hani Rabbine: «Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisin » diye niyaz etmişti.

“Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için bir hatıra olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik ve ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.”³²²

Kur'an'da Allah, dünya hayatının bir imtihan olduğunu ve bu sıkıntılara sabreden kullarını Cennetle ödüllendireceğini, emir ve yasaklarını çiğneyenleri cezalandıracağını ve bazı kulları için bu dünyada kaybettiklerinin daha iyi ve güzelini, ahirette onlara ikram edeceğini vadetmektedir. Kimi zaman Allah bazı ayetlerle kulunu, adeta bir annenin

³¹⁹ Düzgün, a.g.e., s. 35.

³²⁰ Bilal Sambur, *İslâm'ın Aktüel Değeri*, 2. Baskı, Ankara, Katkı Yay., 2007, s. 66.

³²¹ *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, C. III, s. 695.

³²² Enbiya, 21/83-84.

yavrusunu teselli edip bağına basması gibi teselli etmekte; bir takım mükafatlardan bahsederek manen onun gözyaşlarını silmektedir:

*“Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz.”*³²³

*“Doğrusu kim Allah'tan korkar ve düştüğü felâkete sabrederse; muhakkak ki Allah iyilik edenlerin mükâfatı boşa çıkarmaz.”*³²⁴

*“Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini çatırdatan o ağır yükü (sırtından) indirmedik mi? Senin şanını yüceltmedik mi? Demek ki, her zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Elbette her zorluğa bir kolaylık vardır. O halde bir işi bitirince hemen başka bir işe giriş ve Rabbine yönel!”*³²⁵

Bu tür ayetlerle Allah, insanların sadece akıllarına değil; duygusal yönlerine de hitap etmektedir.

“Duygu, insanın davranışlarına en büyük etkiyi yapan ve onları yönlendiren güçlerin başında gelmektedir. Kur’ân, insanın ruhsal güçleri içerisinde duyguların konumuna uygun hareket ederek çeşitli şekillerde onun duygusal yönünü etkisi altına almaya çalışmaktadır. Kur’ân bunu yaparken insanların daha önceden yaşadıkları olayları ve bu olayları yaşayan insanların ruh hallerini muhatabına anlatmak sureti ile onun duygusal dünyasına yönelmektedir. Bir yandan insanların sevinçlerini, yaşadıkları başarıları ve ulaştıkları hedefleri gözler önüne sermekte, diğer yandan da insanların üzüntülerini, başarısızlıklarını ve ruhsal çöküntülerini çok çarpıcı bir şekilde bizlere anlatmakta ve dolayısıyla insanın duygusal yönünü harekete geçirmektedir.”³²⁶

Bununla birlikte Kur’ân, insana sık sık asıl yaratılış amacını hatırlatır ve onu takvaya davet eder. Böylece mü’min bütün işlerinde, Allah’ın hoşnutluğunu kazanmaya çalışır. Bu da insanı sürekli olarak, şahsiyetini güzelleştirmeye ve işini en güzel şekilde yapmaya teşvik eder. Bunu yaparken Kur’ân, az önce bahsettiğimiz gibi kimi zaman sevgi, kimi zaman ise korku motiflerini kullanarak insana hitap eder. İyi işler yapanları, takva sahiplerini cennetle müjdelerken, kafirleri ise büyük bir cezanın beklediğinden bahseder:

³²³ Al-i İmran, 3/136.

³²⁴ Yusuf, 12/90.

³²⁵ İnşirah, 94/1-8.

³²⁶ Cengiz Kazan, *Kur’ân’ın Korku Olayı İle İnsana Yaklaşımı*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2002, ss. 79-80.

“Ey iman edenler Allah’tan sakının ve sağlam söz söyleyin ki Allah, amellerinizi affetsin. Allah’a ve onun resulüne itaat eden, büyük bir başarıyı elde etmiştir.”³²⁷

“Takvâ sahiplerine vâdolunan cennetin özelliği (şudur): Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi sürekli. İşte bu, (kötülüklerden) sakınanların (mutlu) sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.”³²⁸

“İman edip iyi işler yapanların (geçmiş) kötülüklerini elbette örteriz ve onlara, yaptıklarının daha güzeli ile karşılık veririz. Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.”³²⁹

“Asra yemin ederim ki, İnsan gerçekten zıyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.”³³⁰

Yani “Kur’ân-ı Kerîm insana korkutma ve müjdeleme yöntemiyle hitap ederek onun duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını etkilemekte ve onları yönlendirmektedir. Bu bağlamda bazen kıyamette veya ahirette uğrayacakları azabı, bazen de cennette karşılaşacakları iyi bir sonucu hikâyeye etmektedir. Korkutma ve müjdeleme âyetlerinin hedeflediği doğal dürtüler ise, insanda var olan iki temel zıt duygu olan korku ve istektir. Bu duygulardan istek, kişinin hayattaki yönelişlerini tayin etmekte, hedeflerine ulaşması için onu kamçılamakta; korku ise, insanı arzulanmayan durum ve nesnelere yönelik tepkide bulunmaya sevk etmektedir.”³³¹

Kur’an, güzel ameller yapmaya motive ederek de insanların duyguları ve davranışları üzerinde etkiler oluşturmaya çalışır. Zira Allah Kur’an’da bazen, sevdiği kullarının özelliklerinden bahseder. Mesela Allah tarafından övülen özelliklerden birisi öfkeyle ilgilidir ki mü’minlere, öfkeye hakim olmanın güzel bir şey olduğu mesajını verir:

“O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.”³³²

---

³²⁷ Ahzab, 33/70-71.

³²⁸ Ra’d, 13/35.

³²⁹ Ankebut, 29/7-8.

³³⁰ Asr, 103/13.

³³¹ Hayati Aydın, *Kur’ân’da Psikolojik İkna*, Timaş Yay., İstanbul, 2006, s. 111.

³³² Al-i İmran, 3/134.

“Kur’an’da övülen bir diğer haslet ise “affetmek” eylemidir. Afv, sözlükte “bir şeyi almaya yönelmek” tir. Buna göre birini affetmek, hakkından vazgeçerek onun günahını ortadan kaldırmaya yönelmek anlamına gelir. Afv, günahı kurtulmaktır. Kur’an’da afv kelimesi daha çok Allah hakkında kullanılır. Bununla birlikte insanlardan da birbirlerini affetmeleri istenmektedir.”³³³

*“Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez.”*³³⁴

*“Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, acelesi de yoktur.”*³³⁵

*“Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.”*³³⁶

*“Bir iyiliği açıklar yahut gizlerseniz veya bir kötülüğü (açıklamayıp) affederseniz, şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve kadirdir.”*³³⁷

Kısaca özetleyecek olursak Kur’an’da bazı davranışlar ve özellikler kötü olarak tanıtılmış ve ayetlerde müminlerin bu özelliklerden uzak durmaları istenmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

İyiliği başa kakmak (2/261, 264), yalan söylemek (2-8-11), alay etmek (49/11, 104/1), zanna göre davranmak ve teccüs (49/12), fuhuş (17/32), dedikodu-gıybet yapmak (49/12), israf (7/31), cimrilik (17/29), rüşvet (2/188), kibir (40/76), kıskançlık-hased (113/5), kin ve nefret (5/98), tembellik (4/142), iftira (4/112).

Kimi özellikler de az önce bahsettiğimiz gibi methedilmiş ve teşvik edilmiştir ki bazıları şunlardır:

Sabır (12/114), adalet (4/58), merhamet (90/17), cömertlik (59/9), anne-babaya güzel muamele (17/23-39), temizlik (9/108), affetmek (4/149), iyilik etmek (60/8), doğru sözlülük (19/54), güzel söz (20/44), sevgi (8/63), danışma (42/38), arabulmak (49/10), komşuya iyilik (4/34), iffet (4/6), emanete sahip çıkmak (33/72), cömertlik (59/9), sözde durmak (23/8).

Son olarak Kur’an sorunlar karşısında bir davranış modeli olarak Allah’a sığınmayı, yakarış ve duayı tavsiye etmektedir. “Psikolojik araştırmalar göstermiştir ki,

³³³ Ömer Aydın, *Kur’an-ı Kerim’de İman-Ahlak İlişkisi*, İstanbul, İşaret Yayınları, 2007, s. 164.

³³⁴ Şura, 42/40.

³³⁵ Bakara, 2/263.

³³⁶ A’raf, 7/199.

³³⁷ Nisa, 4/149.

insanın problemlerini, sıkıntılarını dile getirmesi, onları başkalarına ifade etmesi dahi, ruhsal bakımdan bir rahatlamaya neden olmaktadır. Psikologlar arasında, ruhsal bakımdan hasta olan insanın, problemlerinden bahsetmesi, onları dile getirmesi, stresin şiddetinin hafiflemesine neden olduğu bilinmektedir. Ruhsal bakımdan insan, problemlerini, candan bir arkadaşına veya bir psikoloğa ifade etmesiyle iyileşirse, onun problemlerini Allah'a arz etmesi, her namaz sonunda Rabbine yakarıştta bulunması, Ondan yardım dilemesindeki iyileşmenin değeri hakkında ne söylemek gerekir, siz artık bunu kıyas edin.”³³⁸ Kur'an da insanları duaya sık sık davet eder.

Sonuç olarak yapılan araştırmalardan bir kısmına göre, insanlar Kur'an'dan bir şekilde etkilenmektedirler. Araştırmamızda bu tespitlere yer vermeye çalıştık.

Şahsım tarafından Kur'an kursu öğrencilerinden, yetişkin bayanlarla yapılan mülakatta verilen cevaplar da bu durumu desteklemektedir. Ayrıca öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'le ilgili tutumları hakkında da bize fikir vermektedir. Kendilerine Kur'an'ı ne için ve genellikle ne zaman, hangi durumlarda okudukları ya da Kur'an okuyunca, dinleyince neler hissettikleri, tutum ve davranışlarında Kur'an'ın herhangi bir etkisinin olup olmadığı, kısacası Kur'an'la ilgili tutumlarıyla ilgili bir takım sorular sorulmuştur. Alınan cevapların bir kısmını paylaşmak yerinde olacaktır:

Otuz sekiz yaşında, lise mezunu bir ev hanımı olan öğrencim, Kur'an okuduğu zaman Allah'a yaklaştığını hissettiğini söylemiş ve şöyle devam etmiştir:

“Önceden okumayı bilmediğim için çok üzülüyordum şimdi bildiğim için çok mutluyum. Kur'an okuduğum zaman kendimi Allah'a yakın hissediyorum. Manevi açıdan çok huzurlu hissediyorum. Eşim çok kıskanç bir insandır. Manevi sıkıntılarımız oluyordu. Kur'an öğrendiğim zaman evimde özellikle okumaya başladım ve çok şükür evimde huzur arttı. Artık o türlü sıkıntılarımız kesinlikle olmuyor. Ayrıca çocuklarımın üstüne çok okurum. Çok yaramaz bir kızım var. Onun üzerine okuduğum zaman biraz sakinleşiyor.”

Aynı öğrencime, Kur'an'da kendisi için daha özel bir anlamı olan ya da en çok okuduğu bir sure veya ayetin olup olmadığını ve Kur'an'ın, hayatında bir takım değişikliklere sebep olup olmadığını sorduğumda ise şöyle devam etmiştir.

“Kur'an'ı genellikle yüksek sesle okumayı severim ve her ayeti bana ayrı bir huzur verir. Fakat Yasin suresi çok başka. Onun yeri çok ayrıdır. Annemi kaybettim ve hastayken biz ona çok okurduk. Bu surenin ona ayrı bir rahatlık, ferahlık verdiğiğine inanıyorduk.

---

³³⁸ Necati, a.g.e., s. 250.

Özellikle “Mübin” kelimesini okuyunca çok ferahlardı. Bunun dışında Felak, Nas ve Ayete’l-kürsiyi her gün okurum. Evimden çıkarken de okuyup çıkarım ve beni koruyacağına inanırım. Çok az da olsa Arapça bildiğim için Kur’an okuduğum zaman bildiğim kelimeleri birleştirdiğimde manasını anlamak çok hoşuma gidiyor. Ayrıca Kur’an okumaya başladığımdan beri çevreme karşı olan davranışlarım değişmeye başladı ve namazlarıma da daha çok dikkat etmeye başladım.”

Yine ellili yaşlarındaki ilkokul mezunu ve ev hanımı bir öğrencim ise şöyle söylemektedir:

“ Kur’an okuduğu zaman insanın içine bir huzur doluyor. Ben Kabe’ye gittiğim zaman, Kur’an okumayı bilmiyordum, herkesin elinde Kur’an vardı, okuyorlardı, onlara çok özeniyordum. Bir gün imamın arkasında Kabe’ye karşı namaz kılarırken, herkes secdedeyken ben ayağa kalktım –Allah affetsin- ve Allah’a şöyle dua ettim: Allah’ım ne olur bir daha buraya geleyim ama Kur’an’ı öğreneyim de öyle geleyim. Öyle gelmeyi bana nasip et. O zamandan beri içim çok yaralıydı öğrenemediğim için ama şükür Allah’ıma şimdi çok huzurluyum. Her akşam namazdan sonra Kur’an okurum, okumazsam rahat edemem. Okuduğum zaman içimde huzur, rahatlık ve Allah’a ve Peygambere yakınlık hissederim. Sevap kazandığımı düşünürüm. Evde bir huzursuzluk bir problem olduğu zaman insan oturup Kur’an okuyunca, anlamını bilmeseydi bile içine bir ferahlık bir sakinlik geliyor. Kur’an insanı çok değiştiriyor. Sinir ve asabiyet yönünden, her yönden. Mesela Kur’an’da Musa a.s ile ilgili bir bölümün mealini okumuştunuz. Ondan çok etkilendim, ağladım. Kur’an’ın bende en çok değiştirdiği şey sabırla ilgili şeylerdir. Anlamını okuyunca insanlara daha anlayışlı ve sabırlı davranmaya başladım.”

Altmışlı yaşlardaki ev hanımı bir öğrencim şöyle demektedir;

“Kur’an okuyunca bir rahatlık oluyor. Her gece yatmadan önce Tebareke’yi okumak çok sevaptır diye büyüklerimizden duymuştuk. Her gece onu okurum. Yine ölmüşlerimizin ruhuna okuduğum için çok rahatlarım. Biran önce sabah olsa da kursa gelsem diye bakıyorum. Kur’an okumaya çok ihtiyacım vardı. Önceden televizyon başında çok vakit geçerdi. Şimdi bu boş şeylerden elimizi ayağımızı çektik. Eve gidince Kur’an’la, dersimizle meşgul oluyoruz. Kur’an’ı her zaman okumak istiyorum. Öncelikle Allah rızası için okuyorum. Ayete-l kürsiyi ve Kur’an’daki bir iki duayı- özellikle Hz. Yunus’un balığın karnındayken okuduğu duayı- çok okurum. Onları okuyunca bir huzur hiss ediyorum ve bazen kalbim yerinden çıkacakmış gibi oluyor. Allah’ın benimle olduğunu hiss ediyorum. Felak-Nas surelerini, korktuğum zaman çok okurum. Çocuklarım için; mesela sınavlara

girecekleri zaman da çok okurum. Tabi manasını da anlasak daha iyi ama o konuda cahil kaldık. Siz burada mealini okuduğunuz zaman çok etkileniyorum ve okuduklarımızdan eve gidince eşime de bahsediyorum. Hatta eşim “bana da anlat; iyi oluyor, rahatlıyorum” diyor. Kur’an öğrendiğimden beri sabrım arttı, ibadetlere daha dikkat etmeye başladım.”

Otuz altı yaşlarındaki lise mezunu bir hanım;

“Kur’an benim için hayattır. Ben on sekiz yaşında evlendim ve Kur’an’la da evlenince tanıştım. Kur’an’ı okuyup manasını anlama ve yaşamayla ilgili çok şükür bir çabam var. Özellikle çocuklarımın Kur’an eğitimine çok önem veririm. Kur’an bizim rehberimizdir. O halde onu anlayıp yaşamamız gerekir. Bu yüzden Türkiye’deki Kur’an okuma tutumlarını çok yetersiz buluyorum. Manasını anlamadan okumak çok boş geliyor bana. Güzel sesle Kur’an okunduğu zaman -özellikle Kabe imamlarından dinlemeyi çok severim- ağlayasım gelir. Çok duygulanırım. Korkulu anlarımda devamlı Ayete-l kürsi okurum. Kızım dört yaşındayken iş icabı evde onu yalnız bırakıp gitmek zorunda kaldığım zamanlar olurdu. Aslında bu bir anne için çok korkunç bir durum fakat üzerine Ayete-l kürsi okur, üfler ve kapımı öylece kapatıp çıkardım. Böylece Allah, yavrumu korurdu ve benim de içime sabır verirdi. Yoksa şimdi geriye dönüp baktığımda nasıl yapmışım böyle diyorum. Kur’an’ın manasını okuyup da en çok dikkat ettiğim konu konuşmakla ilgili odu. Bir ayette ağızımızdan çıkan her lafzın kaydedildiğini okudum. Ve her sözden hesaba çekileceğimizi... Bu yüzden çok ve boş konuşmamaya dikkat ederim. Yine Allah’ın bizi imtihan ettiğini okuyunca hayattaki şikayetlerim azaldı. Önceden özellikle arkadaşlarla bir araya gelince, ondan bundan, kayınvalideden, her şeyden konuşup şikayet ederdik. Şimdi ise bunların bir imtihan olduğunu idrak ettiğim için ‘kimi kime şikayet ediyorum’ diye düşünüyor ve bu tutumumdan vaz geçiyorum. Biliyorum ki başa gelen her şey Allah’ın iradesiyledir. Arkadaşlarımı da bu konuda uyarıyorum. Kısacası Kur’an’la birlikte şikayetlerim azaldı, huzurum çoğaldı...”

Yine bir öğrencim şu şekilde söylemektedir:

“Ben Kur’an okuduğum zaman çok rahatlıyorum, okumayınca kendimi suçlu hissediyorum. Yemek yaparken, iş yaparken öğrendiğimiz sureleri okuyorum.”

Yine 55 yaşında, ilkokul mezunu, kanser hastalığıyla mücadele etmekte olan bir öğrencim:

“Kur’an öğrenmeyi çocukluğumdan beri istemişimdir ama yapamam diye korkmuşumdur. Mevlitlere, sohbetlere gittiğim zaman içime bir hoşluk gelirdi. Kur’an

öğrenmek isterdim. Manasını duyunca Kur'an bana huzur verecek, hastalığıma şifa olacak, çoluk çocuğuma okurum diye düşündüm ve buraya geldim. Bir takvim yaprağında Ayete'l Kürsi'nin manasını ve okunduğu zaman kişiyi rahatlattığını, huzura erdirdiğini okudum ve bu surenin büyüklüğünü anladım. Bu yüzden sıkılınca, kendimi kötü hissedince hemen bu sureyi okur ve rahatlarım. Manasını da çok merak ederim. Allah'ın bize ne söylediğini, peygamberleri çok merak ederim. Mesela Peygamberimizin, hicret ederken mağarada kaldığını ve Allah'ın onu nasıl koruyup kurtardığını okuduğumda Allah'ın büyüklüğünü ve gücünü hissettim. Ayrıca bu yaşıma kadar namaz kılmazdım. Kur'an'la birlikte namaz da kılmaya başladım” demektedir.

Son olarak üniversite mezunu, altmış yaşında, hemşire olan bir öğrencim ise çok büyük bir kaza geçirdiğini ve ciddi bir tehlikeyi atlatıp resmen ikinci defa hayat döndüğünü ifade edip şöyle devam etmektedir:

“Bir kaç yıldır öğrenme isteği hep içimdeydi... Türkçe yazılışından okuyordum, manasını da okuyordum ama illa Arapçasından yani esas olanı okumak istiyordum. Evimde birçok meal var. Kızlarıma da evlenince verdim, evlerinde bulunsun, okusunlar diye. Ama bu sadece yetmedi bana. Arapçasını da okumak isteği hissettim. Kur'an okuduğumda rahatlıyorum. Sıkıntım varsa gidiyor. Kızlarım ve eşim için okurum. Korunmak için, şifa için. Eskiden çalışırken, evimiz vardı, bir tane daha olsun, o da olsun bu da olsun diye hırs yapardık. Ama Kur'an okuyunca bunların gelip geçici olduğunu anladım. Bu dünya sadece yiyip içmek için değilmiş, manevi şeyleri de öğrenmek gerekirmiş... Bakış açım değişti. Kur'an okunurken çok duygulanırım. Manasını anlamasam bile okunuşundan çok etkileniyorum. Bu nasıl oluyor bilmiyorum, insan manasını anlamadığı şeyden neden etkilenir ki? Bunu bilmiyorum ama içime bir huzur ve rahatlık geliyor. Herhalde kendimizi Allah'a daha yakın hissediyoruz, onun için.”

Bu küçük mülakatta da görüldüğü gibi bireyler yaş durumu, eğitim seviyesi ya da Kur'an'a olan özel ilgi-merak seviyelerine göre, meal okuyup okumama durumlarına göre Kur'an-ı Kerimle ilgili farklı tutumlara sahiptirler.

Eğitim seviyesi daha düşük fakat yaşları daha büyük olanlar Kur'an'ı daha çok okumaktadırlar. Genellikle de ölümlerin ruhuna okuma davranışı sergilemektedirler. Yine Kur'an öğrenme sebeplerinin başında ise meclislerde, sohbet ortamlarında duydukları eksiklik ve mahcubiyet hissi gelmektedir. Bunun yanı sıra, aslında Kur'an'ın manasını okumak gerektiğini de ifade etmektedirler.

Bununla birlikte eğitim seviyesi daha yüksek olan daha genç öğrenciler ise meal de okumakta ve Kur'an'ı bir rehber olarak görmektedirler. Manasını mutlaka anlamak ve buna göre yaşamak gerektiğini söylemektedirler.

Duygusal boyutta ise hepsinin ortak düşünceleri bulunmaktadır. Öncelikle Kur'an okur veya dinlerken içlerinde bir huzur, bir rahatlık olduğundan ve kendilerini Allah'a daha yakın hissettiklerinden bahsetmektedirler.

Kur'an'ı daha çok ne zaman ve ne için okursunuz sorusuna ise genellikle, "ölülerin ruhuna bağışlamak için; sıkıntılı ve korkulu zamanlarda ve korunmak, şifa bulmak, sakinleşmek, rahatlamak, sevap kazanmak için..." gibi cevaplar vermişlerdir.

Hepsi Kur'an okumayı çok sevdiklerini ve okudukları için kendilerini çok mutlu hissettiklerini ifade etmiştir. Yine Kur'an'ın güzel bir sesle okunması onları etkilemekte ve manasını anlamasalar dahi duygusal bir coşkunluk yaşatmaktadır.

Son olarak Kur'an'ın, insanlar üzerinde bir takım etkileri olduğu aşikârdır. Araştırmalardan anlaşıldığına göre Kur'an, insanların düşüncelerinde, duygularında ve davranışlarında bir şekilde etkili olmaktadır. Fakat bu etkinin nasıl ve ne şekilde olduğunu anlamak için elbette konunun, tüm değişkenler açısından incelenip ele alınması ve araştırılması gerekmektedir. Bu da ancak din psikolojisi alanında yapılacak araştırmalarla mümkün olacaktır.

7. KUR'AN'IN AHENK ve MÛSİKÎSİYLE, MAKAMLI OKUNUŞU YÖNÜYLE BİREYLERİ ETKİLEMESİ

Güzel sanatların en eskisi, en yaygını ve en etkilisi olan Musiki; insan ruhunu etkileyen, insan kalbine nüfuz eden, his ve heyecan uyandıran, bazen de teskin edip yatıştırıcı bir güce sahiptir. "Musiki, seslerin bilinen ölçülerdeki vurgu ve kesintilere uydurularak nağmeli şekilde söylenmesidir. Sesteki her vurgu ve kesintiden nağmeler oluşur ve bu nağmelerin bilinen belli ölçülerde (makamlarda) birleştirilmesiyle, ortaya kulağa hoş gelen ses ürünleri çıkar. Musikide insanın ruhunu okşayan bir uyum ve ahenk bulunduğu için, insan musikiden hoşlanır. Musiki, yapısı gereği tutulup dokunulamayan şeylerdendir ve insanın mizacıyla, ruhuyla çok yakın bir uyum ve uygunluk sergiler. İkisi arasındaki bu uyumdan dolayı musiki insana zevk verir."³³⁹

³³⁹ İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, (çev. Halil Kendir), İstanbul, Yeni Şafak Gazetesi, 2004, C: II, ss. 590-591; Ayrıca Bkz.: Seyyid Kutub, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, (çev. Mehmet Yolcu), İstanbul, Çizgi Yayınları, 1991, ss. 114-129.

Mûsiki nağmeleri, duygu ve düşünceleri kulağa hoş gelen düzenli ve ölçülü seslerle anlatma sanatının adı olan Mûsiki ilminin konusunu teşkil eder. İnsanı etkileyen düzenli ve ölçülü sesler insan hançeresi veya müzik aletlerinden çıkan müzikal seslerdir. Müzikal seslerden nağmeler meydana gelir. Nağme, güzel ses, beste ve makam seyrine göre çıkarılan sestir. Mûsiki teorisiyle ilgili eserlerde, nağmenin tizlik veya peslikte bir müddet duran ve insanın hoşuna giden ses olarak tarif edildiğini görmekteyiz.³⁴⁰

Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm üstün bir ahenk ve üslup özelliğine sahiptir. Dikkat edilirse, Kur'ân'ın kendisinde, yani lafızlarında essiz bir ahenk ve musiki vardır. Kur'ân'ın hangi sûresi okunursa okunsun, her yerinde bu üstün ahengi görmek mümkündür.”³⁴¹ “Kur'an'ı Kerim şiir değildir, fakat melodi ve ahengi vardır ve hatta şiir gibi kafiyelidir. Mısralardan teşekkül etmez: Satırları (ayetler) bazen bir tek kelime, bazen bir sayfaya kadar varan birçok kelimedir. Bu ne nesir, ne de şiirdir, fakat her iki nevin de üstünlüklerini kendinde toplar.”³⁴²

Kur'ân-ı Kerîm kendi lisanı ve özel ahengi içinde okununca; insanın temel vasfı olan duyma özelliğini yitirmemiş olan her insan, onun benzersizliğini hemen sezebilir. Onun bilinen sözlerden hiçbirine benzemediğini hemen fark edebilir. İnsanın kalbi, gönlü Kur'ân'ın ses dalgalarına göre ayarlanmış hassas bir alıcı gibidir. Onu işitince derhal canlı bir ekran ve anlaşılması güç bir görüntü verir. Kur'ân ahengi öylesine esrarlıdır ki, konular adeta bu ritim içinde canlı gibi yaşanır.³⁴³

“Kur'ân'ın ses nizamından ve lügavî güzelliklerinden hâsıl olan eşsiz bir ahengi vardır. Kur'ân nazmında kelimelerin, harflerin, sükûn ve harekelerin, med veya kasırların (uzun veya kısa heceler) nizamında tecelli eden, kulağa ve ruha hoş gelen bir musikisi vardır. Arapça bilmeyen biri bile, onu tertil üzere okuyan bir kâriye kulak verdiğinde, diğer musiki ve şiir nağmelerinin ötesinde, etkili bir ahenk hisseder. Alışılmış musikinin nağmeleri birbirine benzediğinden, çok geçmeden dinleyiciye usanç vermeye başlar. Bir şiirdeki aynı vezin ve kafiye devam ettiğinde bir süre sonra bıktırmaya başlar. Kur'ân ahengi ise biteviye olmayıp bir sestten diğerine geçer. Tecvit ilminde mehmûse, mechûre, kimisi tok sesli, kimisi ıslık sesli, bazısı hafî bazısı zahir diye sınıflandırılan bu sesler binlerce çeşit olarak öylesine sıralanır ki, onların kompozisyonlarından her zaman

³⁴⁰ M. Nuri Uygun, “Kur'an ve Mûsiki”, İstanbul, *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-II*, Ensar Neş., 2001, s. 50.

³⁴¹ Abdurrahman Çetin, “Kur'ân Kıraatinde Musikinin Yeri”, Bursa, *U.Ü.İ.F.D.*, S. 7, C. 7, 1998, s. 129.

³⁴² Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2007, ss. 59-60.

³⁴³ Haluk Nurbaki, *Kur'ân Mucizeleri*, 10.B., İstanbul, Damla Yayınları, 1997, s. 7.

hayranlık veren bir ses armonisi meydana gelir. Bu armoni, Arap veya Arap olmayanı ile bütün insanlığı, nazil olduğu asırdan günümüze kadar heyecan ve hazza gark etmektedir. Bu ahenk, Arapça ifadeye mahsus da değildir. Zira Kur'ân'ın dışındaki Arapça metinlerde bu özellik bulunmaz.”³⁴⁴

Kur'ân-ı Kerîm; Arap dilinde ve başka dillerde bilinen şekle muhalif olan edebî nazmı ve farklı üslubu; hiç kimsenin bir benzerini meydana getiremeyeceği güzellikte olması; ancak vahiy yoluyla bilenebilecek gaybî haberler içermesi; günümüz tabiat ilimleriyle çelişki arz etmemesi; beşer ihtiyaçlarına uygun olması; iman eden ve etmeyenlerin kalbine tesir etmesi; okundukça veya dinlendikçe daha fazla hoşlanılması, herkesi, çocukları ve okuma-yazma bilmeyenleri bile etkilemesi vb. yönleriyle de insanları etkilemiştir.³⁴⁵

Ünlü müfessirlerden Seyyid Kutub da, Kur'an-ı Kerim'in üslubunun, okunmasıyla ortaya çıkan musiki ahenginin ve ritmik yapının Arapça bilmeyenler üzerinde bile etkileyici derin izler bıraktığına şahit olduğu bir hatırasını şöyle nakleder: "Newyork'a doğru Atlas Okyanusu'nun dalgalarını yarıp giden yüz yirmi kişilik bir Mısır gemisinde, altı kişiden oluşan Müslüman bir grup idik. Gemide Cuma namazı kılmayı düşündük ... Geminin İngiliz kaptanı namaz kılmamız için bize kolaylık gösterdi. Gemideki tayfalardan, aşçılardan ve hizmetçilerden görevli olmayanlar dışındakilerin de bizimle Cuma namazı kılmasına izin verdi. Onların tamamı Sudanlı Nûbilerden oluşmaktaydı. Onlar bu duruma çok sevindiler. Çünkü gemide ilk defa Cuma namazı kılınmış olacaktı. Cuma hutbesini ben okudum ve namazı da ben kıldırdım. Bu sırada yabancı yolcuların büyük bir çoğunluğu etrafımızı çevirmiş olup bitenleri seyretmekteydi. Namazın bitiminde bunların çoğu yanımıza gelerek, kutsal ibadetimizin (kuddâs: Hristiyanların yaptığı bir dua şekli) başarısından dolayı bizi tebrik etti. Onların namazımızdan anladığı şey buydu. Fakat bu kalabalık arasında bulunan bir hanımefendi, bizim ibadetimizden o kadar çok etkilenmiş ve o kadar heyecanlanmıştı ki, göz yaşlarını tutamamış ve duygularına hakim olamamıştı. Yanımıza gelip coşkulu bir şekilde bizimle tokalaştı ve bozuk İngilizcesiyle namazımızın gösteriştense uzak huzur veren yapısından, düzeninden ve manevi atmosferinden çok etkilendiği için kendini tutamadığını söyledi... Daha sonra da şöyle dedi: İbadetinizi yöneten kişinin konuştuğu dil, bir harfini bile anlamamama rağmen insanın içinde hayret

³⁴⁴ Osman Keskiöglü, *Nüzulünden Günümüze Kur'ân-ı Kerîm Bilgileri*, Ankara, T.D.V. Yay., 2008, s. 199.

³⁴⁵ Muhammed Ali es-Sabuni, *Kur'an İlimleri*, (çev: Zeynel Abidin Tatlılıoğlu), İstanbul, İnsan Yay., 1996, s. 38; İsmail Karaçam, *Sonsuz Mucize Kur'an, İlmi ve Edebi Sırları*, 4.B., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2007, ss. 654-670.

verici müzikal bir atmosfer oluşturmaktadır... Ancak benim size sormak istediğim asıl konu bu değildir. Duygularımı etkileyen asıl konu şudur: İbadetinizi yöneten kişinin sözleri arasında tekrarladığı bazı sözler vardı ki, onlar diğer sözlerinden müzikal açıdan çok farklıydılar. Onlar müzikal yönden çok daha zengin ve insanda daha derin etkiler bırakmaktaydılar. Sözlerinin özellikle bu bölümleri sarsıcı ve tüyler ürperten bir yapıya sahipti. Gerçekten onlar değişik şeylerdi. İbadetinizi yöneten kişi "Ruhul Küds" ile dolmuş gibiydi... Bu hanımefendinin söylediklerini bir süre düşündükten sonra şunu anladık: O, Cuma hutbesi ve Cuma namazı sırasında okunmuş olan Kur'an ayetlerinden söz ediyordu. Sonuç olarak, söylenenleri anlamayan bir hanımefendinin bütün bunları söylemesi, bizi derinden etkilemiş ve bizim için bir sürpriz olmuştu."³⁴⁶

Meşhur ediplerimizden N. S. Banarlı (1974) da bu konuda şöyle der: “Kur’ân-ı Kerîm, imana yalnız ifade ve mana değil, aynı zamanda sada vermiş, hem de derin bir ses, yüce bir musiki vermiş, lahuti bir lisanla terennüm edilmiştir. Onun her bir âyeti, herhangi bir lisan cümlesinin üstünde, bir telkin mucizesi içinde ve bir musiki cümlesi halinde nazil olmuştur. Bu söyleyişi sağlayan din, iman ve vicdan unsurlarının yüceliği yanında birtakım ses unsurları; Arapçanın büyük duyurucu kudretini en çok Kur’ân-ı Kerîm’de gösteren, birtakım terennüm sırları vardır. Bu musiki, nesirde cümle ve cümlecik sonu kafiyeleri demek olan seci’lerle; diğer iç kafiyelerle; Arapçanın karakteristik uzun heceleriyle ve zengin ses tekrarlarıyla sağlanmıştır. O kadar ki, Kur’ân-ı Kerîm, Arap nazmının, Arapça şiirin bile kolay ulaşamadığı bir musikiye sahiptir. Aynı musiki, bir bakıma dünyanın en zengin aruzunu yaratmış bir milletin, dilde musiki anlayışına uygundur. Mesela Kur’ân-ı Kerîm’de bir Fetih sûresi vardır... Yine bir Rahman sûresi vardır ki, “Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalan sayabilirsiniz?” mealindeki bir âyeti 70 âyet içinde 30 defa tekrarlanır. Bu, musikideki ses tekrarı anlayışının lisanda şahlanmasıdır ve Kur’ân-ı Kerîm, böyle, burada sayılamayacak kadar çok ve çeşitli dil ve musiki zaferleri halinde söylenmiştir. O kadar ki bize bir şey anlatmak için kelimesi olmayan musiki gibi, Kur’ân-ı Kerîm de bize kelimelerle anlatmaya lüzum kalmayacak kadar engin duygular veren bir lisana sahiptir.”³⁴⁷

Kur’ân, “diğer kitaplardan farklı olarak, anlaşılmasa bile okuyana ve dinleyene manevi bir zevk ve mutluluk vermekte, kişinin çok yüce duygular yasamasını sağlamaktadır. Bir anlamda gündelik hayatın sıkıntıları karşısında insanı rahatlatan

³⁴⁶ Seyyid Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. III, Beyrut, Dâru's-Şurûk Yay, 1994, s. 1786.

³⁴⁷ Bkz.: Abdurrahman Çetin, a.g.m., ss. 130-131.

psikolojik bir terapi etkisi göstermektedir. Zaman zaman sesli olarak Kur'ân-ı Kerîm okumak ya da dinlemek hem bir ibadet, hem de Müslümana iç huzuru sağlayan bir mutluluk vesilesidir. ³⁴⁸

Kur'an-ı Kerim görüldüğü gibi kendi nev'ine münhasır olarak ahengiyle, musikisiyle insanlar üzerinde bir etki bırakmaktadır. Bu etkinin bir sonucu olarak ise dünyanın farklı yerlerinde, farklı inanışlara sahip insanlar dinlerini değiştirerek Müslüman olabilmektedir. Bunun hayatta birçok örneği mevcuttur; örnek olarak iki haberi burada paylaşmak yerinde olacaktır:

Müslümanların çektiği dizilerde oynamak için Arap ülkelerine giden Woolford, gazetecilere İslam'a girişini şöyle anlatır: “Bir kaza sonucu bir haftalığına hastanede yattım. Yanımda bir bayan hasta vardı ve acısını dindirmek için daha sonra benim de hoşuma giden ve yabancı olduğum farklı bir tarz müzik çalmaya başladı. Ben de bu çalan müziği sevdim; onunla her gün bu müziği dinlemeye devam ettim. Bu müzik çok farklıydı. Çünkü içimi okşuyordu ve gerçekten de dinlerken huzur buluyordum. O kadın hastaneden ayrılırken bu şarkıları söyleyen artistin ismini sorduğumda aldığım yanıt beni ifade edemeyeceğim derecede şaşırttı.”Woolford sözlerine şöyle devam etti: “Kadın sorumu gülererek cevapladı ve ‘Bu dinlediklerimiz şarkı değil, Kur'an tilaveti idi, yani onlar Allah'ın sözleriydi' dedi. Bu beni gerçekten çok şaşırttı; çünkü içinde insanın ruhuna işleyen bir şeyler vardı ve içimi harekete geçiriyordu. Böylelikle bu huzur dolu ilahi kitabın peşine düştüm. Kuveyt'e gelerek Müslümanlarla buluştum. Onların ne kadar güzel birer insan olduğunu görünce de Müslüman olmam gerektiğini anladım. Çünkü huzur buradaydı.”³⁴⁹

Bir diğer ihtida hikâyesi ise dikkat çekicidir:

“1 yıl önce Side'de kuaförlük yapan M. Kemal Bindiren ile evlendikten sonra Bindiren soy ismini aldığımı belirten Schieke, İslam dini kendi rızasıyla seçtiğini ifade etti. Bir yıl içinde Almanca olarak Kur'an'ı 2 defa okuduğunu belirten Schieke, "Müslüman olduğum için kendimi bir tüy gibi hafif hissediyorum. Yeni dinimi araştırdım ve bütün benliğimle kabul ettim. Müslüman olmamda İsrâ Suresi'nin 23 ayeti çok etkili oldu. Rabbinin ayette buyurduğu 'Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara 'öf' bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle' okuyunca ayaklarımın bağı çözüldü. İçimi tarifi imkânsız mutluluk kapladı. Eşime

³⁴⁸ Hüseyin Yılmaz, “Kur'ân-ı Kerîm'i Nasıl Okumalıyız?”, Ankara, *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*, Haziran/2005, s. 74.

³⁴⁹ <http://www.ensonhaber.com/abdli-yildizin-musluman-olus-hikayesi.html>(05.07.2017) (29.03.2010)

Müslüman olacağımı söyledim. Ramazanın beşinci günü de Müslüman oldum" diye konuştu.³⁵⁰ Yine Müslümanlığı seçtikleri için mutlu olduklarını açıklayan Norveçli aile, Türkiye'ye tatil amaçlı geldiklerini ifade etmiştir. Ali ismini alan baba F. Andre Sıgvartsen, şöyle konuşur: "Bugüne kadar hiçbir dine mensup değildik. Tatil için geldiğimiz Marmaris'te cami önünden geçerken ailecek duyduğumuz Kur'an-ı Kerim sesinden çok etkilendik. Caminin müezzini ile görüştük. Bize yardımcı oldu ve Muğla Müftülüğüne gelerek Müslüman olmak istediğimizi söyledi. Kendi özgür irademizle hak din İslamiyet'i seçtik. Şu an huzurluyuz."³⁵¹

---

³⁵⁰ http://www.kuranimiz.net/v1/index.php?option=com_content&view=article&id=118:ateistin-dizinin-bagini-cozen-ayet&catid=62&Itemid=144&lang=tr (26.01.2011)

³⁵¹ <http://www.haberler.com/norvecli-ateist-aile-musulman-oldu-4818493-haberi> (10.07.2013)

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

1. MÜLAKATTA YER ALAN KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde Kur'an kursu öğretmenleriyle yapılan mülakattan elde edilen bilgiler zaman zaman tablolar halinde verilecektir. Daha sonra bu verilerin yorumları yapılacaktır. Bu doğrultuda araştırmada yer alan katılımcıların demografik özellikleri tablolarda verilmiştir.

1.1. Katılımcıların Cinsiyet Durumu

Araştırmaya katılan 35 öğreticiden tamamı bayandır. Katılımcıların hepsinin bayan olması hem ulaşım kolaylığına hem de daha rahat sohbet ortamının oluşmasına imkân sağlamıştır.

1.2. Katılımcıların Yaş Durumu

Tablo 1: Katılımcıların Yaş Durumu

Yaş Durumu	N	%
20 – 25	2	5,71
26 – 30	8	22,8
31 – 35	15	42,8
36 – 40	4	11,4
41 – 45	3	8,5
46 – 50	3	8,5
Toplam	35	100

Araştırmada yer alan katılımcıların yaş dağılımları 20 - 50 arasında değişmektedir. Altı kategoride ele alınan yaş gruplarından katılımcıların %5,7'si (2 öğretici) 20-25, %22,8'i (8 öğretici) 26-30 , %42,8'i (15 öğretici) 31-35, %11,4'ü (4 öğretici) 36-40, %8,5'i (3 öğretici) 41-45 ve yine %8,5'i (3 öğretici) 46-50 yaş aralıklarındadır. Yukarıda verilen tabloya göre araştırmada yer alan katılımcıların yaş yoğunluğu 31 ve 35 arasında toplanmaktadır. Bunu ise %22,8 ile 26-30 yaş aralığındakiler takip etmektedir.

Bu mesleği tercih edenlerin yaş ortalamalarının çok yüksek olmadığı görülmektedir. Bu da göstermektedir ki Kur'an kursu öğreticiliği, bir meslek olarak genç bir nüfusa hitap edebilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, bünyesinde genç, dinamik bir öğretici potansiyeli bulundurmaktadır.

1.3. Katılımcıların Eğitim Durumu

Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Durumu

Öğreticilerin Eğitim Durumu	N	%
İmam Hatip Lisesi	2	5,7
İmam Hatip Lisesi +Hafız	5	14,2
İlahiyat Fakültesi	4	11,4
Ön Lisans İlahiyat	7	20
İlahiyat Fakültesi +Hafız	3	8,5
Ön Lisans İlahiyat+Hafız	9	25,7
İmam Hatip Lisesi +Diğer Fakülte	3	8,5
Yüksek Lisans	2	5,7
Toplam	35	100

Tablo 2'de katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımları görülmektedir. Yukarıdaki verilere göre katılımcıların %5,7'si (2 öğretici) İmam Hatip Lisesi mezunu, %14,2'si (5 öğretici) İmam Hatip Lisesi mezunu ve hafız, %11,4'ü (4 öğretici) İlahiyat Fakültesi mezunu, %20'si (7 öğretici) Ön Lisans İlahiyat (Açık Öğretim Fakültesi, 2 Yıllık Ön Lisans Programı) mezunu, %8,5'u (3 öğretici) İlahiyat Fakültesi mezunu ve hafız, %25,7'si (9 öğretici) Ön Lisans İlahiyat mezunu ve hafız, %8,5'i (3 öğretici) İmam Hatip Lisesi çıkışlı ve diğer fakülte mezunu ve %5,7'si (2 öğretici) yüksek lisans mezunudur.

Diğer bir kategoriye göre ise şu şekilde bir analiz yapabiliriz: Katılımcıların %20'si (7 öğretici) lise mezunu, %74,2'si (26 öğretici) üniversite mezunu ve %5,7'si (2 öğretici) yüksek lisans mezunudur. Bu durum göstermektedir ki öğretmenlerin çoğunluğu üniversite mezunudur. Bu da Diyanet İşleri Başkanlığının, bünyesinde eğitim düzeyi yüksek bir nüfus barındırdığını göstermektedir. Dolayısıyla bu durum DİB açısından memnuniyet verici bir durum olarak değerlendirilebilir. Biz katılımcıların eğitim düzeylerinin analizinde Tablo 3'teki kategorizasyonu daha uygun gördük. Bu tasnif sistemi bize daha ayrıntılı ve daha doğru bir bakış açısı sunacaktır.

Verilere bakacak olursak öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunu %25,7'lik bir oranla (9 öğretici) Ön Lisans İlahiyat mezunu ve hafız olduğu görülmektedir. Bunu %20'lik bir oranla (7 öğretici) Ön Lisans mezunu ve hafız olmayan öğretmenler izlemektedir. Üçüncü çoğunluğu ise %14,2'lik bir oranla (5 öğretici) İmam Hatip Lisesi mezunu ve hafız olan öğretmenlerin oluşturduğu görülmektedir. Bu verilerden anlaşıldığına göre hafız olan öğretmenler, hafızlıklarıyla birlikte eğitim hayatlarına da önem vermiş ve kendilerini geliştirme çabası içine girmişlerdir. Nitekim görüştüğümüz 35 öğreticiden 17'si (%47,5) hafızdır. Ve bu hafızların içinde sadece lise mezunu olan 5 öğretici (%14,2) olup geri kalan 12 kişinin 9'u (%25,7) ön lisan okumuş ve 3'ü de (%17,6) İlahiyat Fakültesini bitirmiştir.

İHL mezunu ve hafız olan 5 öğreticiden ise çoğunluğu Ön Lisans İlahiyat öğrencisi olduklarını belirtmişlerdir. Ön Lisans mezunu olan öğretmenlerin çoğunluğu ise DGS³⁵² ile 4 yıllık İlahiyat mezunu olmak için bir çalışma içinde olduklarını belirtmişlerdir. Aynı durum hafız olmayan öğretmenler için de geçerlidir. Zira hafız olmayan Ön Lisans mezunu öğretmenlerin bir kısmı şu anda öğrenciliklerinin devam ettiklerini belirtmişlerdir.

İlahiyat Fakültesi mezunu olan 7 öğreticiden 3'ü hafız, 4'ü hafız değildir. Ve bu öğretmenlerin bir kısmı Pedagojik Formasyon sahibi olmak için bir çaba içerisinde olduklarını belirtmiş, bir kısmı ise Yüksek Lisans okumak istediklerini söylemişlerdir. Dolayısıyla İlahiyat Fakültesi mezunu olan öğretmenlerin de kendilerini geliştirmek adına bir çaba içerisinde olduklarını söylemek mümkündür.

Yüksek Lisans mezunu 2 öğreticinin ikisi de doktora öğrencisi (Temel İslam Bilimleri/İslam Hukuku) olduklarını belirtmiştir.

---

³⁵² Meslek Yüksekokulları ile Açık Öğretim Ön Lisans mezunu olan başarılı öğrencilerin, lisans programlarına (örgün eğitim) dikey geçiş yapmaları için ÖSYM tarafından uygulanan sınav. Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.osym.gov.tr/TR,8862/hakkinda.html>

Sonuç olarak görüştüğümüz öğretmenlerin eğitim düzeylerinin ortalama olarak iyi derecede olduğu ve aynı zamanda kendilerini geliştirmek için bir çaba gösterdiklerini söylemek mümkündür. Örnek vermek gerekirse, kendilerine mezuniyet durumlarını sorduğum katılımcılardan 45 yaşındaki, Ön Lisans İlahiyat mezunu ve hafız bir öğretici şurada Sosyoloji Lisans Programı öğrencisi olduğunu belirtmiştir. Yine 47 yaşındaki İktisat Fakültesi mezunu bir öğretici ise şurada hafızlık yaptığını ve hafızlığını tamamlamak üzere olduğunu ifade etmiştir. Bu durum öğretmenlerin yeniliklere ve gelişime açık bir zihniyet geliştirdiklerini ayrıca her yaşta eğitimi desteklediklerini göstermektedir. Bu durum, öğretmenlerin hem öğreten hem de öğrenen konumunda olduklarını göstermesi açısından önemli bir tespittir.

1.4. Katılımcıların Medeni Durumu

Tablo 3: Katılımcıların Medeni Durumu

	N	%
Evli	24	68,5
Bekâr	8	28,5
Boşanmış	2	5,7
Dul	1	2,8
Toplam	35	100

Tablo 3'te katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları görülmektedir. Buna göre katılımcıların % 68,5'i (24 öğretici) evli, %22,8'i ise (8 öğretici) bekârdır. Bu verilere göre örneklemimizin büyük çoğunluğunun evli katılımcılardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Bekâr 8 öğreticinin yaş durumlarına bakıldığında 1 kişi 20, 1 kişi 22, 1 kişi 29, 1 kişi 30, 3 kişi 33 ve 1 kişi de 45 yaşında olduğunu belirtmiştir. Bu öğretmenlerden 7'si hafızdır. 2 kişi hariç (20 ve 22 yaş) diğerlerinin yaşlarının 29 ve üstü olduğu görülmektedir. Bekâr öğretmenlerin çoğunluğunu, özellikle hafızların oluşturması dikkat çekicidir. Belki bu durum bir başka çalışmanın araştırma konusu olabilir. Hem evli hem de bekâr öğretmenlerin bulunması araştırmamıza çeşitlilik ve zenginlik kazandırmıştır.

1.5. Katılımcıların Hizmet Süreleri

Tablo 4: Katılımcıların Hizmet Yılı

Hizmet Yılı	Kadro lu	Fahri	N	%
1 – 5	18	0	18	51,4
6 – 10	11	0	11	31,4
11 – 15	1	1	2	5,7
16 – 20	1	0	1	2,8
26 – 30	3	0	3	8,5
Toplam	34	1	35	100

Araştırmada yer alan katılımcıların eğitim hizmet yılları 1 - 30 yıl arasında değişmektedir. Tablo 4'te katılımcıların eğitim hizmet yıllarına göre dağılımları görülmektedir. Tablodaki verilere göre öğretmenlerden 1-5 yıl hizmet yılı olanlar %51,4 (18 öğretici), 6-10 yıl olanlar % 31,4 (11 öğretici), 11-15 yıl olanlar %5,7 (2 öğretici), 16-20 yıl olanlar %2,8 (1 öğretici), 26-30 yıl olanlar ise %8,5 oranındadır (3 öğretici).

Bu verilerden anlaşıldığına göre katılımcılardan çoğunluğunun (18 öğretici) hizmet yılı 1-5 yıl arasındadır.

1.6. Katılımcıların Görev Yaptıkları Kurslar ve Hafızlık Durumları

Tablo 5: Öğreticilerin Çalıştıkları Kurslara Göre Dağılımı

Öğreticilerin Görev Yaptıkları Kurslar		Hafız	Hafız Değil	N	%
Gündüzlü	N	4	16	20	51,1
	%	11,4	47,7		
Yatılı	N	13	2	15	42,8
	%	37,1	5,7		
Toplam	N	17	18	35	100

Tablo 5'te görüldüğü üzere öğretmenlerin %51,1'i (20 öğretici) gündüzlü kursta, %42,8'i (15 öğretici) ise yatılı kursta görev yapmaktadır. Gündüzlü kursta çalışan 20

öğreticiden %11,4'ü (4 öğretici) hafız iken %47,7'si (16 öğretici) hafız değildir. Gündüzlü kursta çalışan 4 hafız öğreticiden 2 tanesinin kurslarında hafızlık sınıfı bulunmaktadır. Diğer 2'sinin ise hafızlık sınıfı bulunmamaktadır.

Yatılı kursta çalışan 15 öğreticiden %37,1'i (13 öğretici) hafız ve %5,7'si (2 öğretici) hafız değildir. Buradan anlaşıldığına göre yatılı kurslarda görev yapan öğretmenlerin hemen hemen hepsi hafızdır. Bu durum, yatılı kurslarda genellikle hafızlık sınıflarının bulunması ve hafızlık eğitimi verilmesiyle ilgili bir durumdur. Yine de yatılı kurslarda az bir oranda hafız olmayan hocalar da bulunmaktadır.

Gündüzlü kurslarda görev yapan öğretmenlerin ise çoğunluğu hafız değildir. Bu durum, gündüzlü kurslarda hafızlık yapmanın, yatılı kurslara göre daha zor olması ve gündüzlü kursların çok az bir kısmında hafızlık sınıfının bulunmasıyla ilgilidir. Yine de gündüzlü kurslarda az bir oranla da olsa hafız olan öğretmenlerin bulunduğunu görmekteyiz.

2. KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER İLE İLGİLİ BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların en çok karşılaştıkları problemler ve bu sorunlardan etkilenme durumları ele alınacaktır. Ayrıca mesleki ve idari sorunları da değerlendirilecektir.

2.1. Öğreticilerin En Çok Karşılaştıkları Problemler

Tablo 6: Katılımcıların En Çok Karşılaştıkları Problemler

En Çok Karşılaşılan Problemler	N	%
Ailevi Problemler	7	20
Ekonomik Problemler	1	2,8
Mesleki Problemler	8	22,8
Toplumsal Problemler	4	11,4
İnsanlarla (Kişiler Arası) İlişki - İletişim	14	40
Kişisel	1	2,8
Toplam	35	100

Tablo 6’da öğretmenlerin en çok karşılaştıkları problemlere göre dağılımları görülmektedir. Buna göre katılımcıların %20’si (7 öğretmen) en çok ailevi problemlerle, %2,8’i (1 öğretmen) ekonomik, %22,8’i (8 öğretmen) mesleki, %11,4’ü (4 öğretmen) toplumsal, %40’ı (14 öğretmen) insanlarla ilişki- iletişimle ilgili, %2,8’i (1 öğretmen) kişisel problemlerle karşılaşmaktadır.

Bu verilere göre öğretmenlerin çoğunluğu (%42,8’i) en çok insanlarla ilişki-iletişim alanında problemler yaşamaktadır. Öğreticiler ikinci olarak (%20) en çok mesleki problemler ve aynı oranda ailevi problemlerle karşılaşmaktadırlar. Üçüncü olarak (%11,4) toplumsal problemlerle karşılaşmaktadırlar. Ekonomik ve kişisel problemle karşılaşanların oranı ise oldukça düşüktür.

Öğreticilerin “hayatta en çok hangi alanda problemlerle karşılaşırsınız?” sorusuna cevaplarına göre dağılımları yukarıdaki tabloda görülmektedir. Buna göre en çok karşılaşılan ilk üç problem, insanlarla iletişim alanındaki problemler, mesleki ve ailevi problemlerdir. Mesleki ve ailevi problemler eşit orandadır.

43 yaşında, 10 yıllık çalışan, lisans mezunu ve eşinden boşanmış bir katılımcı en çok iletişim konusunda sorunlarla karşılaştığını ifade ediyor:

“İnsanlara bazen kendimi ifade edemediğimi düşünüyorum. İnsanlar ile ilişkiler konusunda daha çok problemle karşılaşıyorum. Ekonomik problemler de oluyor tabii ki ama bir şekilde halledilebiliyor, Allah rızkı ve genişliği veriyor.”

33 yaşında, bekar, ön lisans mezunu ve 5 yıllık çalışan bir katılımcı da aynı konuyu ifade ediyor:

“İletişim problemi. İnsanların ahlaki bozuklukları beni rahatsız ediyor. Ahlaki değerlerin yok oluşu ve İslam adına okuyup bildiklerimizi hayata geçirmeyişimiz. Ve ailevi problemler. Toplumda aile içi iletişimin bitme noktasına geldiğini görüyoruz. Herkes bireysel hayat yaşıyor. Annenin babayla, çocukla, çocuğun anneye iletişimsizliği. Bu tür problemler beni rahatsız ediyor. Ben de ailemden uzak ve yalnız yaşadığım için bunlar hem şahsi hem toplumsal sorunlar.”

35 yaşında, lise mezunu, hafız, evli ve 8 yıllık çalışan bir katılımcı da aynı şekilde en çok bu sorunları yaşadığını ifade ediyor:

“Biz görev icabı devamlı insanlarla iç içeyiz, sosyal bir ortamdayız. İnsanlarla çok muhatap olduğumuz için de en çok bu alanda sorunla karşılaşıyoruz. Kendinizi bazen ifade etmek zor oluyor. Bazen de sınıftaki talebeler arasında ufak bir meseleden tartışmalar çıkıyor. İnsanlar sanki birbirini mahsus anlamak istemiyorlar. Sınıfta bir mesele izah

ederken, bir örnek veriyorsunuz, içlerinden bir talebe hiç olmadık şekilde üstüne alınıp size küsüyor, sizin haberiniz bile olmuyor. Dahası kursu bırakıyor, gittiği yerlerde sizin hakkınızda kötü konuşuyor. Biz hanım talebeleri okutuyoruz kursumuzda. Büyük yaşlarına rağmen nasıl konuşacaklarını bilmiyor; bazen kaba saba kelimeler kullanıyorlar, şok oluyorsunuz. Yani çevremizdeki insanlardan kaynaklanan çok sorunlar oluyor ve bunlar sizi gerginleştirebiliyor. Sabrediyoruz tabi, mesleğimize layık eylesin Mevlam.”

33 yaşında, ön lisans mezunu, evli ve 8 yıllık çalışan bir katılımcı da bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade ediyor:

“Biliyorsunuz Diyanet son 3-4 yıldır, daha çok insana ulaşabilmek için, ihtiyaç odaklı öğretim programları adı altında çok atılımlar yapıyor. Çocuklar ve gençler ise çok önemli. Ben pedagojik formasyon almış bir insanım. Ve yaz kursundaki talebelerimin yaş durumlarına göre eğitim vermeye çalışırım. Bu kapsamda Diyanet “Camiler Çocuk Açsın” diye bir sloganla mesela kolları sıvamıştı. Ve yaz kurslarıyla ilgili olarak bize müftülükte verilen seminerlerde, çocukları her gün mutlaka camiye götürmemiz, onlara camiye sevdirmek için elimizden gelen çabayı göstermemiz bizden istenmişti. Ben de minik talebelerimi alıp camiye gittim. Tabi camideki görevli müezzin arkadaş bu durumdan hiç memnun değil, devamlı sorun çıkartıyor. Bu yüzden koskoca 2,5 aylık yaz kursu boyunca öğrencilerimi değil her gün; toplamda 2 kere camiye götürebildim, düşünebiliyor musunuz?”

İşte bunlardan birinde ben çocuklara oyun eşliğinde mihrab, minber ve kürsüyü öğretmeye çalışırken bu arkadaş bir anda dersime girdi. Bana selam vermedi, herhangi bir şey demedi. Öğrencilerime hitab ederek, “Çocuklar siz setr-i avreti öğrendiniz mi bakalım?” dedi. Ben de öğrencilerimin henüz küçük olduğunu ve bunu öğretmediğimi söyledim. Ama hoca benimle konuşmuyor tabi, yine öğrencilerime bakarak “bakın çocuklar bu üstümdeki nedir biliyor musunuz?” dedi. Öğrencilerim de tabi hep bir ağızdan, haaayuurrr dediler. Hoca devam etti “bakın çocuklar buna cübbe denir. Neymiş? Cübbe. Evet... Çocuklar bunu giydiğimiz zaman, olur ya, insanlık hali, rükuya böyle eğilirken (uygulamalı olarak gösteriyor bu arada) birden pantolonun caaart diye ayrıldı. Olur ya, olacağı var ya... Ama çocuklar işte bu cübbeyi giydiğiniz zaman hiçbir yeriniz görünmez.” dedi ve sonra ayrıldı, hiçbir şey demeden. Ben şok oldum tabi. Bu üslup, bu ifadeler... Çocukların zihninde umarım bu bir resim olarak kalmaz diye düşünüp hemen oyunu devam ettirdim. Onlar tabi kuzucuklarını hemen oyuna adapte oldular. İşte böyle. Bu durumu düşünüyorum da- bu sadece bir örnek tabi, biz neler gördük neler- hangisine yanayım, şaşırıyorum.”

İletişim; “sosyal bir varlık olan insanın vazgeçilmez bir eylemidir. Kişilerarası iletişim; iki kişi arasında kurulan etkileşim sonucunda anlam yaratılması ve anlamın paylaşılması süreci olarak tanımlanabilir.”³⁵³ Bireylerarası çatışma kaçınılmazdır; her bireylerarası iletişimin bir parçasıdır. Ebeveyn ve çocuklar, kardeşler, arkadaşlar, eşler ya da iş arkadaşları arasında olabilir. Bireylerarası çatışma her zaman gerginlik yaratsa da, onun hem negatif hem de pozitif bir tarafı vardır. Bilinmesi gereken önemli noktalardan biri çatışmanın saldırganlık olmadığıdır. Diğeri de rekabet ve çatışmanın farklı şeyler olduğudur; ancak rekabet çatışmaya neden olabilir.”³⁵⁴ Dolayısıyla insanlar arası çatışmalar araştırmacılara göre doğal bir durumdur.

Aynı camiada çalışan görevlilerin belki aynı amaca hizmet etmesi ve benzer değer yargılarına sahip olmaları beklense de her bir bireyin farklı düşünce sistemleri olabilir. Bilişsel-davranışçı yaklaşıma göre “kişilerin düşünceleri, onların duygu ve davranışlarını yönlendirmektedir; dolayısıyla farklı tür kalıplaşmış düşünceler, değişik iletişim çatışmalarına zemin hazırlayabilir.”³⁵⁵ Bu çatışma bireyler üzerinde negatif etkiler bırakabilir. Yukarıdaki örneklerde de insanlar arası ilişkilerin en önemli unsurlarından biri olan iletişim konusunda maalesef ciddi sıkıntılar yaşayan öğreticileri görüyoruz.

39 yaşında, ön lisans mezunu ve evli bir katılımcı da en çok ailevi sorunlar yaşadığını söylüyor:

“Ailevi sorunlarla boğuşuyoruz. Çocuklarımızın eğitimi, ahlakı. Bu meseleler çok kolay olmuyor.”

42 yaşında, lisans mezunu, hafız, evli ve 8 yıllık çalışan bir katılımcı ise en çok mesleki problemlerle karşılaştığını ifade ediyor:

“Biz daha çok kursta olduğumuz için mesleki problemlerle daha çok karşılaşıyoruz. Sonuçta günümüzün çoğu burada geçiyor. Ailemizden çok kursumuzdayız, elhamdülillah Yatılı kursta, genç kızlarımızla ilgileniyoruz. Tabi onların bir tek müfredat bakımından eğitimi değil mesele. Onlar genç kız, her türlü sorunlarıyla ilgilenmeye, her türlü ihtiyaçlarına karşılık vermeye çalışıyoruz. Ve görevimizi yapmaya çalışırken stres yaşatan durumlarla tabi ki karşılaşıyoruz.”

³⁵³ Demet Gürüz, Ayşen T. Eğinli, *Kişiler Arası İletişim, Bilgiler-Etkiler-Engeller*, 4.B., Ankara, Nobel Akademik Yayınları, 2011, s. 54.

³⁵⁴ Tarkan Oğuz, Ufuk Eriş, v.d., *İletişim Bilgisi*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay., 2012, s. 89.

³⁵⁵ Üstün Dökmen, *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, 10. B., İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1999, ss. 96-97.

Toplumsal sorunlarla karşılaştığını ifade eden öğretmenler genel olarak, toplumun ahlaki bakımdan kötü olduğunu ve gençlik adına, kendi çocuklarının yarını adına endişeli olduklarını ifade etmektedir.

Daha önceki çalışmalara bakarak öğretmenlerin mevcut sorunlarında değişiklikler olduğunu söyleyebiliriz.

Ali Rıza Aydın tarafından 1991 tarihinde, Samsun ve Giresun il, ilçe ve köylerinde görev yapan 120 öğreticiyle yapılan araştırmada öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak şu bulgular kaydedilmektedir:

“Ekonomik olarak da ülkemizde birçok sabit gelirlili vatandaş gibi Kur’an kursu öğretmenlerinin de büyük bir kısmının ekonomik problemi olduğu bir gerçektir Ayrıca bayan öğretmenlerin (% 47.62), erkek öğretmenlere (%23.08) göre daha çok ekonomik problemlere sahip olduğu görülmektedir.”³⁵⁶

Günümüzde ise öğretmenlerin ekonomik olarak daha iyi bir durumda olduğu söylenebilir. Zira araştırmamızda ekonomik problemler yaşayan öğretmenlerin oranı %2,8 (1 öğretici) olarak görülmektedir.

Bu durumu şu şekilde değerlendirebiliriz. Aydın tarafından yapılan çalışma 26 yıl öncesine aittir. Dolayısıyla o zamanın şartları için Kur’an kursu öğretmenlerinin durumu hakkındaki bulgular doğrudur. Zira Türkiye’de Din Eğitimi çok badireler atlattır.³⁵⁷ Ve zamanın şartlarına göre birçok değişiklikler yaşamıştır. Zamanın sosyo-kültürel, sosyo-politik şartları kur’an kurslarının yaşadığı problemleri değiştirmiş olabilir.

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere şuanda Türkiye’de Kur’an kurslarının önünde bu anlamda pek engel kalmamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı da bu durumu iyi değerlendirmek için çalışmalarına devam etmektedir. Hafızlık eğitimi veren kurslar dışında, yüzüne eğitim veren kurslar bulunmaktadır. D.İ.B. bu yüzüne eğitim veren kursların bünyesinde, İhtiyaç odaklı Kur’an kursları, 4-6 yaş grubu öğrencilere yönelik kurslar ve engellilere yönelik din eğitimi veren kurslar açmıştır.

Sonuç olarak Kur’an kursu hocaları birtakım sıkıntılardan kurtulmuş ve bu gelişmelerden olumlu yönde etkilenmiştir. Birçok zorluklar aşılmıştır. Kısaca söyleyebiliriz ki öğretmenlerin sorunları ve problemleri zamanın şartlarına göre değişmektedir. Bizim çalışmamıza göre de öğretmenlerin eskisi gibi ekonomik sorunları

³⁵⁶ Aydın, a.g.t., 1991, ss. 113-114.

³⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Mustafa Öcal, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi, İstanbul, Dergah Yayınları, 2016.

olmadığı görülmektedir. Malumdur ki kuran kursuyla ilgili kanunlar düzeldikçe, talebeler çoğaldıkça, kurslara rağbet arttıkça öğretmenler de bundan müspet olarak etkilenecektir.

2.2. Öğreticilerin En Çok Karşılaştıkları Mesleki Problemler

Bu bölümde öğretmenlerin mesleki sorunları konu edinilmektedir. Mesleki sorunları iki grupta değerlendireceğiz. Bunlar: Kursla ilgili problemler ve idari-kurumsal problemlerdir.

2.2.1. Kursla İlgili Problemler

Aşağıdaki tabloda öğretmenlerin kursla ilgili olarak en çok karşılaştıkları problemlerin dağılımları görülmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Kursla İlgili Olarak Yaşadıkları Problemler

Kursta En Çok Karşılaşılan Problemler	N	%
Kursun Fiziki Şartları +Maddi Destek Eksikliği	6	17,1
Kurstaki Öğreticilerle İlgili Problemler	11	31,4
Öğrencilerle İlgili	4	11,4
Öğrenci Sayısı	6	17,1
Müfredat, Eğitim Sistemi	3	8,5
Disiplin	5	14,2
Toplam	35	100

Tablo 7’de görüldüğü üzere öğretmenlerin büyük çoğunluğu, çalıştıkları kurstaki diğer meslektaşlarıyla ilgili problemler yaşamaktadır. Buna göre öğretmenlerin %17,1’i (6 öğretici) en çok kursun fiziki şartları ve maddi destek eksikliği alanında, %31,4’ü (11 öğretici) kurstaki diğer öğretmenlerle ilgili, %11,4’ü (4 öğretici) öğrencilerle ilgili, %17,1’i (6 öğretici) öğrenci sayısı azlığı, yine %8,5’i (3 öğretici) müfredat ve eğitim sistemiyle ilgili ve %14,2’si ise (5 öğretici) disiplin eksikliğiyle ilgili problemlerle karşılaşmaktadır.

Kursta ilgili yaşanan ilk üç sorunu, diğer hocalarla ilgili, kursun fiziki şartları-maddi destek durumuyla ilgili ve öğrenci sayısı ile ilgili sorunlar olarak sıralayabiliriz.

Öğreticilere, kursla ilgili yaşadıkları problemlerin tespiti için “kursta en çok karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusu sorulduğunda, çoğunluğun diğer hoca hanımlarla ilgili sıkıntılar yaşadıkları görülmüştür. Kendilerine meselenin daha iyi anlaşılması için

“Mesela örnek verebilir misiniz, ne tür problemler oluyor?” şeklinde soru yöneltilmiş ve cevaplar alınmıştır. Cevaplardan bazılarını aynen paylaşmak yerinde olacaktır.

34 yaşında, hafız, evli, İHL mezunu olan ve gündüzlü kursta görev yapan bir katılımcı, öğrencilerin ve meslektaşlarının ahlaki alandaki zaaflarına dikkat çekiyor ve bu konudaki memnuniyetsizliğini dile getiriyor:

“Ben Kur’an ahlakını hoca hanımlar olarak yaşayamadığımızı düşünüyorum bizler öncelikle Kur’an’ı yaşamalıyız. Daha sonra insanlara öğretmeliyiz. Ama biz Kur’an ahlakına göre yaşamadığımız için, meslektaşlarla aramızda doğan problemler beni müthiş derecede rahatsız ediyor. Biraz bu işi meslek olarak yapıyoruz gibi geliyor bana.”

32 yaşında, yatılı kursta görev yapan, ön lisans ilahiyat mezunu, hafız bir öğretici de meslektaşlarıyla aynı misyonu ve hizmet aşkını paylaşamadıklarını belirtiyor:

“Ya ben çok tez canlı bir insanım, kafamda çok şey üretiyorum. O ürettiğim şeylerin de hemen olması için gayret gösteriyorum. Karşımda bana destek olmasını beklediğim insanlar yani meslektaşlarım, aynı heyecanı yaşamıyorsa sekteye uğruyorum, bu benim bütün enerjimi alıyor, götürüyor.”

27 yaşında, yatılı kursta görevli, ilahiyat mezunu ve hafız bir öğretici bu konuda şu ifadeleri kullanıyor:

“Hocaların arasındaki çekişmeler, hocaların arasındaki birbirini çekememezlik, iletişimsizlik ve anlaşmazlıklar ve öğrenciler arasında ayırım yapmaları beni rahatsız ediyor.”

Yine 34 yaşında, yatılı kursta görev yapan, ilahiyat mezunu bir öğretici de hoca hanımlar arasındaki anlaşmazlıklara dikkat çekiyor:

“Hoca hanımlar arasındaki anlaşmazlıklar. Dedikodular. Öküz altında buzağı arama çabaları. Lafa söze devamlı, tahrik edici, körukleyici bir tarzda gitmek. Ve bu sorunları İslam ahlakını idrak edemememize bağlıyorum. Öncelikle bir Müslüman olarak diğer insanlardan farkımız olmalı ama ben hiç olmadığını görüyorum. İkinci olarak da Kur’an kursu hocaları olarak iki kat farkımız olmalı diye düşünüyorum. Biz burada toplumun bir kesitimiz. Ama işte hocalar olarak en azından mesela birbirimize karşı konuşma ve tavırlarımızda daha yapıcı olabiliriz diye düşünüyorum.”

30 yaşında gündüzlü kursta görev yapan, ön lisans ilahiyat mezunu bir öğretici şunları paylaşıyor:

“Ya maddi olarak problemler yaşayabiliyoruz bazen ama bu çözülebiliyor, çok sorun olmuyor bizim için. Daha çok hocaları olsun öğrencileri olsun idare etmek. Onları bir arada tutmak ve toparlamak bize düşüyor. Hoca hanımlar arasındaki gereksiz anlaşmazlıklar, tavırlar rahatsız ediyor beni. Bu, hanım talebelere de yansıyor, yani onlar küçük değil sonuçta, her şeyin farkındalar. Kurstaki hocalar birbirini sevmeyince o kursta verimli hiçbir şey de yapılamaz. O kurstan hayır çıkmaz. Ben bunları görüyorum”

32 yaşında, yatılı kursta görev yapan, ilahiyat mezunu bir öğretici de şöyle söylüyor:

“Yani şöyle söyleyeyim. Hoca hanımlarla aramızda problemler oluyor. Bunun bir kısmı fikir ayrılıklarından çıkabiliyor. Talebelere yaklaşım ve eğitim-öğretim alanındaki farklı yaklaşım tarzları. Bir de herhangi bir tarikata-cemaate mensup olan hoca hanımların, kendilerini ayrı tutması var. Yani tabi ki herkes özgür iradesiyle bir topluluğa bağlanabilir. Ama biz Diyanet çatısı altında çalıştığımız göre, bu kurumun imkanlarından yararlandığımız ve ve bu kurumun ekmeğini yediğimize göre; önceliğimiz kursumuz ve müftülüğümüz olmalı bence. Bu kurumda çalışıyorsak, bu kurumun eğitim metotlarını, kaynaklarını kullanmalı ve onun misyonunu misyon edinmeliyiz. Öbür türlü bana ihanet gibi geliyor açıkçası. Mesela şöyle söyleyeyim, aramızda öğrencilerden bazılarının üstün özellikleri olabiliyor. Kurs adına, halka açık bir program yapacağımız zaman veya ilçe çapında müftülüğün de teşvikiyle bir program yapacağımız zaman mesela bazı arkadaşlar katılmıyor. Ama kendi cemaat ya da tarikatlarının bir programı olduğu zaman onları en ön safta görüyorsunuz. Bütün enerjilerin sarf ediyor; adeta kendilerini parçalıyorlar bir şeyler yapmak için. Bu bana işte ihanet gibi geliyor. Yine öğrencilere kendi okudukları kitaplardan hediyeler edip kendi şeyhlerinin, hocalarının görüşlerini, fetvalarını çocuklara empoze ediyor ve bilinçaltlarına Diyanet ve yayınlarının muteber olmadığı mesajını ya direk ya da dolaylı olarak veriyorlar. Evet, işte bu hoca hanımlarla aramızda anlaşmazlık ve çekişmeler oluyor. Aynı dili konuşamamak üzücü.”

Yukarıda da görüldüğü gibi, bir öğretici herhangi bir cemaat-tarikata mensup olabilir. Fakat “din görevlisi, sadece kendi cemaatiyle değil, toplumun her kesimiyle iletişimini iyi kuran ve onlara dini mesajın ulaşmasını sağlayan kişidir”³⁵⁸. Dolayısıyla mesleğini icra ederken tamamen tarafsız ve hakkaniyetten ayrılmamaya özen göstermelidir. Burada öğreticimizin rahatsız olduğu husus, bu hakkaniyetin sağlanmaması olsa gerektir.

---

³⁵⁸ Saffet Sancaklı, “Değişen ve Gelişen Toplumsal Hayatta Din Hizmetlerini Yürütenlerin Misyonu/Nitelikleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 44, S. 2, 2008, ss. 51-83.

32 yaşında, İlahiyat mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Yani, diğer hocalarla ilgili sanırım.. Burada göreve başladığımda, kursa gelen hanımlarla Kur’an okuyorduk. Yunus suresiydi o günkü ders. Surenin son sayfasının son ayetlerine hepsi işaret koymuş, bir şeyler not almış. Sebebini sorunca aynen dediler ki: ..... Hoca bize çizdirdi ve dedi ki “Kim 70 gece boyunca Yunus suresinin son 10 ayetini 10 kere okuyup yatarsa ev alır. Ben denedim ve şükür aldım. Siz de böyle yapın.” Ve bu kişi şuan kadrolu görevde. Nasıl görev veriliyor bu kişilere bilmiyorum. Öğrencilere yanlış bilgiler verdiği gibi bir de ısrarcı fikirlerinde. Öğrenciler de arada kalıyor tabi. O hoca öyle demişti bu hoca böyle diyor diye. Bu fikirdeki arkadaşlarla anlaşmamız pek mümkün görünmüyor.”

33 yaşında, gündüzlü kursta görev yapan, ön lisans ilahiyat mezunu bir öğretici ise şöyle söylemektedir:

“Hoca hanımların arasındaki büyük yaş farkı. Gittiğim kursta yeni bir şey yapalım diye teklifte bulunduğumda hiçbir şekilde kabul edilmemesi beni çok çok rahatsız etmiştir. Yeni bir şey yapılmaması, yapılmak istendiğinde engel olunması, önüme devamlı engeller çıkarılması hep karşılaştığım şeyler maalesef.”

39 yaşında, ön lisans mezunu ve gündüzlü kursta görev yapan bir öğretici şöyle söylüyor:

“Diğer hoca hanımlarla öğrenci kayıtları konusunda çok sorunlar oluyor. Bu konularda duygusal davranılıyor. Asıl sorun, herkes öne çıkmak, o mahallede veya kursta en iyi olmak istiyor ve bunun için de gerekirse hiç hoş olmayan tavırlara giriyor. Kimi zaman kurs adına bir şeyler yapılıyor, sizin haberiniz olmuyor. Bu ne demek? Herkeste bir belik sevdası, “ben en iyiyim, ben en öndeyim” düşüncesi var. Bunun için gerekirse meslektaşının kalbi de kırılır, hakkı da yenilir. Elbette rekabet iyidir. Ama kardeşliğin önüne geçmemeli.”

Son olarak aynı konuya dikkat çeken, 37 yaşında, gündüzlü kursta görev yapan ön lisans ilahiyat mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Maalesef diğer hoca hanımlarla ilgili anlaşmazlıklar oluyor. Genelde de öğrencilerin paylaşımı konusunda. Yok “o öğrenci beni istiyor”. Yok “sende gençler fazla bende az”. Yanımdaki hoca hanım eylül ayında kayıtlar başlayınca elindeki listeyi veriyor “bunlar bana gelmek istiyor” diyor. Tamam, kaydediyoruz, bir şekilde sınıflar 12 şer kişi oluşturuluyor. Daha sonra dönem içerisinde kursa kayıt dışı yeni öğrenciler geliyor. Diğer hoca hanım onların geleceğini bildiği halde başta söylemiyor. Neymiş “onlar her gün gelmeyecekmiş o yüzden kayıta göstermek istememiş.” Sanki bizim sınıftaki kayıtlı olanlar

her gün gelecekti. Maksudı sınıf kalabalık görünsün. Tamam, yönetici olarak kayıtları ben giriyorum ama kendi sınıfımı oluştururken minimum öğrenci kaydetmek durumunda kalıyorum. Bu konuda kendisiyle konuştum ve benim sınıf mevcudumun düşük olduğunu –ki bunu zaten biliyor-, yeni talebe gelirse bana göndermesini kibarca rica ettim. Konuştuğum zaman “tamam” dedi ama aynı şeyi yapmaya devam etti. 3 defa aynı konuyu konuştum, bu sefer kendisine yöneticilik tasladığımı ima etti, bundan rahatsız olduğunu söyledi. Bu şekilde konuşmalar işe yaramayınca müftülüğe danıştım. Bunu müftülükle görüştüğüm zaman “siz de bulun öğrenci, bu sizin sorunuz” dediler. Zaten öğrenci sayısı ve potansiyeli konusunda sıkıntılar yaşayan bir kursuz. Çok öğrencimiz olmuyor. Bir de yanınızdaki hoca hanım böyle tutumlar sergilediği zaman daha çok problemler yaşıyorsunuz.”

Bu konuda bakabileceğimiz bir çalışma M. Emin Ay’a (1995) aittir. Bolu, Denizli, Kırşehir, Ordu, Şanlıurfa ve Van illeri Bölge Yatılı Kur’an Kurslarında görevli, 35’i erkek; 13’ü bayan olmak üzere toplam 48 öğretici ve bu kurslarda öğrenim görmekte olan toplam 420 öğrenciyle yapılan bu araştırmanın sonuçlarına göre; öğretmenlerin %24,4’ü meslektaşlar arası ilişkileri oldukça yeterli; %46,7’si yeterli ve %28,9’u ise yetersiz görmektedir.³⁵⁹ Bu verileri aktaran M.E. Ay öğretmenlerin verdikleri bu cevaplardan, onların öğrenci problemlerini çözmede gösterdikleri işbirliği başarısını, ders dışındaki diyalogda gösteremedikleri sonucunu çıkarmaktadır. Bu konudaki bir diğer çalışma Koç’a aittir. Koç’un araştırmasına göre öğretmenlerin yaklaşık %86’sı meslektaşlarıyla ilişkilerin ve işbirliğinin “olumlu” olduğunu; %14’ü ise “yetersiz” olduğunu düşünmektedir.³⁶⁰ Bayraktar’ın araştırması ise bu konuda daha olumsuz bir tablo çizmektedir. Buna göre, öğretmenlerin %70,75’i meslektaşlar arası ilişkileri yetersiz görmekte ve %23,58’i ise yeterli bulmaktadır.³⁶¹

Diğer taraftan kursun fiziki şartlarıyla ilgili olarak da sorunlar yaşandığı görülmektedir. Kursun fiziki şartları ve maddi durumlarıyla ilgili olarak öğretmenlerin fikirlerini aynen aktarıyorum.

35 yaşında, gündüzlü kursta görevli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Kursla ilgili en çok teknik olarak yetersizlikler rahatsız edici. Fiziki şartlar. Görsel açıdan materyal eksiklikleri. Sınıfımızın ısınmasıyla ilgili problemler yaşıyoruz. Ve

³⁵⁹ Mehmet Emin Ay, *Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur’an Kurslarının Problemleri ve Beklentileri*, Bursa, Uludağ Yay., 1995, s. 119.

³⁶⁰ Ahmet Koç, *Kur’an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, Ankara, İlahiyât Yayınları, 2005, s. 195.

³⁶¹ M. Faruk Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur’an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, Yıldızlar Matbaası, 1992, s. 92.

biz bu konularda bir şeyler yapmak istiyoruz ama bizi destekleyen yok. Sürekli önümüze set çeken bir zihniyetle karşı karşıyayız. Şurada ben, öğrencilerime bir duayı, bir sureyi ya da anlatmak istediğim bir olayla ilgili farklı farklı toparladığım hadisleri bir fotokopi çekip de rahatlıkla dağıtamıyorum. Bu da kursumuzun, belki de yöneticimizin yetersizliği, maddi yetersizliklerden kaynaklanıyor olabiliyor.”

Yine 37 yaşında ve gündüzlü kursta görev yapan bir öğretici şunları söylüyor:

“Kursla cami arasında ince bir tahta var. Yani tahtayla kapatmışlar. Kısacası uygun olmayan yerler var, onlar rahatsız eder. Yani fiziki şartlar. Derneğimiz de çok ilgili değil açıkçası, o yüzden sıkıntı oluyor.”

33 yaşında, gündüzlü kursta çalışan, yüksek lisans mezunu bir öğretici de sıkıntılarını şöyle ifade ediyor:

“Bizim en çok maddi sıkıntımız var. Devlet karşılamıyor, ihtiyaçlarımızı dolayısıyla derneklerle daha da doğrusu kendiniz karşılamaya çalışıyorsunuz. Aslında memur demek, devletin yap dediği işi yapman demektir. Ama siz aynı zamanda işinizi de kendiniz kuruyorsunuz. Çünkü mesela, gerekirse öğrenci siz arayıp buluyorsunuz, çalışma mekanını, kursunuzu düzenleme gibi derteriniz oluyor. Derneğe söylüyorsunuz, olmuyor. Bu tarz sıkıntılar yaşıyoruz genelde.”

Şen’in araştırmasında da “Kur’an Kurslarının fiziki durumu iyileştirilmelidir” şeklinde öğretmenler görüş belirtmişlerdir.³⁶²

37 yaşında, hafızlık sınıfı olan gündüzlü bir kursta görevli olan öğretici ise şöyle söylüyor:

“Arkadaşlarımın işe doğru gelmemesi, disiplinsiz tavırları. Her hocanın, öğrencilere yaklaşımında, onların psikolojik durumlarını da göz önüne alabilecek geniş bir düşünce yelpazesine sahip olmalarını isterim. Onlar bizim önümüzde sadece eğitim için duran bireyler değil, psikolojik yönleri de olan bireyler.”

42 yaşında, yatılı kursta görevli bir öğretici de aynı konuya dikkat çekiyor:

“Yatılı kursların belli bir disiplin içinde yürümesi gerekiyor. Disiplin aksatıldığı zaman bunun getirisi de o yönde oluyor yani. Disiplin eksikliği diyebilirim kısaca.”

27 yaşında, gündüzlü kursta görevli bir öğretici, öğrenci azlığı ve eğitim sistemindeki sıkıntılardan yakınıyor:

“Öğrenci sayısının azlığı. Öğrenci bulamıyoruz. Ve bu yüzden aslında görevimi yeterince iyi yapamıyordum gibi bir sıkıntıya düşüyorum. Keşke çok öğrencimiz olsa,

³⁶² Süleyman Z. Şen, *Kur’an Kursu Öğrenci ve Öğreticilerinin Beklenti ve Sorunları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1995, s. 78.

herkese ulaşabilsek ve yetebilsek. Kur'an kurslarının bence aslında temel sorunlarından birisi eğitim sisteminin oturmamış olması. Her yıl sistem değişiyor. Yapılan yenilikler yeterince aktarılıp anlatılamıyor. Kitap eksiklikleri. Yani Milli Eğitim kadar oturmuş bir sistemimiz olmadığı için problem yaşıyoruz.”

22 yaşında, ön lisans ilahiyat mezunu, yatılı kursta çalışan bir öğretici müfredatla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Benim kursumda hafızlık dışında başka dersleri alamıyoruz da veremiyoruz da. Yani ezber dışında bir şey yapamıyoruz. Müfredatta olmadığı için yetiremiyoruz vakti. Bundan mustaribiz.”

Cebeci de (2006) “Hafızlık Eğitimi ve Sorunları” adlı çalışmasında Türkiye’de hafızlık eğitimi konusunda bazı sorunlarla karşılaşıldığını belirtmektedir. Bunlardan birisi de -öğreticinin belirttiği sorunla aynı paralelde olarak- öğrencilere geleneksel şekilde Kur’an metninin ezberletilmesine karşın anlamın kavratılması, içeriğe dair bilgilerin kavratılması konusunda yeterli ve gerekli çabanın gösterilmemesidir. Bunun için de öğrencilere, hıfza başlamadan önceki hazırlık aşamasında belli düzeyde Arapça eğitiminin verilmesi önerilmektedir.³⁶³

43 yaşında, gündüzlü kursta görevli bir öğretici ise öğrencilerle ilgili sıkıntılarla karşılaştığını söylüyor:

“Hedef kitlemiz bayanlar olduğu için; zor anlamaları, zor öğrenmeleri. Zihinleri dolu olup, Kur'an kursuna psikolojik olarak rahatlamak, kafa dağıtmak ve sosyal çevre edinmek için gelmeleri. Bunu sınıf ortamında yansıttıkları için anlamakta güçlük çekiyoruz. Bir de ailevi sıkıntılarını, tüm meselelerini anlatmak istiyorlar. İnsan artık dinlemek istemiyor. Bizim de sonuçta sıkıntılarımız var. Sonuçta birbirimizi tanıdıkça bu sorunlar azalıyor, orta yolu bulmaya çalışıyoruz.”

İnce (2017) bir çalışmasında aynı gerçeği ifade etmektedir. Bu çalışmanın verilerine göre “Kur’ân kursuna gelen yetişkin kadın öğrencilerin ailevî problemler yaşama oranı yüksektir, sosyal problem yaşayan bireyler kurslara daha fazla rağbet etmektedir.” Kur’ân kursu, “yetişkin kadın öğrenciler için mânevî doyum merkezi, dinî, psikolojik ve ailevî sorunlarını paylaştıkları ve fiilî olarak danışmanlık hizmeti aldıkları bir kurum

³⁶³ Suat Cebeci, “Hafızlık Eğitimi ve Sorunları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (11), 2006, s. 49; Hafızlık eğitimi ve sorunlarıyla ilgili olarak ayrıca bkz: Abdullah E. Çimen, “Hafızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hafızlık Çalışmalarıyla İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Hafızlığın Sağlamlaştırılmasında Bir Metot Denemesi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 18, 2007; Ahmet Fatih Çaylı, *Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi ve Problemleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü -Göller Bölgesi Örneği-, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2005.

olmaktadır.” Dolayısıyla öğretmenler de muhataplarının bu durumlarından etkilenmektedir.³⁶⁴

Öğreticilerin kursta en çok yaşadıkları problemler konusunda daha önceki çalışmalarda³⁶⁵, öğretmenlerin en çok kursun maddi yetersizliklerinden rahatsız olduğu öne çıkmaktadır. Öğreticilerin çoğunluğunun da meslektaşlarıyla ilişkilerinden memnun oldukları kaydedilmektedir.

Aydın (1991), 120 Kur'an kursu öğreticisiyle yaptığı bir araştırmasında, öğretmenlerin % 86.66' sının birbirleriyle olan ilişkilerinden memnun olduklarını bildirmiştir.³⁶⁶

Bizim çalışmamızda ise bu durumun tam tersi görülmektedir. Yani bulgulara baktığımız zaman öğretmenlerin çoğunluğunun meslektaşlarıyla olan ilişkilerinden memnun olmadıkları ve kursta birçok anlaşmazlıklar yaşadıkları görülmektedir.

Akgöz tarafından (2009-2010) Konya il merkezindeki Kur'an kurslarında görevli öğretmenler ve okuyan öğrencilerle yapılan bir araştırmanın sonuçları verilerimizi destekler niteliktedir. Akgöz'ün verilerine göre:

“Kur'an kursu öğretmenlerinin % 43,1' i kendi aralarında diyalog ve kaynaşmanın bulunduğunu söylerken, % 48,3' lük çoğunluğu aralarındaki diyalog ve kaynaşmayı yeterli bulmamaktadır. % 6,9 oranında öğretici ise hiç olmadığını ifade etmiştir. Öğreticilerin % 1,7'si ise soruyu cevapsız bırakmıştır. Çalıştıkları kurslarda öğretmenler arasındaki diyalog ve kaynaşmanın olmadığını (% 6,9) veya çok az olduğunu (% 48,3) söyleyen öğretici oranı toplamda yarıdan fazladır.”³⁶⁷ Ayrıca yatılı kurslarda görevli öğretmenler arasında bu problemin daha çok görüldüğü anlaşılmaktadır.³⁶⁸

Öte yandan kursun maddi yetersizlikleri ve fiziki şartlarıyla ilgili problemler yaşadığını ifade eden öğretmenlerin sayısı da büyük bir orandadır. Balbay, çalışmasında şunları aktarmaktadır: “ Kur'an Kurslarının ve öğretmenlerin en önemli sorunlarının başında

³⁶⁴ Abdullah İnce, Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre Dini Sosyalleşmeye Katkıları, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 53, S. 2, 2017, ss. 149-175.

³⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.: A. Koç, a.g.e., ss. 207-220; Bayraktar, a.g.e., ss. 123-138.

³⁶⁶ Aydın, a.g.t., ss. 113-114. Ayrıca Bkz.: A. Hümeýra Aslantürk, “Kur'an Kursu Öğreticilerinin Problemleri”, *Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*, İstanbul, İSAV Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, 2000, s. 80; Özlem Öztürk, *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma* (Konya Örneği), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007.

³⁶⁷ Fatma Akgöz, *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Gözüyle Öğreticilerin İletişim Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Konya İl Merkezindeki Yatılı Kız Kur'an Kursları Örneği), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2011, s. 208.

³⁶⁸ Akgöz, a.g.t., s. 173.

kursları fiziki mekân yetersizliği, potansiyel imkânların sınırlılığı, kurs binalarının fiziki ve teknik kapasite itibariyle birbirinden oldukça farklı olması, bununla birlikte eğitim öğretim verimliliğinin belli standartlara getirilememesi yer almaktadır. Binası, sınıfları eğitim araç-gereçleri, kantini, kütüphanesi, bilgisayar destekli eğitim imkânları olan kurslar olduğu gibi cami kenarlarında ya da bina altlarında hiçbir imkânı olmayan, hiçbir donanıma sahip olmayan kurslar da mevcuttur.”³⁶⁹ Bu konuda Balbay’ın tespiti geçerliliğini korumaktadır:

2.2.2. İdari - Kurumsal Alandaki Problemler

Tablo 8: Katılımcıların İdari – Kurumsal Alanda Yaşadıkları Problemler

En Çok Karşılaşılan Problemler	N	%
Dernek veya Kurs Yöneticisiyle- Cami Görevlileriyle İlgili Problemler	4	11,4
İdari –Müftülükle İlgili- Problemler	18	51,4
Mevzuattan Kaynaklanan Problemler	4	11,4
Hiçbir Problemle Karşılaşmıyorum	9	25,7
Toplam	35	100

Tablo 8’e bakıldığında öğreticilerin kurumsal alanda en çok idareyle – müftülükleriyle ilgili problemler yaşadıkları görülmektedir. Buna göre öğreticilerin %11,4’ü (4 öğretici) en çok dernek yönetimi - kurs yöneticisi ya da camideki imam ve müezzinle ilgili, %51,4’ü (18 öğretici) idari-müftülükle ilgili, %11,4’ü (4 öğretici) mevzuattan kaynaklanan problemlerle karşılaşmaktadırlar. Öğreticilerin yine %25,7’si (9 öğretici) ise idari-kurumsal alanda hiçbir problemle karşılaşmadıkları görülmektedir.

Öğreticilere, “İdari-kurumsal anlamda en çok hangi alanda problemlerle karşılaşıyorsunuz? Ya da idarenizden memnun musunuz? Bir problem ilettiğinizde sizinle ilgileniyorlar mı?” sorusu yöneltildiğinde çoğunluğu idarede sorunlar yaşadığını ve genelde de müftülükle ilgili sorunlar olduğunu aktarmıştır. Bir problem iletildiği zaman çözüme ulaşılmadığını düşünmektedirler. Konuyla ilgili olarak öğreticilerin düşüncelerini aynen aktarıyorum:

49 yaşında, 28 yıllık çalışan ve gündüzlü kursta görevli, lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

³⁶⁹ Emine Balbay, *Kur’an Kursu Öğreticilerinin Mesleki Yeterlilikleri (Diyarbakır Örneği)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2011, s. 87.

“Genelde iletmiyorum. Genelde bayanlarla pek ilgilenmiyorlar yani, erkeklerle daha çok ilgileniyorlar. Ben kaç yıllık öğreticilik hayatımda, şimdiye kadar hiçbir problemimi iletmedim. İletsem de bir şey olmayacağını biliyorum.”

27 yaşında, gündüzlü kursta görevli, İlahiyat mezunu bir öğretici, problemlerini rahatlıkla iletmediklerini belirtiyor:

“Aslında öncelikle konuşurken daha problem yaşıyoruz çünkü yeterince bir diyalog kurulamadığı için bir paylaşım da olamıyor. Artık kadın – erkek mevzusunu bir problem olarak mı görüyorlar nedir, daha problemi aktarma sürecinde problem yaşıyoruz. Yani bizi dinleyip anlayacak, problemimizi rahatça aktarabileceğimiz bir muhatap bulamıyoruz. Kısacası problemi çözmekten ziyade, problemi tanımlama ve aktarma sürecini aşmak baya zor oluyor. Sonrasında ise eğer problemi aktarmışsak bir sonuç alamıyoruz. Daha çok, müftülük, sorunları bize yöneltilip “siz çözüň” şeklinde bir tavır içerisine giriyor.”

32 yaşında, gündüzlü kursta görevli, ön lisans ilahiyat mezunu bir öğretici şöyle söylüyor:

“Her anlamda memnun değilim. Ve bir problem iletildiğinde maalesef çözümediğini görüyoruz. Ve zaten problemimizle ilgilenecek bir muhatap göremiyoruz çoğu zaman.”

29 yaşında, yatılı kursta görevli, ön lisans ilahiyat mezunu bir öğretici:

“Evet, memnunum. Zaman zaman müftülük personeline bir din görevlisinde olması gereken ahlaki davranışların olmamasından yakınıyorum. Bunlardan şikayetçi olduğumuz zamanlar oluyor. Ama yine de böyle bir camianın içinde olmaktan da mutluyum.” diyerek düşüncelerini ifade ediyor.

45 yaşında, yatılı kursta görevli, 16 yıllık çalışan bir öğretici bu konuda:

“Genel idareden çok sıkıntı yok. Ama müftülük bazında genelde hep erkeklerin çalışması ve bazen kaba tavırları görmemiz. Oralarda bayan arkadaşlarımızın da çalışması ve bizim onlarla muhatap olmamız, oraları bu kabalıktan kurtarmış olur, daha ince, zarif mekanlar haline getirir gibi geliyor bana açıkçası. Yani bir resmi kuruma girdiğiniz zaman, omzunda havlu, ayaklarında sandalet, paçaları yukarı sıyrılmış şekilde personeli görmek hoş olmuyor. Bu lakayt tavırlar rahatsız edici.” Şeklinde düşüncelerini belirtiyor.

Yine 36 yaşında, yüksek lisans mezunu ve gündüzlü kursta görev yapan bir öğretici şunları belirtiyor:

“Şöyle söyleyeyim; idari anlamda müftülükteki görevli personelin tavırlarından hoca hanımlar olarak mustaribiz açıkçası. Herhangi bir resmi, prosedür işlemleri için

müftülüğe gittiğimiz zaman, eğitim hizmetleri bölümündeki görevli beyefendiye bir şey sorduğunuzda, daha dinlemeden sizi azarlar gibi cevap veriyor. Bazen de rencide edici şekilde davranıyor. Mesela “ya abla sen nerde yaşıyorsun, şimdiye kadar nerdeydin?”, “abla öyle olur mu ya? Hiç mi duymadınız, öğrenmediniz?” şeklinde bir dil kullanıyorlar. Bazen mesela göreve yeni başlamış ve bazı resmi işlemleri bilmeyen arkadaşları azarladıklarına ve bağırdıklarına şahit olmuşumdur.

Bir keresinde izinlerle ilgili bir durum için müftülüğe gitmiştim. Bana da devamlı “abla” diye hitap ediyorlar. Ben de bir gün dayanamadım ve oradaki arkadaşına kibar bir şekilde: “Yalnız abla diye hitap etmezseniz çok memnun olurum. ‘Hoca hanım’ veya ‘hocam’ diyebilirsiniz” dedim. Fakat hiçbir şey değişmedi. Yine abla, abla, abla. Böyle olmaz ki. Biz onlara ‘abi, amca, hacı’ diye hitap ediyor muyuz? Mesela ‘Metin Bey’ veya ismini bilmiyorsak ‘hocam’ diye hitap ediyoruz. Bu bir kere büyük bir iletişim sorunu, bence tüm personele adab-ı muaşeret dersleri verilmeli. Ve bir denetime tabi tutulmalılar. Ben müftülüğümde bu tür seviyesiz tavırlar görmek istemiyorum ”

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi iletişim bozuklukları insanlar arası ilişkilerde rahatsız edici etkiler oluşturabilmektedir. “İnsanoğlu hem bireysel hem de toplumsal olarak sürekli bir konuşma ve dinleme eylemi halindedir. Buna rağmen, sözlü iletişim konusunda oldukça başarılı demek çok zordur. Konuşmaya çağlar boyunca önem verilmiş, bu da konuşana sorumluluk yüklemeyi getirmiştir. Dolayısıyla insanın, insanlığın en önemli ve en güzel yanlarından olan konuşması, iletişimde kaliteli olması gereken bir öge olarak kendisini göstermektedir.³⁷⁰

27 yaşında, gündüzlü kursta görevli, hafız ve ön lisans ilahiyat mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Açıkçası pek memnun değilim. Bugüne kadar bir problemimizi müftülüğe ilettiğimiz zaman genelde baştan savma oluyor, pek de ilgilenilmiyor. Sorunu çözmeye yaklaşımdan ziyade, mevzuat budur deyip, baştan savabiliyorlar. Zaten öncelikle muhatap bilsak da pek rahat olduğunu söyleyemem. Açıkçası ilk atandığım yıllar, gerek müftü olsun, gerek oradakilerle sorunlar yaşadım. Çalışanların sorunlarını çözmeye gayret göstermeye çalıştıklarına inanmıyorum. Ama bazıları hariç olabilir yine de.”

33 yaşında ön lisans ilahiyat mezunu gündüzlü kursta görevli bir öğretici, müftülükteki personelin anlayışsız davrandıklarını ifade ediyor:

³⁷⁰ Akif Ergin, Cem Birol, *Eğitimde İletişim*, Anı yay., 3.B., Ankara, 2005, s. 94.

“Müftümden memnunum, çok yardımcı olmuştur. Sadece genel olarak personelden, yazışmalardaki sıkıntılardan rahatsızım. Ben kursumda yöneticiyim. Herhangi bir evrak olduğunda işte “çok acil geleceksin, çok acil getireceksin, hemen iki dakika içerisinde burada ol” dediklerinde, hemen koşarak gidip almama rağmen o işin aslında o kadar da acil ve çok önemli bir şey olmadığını gördüğümde çok sinir oluyorum. Aslında o evrakın hemen değil de birkaç saat sonra veya birkaç gün sonra teslim edilse ya da teslim alınsa da olacağını öğreniyorum. Benim ulaşım için bir aracım yok, iki dakika içinde müftülükte olmamı bekliyorlar, bu benim için bir sıkıntı. Bu konuda anlayışsız davrandıklarını düşünüyorum.”

Son olarak 33 yaşında, gündüzlü kursta görevli, hafız ve İHL mezunu bir öğretici aynı konuya dikkat çekiyor:

“İdareden hiç memnun değilim, “siz çözün” diyorlar. Müftülükteki personelin tavırları beni rahatsız ediyor. Biz, kibar davranmaya çalışırken onların kaba davrandıklarını görünce insan üzülüyor. Bir problem ilettiğimde de bana yardımcı olmuyor, sorunu benim üzerime yığmaya çalışarak durumdan sıyrılmaya çalışıyorlar. Problemlerimiz kesinlikle ciddiye alınıp çözüme kavuşturulmuyor. Bu konuda bir şeyler yapılmalı, bu konuya bir el atılmalı. Kur’an kursu hocalarına bakan bayan görevliler olsa daha iyi olabilir.”

Öğreticilerin bir kısmı da mevzuatla ilgili sorunlar olduğunu düşünmektedir.³⁷¹En çok mevzuatla ilgili sorunlar yaşadığını ifade eden öğretmenlerden 27 yaşında, yatılı kursta görevli ve ön lisans ilahiyat mezunu bir öğretici şunları ifade etmektedir:

“Allah’a şükür bu konuda bir sıkıntı yaşamadım. Ama şöyle bir şey var. Bazı sorun ve sorularımıza muhatap bulamıyoruz. Mesela en yetkili kişiye gidiyoruz. O bu konuda bir şey bilmiyor. Bize yardım edemiyor. E bu da komik oluyor. Çünkü sistem oturmamış birçok noktada. Özellikle de bu meb ve diyanet arasındaki hafızlık projesi konusunda. Yine mesela bizim müftülüğümüz çok büyük olduğu için personelle birebir etkileşimleri olmuyor. Tamam, olmasın ama mesela ben 1 yıldır buradayım. Daha önce İzmir’deydim. Bursa’ya geldiğim ilk yıl, yani geçen yıl, kısa süreliğine gündüzlü başka bir kursta görevlendirildim ve fakat orda çok sıkıntı yaşadım. Fahri bir öğreticinin yerine gelmişim. Kadro açık görüldüğü için oraya getirildim. Ama bir gittim ki sınıfım yok, öğrenci yok. Ve ben yarım dönem süründüm resmen. Ve bunun için hiçbir şey yapılmadı. Devamlı gidip durumu ve

³⁷¹ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.: Davut Işıkoğan, Adem Korukçu, “Yaz Kur’an Kurslarında kur sistemi ve Kur’an Kursu Öğreticilerinin Bu Sisteme Bakış Açısı”, *AÜİFD*, XLIX , 2008, ss. 201-221.

sıkıntımı söyledim, her seferinde “Sen git işini yap ve çık” dendi. “Ama benim vicdanım rahat etmiyor.”

30 yaşında, yatılı kursta görevli, İHL mezunu ve 11 yıllık fahri çalışan ve işitme-görme engellilere ders veren bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Kurstan memnunum da teşkilat olarak prosedürlere bu kadar takılmak benim için çok sorun oluşturuyor. Ben mesela işitme engelli talebelerle ilgileniyorum, onlara Kur’an öğretiyorum. Fahri olduğumdan dolayı, çalışmaya başlamak için müftülük onayı gerekiyor. Bu yıl, malum olaylar sebebiyle de (15 Temmuz darbe girişimi) müftülük bu işleri askıya aldı, göreve başlamam gecikti. Onlar da kendilerince haklı ama benim öğrencilerim mesela yarı döneme kadar beklemek zorunda kaldı. Çünkü benim göreve başlamamı bekliyorlardı. Böyle olunca öğrencilerimin çoğu gitti. Benim alanım ve hitap ettiğim kesim farklı sonuçta, normal diğer hoca hanımlarla aynı kategoride değilim. Öğrencilerim özel ve çok farklılar. Duyguları hassas, sorunları çok farklı, ihtiyaçları farklı, dilleri farklı. Ve bu şekilde benim öğrencilerim beni beklediler, ben bekleyin beni dedim, görev verilsin başlayacağım diye söyledim. Ama bekle bekle baktılar ki benim hocalık başlamayacak diye düşündüler ve ben öğrencilerimin çoğunu kaybettim, başka yerlere gittiler. Bence benim gibi özel öğrencilere bakan hocalar için imtiyaz kullanılabilirdi mesela. Ben sürekli müftülüğü aradım, devamlı dediler ki : “Bize verilen emir bu şekilde.” Bence birçok işi isteyince hallediyorlar, benim bu durumuma da imtiyaz kullanabilirlerdi. Mesela benim arkadaşım da görme engellilere ders veriyordu. Ve onlar için koskoca müftülük bir servis ayarlayamadı. Kimse kusura bakmasın ama hiç de özen göstermiyorlar. İş sadece reklama çevirmişler. Yeri gelince billboardlara “Kur’an öğrenmeye engel yok” diye yazdırmasını biliyorlar. Ama bu çocuklar sırf servisleri olmadığı için gelip Kur’an eğitimi alamadılar. Brill alfabesiyle ders verecekti ama çocukların evleri uzak, gelemiyorlar diye kendi imkânlarıyla bir servis bulup her ay parasını sağdan soldan bulup buluşturuyor ve kendi ödüyordu önceleri. Ama baktı ki bunun altından kalkamayacak, görevi bırakmak zorunda kaldı.”

33 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici uygulamadaki bir sorundan bahsediyor:

“Yaz kursuna gelen çocukları kış döneminde de okutmak istiyorum. Fakat çocuklar hafta içi okuldalar. Bu yüzden hafta sonu gelebiliyorlar. Ancak bazı veliler çocuklarının iki gün değil de bir gün gelmesini istiyor. Pazar gününü ailece geçirmek, birbirlerine vakit ayırmak v.s. isteyebiliyorlar. Zaten çocukların dersleri ağır. Birçok ödevleri oluyor. Hem cumartesi hem Pazar günü gelmeleri çok zor bir durum. Dolayısıyla sadece cumartesi günü ders yapmak durumundayım ama sistem izin vermiyor. 1 günde en fazla 4 saat ek

ders yapabilirsiniz. Bu durum beni açmaza sokuyor. Sonuç olarak dersi açtım. Çocuklar cumartesi geliyor ve ben 6 saat ders işliyorum. Fakat resmiyette 4 saat görünüyor. Kalan 2 saat sistemde Cuma günü görünüyor. Ben de Cuma günü hanımlarla o saati dolduruyorum fakat teftişlerde sorun çıkabilir. Yani bu 4 saat engelinin kaldırılmasının çok isabetli olacağını düşünüyorum.”

Son olarak 32 yaşında İHL mezunu bir öğretici tatillerin az olduğunu ifade ediyor:

“Her yıl Mayıs ayı sonunda, 8 aylık kış dönemi biter ve kurs tatile girer. Kursun son ayı çok yoğun geçer. Genelde hanımlarla mezuniyet törenleri v.s, yaparız, tabi bunların hazırlık süreci 1-2 ay sürer. Kursun son haftasında bazı öğrencilerimizi tutamıyoruz. Tatile, düğüne v.s gidenler oluyor. Tabi teftiş ve talebelerimizi sınav yapmak üzere müftülükten bir sınav heyeti geliyor ki bu da son hafta oluyor. Bu teftişlerin son hafta değil de yıl içinde farklı zamanlarda olması gerekir. Bu teftişler, talebelerin kursu daha ciddiye alması açısından, bizim görevimizin resmiyetini, bizim mesuliyetimizin ciddiyetini anlamaları açısından önemli. Mayıs sonu kurs bitiyor. Bütün bir yılın yorgunluğu üzerimizde.. derken iki hafta sonra yaz kursları açılıyor. Tabi aslında 1 hafta diyelim; çünkü 2.hafta kayıt işlemleri için yine kursta olmanız lazım. Yani daha bütün yılın yorgunluğunu atmadan, bir nefes almadan hemen bir diğer yoğunluğa giriyoruz. Bu bence insan sağlığı ve psikolojisi için hele de evli bir bayan için çok zor. Bu acele nedir anlamıyorum. Çocuklar da okulları tatil olur olmaz, hafta sonundan sonra hemen kursa başlıyorlar. En az 1 ay tatilden sonra başlamalı kurs. Bence DİB bu konuda biraz daha esnek olmalı. Bir şeyler böyle geldi diye böyle gitmek zorunda değil. Mesela geçen yılın ortasında, bu yılın da başında Ramazan bayramı oldu. Kursun başlangıç tarihi bu gibi durumlar göz önüne alınarak esnetilebilir, değiştirilebilir. Kursa başlıyorsunuz, 1 hafta sonra ya da 2 hafta sonra 1 haftalık bayram tatili geliyor. Herkes tatile, ziyaretlere, memlekete gidiyor. Daha sonra öğrencileri toparlamak da kolay olmuyor. Mesela böyle durumlarda kurs, bayramdan sonra açılabilir. Böylece problem halledilmiş olur.”

Burada şunu belirtmek gerekir ki aslında öğrencilerin yoğunluğu, dernek yönetiminden de memnun değildir.³⁷² Fakat bizim sorumuzun ifadesinden daha çok müftülük idaresi anlaşıldı. Çünkü idare deyince, öğrencilerin yoğunluğu müftülük idaresi anlamaktadır. Aslında kendilerine soru sorulduktan sonra “idareden kastımız kurs idaresi, müftülük ve genel olarak Diyanet teşkilatıdır” diye belirtsek de ayrı bir soru olarak bunların sorulması konunun anlaşılması için daha iyi olacaktı. Dediğimiz gibi öğrencilere

³⁷² Aslantürk, a.g.m., ss. 81-88.

ayrı bir soru olarak “dernek-vakıf çalışanlarından memnun musunuz, gerekli destek ve yardımı görebiliyor musunuz?” şeklinde bir soru sorulsa, kanaatimizce öğreticilerin çoğunluğu buna olumsuz cevap verecekti. Bunu bir önceki sorumuz olan, “kursla ilgili olarak yaşadığınız sorunlar nelerdir?” sorusuna “kursun fiziki şartları-maddi durumları” şeklinde cevap veren öğreticilerin ifadelerinden anlıyoruz. Bu cevaplardan bir tanesini tekrar paylaşmak gerekirse, gündüzlü kursta çalışan bir öğretici şunları söylemekteydi:

“Kursla cami arasında ince bir tahta var. Yani tahtayla kapatmışlar. Kısacası uygun olmayan yerler var, onlar rahatsız eder. Yani fiziki şartlar. Derneğimiz de çok ilgili değil açıkçası, o yüzden sıkıntı oluyor.”

Bu tespitimizin anlaşılması için yukarıda, bir önceki sorumuza, öğreticilerin verdikleri cevaplar tekrar incelenebilir. Ayrıca daha önceki çalışmalar da öğreticilerin dernek-vakıf ile ilgili çokça sorunlar yaşadığını doğrulamaktadır.³⁷³

Sonuç olarak durumun böyle olması, müftülük idaresiyle ilgili sorunları ortadan kaldırmamaktadır. Burada önemli olan, öğreticilerin en çok dernek yönetimi mi yoksa müftülük idaresinden mi rahatsız olduğu değildir. Eğer bu ölçülecek olsa bizim kanaatimize göre birbirine yakın oranlar çıkacaktır. Fakat önemli olan öğreticilerin sıkıntılarını, problemlerini tespit etmektir. Soruyu genelde müftülük idaresi olarak anlamalarında bir beis görmemekteyiz. Dernek yönetimiyle ilgili sıkıntıları ifade edenlere yine de birkaç örnek vermek yerinde olacaktır:

39 yaşında, gündüzlü kursta görevli bir öğretici şunları ifade etmektedir:

“Ya imkanlarımız daha iyi olsa daha güzel olurdu. Sınıflarımız, fiziki şartlarımız daha güzel olsun isterdim. Maalesef dernekten hiçbir destek yok. Onların bize yardım etmesi gerekirken, bizden yardım istemeleri tuhaf. Buraya atandığım ilk zaman kurs daha da kötü durumdaydı. Gerek kendi cebimizden gerek halktan yardım alarak, halı, süpürge, ayna ve bazı ihtiyaçları karşıladık. Kurs, insanın girebileceği bir yer oldu. Bunları yaparken derneğin hiçbir katkısı olmadı. Hadi maddi bir yardımı olmasa da manevi bir desteği olur. Bir güler yüz ya da bir fikir. Mesela kursa halı alırken veya eski püskü ya da çok kötü durumdaki bir eşyayı değiştirirken “niye değiştiriyorsunuz, öyle yapmayın, onu değiştirmeyin, o halılar buraya olmaz, önceki halıların neyi vardı,” diye çok söylendiler. Oysaki önceki halılar o kadar eskidi ki, yıkamadan geldiğinde bile hala kokuyordu. Ne kadar temizlesen de yılların kokusu sinmiş gitmiyordu. Kurs açıldığı zaman halktan toplanmış bu halılar. Tamam, Allah razı olsun, hayırlarını kabul etsin, o ayrı bir konu.

³⁷³ Aydın, a.g.t., s. 38; Aslantürk, a.g.e., ss. 81-88.

Ama biz şartları düzeltmekle mükellefiz. Sonuçta burası bir Kur'an kursu ve Diyanet İşleri Başkanlığının adını taşıyor. Buraya halkımız geliyor. En güzel şekilde buraları görmeliler. Temiz ve güzel olmalı. Talebelerimiz de biz de mesela burada namaz kılıyoruz, önceki halılarda secdeye giderken insan çok rahatsız oluyordu. Bu konuda neden bu kadar sıkıntı oluşturuyorlar anlamıyorum.”

32 yaşında, gündüzlü kursta görevli ve ilahiyat mezunu bir öğretici camideki görevli imam-müezzinle ilgili sorunlar yaşadığını ifade ediyor:

“Yani dernek çalışanları ve müezzin arkadaşla çok sorunlar yaşıyoruz. Camiye girmemizi istemiyorlar, oysaki bu konuya DİB çok önem veriyor. Girdiğimiz zaman devamlı dersimize müdahale ediliyor. Çocuklara bağıyorlar: “Niye buraya geliyorsunuz, işte kurs var ya!” diye. Müezzin devamlı söyleniyor; yok tesbihlerin yeri değişmiş, yok halıların tüyleri kalkmış. Millet sırf çocukları camiye çekmek için dev akvaryumlar, oyun alanları yapıyor. Bizimkiler halının tüylerini sayıyor.

Bir keresinde yaz kursu sonunda bir program yapmak istedik. Çocuklarla camide bir prova yapacaktık. Müezzin arkadaş geldi tabi devamlı bizi izliyor, bir yere dokunmayalım diye herhalde. Neyse prova esnasında şiir okuyacak talebeme mikrofonu verdim. Sonuçta bir cemaatin önüne çıkacaklar ve paylaşımında bulunacaklar. Mikrofona alışmaları lazım. Bu esnada cızırtılı bir ses çıktı mikrofondan. Müezzin de sinirli sinirli üzerimize doğru gelip “Hocam ya şu mikrofon kullanma huyundan vazgeç artık yaa” diye bana bağırdı. Ben de çok kötü oldum tabi. Öğrencilerimin gözü önünde bu gerginlik yaşandı. Çocuklarla sınıfa dönünce konuştuk ve programı camide yapmaktan vaz geçtik. Bir düğün salonu ayarladık ve ücretli olarak orda program yaptık. Tabi programımız çok güzel oldu, çocuklar öğrendikleri şeyleri velileriyle, akrabalarıyla ve halkla paylaştılar. Bu tür şeyler insanların çok hoşuna gidiyor. Tabi bu arkadaş duymuş bizim programı orda yaptığımızı. Akşam benim cep telefonuma mesaj atmış. “Hocam duydum ki programı düğün salonunda yapmışsın. Çok isabet olmuş. Arkanızdan camiye toplamaktan bıkmıştım.” Evet, işte durum bu. Hangi birine yanarsınız. Ben “siz” diye hitap ettikçe o “sen” diye hitap ediyor. Çocukları kaybettim, camiye gelmiyorlar diye üzülüp hatasını düzelterceği yerde seviniyor. O gün bugün bu camiye adım atmadım. Müftülüğe durumu bildirdim. Bana attığı mesajları silmemiştim. O yazışmadaki seviyesizliği müftü bey de bizzat görsün istedim. Gösterdim ve durumu izah ettim. Gerekirse bir murakıp gönderip durumu teftiş etmelerini civarda bir soruşturma yapmalarını istedim. Müftü bey pek oralı olmadı açıkçası. “Hocam güzellikle çözün” dedi. Ve bana “yazılı bir şikayette bulunup da olayı uzatmayalım” dedi. Zaten tam 6 yıldır durumu idare ediyoruz. 6 yılda ilk defa böyle

bir şikayetle gitmiştim. Hiçbir çözüm bulamadım. Şunu ifade etmek istiyorum. DİB, her yaz seminerlere bizi çağırıp da saatlerce bize “camiler çocuk açsın, haydi çocuklar camiye” falan diye sinevizyon filmleri izleteceklerine, camilerdeki bu görevli imam-müezzin ve dernek başkanlarını çağırıp onlarla anlatsınlar. Biz zaten bu bilince sahibiz. Biz de camiler çocuk açsın istiyoruz ama maalesef camiler çocuk açamıyor. Camiler çocuk kovalıyor.”

Son olarak 35 yaşında, gündüzlü kursta çalışan bir öğretici, kurs yöneticisiyle ilgili sorunlar yaşadığını ifade etmektedir:

“Kesinlikle. İdareden kesinlikle memnun değilim Maalesef kursta yöneticimizle yaşadığımız sorunlar bizi üzüyor. Yönetici olduğu için bir otorite kurmak istiyor olabilir ama bazı tavırları yanlış, kendisini bizden üstün görüyor gibi hissettiriyor. Oysaki gerek mevzuatı gerekse yenilikleri kendisi bilmiyor. Biz her işi kendimiz halletmeye çalışıyoruz. Yöneticiden bir destek gördüğümüzü söyleyemem.”

İdareden her anlamda memnun olduklarını belirten öğretmenlerin bir-iki tanesinin cümlelerini paylaşıyorum:

42 yaşında, yatılı kursta görevli ve İlahiyat mezunu bir öğretici:

“İdareyle ilgili bir sorun olmuyor şükür. İlgileniyorlar Allah razı olsun. Arkadaşımızla el birliğiyle neler yapabiliriz diye istişare ederek adım atıyoruz. Rabbim daha güzel şeyler yapmayı da nasip etsin.” diyerek düşüncelerini ifade etmektedir.

43 yaşında, gündüzlü kursta görevli ve ilahiyat mezunu bir öğretici de *“Kesinlikle. Amirlerim elinden geldiğince bizime ilgileniyorlar. Müftülüğümüz de Diyanet İşleri Başkanlığı da sorunlarımızı gidermeye çalışıyor Allah’a şükür. Zaten arkadaş gibiyiz hocamızla. Yani, ellerinden geleni yapıyorlar. Bir şeyler olmuyorsa da bilirim ki olabilirliği yoktur.”* demektedir.

Evet, yukarıda öğretmenlerin bizimle paylaştıkları problemleri aktarmaya çalıştık. Sonuç olarak diyebiliriz ki öğretmenler idari anlamda gerek dernek yönetimiyle gerek kurs yöneticisiyle gerekse de müftülükle ilgili çeşitli sorunlarla karşılaşmakta ve bu durum onlarda stres oluşturmaktadır.

Dikkat edilecek olursa öğretmenlerin hiçbiri müftülükten, yapamayacağı şeyleri ya da zor olduğunu bildikleri şeyleri beklememektedir. Öğreticiler müftülüklerden maddi bir beklenti talep etmemekte ya da özel bir muamele görmek istediklerini belirtmemektedir. Çünkü onlar da bilmektedir ki müftülüklerin, kurslara maddi yardımda bulunacak bir gücü yok ve devletin de bunun için ayrılmış bir bütçesi bulunmamakta. Şu halde onların beklediği, problemlerini rahatça iletebilecekleri sağlıklı bir ortam ve nezaket kurallarına uygun bir diyalogdur. Tüm

bunlara rağmen öğretmenlerin bir kısmı da idareyle ilgili hiçbir problem yaşamadığını ifade etmektedir. Bu kursların çoğunluğunun yatılı kurslar olması ise dikkat çekicidir.

2.3. En Çok Karşılaşılan Problemlerin Değişkenler Açısından İncelenmesi

2.3.1. Eğitim Durumu ile En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım

Tablo 9: Katılımcıların Eğitim Durumu ile En Çok Karşılaştıkları Problemler Arasındaki İlişkiye Göre Dağılımları

EN ÇOK KARŞILAŞILAN PROBLEMLER		EĞİTİM DURUMU				
		Lise	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	Toplam
Ailevi	N	1	3	3	-	7
	%	14,2	42,8	42,8		20
Ekonomik	N	1	-	-	-	1
	%	100	-	-	-	2,8
Mesleki	N	1	3	4	-	8
	%	12,5	37,5	50	-	22,8
İnsanlarla İlişki-İletişim	N	3	7	4	-	14
	%	21,4	50	28,5	-	40
Kişisel	N	-	-	-	1	1
	%	-	-	-	100	2,8
Toplumsal	N	1	2	-	1	4
	%	25	50	-	25	11,4
Toplam	N	7	15	11	2	35
	%	20	42,8	31,4	2,8	100

Katılımcıların eğitim seviyeleri ile hayatta en çok karşılaştıkları problemler arasındaki ilişkinin araştırıldığı Tablo 9’da, eğitim seviyesi ile karşılaşılan problemler arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir.

En çok ailevi sorunlar yaşayan öğretmenlerin %14,2’si lise, %42,8’i ön lisans ve yine %42’i lisans mezunudur. En çok ekonomik sorun yaşayan öğretmenlerin %100’ü lise mezunudur. En çok mesleki sorunlar yaşayan öğretmenlerin %12,5’i lise, %37,5’i ön lisans ve %50’si de lisans mezunudur. İnsanlarla iletişim alanında sorunlar yaşadıklarını düşünen öğretmenlerin %21,4’ü lise, %50’si ön lisans ve %28,5’i de lisans mezunudur. Kişisel sorun yaşayan öğretmenlerin %100’ü yüksek lisans mezunudur. Son olarak da toplumsal

problemler yaşayan öğretmenlerin %25'i lise, %50'si ön lisans ve %25'i de yüksek lisans mezunudur. Bingöl tarafından, Kastamonu il merkezi ve ilçelerinde görev yapan 202 Kur'an kursu öğreticisi üzerinde yapılan bir araştırma, eğitim düzeyi arttıkça empatik eğilim düzeyinin arttığını ortaya çıkarmaktadır.³⁷⁴ Bizim çalışmamızda ise insanlarla ilişkiler konusunda eğitim faktörünün pek etkili olmadığı görülmektedir.

2.3.2. Medeni Durumu ile En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım

Tablo 10: Katılımcıların Medeni Durumu ile En Çok Karşılaştıkları Problemler Arasındaki İlişkiye Göre Dağılımları

EN ÇOK KARŞILAŞILAN PROBLEMLER		MEDENÎ DURUMU				
		Evli	Bekâr	Dul	Boşanmış	Toplam
Ailevi	N	4	1	1	1	7
	%	57,1	14,2	14,2	14,2	20
Ekonomik	N	1	-	-	-	1
	%	100	-	-	-	2,8
Mesleki	N	7	1	-	-	8
	%	87,5	12,5	-	-	22,8
İnsanlarla İlişki-İletişim	N	8	5	-	1	14
	%	57,1	35,7	-	7,1	40
Kişisel	N	1	-	-	-	1
	%	100	-	-	-	2,8
Toplumsal	N	3	1	-	-	4
	%	75	25	-	-	11,4
Toplam	N	7	15	11	2	35
	%	20	42,8	31,4	2,8	100

Katılımcıların medeni durumları ile hayatta en çok karşılaştıkları problemler arasındaki ilişkinin araştırıldığı Tablo 10'da, medeni durum ile karşılaşılan problemler arasında belirgin bir ilişki olmadığı görülmektedir.

³⁷⁴ Sündüz Bingöl, Kur'an Kursu Öğreticilerinde Empati, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 2012, s. 149.

En çok ailevi sorunlar yaşayan öğretmenlerin %57,1'i evli, %14,2'si bekâr, %14,2'si dul ve yine %14,2'si boşanmış olan katılımcılardır. En çok ekonomik sorunlar yaşayan katılımcıların %100'ü (1 öğretici) evlidir. En çok mesleki problemlerle karşılaşan katılımcıların %87,5'i evli, %12,5'i bekârdır. En çok insanlarla iletişim konusunda sorunlarla karşılaşan katılımcıların %57,1'i evli, %35,7'si bekâr ve %7,1'i ise boşanmış olan öğretmenlerdir. En çok kişisel sorun yaşayanların %100'ü evlidir. En çok toplumsal sorunlarla karşılaşan katılımcıların %75'i evli, %25'i ise bekârdır.

2.3.3. Görev Yapılan Kurslar ile Kursta En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım

Tablo 11: Görev Yapılan Kurslar ile Kursta Yaşanılan Problemler Arasındaki İlişki

EN ÇOK KARŞILAŞILAN PROBLEMLER		GÖREV YAPILAN KURSLAR		
		Gündüzlü Kursta Görev Yapanlar	Yatılı Kursta Görev Yapanlar	Toplam
Kursun Fiziki Şartları v.b.	N	6	-	6
	%	100	-	17,1
Öğreticilerle İlgili	N	6	5	11
	%	54,2	45,4	31,4
Öğrenciyle İlgili	N	1	3	4
	%	25	75	11,4
Öğrenci Sayısı	N	6	-	6
	%	100	-	17,1
Eğitim Sistemi - Müfredat	N	-	3	3
	%	-	100	8,5
Disiplin	N	1	4	5
	%	20	80	14,2
Toplam	N	20	15	35
	%	57,1	42,8	100

Katılımcıların görev yaptıkları kurslar ile kursta en çok karşılaştıkları problemler arasındaki ilişkinin araştırıldığı Tablo 11'de, görev yapılan kurslar ile karşılaşılan problemler arasında bazı değişkenler açısından belli bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna

göre; kursun fiziki şartları ya da maddi sıkıntılarıyla ilgili sorun yaşayan öğretmenlerin %100'ü gündüzlü kurslarda görev yapmaktadır.

Kurstaki diğer öğretmenlerle-meslektaşlarla ilgili sorunlar yaşayan öğretmenlerle, görev yaptıkları kurslar arasında belirgin bir ilişki görülmemektedir. Bu alanda sorun yaşayan öğretmenlerin %54,2'si gündüzlü kurslarda, %45,4'ü ise yatılı kurslarda görev yapmaktadır. Öğrencilerle ilgili sorun yaşayan öğretmenlerin %25'i gündüzlü; %75'i ise yatılı kursta görev yapmaktadır. Öğrenci sayısı ile ilgili sorun yaşayan öğretmenlerle, görev yaptıkları kurslar arasında belirgin bir ilişki bulunmaktadır. Öğrenci sayısı ile ilgili sorun yaşayan öğretmenlerin tamamı gündüzlü kursta görev yapmaktadır. Yatılı kursta görev yapanların ise böyle bir problemi bulunmamaktadır. En çok eğitim sistemi-müfredatla ilgili sorun yaşayan öğretmenlerin tamamı yatılı kursta görev yapan öğretmenlerdir. Ve son olarak disiplin alanında problem yaşadığını düşünen öğretmenlerin %20'si gündüzlü ve %80'i ise yatılı kursta görev yapmaktadır. Yukarıdaki bilgilere göre öğrenci sayısı ve kursun fiziki şartları-maddi yetersizliğiyle ilgili sorun yaşayan öğretmenlerin tamamı gündüzlü kurslarda görev yapmaktadır. Çaylı'nın çalışması³⁷⁵ da hafızlık eğitimi verilen yatılı kur'an kurslarının eğitime daha elverişli durumda olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3.4. Görev Yapılan Kurslar ile İdari-Kurumsal Alanda En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım

Tablo 12:Görev Yapılan Kurslar ile İdari-Kurumsal Alanda Yaşanılan Problemler Arasındaki İlişki

GÖREV YAPILAN KURLAR	N	İDARİ-KURUMSAL ALANDA EN ÇOK KARŞILAŞILAN PROBLEMLER			
		Dernek Yönetimi-Kurs Yöneticisiyle İlgili Problemler	İdari –Müftülükle İlgili Problemler	Mevzuattan Kaynaklanan Problemler	Toplam
Gündüzlü Kursta Görevli	N	3	12	1	16
	%	11,5	46,1	3,8	61,5
Yatılı Kursta Görevli	N	1	6	3	10
	%	3,8	23,07	11,5	38,4
Toplam	N	4	18	4	26
	%	15,3	69,2	15,3	100

Katılımcıların görev yaptıkları kurslar ile idari-kurumsal alanda en çok karşılaştıkları problemler arasındaki dağılımın araştırıldığı çapraz tabloda, görev yapılan

³⁷⁵ Çaylı, a.g.t., s. 114.

kurslar ile idari-kurumsal alanda en çok karşılaştıkları problemler arasında bazı değişkenler açısından bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre gündüzlü kursta görevli öğretmenlerin %11,5'i dernek yönetimiyle-kurs yöneticisiyle ilgili; %46,1'i idari-müftülükle ilgili ve %3,8'i ise mevzuattan kaynaklanan sorunlarla karşılaşmaktadır. Yatılı kursta görev yapan öğretmenlerin ise %3,8'i dernek yönetimiyle-kurs yöneticisiyle ilgili; %23,07'si idari-müftülükle ilgili ve son olarak da %11,5'i mevzuattan kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır. Buna göre gündüzlü kurslarda görevli öğretmenlerin de, yatılı kurslarda görevli öğretmenlerin de sorun yaşanan alan dağılımlarına bakıldığında, en çok yüzdeliğin idari-müftülükle ilgili sorunlar alanında olduğu görülecektir.

2.3.5. Hizmet Yılı Değişkeni ile İdari-Kurumsal Alanda En Çok Karşılaşılan Problemler Arasındaki Dağılım

Tablo 13: Öğreticilerin Hizmet Yılı ile İdari-Kurumsal Alanda Yaşadıkları Problemler Arasındaki Dağılım

HİZMET SÜRESİ (YIL)	İDARİ-KURUMSAL ALANDA EN ÇOK KARŞILAŞILAN PROBLEMLER				
		Dernek Yönetimiyle-Kurs Yöneticisi- İlgili Problemler	İdari –Müftülükle İlgili Problemler	Mevzuattan Kaynaklanan Problemler	Toplam
1 – 5	N	-	5	4	9
	%	-	19,2	15,3	34,6
6 – 10	N	-	11	-	11
	%	-	42,3	-	42,3
11 – 15	N	-	1	1	2
	%	-	3,8	3,8	7,6
16 – 20	N	1	-	-	1
	%	3,8	-	-	3,8
26 – 30	N	3	-	-	3
	%	11,5	-	-	11,5
Toplam	N	4	18	4	26
	%	15,3	69,2	15,3	100

Katılımcıların hizmet süresi ile idari-kurumsal alanda en çok karşılaştıkları problemler arasındaki dağılıma bakıldığında (Tablo 13), hizmet süresi ile idari-kurumsal alanda en çok karşılaştıkları problemler arasında bir ilişki görülemedi. Buna göre hizmet süresi en az olanların (1-5 yıl) %19,2'si idari-müftülükle ilgili sorunlar yaşarken; %15,3'ü ise mevzuattan kaynaklanan sorunlarla karşılaşmaktadır. Hizmet süresi 6-10 yıl

olan üreticilerin % 42,3'ü idari-müftölükle ilgili sorunlar yaşamaktadır. Hizmet süresi 11-15 yıl olan üreticilerden %3,8'i idari-müftölükle ilgili, yine %3,8'i ise mevzuatla ilgili sorunlar yaşadıklarını ifade etmiştir. 16-20 yıl hizmet süresi olan üreticilerin ise %3,8'i ve son olarak, hizmet süresi 26-30 yıl olanların ise %11,5'i dernek yönetimi-kurs yöneticisiyle ilgili sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedir.

Hizmet süresi diğerlerine göre daha çok olan, yani 16-20 ve 26-30 olan üreticilerin tamamının dernek yönetimi-kurs yöneticisiyle ilgili sorunlar yaşadıkları fakat müftölük-idareyle ilgili ya da mevzuatla ilgili sorunlarının olmadığı görülmektedir. Bu durum onların yaşları gereği daha olgun ve tecrübeli olmalarıyla izah edilebilir mi bilemiyoruz. Zira bu üreticilerin hemen hemen hepsi artık durumu kabullenmiş ve sorunları müftölüğe ya da idareye aksettirmenin pek bir faydası olmadığını daha önce defalarca deneyimledikleri için herhangi bir şikayetlerinin olmadığını da belirtmiş olabilirler ki; bunu onların ifadelerinden anlayabiliriz. Bu üreticiler sorunları kendi özverili çabalarıyla çözmekte ve herhangi bir şikayeti artık dillendirmemeyi tercih etmektedir.

3. KUR'AN KURSU ÜRETİCİLERİN MESLEKİ MEMNUNİYET DURUMLARI

Bu bölümde üreticilerin mesleklerinden memnun olup olmadıkları ele alınmaktadır.

Tablo 14: Üreticilerin Mesleki Memnuniyet Durumları

Mesleğinizden Genel Olarak	N	%
Memnun musunuz?		
Evet	31	88,5
Hayır	-	-
Kısmen	4	11,4
Toplam	35	100

Tablo 14'de görüldüğü üzere üreticilerin büyük çoğunluğu mesleklerinden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Buna göre üreticilerin %88,5'i (31 üretici) mesleklerinden memnun, %11,4'ü (4 üretici) ise kısmen memnundur. Hayır cevabını ise veren kimse olmamıştır.

Bingöl'ün araştırmasında da öğretmenlerin çok yüksek bir oranda (%98,5, 199 öğretici) mesleklerinden memnun oldukları görülmüştür.³⁷⁶ Öğreticilerin mesleki memnuniyet durumlarıyla ilgili ifadelerinden bazılarını paylaşmak yerinde olacaktır.

49 yaşındaki bir öğretici düşüncelerini şöyle ifade ediyor:

“Çok memnunum. Hem maddi hem manevi olarak mesleğim beni tatmin ediyor. Severek yaptığım için insanlara bu konuda yardımcı olduğum için mutluyum.”

33 yaşında bir öğretici aynı duyguları ifade ediyor:

“Evet, çok memnunum. Çok şükürler olsun diye devamlı söylüyorum. Rabbim son nefese kadar bu meslekte götürsün.”

27 yaşındaki bir öğretici mesleğini çok sevdiğini belirtiyor:

“Memnunum elhamdulillah. Mesleğimden memnunum. Bizim diğer bölümleri, din kültürü öğretmenliği bölümünü ya da meslek dersleri öğretmenliği bölümlerini seçme imkânımız olsa da biz bu alanı seçtik.”

27 yaşındaki bir diğer öğretici mesleğini sevdiğini ama bazı zorlukları olduğunu belirtiyor:

“Evet. Bunun bana Allah'ın bir lütfu olduğunu düşünüyorum. Ama zorlukları var. Bazen mesleğimi hakkıyla yerine getirebiliyor muyum diye düşünüyorum. Ama mesleğimden memnunum.”

Son olarak 37 yaşındaki bir öğretici düşüncelerini kısaca şöyle ifade ediyor:

“Evet, memnunum. Hem maddi hem manevi yönden çok memnunum.”

Mesleğinden kısmen memnun olduğunu ifade eden bir öğretici ise şunları söylüyor:

“Orta derecede. Kur'an eğitimi güzel, bir şeyler öğretmek güzel. Ama birkaç hedefim olduğu için yetersiz görüyorum.”

Öğreticilere bu sorunun ardından “İmkan olsa başka bir kurumda çalışır mıydınız?” sorusu yöneltildiğinde cevapları neredeyse eşit olmuştur. Bu soruya öğretmenlerin %48,5'i (17 öğretici) “hayır” cevabı verirken; %51,4'ü ise (18 öğretici) “evet, olabilir” cevabı vermişlerdir. ‘Evet’ cevabı verenlere, hangi kurumu tercih edebilecekleri sorulmuştur. ‘Evet’ cevabı verenlerin de hemen hemen hepsi, başka bir kurumda çalışma imkan olsa belki Milli Eğitim Bakanlığı'nı tercih edebileceklerini ifade etmişlerdir.

³⁷⁶ Bingöl, a.g.t., s. 143.

Neden MEB’de çalışmaya olumlu baktıklarını ve bu konudaki düşüncelerini anlamak için öğretmenlerin bazı ifadeleri aynen paylaşmak istiyorum:

“Ben diyaneti kendim seçtim. Kur ’an kursunda yetişen birisiyim. Orada eğitim aldım. Oradaki ortam, insanların tutum ve davranışları bana çok tuhaf geldi. Ve Kur ’an kurslarının böyle olmaması gerektiğini düşündüğüm için bu kurumu seçtim. Belki MEB olabilir ama şu an memnunum.” (30 yaşında bir öğretici)

Öğreticinin, yetiştiği kurslardaki öğretmenlerin yanlış tutumlarından etkilendiğini ve Kur’an hizmeti veren bu kursların, bu şekilde olmaması gerektiğini düşünerek bu mesleği seçtiğini ifade etmesi dikkat çekicidir. 49 yaşındaki bir öğretici şu düşüncelerini paylaşıyor:

“Bazen Milli Eğitimde olmayı düşünürüm. Bu da bizi daha iyi anlayabilecek bir öğrenci potansiyeline sahip olmak için. Bazen kursiyerlerimizden de bizi anlayabilecek donanımda öğrenciler oluyor. Bu şekilde yani verimini alarak ders işlemek daha zevkli oluyor. Bizi anlamayan ve potansiyeli çok düşük olan öğrencilerle çalışmak bizi çok zorluyor ama yaptığımız meslek güzel olduğu için memnunuz yine de.”

“Yani, kurumumdaki olumsuzluklardan dolayı düşünmüyorum değilim. Mesela Milli Eğitim olabilirdi.” (31 yaşındaki bir öğretici)

“Başka bir mesleğim olduğu için olabilirdi. Ben normalde bankacıydım, bazı zamanlarda kendimi orada düşünabiliyorum.” (35 yaşındaki bir öğretici)

Son olarak 34 yaşındaki bir öğretici, konuyu şöyle özetliyor:

“Yani, içimizdeki bazı aşılamayan çarpıklıklardan dolayı genelde bir olumsuzluk olunca Diyanet personeli olarak bizlerde hemen kendimizi bir Milli Eğitime atma düşüncesi oluyor. Bu yaygın. Ama okul ortamlarındaki seküler yapı ve aksine Kur’an kurslarının manevi atmosferi beni bu kuruma bağlayan bir ip gibi olmuştur. Burda bir ailenin ferdi gibi hissediyorum ama orda sanki sıradan bir memur olacakmışım gibi hissediyorum.”

Görüldüğü gibi öğretmenlerin hemen hemen %50’si, başka bir kurumda çalışma ihtimaline sıcak bakmaktadır. Fakat başka bir kurumda çalışmayı asla düşünmediğini ifade eden öğretmenler de olmuştur.

Tablo 15: Öğreticilerin İdareyle İlgili Memnuniyet Durumları

İdarenizden Memnun musunuz?	N	%
Evet	9	25,7
Hayır	16	45,7
Kısmen	10	28,5
Toplam	35	100

Tablo 15’de öğretmenlerin idareden memnuniyet durumlarına bakıldığında, %25,7’sinin (9 öğretmen) “evet”, %45,7’sinin (16 öğretmen) “hayır” ve son olarak %28,5’inin (10 öğretmen) “kısmen” cevabı verdikleri görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu idarelerinden memnun değildir. Öğreticilerin idareyle ilgili problemlerine daha önce değinmiştik.

Sonuç olarak öğretmenlerin çoğunluğu idareyle ilgili memnuniyetsizliği dile getirmekle birlikte Tablo-9’da görüldüğü gibi mesleklerinden genel olarak memnun olduklarını ifade etmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki, Kur’an kursu öğretmenleri her ne kadar idareyle ilgili - kursla ilgili bazı olumsuzluklar yaşasalar bile, her şeye rağmen mesleklerini sevmektedirler. Bu da öğretmenlerin, mesleklerini bir peygamber mesleği olarak görüp kutsal kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Çekin’in araştırması³⁷⁷ da “işimin dini bir amaca yönelik olması” maddesinin, Kur’an kursu öğretmenlerine göre en yüksek iş doyumu göstergesine sahip madde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca eğitim düzeyinin, iş doyumunu etkilediğini belirtmektedir. Çekin’in araştırmasına göre “yaptıkları işte mesleki olarak daha üst düzeyde bulunan kişiler, işlerinde daha doyum bulmaktadır”.³⁷⁸

4. KUR’AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN MESLEKİ YETERLİLİKLERİ

4.1. Öğreticilerin Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları

Bu bölümde öğretmenlerin kendilerini mesleki anlamda yeterli görüp görmedikleri konusu ele alınacaktır. Ve ardından en çok hangi alanlarda eksiklik hissedildiği konusu incelenecektir.

³⁷⁷ Abdülkadir Çekin, *Kur’an Kursu Öğreticilerinin İş Doyum Düzeyi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2011, s. 228.

³⁷⁸ Çekin, a.g.t., s. 217.

Tablo 16: Öğreticilerin Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları

Kendinizi Mesleki Anlamda Yeterli Görüyor musunuz?	N	%
Evet	13	37,1
Hayır	12	34,2
Kısmen	10	28,5
Toplam	35	100

Tablo 16’da elde edilen verilere göre öğretmenlerin %37,1’i (13 öğretici) mesleki anlamda kendilerini yeterli görmekte, %34,2’si (12 öğretici) yetersiz ve %28,5’i (10 öğretici) ise kısmen yeterli görmektedir. Buna göre öğretmenlerin çoğunluğu kendilerini yeterli görmekte ve buna yakın bir kısmı ise kısmen yeterli görmektedir. Kendilerini yetersiz görenlerin oranı da çok düşük değildir.

Cengil’in (2010) çalışmasında ise öğretmenlerin yeterlilik düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Cengil, 195 din görevlisi ve 81 Kur’an kursu öğreticisiyle yaptığı çalışmada din görevlilerinin %10,8’inin kendisini tamamen yeterli, %63,1’inin yeterli, %25,1’inin kısmen yeterli, %1,0’ünün ise yetersiz gördüklerini aktarmaktadır. Kur’an kursu öğretmenlerinin ise %12,3’ünün kendisini tamamen yeterli, %75,3’ünün yeterli, %11,1’isinin kısmen yeterli ve %1,2’sinin ise yetersiz gördüklerini bildirmiştir.³⁷⁹

“Kendinizi mesleki anlamda genel olarak yeterli görüyor musunuz?” sorusuna, kendilerini yetersiz gördüklerini söyleyen katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda görülebilir. Bu cevaplarda öğretmenler aynı zamanda hangi alanlarda eksiklik hissettiklerini ifade etmektedir:

“Görmüyorum. Teknik açıdan, kıraat açısından eksikliklerim var. Gelişim açısından bir şeyler yaptım. Kendimi geliştirdiğimi düşünüyorum ama diğer dersler açısından da daha da bilgilenmek ve gelişmek isterim.” (35 yaşında lisans mezunu bir öğretici)

³⁷⁹ Muammer Cengil, Din Görevlileri ve Kur’an Kursu Öğreticilerinin Tükenmişlik Düzeyleri, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C:10, S:1, 2010, ss. 79-101; Kur’an Kursu Öğreticilerinin Yeterliliğiyle İlgili Olarak ayrıca bkz.: Şahin Güven, “Din Görevlilerinin Yeterlilikleri”, Kayseri, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 19, S. 2, 2006, ss. 402-408.

“Hayır, daha çok eksiklerimiz var. Halka hizmet noktasında eksiziz. Mesela bu alanda cemaatlere kalıyor ortam sanki. Kursta dört duvar arasında kalıyoruz sanki halka açulamıyoruz.” (28 yaşında, İHL mezunu bir öğretici)

“Görmüyorum. Bayanlara çalıştıımız için yeterli olabiliriz. Ama fihhi konularda biraz eksik görüyorum kendimi. Ama yazın kız çocuklarla çalışırken biraz bocalıyorum. Onların çok soruları oluyor. Bu konuda kendimizi yetiştirmemiz gerekiyor diye düşünüyorum.” (34 yaşında, hafız ve İHL mezunu olan bir öğretici)

22 yaşında, Ön Lisans İlahiyat mezunu ve hafız bir öğretici ise düşüncelerini şu şekilde paylaşıyor:

“Hayır, sadece ezber dinleme konusunda sadece yeterliyim. Bunun dışında bir yeterliliğim yok.”

37 yaşında Ön Lisans İlahiyat mezunu ve hafız bir öğretici Arapça ve tefsir alanında eksiklik hissettiğini ifade ediyor:

“Hayır. Bir hafız olarak Arapça ve tefsir konusunda çok eksizim. Küçük kızım anaokuluna başlayınca inşallah bu alanda kendimi geliştirmeye çalışacağım. Diyanetin kurslarında Arapça ve tefsir dersleri verilmediği için ve bizler de hep Diyanetin kurslarında yetiştizimiz için ben hiçbir zaman tefsir ve Arapça dersi almadım. Sadece İmam Hatipte aldığımız eğitimle kaldık. Ve biz hafız olarak aynı zamanda karşımızdaki muhataplara Kur’an-ı Kerim’in içeriğini açıklamak adına biz hocaların kendisini çok iyi yetiştirmesi gerekiyor.”

Kendilerini kısmen yeterli gördüğünü ifade eden öğreticilerin cevaplarından bazıları şöyledir:

“Bence bunu alanlara bölebiliriz. Kur’an-ı Kerim kıraati konusunda kendimi geliştirdiğimi düşünüyorum. Yine müftülüğümüzün seminerleri de bu konuda yardımcı oldu. Dini bilgiler konusunda, ilmihal bilgileri konusunda ise İlahiyat mezunu da olduğumuz için kendimi yetersiz görmüyorum. Kendimi eksik gördüğüm noktalar da var tabi; özellikle makamlı bir şekilde okuyuş konusunda ve bunu halka sunuş konusunda ya da halka hitabet konusunda eksiziz.” (27 yaşında İlahiyat mezunu bir öğretici)

“Yani kısmen yeterli diyebilirim. Kıraat noktasında iyi olduğumu düşünüyorum ama tilavet, yani güzel ses ve makamla okumak noktasında çok eksizim var, bence hemen hemen bütün hoca hanımlar için bu böyle. Bunun dışında, halkın bize birçok sorusu

oluyor. Bir kere 'hoca' olunca her şeyi bilmeniz gerekli gibi görüyorlar. Bu alanda eksiklerim var.” (33 yaşında, İHL mezunu ve hafız bir öğretici)

Kendilerini yeterli gördüklerini belirten öğretmenlerden bir kısmının ise cevapları şöyledir:

“Evet, görüyorum ama elbette her zaman daha iyi olabiliriz.” (34 yaşında İlahiyat mezunu bir öğretici)

“Yılların verdiği tecrübeden dolayı yeterli görürüm. Ama eksikliğimiz var tabii. Her yıl bazı şeyler öğreniyoruz. Dolayısıyla sürekli eğitim almamız gerekiyor.” (45 yaşında ve lisans mezunu bir öğretici)

33 yaşında Yüksek Lisans mezunu bir öğretici şunları belirtiyor:

“Kur'an kursu öğreticiliği için evet. Mesela ayrıca hazırlanarak gelme ihtiyacı hissetmiyorum yani donanım açısından eksiklik hissetmiyorum. Bu yüzden de başka meslek arayışına zihnen düşüyor insan. Çünkü beni yenilemediği için, kısır döngü gibi geliyor bana.”

Son olarak 49 yaşında Ön Lisans mezunu bir öğretici ise yıllar içerisinde kendisini geliştirdiğini ifade ediyor:

“Mesleğin ilk zamanları hiç görmüyordum. Sudan çıkmış balık gibi hissediyordum. Ama daha sonraları birkaç yıl sonra tecrübelerimle ve arkadaşlarımdan iletişimle aldığım bilgilerle bunu çok çabuk yendim ve şuanda kendimi yeterli görüyorum.”

Sonuç olarak belirtmemiz gerekir ki “Kendinizi mesleki anlamda yeterli görüyor musunuz?” sorusuna öğretmenlerin çoğunluğunun ilk etapta “evet” demeye çekindikleri görülmüştür. Zira bir kişinin kendisini yeterli görmesi onlara göre kibir ya da kendini büyük görmek, kendini beğenmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu soruya “Esağfurullah, biz neyiz ki? Elbette eksiklerimiz çok. Kendimizi daha çok geliştirmemiz gerekir.” şeklinde mütevazı cevaplar vermişlerdir. Kendilerine daha sonra, bu soruyla kimsenin mükemmelliğinin sorgulanmadığı, özellikle mesleği icra etmedeki yeterliliğin kast edildiği izah edildiğinde yukarıdaki cevaplar elde edilmiştir.

Öğreticilerin kendilerini yeterli hissetme durumları ile eğitim durumu ve hizmet süresi değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu kanaatindeyiz. Bu durumun değişkenler açısından incelenmesine aşağıda yer verilecektir.

4.2. Öğreticilerin Mesleki Anlamda En Çok Eksiklik Hissettikleri Yönler

Öğreticilerin mesleki yeterlilik hakkındaki cevaplarını Tablo 10’da görmüştük. Buna göre, öğretmenlerin yarıya yakını, %34,2’si “kısmen” ve %22,8’i ise “hayır” cevabını vermişlerdi. Kendilerini yetersiz ya da kısmen yeterli gördüklerini ifade eden öğretmenlere, “Peki, kendinizde hangi konularda, hangi alanlarda eksiklik hissediyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre öğretmenlerin çoğunluğu, kendilerini Arapça, tefsir ve meal konusunda eksik hissettiğini ifade etmiştir. Buna yakın oranda ise Kur’an’ı makamlı ve güzel bir kıraatle icra etmekte eksiklik hissetmektedirler. Öğreticilerin bir kısmı ise hitabet ve pedagojik formasyon alanlarında eksiklik hissetmektedirler. Yine öğretmenlerin bir kısmı, Kur’an öğretmekte olan hoca hanımların maalesef iman ve ahlak eksikliği içinde olduğu ve Kur’an’ın ahlakına göre davranmadıkları, onu içselleştiremedikleri kanaatinde-dir.

Bu konuda mevcut çalışmalara baktığımızda Koç’un yaptığı araştırmaya göre öğretmenlerin en çok eksiklik hissettiği alanın %42.4 ile “pedagojik formasyon” olduğu ortaya çıkmıştır. Daha sonra % 31,5 ile sosyal ilişkiler ve %14,1 ile “özel alan bilgisi” ve % 4,3 ile genel kültür alanlarında kendilerini eksik gördükleri tespit edilmiştir³⁸⁰. Sosyal ilişkiler konusunda eksiklik hissedilmesi, öğretmenlerin birbirleriyle olan ilişkilerde sorunlar yaşadığıyla ilgili verilerimizi de desteklemektedir.

Balbay’ın çalışmasında da öğretmenlerin kendilerini geliştirmek amacıyla en çok mesleki bilgilerini arttıracak faaliyetlerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.”³⁸¹ Bu durum da bizim tespitimizi desteklemektedir. Öğreticilerin bilgilerini yenileme ve geliştirmeleri açısından bu faaliyetlere katılmaları olumlu bir durumdur.

---

³⁸⁰ Ahmet Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 1. B., Rize, İlâhiyat Yayınları, 2010, s. 138.

³⁸¹ Balbay, a.g.t., s. 85.

4.3. Öğreticilerin Mesleki Yeterlilik Durumlarının Değişkenler Açısından İncelenmesi

4.3.1. Eğitim Durumu Değişkeni ile Mesleki Yeterlilik Arasındaki Dağılım

Tablo 17: Öğreticilerin Eğitim Durumu ile Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları Arasındaki Dağılımı

MESLEKİ YETERLİLİK		EĞİTİM DURUMU				
		Lise	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	Toplam
Evet	N	2	2	7	2	13
	%	28,5	13,3	63,6	100	37,1
Hayır	N	4	6	2	-	12
	%	57,1	40	18,1		34,2
Kısmen	N	1	7	2	-	10
	%	14,2	46,6	18,1		28,5
Toplam	N	7	15	11	2	35
	%	20	42,8	31,4	5,7	100

Katılımcıların eğitim düzeyi ile kendilerini mesleki olarak yeterli hissetme durumları arasındaki ilişkinin yer aldığı çapraz tabloya baktığımızda (Tablo 17), eğitim düzeyi ile mesleki yeterlilik arasında belli bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tabloya göre lise mezunlarının %28,5'i kendisini yeterli, %14,2'si kısmen yeterli görürken %57,1'i ise yeterli görmemektedir. Bu durumda lise mezunlarının çoğunluğunun kendilerini mesleki anlamda yeterli görmediği anlaşılmaktadır. Ön lisans mezunlarının ise %13,3'ü kendilerini yeterli, %46,6'ı kısmen yeterli görmekte ve % 40'ı ise yeterli görmediklerini ifade etmektedir. Bu durumda ön lisans mezunlarının çoğunluğu kendisini kısmen yeterli görmekte ve hemen hemen aynı orandaki kısmı ise yetersiz görmektedir. Kendini yeterli görenlerin sayısı ise toplam ortalamaya göre düşüktür. Lisans mezunlarının %63,6'sı kendilerini yeterli, %18,1'i yetersiz ve 18,1'i ise kısmen yeterli görmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki lisans mezunlarının çoğunluğu mesleki anlamda kendilerini yeterli görmektedir.

Son olarak yüksek lisans mezunlarının tamamının ise kendilerini mesleki anlamda yeterli gördüklerini belirttikleri anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken sonuçlardan birisi lisans mezunları ile ön lisans mezunları arasındaki farktır. Zira lisans mezunlarının çoğunluğu kendilerini mesleki açıdan yeterli gördüğü halde ön lisans mezunlarının çoğunluğu yeterli görmemektedir. Bu da örgün eğitimle yaygın eğitim ya da uzaktan eğitim arasındaki kalite farkından kaynaklanabilir.

4.3.2. Hizmet Süresi Değişkeni ile Mesleki Yeterlilik Arasındaki Dağılım

Tablo 18: Öğreticilerin Hizmet Süresi ile Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları Arasındaki İlişki Dağılımı

MESLEKİ YETERLİLİK		HİZMET SÜRESİ					
		1 – 5	6 – 10	11 – 15	16 – 20	26 – 30	Toplam
Evet	N	6	4	-	-	3	13
	%	33,3	36,3	-	-	100	37,1
Hayır	N	8	3	1	-	-	12
	%	44,4	27,2	50	-	-	34,2
Kısmen	N	4	4	1	1	-	10
	%	22,2	36,3	50	100	-	28,5
Toplam	N	18	11	2	1	3	35
	%	51,4	31,4	5,7	2,8	8,53	100

Katılımcıların hizmet süresi ile kendilerini mesleki olarak yeterli hissetme durumları arasındaki ilişkinin araştırıldığı Tablo 18’de, hizmet yılı ile mesleki yeterlilik arasında belirgin bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Yukarıdaki bilgilere göre hizmet süresi 1-5 yıl olan öğretmenlerin %33,3’ü kendilerini yeterli, %44,4’ü yetersiz ve %22,2’si ise kısmen yeterli görmektedir. Buradan anlaşılacağı gibi hizmet yılı en az olan öğretmenlerin çoğunluğu kendilerini yetersiz görmektedir. Fakat yeterli görenlerin de oranı az değildir. Hizmet süresi 6-10 yıl olan öğretmenlerin %36,3’ü kendilerini yeterli, %27,2’si yetersiz ve yine %36,3’ü kısmen yeterli gördüklerini belirtmektedir. Buna göre hizmet yılı 6-10 yıl olan öğretmenlerden kendilerini yeterli ve kısmen yeterli görenlerin sayısı eşittir. Yetersiz görenlerin oranı ise düşüktür.

Hizmet süresi 11-15 yıl olan öğretmenlerden %50'si kendisini kısmen yeterli ve %50'si ise yeterli görmektedir. Bu grupta kendilerini yetersiz gören öğretmen bulunmamaktadır. Hizmet süresi 16-20 olan öğretmenlere baktığımızda ise %100'ünün kendisini kısmen yeterli gördüğü anlaşılmaktadır. Son olarak ise hizmet yılı 26-30 olan öğretmenlerin tamamı kendilerini yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir.

Verilere bakacak olursak hizmet yılı en az olan grubun mesleki yeterliliğinin, deneyim - tecrübe açısından hizmet yılı çok olanlara göre daha az olması beklenebilir (tabii bazı değişkenler açısından durum farklı olabilir). Nitekim hizmet yılı 1-5 yıl olan katılımcıların çoğunluğu kendisini mesleki olarak yeterli gördüklerini beyan etmemiştir. Fakat 11-15 yıl ve 16-20 yıl hizmet süresi olan katılımcıların da çoğunluğu aynı şekilde kendilerini yeterli gördükleri cevabını vermemiştir. Yeterlilik ve hizmet süresi arasında belli bir ilişki olması açısından hizmet yılı çok olanların diğerlerine göre “evet” cevabı vermeleri beklenirdi. Bu durumun açıklaması eğitim durumu ve özel ilgi-merakla kendini geliştirme olabilir. Yani hizmet süresi çok olan öğretmenlerin eğitim durumlarının ve kendilerini mesleki açıdan geliştirmek için ne tür faaliyetler içinde olduklarının araştırılması belki bu konuya açıklık getirecektir. Hizmet süresi 11-15 yıl olan bu katılımcılardan birisi lise mezunu, birisi de ön lisans mezunudur. Hizmet süresi 16-20 yıl olan öğretmen ise yine ön lisans mezunudur. Fakat bu konuda sağlıklı bir sonuç elde etmek için daha geniş bir örneklem grubuna ihtiyaç duyulmaktadır. Zira bizim örneklem grubumuzda hizmet süresi 11-15 yıl olan 2 öğretmen, 16-20 yıl olan da 1 öğretmen bulunmaktadır. Bu da doğru bir sonuca ulaşmak için yeterli değildir. Bu konuda daha kapsamlı bir araştırma yapılabilir.

4.3.3. Hafızlık Durumu Değişkeni ile Mesleki Yeterlilik Arasındaki Dağılım

Tablo 19: Öğretmenlerin Hafızlık Durumu ile Kendilerini Mesleki Anlamda Yeterli Görme Durumları Arasındaki Dağılım

MESLEKİ YETERLİLİK		HAFIZLIK DURUMU		
		Hafız	Hafız Değil	Toplam
Evet	N	5	8	13
	%	38,4	61,5	37,1
	N	6	6	12

Hayır	%	50	50	34,2
Kısmen	N	6	4	10
	%	60	40	28,5
Toplam	N	17	18	35
	%	48,5	51,4	100

Katılımcıların hafızlık durumu ile kendilerini mesleki olarak yeterli hissetme durumları arasındaki ilişkinin durumunu gösteren çapraz tabloya (Tablo 19) göre hafızlık durumu ile mesleki yeterlilik arasında belirgin bir ilişki olmadığı görülmektedir.³⁸²

Yukarıdaki tabloya göre, kendilerini mesleki yeterlilikte gören öğretmenlerin %38,4'ü hafız, %61,5'i hafız değildir. Kendilerini yeterli görmeyen öğretmenlerin %50'si hafız, %50'si hafız değildir. Ve son olarak, kendilerini kısmen yeterli bulan öğretmenlerin %60'ı hafız, %40'ı hafız değildir. Hafız olan ve olmayanların mesleki yeterlilik açısından farklılık göstermemesi dikkat çekicidir. Bu durumun izahı için hafızlık müessesesinin belki tekrar gözden geçirilmeye ihtiyacı olabilir.

5. ÖĞRETİCİLERİN KUR'AN-I KERİMLE İLGİLİ TUTUMLARI

5.1. Kurs Dışında Kur'an Okuma Sıklığı

Tablo 20: Öğreticilerin Kurs Dışında Kur'an Okuma Durumları

Kurs Dışında Kur'an Okuma Sıklığı	N	%
Düzenli Olarak Her Gün	8	22,8
Gün Aşırı	8	22,8
Haftada Bir İki Defa	11	31,4
İki Haftada Bir	2	5,7
Fırsat Buldukça	6	17,1
Toplam	35	100

Tablo 20'ye bakıldığında öğretmenlerin çoğunluğunun kurs dışında haftada bir – iki defa Kur'an okudukları görülmektedir. Öğreticilerin %22,8'i (8 öğretici) Kur'an'ı düzenli

³⁸² Çaylı, a.g.t., ss. 83-86.

olarak her gün, %22,8'i (8 öğretici) gün aşırı, %31,4'ü (11 öğretici) haftada bir-iki defa, %5,7'si (2 öğretici) iki haftada bir ve son olarak %17,1'i (6 öğretici) fırsat buldukça okuduklarını bildirmişlerdir.

Ankara- Keçiören örneği üzerinde 2009 yapılan bir araştırmada Bulut, Kur'an kurslarına gelerek Kur'an okumayı öğrenen öğrencilerin günlük hayatlarında ne sıklıkla Kur'an okuduklarını anlamak amacıyla sorulan soruya örneklemin %73'ü her gün devamlı okudukları cevabını vermiştir. %12,5'i haftada bir veya daha fazla kez okuduğunu, %6'sı sadece Cuma ve mübarek gecelerde okuduğunu belirtmiştir. Henüz tam öğrenemediği için okuyamayanların oranı ise %6,5'tir.³⁸³

Bu konuda yapılmış bir diğer çalışma da Tunç'a aittir. Tunç araştırma evrenini, Isparta şehir merkezinde bulunan tüm camilere devam eden erkek cemaat ile İl Müftülüğüne bağlı Kız Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayan kursiyerlerin oluşturduğu bir araştırmada bulunmuştur. Araştırmanın örneklem grubu, tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen 350 erkek cemaat ve 230 yetişkin bayan kursiyer olmak üzere toplam 580 denekten oluşmaktadır. Buna göre katılımcıların % 38,6'sı düzenli olarak her gün bir miktar Kur'an-ı Kerim okuduğunu ifade etmekte, % 38,4'ü fırsat buldukça Kur'an okumakta, % 7,6'sı haftada bir iki defa okumakta, % 6'sı ramazanda ve üç aylarda Kur'an okuduğunu belirtmektedir.³⁸⁴

Son olarak Kur'an okumanın ergenler üzerindeki etkisini inceleyen Kılıç'ın çalışmasına göre (2010), katılımcılardan Kur'an-ı Kerim'i her gün okuduğunu söyleyenler toplam % 86.9, kararsız olanlar % 11.5, her gün okumayanlar ise % 1.6'dır.³⁸⁵ Adapazarı ve İzmit'teki Kur'an kursunda okuyan, ergenlik dönemindeki 305 öğrenciyle yapılan bu çalışmada her gün Kur'an okuyanların oranının yüksek çıkması, katılımcıların Kur'an kursu talebesi olmasıyla açıklanabilir.

Yukarıdaki çalışmalarda da görüldüğü gibi katılımcıların Kur'an-ı Kerim okuma sıklıkları değişik illerde ve zamanlarda ölçülmüş ve farklı sonuçlar elde edilmiştir. Veriler arasında bir tutarlılık olmasa da Kur'an kursu öğrencisi olan katılımcıların Kur'an-ı Kerim'i genelde daha sık okudukları anlaşılmaktadır.

³⁸³ Zahide Bulut, *18-50 Yaş Arası Bayanların Kursu Devam Etme Motivasyonları (Ankara-Keçiören Örneği)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2009, ss. 80-82.

³⁸⁴ Tunç, a.g.t., s. 81; Ayrıca Bkz.: M. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat-İzmir Örneği*, 1. B., İstanbul, İşaret Yay., 1993, s. 133.

³⁸⁵ Elif Kılıç, *Kur'an Okumanın Ergenlik Dönemi Bireyleri Üzerindeki Etkileri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2010, ss. 108-109.

Bizim çalışmamızda ise Kur'an kursu öğretmenlerinin kurs dışında ne kadar sıklıkla Kur'an-ı Kerim okudukları ölçülmeye çalışılmış ve yukarıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Sonuçlara göre ise öğretmenlerin çoğunluğu kurs dışında Kur'an'ı ya haftada bir-iki defa ya her gün ya da gün aşırı okumaktadırlar. Bu da onların Kur'an'dan çok uzak kalmadıklarını ve kurs dışında da Kur'an'la bir bağlarının olduğunu göstermektedir. Yani öğretmenler, sadece meslek gereği olarak ya da zaruri olarak değil, kendi istekleriyle de zaman zaman Kur'an'a yönelmektedirler.

5.2. Kur'an-ı Kerim'i Anlamaya Yönelik Çabalar

Bu bölümde öğretmenlerin Kur'an'ı anlamaya yönelik faaliyetleri araştırılmaktadır. Bunun tespiti için de öğretmenlere "Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamak için neler yaparsınız?" şeklinde soru yöneltilmiş ve cevaplar neticesinde aşağıdaki kategoriler oluşturulmuştur.

Tablo 21: Öğreticilerin Kur'an-ı Kerim'i Daha İyi Anlamak İçin Başvurdukları Yöntemler

Kur'an'ı Anlamak İçin Başvurulan Yöntemler	N	%
Meal- Tefsir Okuma	13	37,1
Kitap-Makale Okuma	4	11,4
Seminer-Sempozyumlar	2	5,7
Ders Grupları	6	17,1
Pek Vakit Bulamıyorum	10	28,5
Toplam	35	100

Tablo 21'e göre öğretmenlerin çoğunluğu Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamak için meal ve tefsir okumaktadırlar. Buna göre öğretmenlerin %37,1'i (13 öğretici) meal-tefsir okumakta, %11,4'ü (4 öğretici) makale okumakta, %5,7'si (2 öğretici) seminer ve sempozyumlara katılmakta, %17,1'i (6 öğretici) ders gruplarına katılmaktadır. Öğreticilerin %28,5'i (10 öğretici) ise vakit bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Fırsat bulamadıklarını söyleyen öğretmenlerin %70'i hafız ve yatılı kurslarda görev yapmaktadır. Diğer %30'u ise gündüzlü kursta görevli öğretmenlerdir. Öğreticilerin bu konudaki düşüncelerini aynen paylaşıyorum.

32 yaşında, Ön Lisans mezunu, yatılı kursta görevli, hafız bir öğretici şunları belirtiyor:

“Fırsat bulursak seminere katılıyoruz ya da kitap falan okumaya çalışıyoruz. Bizim burada nöbet olayımız var. Kurstan çıktığımız yok, dolayısıyla sosyal hayatımız pek yok. Anca kurs çapında yapılan faaliyetlere katılıyoruz bunun dışında dediğim gibi pek bir şey yapamıyoruz. Normalde, haftada bir nöbet gelmesi gerekiyor bize. Biz burada 8 hocayız ama işte bazı hocaların rapor, hastalık durumlarından dolayı ya da bir eğitime katıldıkları için muaf tutulmaları ve kursa gelememesi sebebiyle bu sayı 4 e düşüyor. Dolayısıyla bazen 1 haftada 2-3 kere nöbete kalıyoruz.”

35 yaşında, Ön Lisans mezunu ve yatılı kursta görevli, hafız bir öğretici aynı konuya dikkat çekiyor:

“Ya çok eksiklerimiz var bu konuda. Yeri geliyor meal bile okuyamıyoruz. Belki kurs olmasa Kur’an ile bu kadar haşır neşir olamayacağız yani. Kur’an’ı daha iyi anlamak için okumalar yapmak lazım, seminerlere v.s. katılmak lazım ama biz hafız yetiştirdiğimiz için bütün dünyamız talebeler oluyor. Hafızlık başka bir şeydir. Hafız yetiştirmek de öyle. Zaten bütün günümüz kursta geçiyor. Eve döndüğümüzde de bizden ilgi bekleyen bir ailemiz var, evimiz var. Dolayısıyla yapmayı istediğimiz ama yapamadığımız çok şeyler var.”

Bu konuda Tunç’un çalışmasına baktığımız zaman katılımcıların %30,3’ü bu güne kadar Kur’an’ın Türkçe mealini hiç okumadığını belirtmiştir.³⁸⁶ Kur’an kursu öğreticilerinin ise çoğunluğunun meal-tefsir okuduklarını söylemesi olumlu bir durumdur. Fakat cevaplardan da anlaşıldığı gibi meal okumaya hiç vakit bulamadıklarını söyleyen öğretmenlerin sayısı da az değildir.

37 yaşında, Ön Lisans mezunu ve hafız ve gündüzlü kursta hafız yetiştiren bir öğretici ise şunları belirtiyor:

“Vakit bulduğumda seminerlere giderim ama buna da vakit olmuyor. Son iki yılda bir kere kızım ile “namazla diriliş” adlı programa gittim. Evde tefsir ve meal okumaya kısmen çalışıyorum ama açıkçası ayda yılda bir diyebilirim. Kızım da küçük olduğu için vakit de yetiremiyorum. Genelde hafızlarımızla meşgulüz. Kurs programı çok yoğun. Çocukların yetiştirmesi gereken sayfalar oluyor. En ufak bir vakit bulsak açıkçası kendimizle ve ailemizle ilgilenmeyi tercih ediyoruz.”

37 yaşında, Ön Lisans mezunu ve gündüzlü kursta görevli bir öğretici şunları belirtiyor:

---

³⁸⁶ Tunç, a.g.t., s. 84.

“Açıkçası ben meal ve tefsir okumaya gayret ediyordum ama çocuk olduktan sonra hiç bir şey yapamıyorum. Dünyalık koşturmaca, ev, iş derken... Ayrıca kurslar artık eskisi gibi değil, baya bir yoğun. Şimdi en az bir ek ders yapmak zorunlu hale getirildi. Anlıyorum daha iyi hizmet vermek için böyle yapılıyor. Fakat şunu unutmamak lazım. Çok çalışmak, verimli çalışmak anlamına gelmiyor her zaman. Yaz tatilinde de çocukları okutuyoruz. Tam 6 yıldır bayramda memlekete, ailemin yanına gidemedik. Memleket uzak, gitsen 1 haftaya dönmen gerekiyor, yaz kursu devam ettiği için. Bence yaz kursları mecburi olmamalı. Zaten görev yapmak isteyen birçok fahri öğretmenler, aday öğretmenler var. Onları, yazın görev yapmama hakkını kullanan öğretmenlerin yerine görevlendirebilirler. Ben hiç yaz görevi yapmayalım demiyorum. Ama mesela ben 2 yıl yaparım, 3.yıl da dinlenmek isteyebilirim. Mesela benim rahatsızlıklarım var ama 1 yıldır doktora gitmeyi erteliyorum. Çünkü biliyorum gitsem iş uzayacak. Tahliller, tedavi... yani bir yazı da kendime, aileme ve dinlenmeye ayırma hakkım olmalı. Yaz kursu bitince de 1 ay gibi bir vakit kalıyor kış döneminin açılmasına Zaten onda da seminere falan çağırıyorlar. Yani kısaca gönül istiyor, okuyalım-araştıralım v.s. Fakat maalesef durum ortada, hiçbir şey yapmaya vakit kalmıyor.”

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere öğretmenlerin çoğunluğu Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamak için meal-tefsir okuduklarını belirtmiştir. Fakat meal-tefsir okuma sıklıklarının bilemiyoruz. Bu konunun ayrıntılı bir şekilde tespit edilmesi daha isabetli olacaktır.

5.3. Takip Edilen Dini Yayınlar (Meal – Tefsir)

Tablo 22: Öğreticilerin Takip Ettikleri Meal-Tefsir Eserleri

Takip Edilen Meal-Tefsir Eserleri	N	%
Diyanet Yayınları (Meal ve Tefsir)	25	71,4
Hak Dini Kur'ân Dili (Elmahlı Hamdi Yazır)	14	40
Risale-i Nur (Said Nursî)	3	8,5
Ruhu'l-Furkan (Mahmut Ustaosmanoğlu)	3	8,5
Ruhu'l-Beyan (İsmail Hakkı Bursevî)	2	5,7
Fî Zılâli'l-Kurân (Seyyid Kutub)	2	5,7
Kur'ân Mesajı (Muhammed Esed)	2	5,7
Tefsîr-i Kebîr (Fahredden er-Razi)	2	5,7

Câmiu'l-Beyân (Taberî)	1	2,8
Ömer Nasûhî Bilmen Tefsiri	2	5,7
Feyzu'l-Furkan (Hasan Tahsin Feyizli)	2	5,7
Tefhîmu'l-Kur'ân (Mevdudî)	1	2,8
Safvetü't-Tefâsîr (Sâbûnî)	3	8,5
Toplam	61	100

Tablo 22'de görüldüğü üzere öğreticilerin çoğunluğu Diyanet'in meal ve tefsirini takip etmektedirler. Bu tabloda öğretici sayıları değil, eserlerin okunma oranları baz alınmıştır. Çünkü öğreticilerin %45,7'si (16 öğretici) sadece bir eser okumamaktadır; yani birden çok eser okumaktadırlar. Tablodaki verilere bakacak olursak öğreticilerin %71,4'ü (25 öğretici) Diyanet Yayınlarını, %40'ı (14 öğretici) Elmalılı Hamdi Yazır'ı, %8,5'i (3 öğretici) Risale-i Nur'u, %8,5'u (3 öğretici) Ruhü'l-Furkan'ı, %5,7'si (2 öğretici) Ruhü'l-Beyan'ı, %5,7'si (2 öğretici) Seyyid Kutub'u, %5,7'si (2 öğretici) Muhammed Esed'i, %5,7'si (2 öğretici) Fahreddin Razi'yi, %2,8'i (1 öğretici) Taberî'yi, %5,7'si (2 öğretici) Ömer Nasuhi Bilmen'i ve %5,7'si ise (2 öğretici) Feyzu'l-Furkan'ı takip ettikleri görülmektedir. Son olarak öğreticilerden %2,8'i ise (1 öğretici) Mevdudî'nin tefsirini ve %8,5'i de (3 öğretici) Safvetü't-Tefasir'i okuduklarını beyan etmektedir.

Öğreticilerin bu konudaki düşüncelerinden bazılarını paylaşmak gerekirse;

34 yaşında, İHL mezunu ve hafız bir öğretici şunları belirtmektedir:

“Ruhu'l-Furkan ve Diyanetin mealini takip ederim.”

35 yaşında, Ön lisans mezunu, hafız bir öğretici şöyle söylüyor:

“Özel olarak takip ettiğim yok, diyanet yayınlarından okurum.”

27 yaşında, İlahiyat mezunu ve hafız bir öğretici ise şöyle demektedir:

“Meal olarak Elmalı'lı ve Diyanet'i tercih ederim. Tefsir olarak da Risale okurum genelde.”

29 yaşında, Ön lisans mezunu ve hafız bir öğretici şöyle söylemektedir:

“Evet, Risale-i nur. Ayriyeten ihtiyaç hasıl olursa Elmalılı'nın tefsirine bakarım.”

33 yaşında, Ön lisans mezunu ve hafız bir öğretici şunları söylemektedir:

“Ruhu'l-beyan, Saffetü't-tefasir ve Taberi. Genelde bunları okurum.”

33 yaşında, İHL mezunu ve hafız bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Ruhu’l-Furkan genelde okurum. Ömer Nasuhi Bilmen’in tefsiri. Diyanet’in tefsiri elimde var ama bana yeterli gelmiyor, beni çok tatmin etmiyor. Sığ kalıyor yani basit kalıyor.”

36 yaşında ve Yüksek Lisans mezunu bir öğretici şöyle söylüyor:

“Şu an Diyanetin 5 ciltlik Kuran Yolunu okuyoruz öğrencilerle. Ama bu başlangıç seviyesinde tabi. Bunun dışında şahsi okumalarımda ihtiyaç oldukça sosyal içerikli Fi Zilali’l- Kur’an gibi tefsirler okurum bazen Elmalılı’ya bakarım. Hem Arapçasından hem Türkçesinden tefsirlere bakarım.”

27 yaşında, İlahiyat mezunu bir öğretici şunları ifade etmektedir:

“Genel olarak Diyanet’in tefsirini okumaya çalışıyorum. Ama bir ayetle karşılaştığım zaman farklı tefsirlere bakıp karşılaştırmayı seviyorum. Mesela bir Muhammed Esed’e de bakıyorum, Ruhu’l Beyan’a da bakarım dönüp dolaşım Elmalılı ne demiş diye de bir bakıyorum. Çünkü bir Türk müfessir olması hasebiyle önemsiyorum Elmalılı Hamdi Yazır’ı.”

33 yaşında ve Yüksek Lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Meal olarak genelde Diyanet’i tercih ediyorum. Tefsir olarak da hepsine bakarım, özel bir şey yok. Mesela Mevdudi, Elmalı’lı okurum. Dijital ortamdan hepsine ulaşabiliyorum.”

Yukarıdaki bilgilere bakacak olursak öğreticilerin çoğunluğu (%71,4’ü) Diyanet yayınlarına güvenmekte ve Diyanet’in yayınlarını tercih etmektedir. Öğreticilerin yarıya yakını ise birden fazla esere başvurmuştur. Farklı eserlerin tercihinde, kişilerin eğitim durumu ve mensup olduğu cemaat ya da tarikatın etkisi olduğu kanaatindeyiz.

5.4. Dini Merasimlerden Ücret Talep Etme (Mevlüt-Hatim)

Öğreticilerin %100’ü mevlit, hatim gibi dini merasimlerden ücret talep etmediklerini bildirmiştir.

43 yaşında, İlahiyat mezunu bir öğretici para alınmasına tepkisini dile getiriyor:

“Allah nasip etmesin. Bu konuya tepkiliyim. . Bazen kursumuzdan kadınlar ufak tefek hediyeler getiriyorlar onları da kurs için harcamak yerine nazikçe geri iade ediyorum. Helal olmayacağını düşünüyorum.”

34 yaşında, İHL mezunu ve hafız bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Genelde hatim okuyamıyorum. Talep etmiyoruz. Ama para verdiklerinde bunu talebeler arasında paylaşıyoruz. Çünkü biz küçükken, kursta yatılı okurken bize devamlı hatim okuturlardı, tefriciye çektirirlerdi. Bunalırdık bazen. Bıkınlık gelirdi. Okumadığım halde, okudum dediğim de çok olmuştur yani. Bu yüzden ahdim vardır. Böyle okur musunuz dediklerinde ihtiyaç sahibi 5-10 öğrenci seçip onlara okutur ve parayı da harçlık olarak onlara veririm.”

49 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretici şunları ifade etmektedir:

“Ben o yöne hiç atılmadım. Kesinlikle para alarak mevlüt ve hatim okumak bana hoş gelmeyen bir tarz oldu. Çünkü bizim bir mesleğimiz ve bir konumumuz var. Biz öğretmen konumundayız. Çok nadiren akrabalarım veya çok yakın dostlarım çağırırsa Kur’an okumaya giderim. Ama bunu sadece Allah rızası için okuduğumu ve bunu bir meslek edinmediğimi de orda mutlaka belirtirim.”

29 yaşında, Ön lisans mezunu ve hafız bir öğretici, şahit olduğu bir olayı paylaşıyor:

“Ben buradan önce de Balıkesir’in, deniz kenarındaki sahil bölgelerinden birinde, Gömeç ilçesinde görevliydim. Orda bir hanım öğrencim bana bir gün bir soru sordu: “Hocam, mezarlığa neden 3-5 hoca, aynı anda birlikte gider?”

Ben de “cenazeye katılıyordur” diye cevap verdim. -“Yok yok hocam sen onu bile bilmiyorsun. Burada cenazeye birlikte mezara kadar refakat eden imama, mutlaka aile 3-5 kuruş bir şey koyar. Bir tane imam zaten bize yetip artarken, yani 1 tane imamın masrafını zor karşılarken neden etrafına 3-5 imam arkadaşı takılır da böyle bir şey yaşanır?” dediğinde şahsen çok üzüldüm. Ben hayatımda hiç hediye kabul etmedim. Orda da etmiyordum fakat bir tane teyzemiz çok üzüldü, ağlamaklı oldu. Ona defalarca anlatmaya çalıştım ve dedim ki: “Bak, ben buradan bir şey kabul edersem, başkası bilmez. Ben hâlbuki bunun altında kalmam ve karşılığını zaten sana başka bir hediyeyle mutlaka veririm. -Mesela ona gittim, çaydanlık aldım götürdüm.- Sen bunu görecek bileceksin. Ama benim senden bunu aldığımı gören başka bir insan bunları bilmez. Ve ne der? ‘Hocalar, insanları sömürüyor, insanlardan bir şeyler topluyor’ der ve ben buna engel olmak için kesinlikle bunu kabul etmiyorum” dediğimde, “Hocam Allah razı olsun, keşke sizin gibi hocalarla daha önce tanışsaydık; İslamiyet’e bakış açımız daha başka olsaydı. Bu yaşımıza geldik. Bu önyargımızı anca düzeltebildik.” dedi. Ben bu durumlardan çok mustaribim açıkçası. Biz mesleğimizin karşılığını zaten devletten alıyoruz.

27 yaşında, Ön lisans mezunu ve hafız bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Kesinlikle. Eğer bu, diyanete bağlı resmi bir hoca ise yanlış yaptığını düşünüyorum. Fahri de olsa, eğer diyanete bağlı ise yanlış yaptıklarını düşünüyorum. Ama şahsi olarak ise, geçimini o yolla kazanıyorsa ona bir şey diyemem.”

33 yaşında, İHL mezunu ve hafız bir öğretici şunları ifade etmektedir:

“Hayır, bunu ticarete dökmek hiç uygun değil. Haram oluyor. Hocalarımız kesinlikle alınmayacağını bize öğretmişti zamanında. Ben de böyle düşünüyorum. Hediye olarak verilirse daha paketi açmadan, bir genç kıza veya ihtiyacı olan birisine veririm.”

Son olarak, 32 yaşında İlahiyat mezunu bir öğretici şöyle söylemektedir:

“Yani bu konuda trajik komik bir olayla cevap vereyim. Bu bölgede 6 yıldır görevliyim. Zaman zaman bizi evlerine çağırın vatandaşın davetine icabet eder gideriz, evlerinde Kur’an okuturlar bize ya da dua ederiz, sohbet ederiz, onlarla dertleşiriz. Şu yaşıma kadar para almadım, almak da nasip olmasın. Bu mahallede görev yapan bir hoca arkadaş var, müezzin kendisi. Bir hanım benim para almam karşısında çok duygulandı ve şu olayı anlattı: “Hocam biz yeğenimizi evlendirirken, imam nikahı için ..... hocayı davet ettik. Çıkarken de eline bir zarf tutuşturduk. Bu hoca bisikletle giderken kahvenin önünde benim eşimi görmüş ve alaylı bir şekilde ‘zarfı gördüm 2 yeşil kağıt koymuşsunuz, 2 yeşil kağıt’ demiş. Eşim eve geldi, çok mahcup olmuş. Ardından bir zarf daha hazırladık, içine 200 TL koyduk, onu vermek durumunda kaldık. Aynı hoca, bir akrabama da mevlide gelmişti. Hediye olarak kendisine, bir pakete sarılı havlu ve atlet koymuştuk. Hoca camiye gidince açmış, cemaatin içinde ‘bu ne ya! Havlu dükkanı mı açacağım ben?’ deyip atmış bir kenara hediyeyi.” Maalesef halkın nezdinde bu tür şeyler yapanlar, bizi ve kurumumuzu rezil ediyorlar. Halkın, hocalara ve dine olan inanç ve güvenine zarar veriyorlar.”

Sonuç olarak öğreticilerin tamamının mevlit ve hatim gibi dini merasimlerden ücret talep etmedikleri ve talep eden meslektaşlarına karşı da tepkili oldukları anlaşılmaktadır. Öğreticilerin çoğunluğu bu tür faaliyetlerin Allah rızası için yapılması gerektiğini ve bu yanlış tutumu sergileyen hocaların Diyanet camiasının itibarını zedelediklerini düşünmektedirler. Devlettten hizmetlerinin karşılığını zaten aldıkları için ayrıca halktan para istemenin haram olduğunu kabul etmektedirler. Bunun dışında kendileri talep etmemekle birlikte halktan, ısrarla gelen bazı hediyeleri şahısları adına değil de talebeleri ve kursları adına bazen kabul ettiklerini ve bunda bir beis görmediklerini ifade etmektedirler. Bazı öğreticiler ise hediye kabul etme konusunda da temkinli davranmakta ve bu konuya da tepkili olduklarını ifade etmektedir. Öğreticilerin bu konuda tepkili olmaları, onların görevlerini kutsi bir amaçla ve severek ifa ettiklerini göstermesi ve halkın

dini duygularını sömürmemek konusundaki hassasiyetlerini göstermesi açısından önemli ve D.İ.B. adına da olumlu bir durumdur. Öğreticilerin, Kur'an-ı Kerim okumak ya da dua etmek gibi dini faaliyetlerden ücret talep edilmemesi gerektiğiyle ilgili düşünce ve tutumlarında Peygamber Efendimizden rivayet edilen bazı hadislerin etkili olduğu kanaatindeyiz.

5.5. Derslerde Meal-Tefsir Okuyup Öğrencilerle Paylaşma Durumu

Tablo 23: Öğreticilerin Derste Öğrencilerle Meal-Tefsir Alanında Paylaşım Durumlarına Göre Dağılımları

Derslerde Meal-Tefsir Okuyup Paylaşma	N	%
Her Gün	8	22,8
Haftada Bir-İki Defa	11	31,4
Fırsat Buldukça - Nadiren	6	17,1
Hiç Okuyamıyoruz	10	28,5
Toplam	35	100

Tablo 23'te görüldüğü üzere, öğretmenlerin %22,8'i (8 öğretici) her gün, %31,4'ü (11 öğretici) haftada bir-iki defa, %17,1'i (6 öğretici) fırsat buldukça derslerde öğrencilerle meal ve tefsir okuyarak paylaşımında bulduklarını ifade etmişlerdir. Öğreticilerin %28,5'i (10 öğretici) ise hiç okuyamadıklarını, okumaya hiç fırsat bulamadıklarını belirtmişlerdir.

43 yaşında, İlahiyat mezunu ve gündüzlü kursta görevli bir öğretici her gün talebeleriyle meal okuyup paylaşımında bulunduğunu söylüyor:

“Kesinlikle. Her gün okumuş olduğumuz ayetlerin mealini mutlaka yaparım ve o konuyla alakalı akıma gelen hadisleri zikrederim. Bu benim çizmiş olduğum bir çalışma programı aynı zamanda.”

27 yaşında, İlahiyat mezunu ve gündüzlü kursta görev yapan bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Tabi ki her zaman. Her okuduğum sayfanın mealini mutlaka okurum. Hatta bazen gerekli olduğunda yan mana anlaşılmadığında tefsire de bakarız. Tartışır ve beraber anlamaya çalışırız. Ve bu konuda öğrencilerimin geri dönüşümleri de çok olumlu oluyor.

Çünkü 60 – 70 yaşına gelmiş ve bu zamana kadar Fatıha'nın manasını bilmeyen kişiler, “ay hocam Allah razı olsun, bunu bize öğrettin ya” diyorlar. Hatta 65 yaşında bir talebem var. İlk defa Kur'an'a geçti, okuyor. Bana şöyle dedi: “Hocam Yasin suresinin mealini öğrettiniz ama lütfen arada bir tekrar edin çünkü ben içime işlesin istiyorum. Çünkü ben okumayı öğrendim ama manasını da öğrenmek, anlamak istiyorum” dedi. Kısacası çok güzel geçiyor, okudukça okuyasımız geliyor, çok olumlu tepkiler alıyorum.”

32 yaşında, İHL mezunu ve gündüzlü kursta görev yapan bir öğretici şöyle söylüyor:

“Evet. Hafta 2 gün falan meal okuruz. Beraber bu okuduklarımızı mütalaa ederiz.”

Derslerde meal okuyup öğrencilerle paylaşmak için hiç vakit bulamadıklarını belirten öğretmenlerin ifadelerine aşağıda yer verilecektir.

Bayraktar'ın çalışmasında (1992), öğretilen dua ve ayetlerin meallerinin okutulma oranları belirlenirken, okutanların %31,33; bazıları okutanların %29,43 ve okutmayanların ise %9,43 oranında bulunduğunu ifade edilmiştir.³⁸⁷

M. Emin Ay'ın araştırmasına göre, öğretilen metinlerin meallerini okutan öğretmenlerin oranı %29,2'dir. Bazı okutanların %58,3 ve hiç okutmayanların ise %12,5 düzeyinde olduğu bildirilmektedir.³⁸⁸ Son 20 küsur yıldır oluşan farkı göstermesi açısından araştırmamızın bu konudaki verilerine baktığımız zaman M.E. Ay'ın çalışmasıyla bir paralellik görülmektedir. Kısaca derslerde okutulan metinlerin meallerini öğreten öğretmenler bulunmakla beraber; hiç öğretemeyenlerin oranı M. E. Ay'ın araştırmasında olduğu gibi oldukça yüksek görülmektedir. O halde geçen yıllara rağmen bu konuda fazla bir aşama kat edilemediği anlaşılmaktadır.

5.6. Kur'an-ı Kerim'i Okuma Amaç ve Tutumları

Tablo 24: Öğreticilerin Kur'an-ı Kerim'i Okuma-Dinleme Amaçlarına Göre Dağılımları

Kur'an-ı Kerim Okuma Amaçları	N	%
Allah'a Yakınlaşmak İçin	3	8,5

³⁸⁷ Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, s. 113.

³⁸⁸ M. Ay, a.g.e., s. 164.

İbadet ve Zikir İçin	5	14,2
Ruhen Rahatlamak, Huzur ve Şifa Bulmak İçin	5	14,2
Evimde Bolluk, Bereket, Huzur Olması İçin	2	5,7
(Sevabını) Ölmüşlerin Ruhuna Bağışlamak İçin	2	5,7
Ezberimi Unutmamak İçin – Tekrar Amaçlı	8	22,8
Sorumluluk Duygusuyla (Müslümanın Mutlaka Günlük Olarak Okuması Gerekir, Çocuklara Örnek Olmak İçin, Hatim İçin v.b.)	5	14,2
Araştırmak, Anlamak ve Yaşamak İçin	2	5,7
Mesleki Gelişim	3	8,5
Toplam	35	100

“Kur’an-ı Kerim’i genellikle hangi amaçla okur veya dinlersiniz?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 24’de görüldüğü üzere şu şekildedir:

Öğreticilerin %8,5’i (3 öğretici) Kur’an-ı Kerim’i genellikle Allah’a yakınlaşmak için, %14,2’si (5 öğretici) ibadet ve zikir için, %14,2’si (5 öğretici) ruhen rahatlamak ve şifa bulmak için, %5,7’si (2 öğretici) evinde bolluk, bereket ve huzur olması için okumaktadır. Öğreticilerin %5,7’si (2 öğretici) sevabını ölmüşlerin ruhuna bağışlamak için okumakta, %22,8’i (8 öğretici) ise ezberlerini unutmamak için-tekrar amaçlı okumaktadır. Öğreticilerin %14,2’si (5 öğretici) daha çok sorumluluk gereği okuduklarını belirtmektedir. Öğreticilerin %5,7’si (2 öğretici) araştırmak, anlamak ve yaşamak için ve %8,5’i (3 öğretici) ise mesleki gelişim maksatlı okuduklarını belirtmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm, bir hayat rehberi olmasının yanı sıra okunmasıyla sevap kazandıran ve ibadet boyutu olan bir kitaptır. Bazı araştırmacılara göre Müslümanlar onu daha çok bu amaçla okumakta ve öğrenmektedirler.³⁸⁹

ANAR’ın (2007) kamuoyu araştırmasında katılımcılara, “Kur’ân-ı Kerîm’i neden Arapça okursunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların % 40,6’sı Arapçanın Kur’ân dili olduğu için, % 38,4’ü Arapça okumanın sevabı daha çok olduğu için, % 11,8’i kendini

³⁸⁹ Hüseyin Certel, *Suçlularda Dine Dönüş*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2009, s. 121.

daha iyi ve huzurlu hissettiği için, % 1,9'u Arapça okuduğunda Kur'ân'ı daha iyi anladığı için, % 5,5'i diğer amaçlar için ve % 1,8'i ise fikrinin olmadığı şekilde cevap vermişlerdir.³⁹⁰(Tablo- 135/188)

Kur'an-ı Kerim'le ilgili inanç ve tutumlar hakkında diğer bir araştırma ise 2002 yılında Nebile Aslan tarafından çalışılmış bir doktora tezidir. Bu çalışma, Türkiye'de coğrafi bölgeler dikkate alınarak seçilmiş çeşitli üniversitelere (Ankara, Marmara, Dokuz Eylül, Atatürk, Uludağ ve Selçuk Ü.) bağlı altı İlahiyat Fakültesinin, 2001-2002 öğretim yılı itibariyle, birinci ve son sınıflarında okuyan 7126 öğrenci örneklem grubu üzerinde uygulanmıştır.³⁹¹

Aslan, Kur'an'la ilgili inanç ve tutumların belirleyici faktörü olarak dini zihniyetlerdeki değişim ve yenileşme kavramlarını zikretmektedir. Ve bu zeminde, dini zihniyetleri “gelenekçi ve yenilikçi” olmak üzere iki temel yaklaşım çerçevesinde ele almıştır. Aslan'ın araştırmasının sonuçlarına göre katılımcı olarak görüşülen ilahiyat öğrencilerinin %50,5 'inde yenilenme bilinç düzeyi yüksektir. Araştırmada Kur'an okuma-anlama-uygulama boyutuna ilişkin sorgulamada katılımcıların % 97,6'sı “Kur'an okurken asıl amaç okunanları anlamak ve hayata uygulamak olmalıdır” fikrine katıldıkları tespit edilmiştir. Kur'an'ı algılama boyutuyla ilgili sorularda ise çoğunluğunda yüksek yenilenme bilinci görülse de bazı ayrıntılarda katılımcıların beklenen yenilenme bilincinin gerektirdiği cevapları vermedikleri gözlemlenmiştir. Araştırmada verilen iki örnek hatim indirme ve yüzünden Kur'an okumaktır ki, gündelik hayatta bu dini pratiklerle çok sık karşılaşıyoruz. Kur'an'ı anlama konusunda çok yüksek bir düzeyde yenilenme bilincine sahip olanlar (%97,6), konu hatim indirmeye gelince tereddüde düşmektedirler ve yenilikçi oran %78,9'a düşmektedir.”³⁹² Buradan da anlaşıldığı kadarıyla mezuniyet durumuyla Kur'an okuma amaçları arasında kayda değer bir ilişki bulunmamaktadır. Ülkemizde insanların çoğunluğu -hangi meslek grubundan olursa olsun- Kur'an okumanın ibadet boyutunu (hatim gibi) daha çok önemsemektedir.

Şahsım tarafından yetişkin Kur'an kursu öğrencilerinden yetişkin bayanlarla yaptığım bir mülakatta “neden Kur'an sizin için önemli, neden okumak istersiniz”

³⁹⁰ Zinde Sosyal Gelişim Derneği tarafından ANAR Şirketine yaptırılan “Kur'ân'ın Anlamı İle Buluşmak – Kamuoyu Anketi”. Araştırma 9-22 Ekim 2007 tarihleri arasında İstanbul, Ankara ve Bursa'nın içinde olduğu toplam 12 il merkezinde yaşayan kişilerle anket uygulanması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Anket yedi bölümden oluşmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'le ilgili bilgiler VI. bölümde yer almaktadır.

³⁹¹ Nebile Aslan, *Kur'an-ı Kerimle İlgili İnanç ve Tutumlar*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Bursa, 2002, s. 5.

³⁹² Aslan, a.g.t., ss. 90-127.

sorusuna 58 yaşında, okula gitmemiş ve okuma yazma bilmeyen, ev hanımı bir öğrencimin cevabı şöyle olmuştur:

“ Kur’an okumayı öğrenince, ölmüşlerime Yasin okuyacağım. Okumayı çok istiyorum. Sohbetlerde “okuma bilen var mı” diye sorulunca, okuma bilenlere cüzler dağıtılınca ben çok üzülüyorum. Bana da yanlılıkla veriyorlar bazen ama bilmediğim için okuyamadığımdan çok üzülüyorum bozuluyorum. Kur’an okununca hep ağlamak istiyorum, çok rahatlıyorum. Zaten düşümde de bana gösterilmişti, yeşil Kur’an verilmişti. Kur’an öğrendiğim için şimdi çok mutluyum.”

Bu öğrencimde de görüldüğü gibi özellikle eğitim seviyesi daha düşük olan elli yaş üzeri hanımların bu soruya ilk cevabı “Sohbetlerde Kur’an okunurken kendilerinin okuyamamaları ve ölmüşlerin ruhuna okuyamamaları” olmuştur. Bu durumu, kendilerinde çok büyük bir eksiklik ve utanılacak bir durum olarak algılamaktadırlar.³⁹³

Konu hakkında yapılan çalışmaları paylaşmaya çalıştık. Görüldüğü gibi farklı örneklem gruplarıyla bu konuda çalışmalar yapılmış fakat Kur’an kursu öğreticilerini örneklem olarak alan bir araştırma yapılmamıştır. Bizim çalışmamızda ise öğreticilerin Kur’an-ı Kerim okuma amaçları yukarıdaki verilerde aktarılmıştır. Kur’an-ı Kerim’i genellikle hatim yapmak için ya da sorumluluk gereği okuduklarını söyleyen öğreticilerin ifadelerini paylaşmak yerinde olacaktır.

49 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Bir müslümanın okuması gereken ve yerine getirmesi gereken düzenli bir ibadet şekli vardır. Sabah kalkınca bir Yasin, ikindiden sonra bir Tebareke- amme okumak gibi. Biz bir Müslümansak ve müslüman olarak bu ibadetleri yerine getirmemiz gerekiyorsa ben daha çok bunun için yapmak isterim. Kalkıp da mesela 10 tane 100 tane hatim yapmak derdiyle değil de günlük olarak düzenli şekilde okumam gereken yerleri okurum. Bu ibadet maksatlı okuyuştur. Bir de anlamak için okumak vardır. O ayrıdır tabi. Ben burda sizin sorunuzu yüzüne açıp bir ibadet şekline Arapçasında okumak olarak klasik manada okumak olarak anladım. Yoksa Kur’an-ı Kerim’i bir de manasını anlamak için okuruz. Biz insan zayıf bir varlıktır, önce kendini koruması gerekir. Eğer ben kedimi koruyamazsam diğer ibadetleri de yapamam. Bu düşünceyle de okurum. Felak, nas, ayete’l- kürsi, 21 besmele... Güne bir abdestle başlamak, bir sureyle başlamak benim için önemlidir. Hatim okunur, tefsir için oturulup Kur’an-ı Kerim okunur ama bunlar için ayrı bir zaman

³⁹³ Öğrencilerle yaptığım mülakat bilgileri için bkz.: ss. 98-101.

ayırmak gerekir. Ama bu şekilde Kur'an okumak için ayrı bir zaman ayırmak gerekmez. Otururken, yürürken bir insanın ağızında devamlı Kur'an olmalı, budur Kur'an benim için."

35 yaşında, Ön lisans mezunu ve yatılı kursta görevli bir öğretici de genelde çocukların eğitimi için okuduklarını söylüyor:

"Okurum, çocuklara Kur'an okutmak için. Küçük kızıma Kur'an okumayı öğretiyorum. Büyük kızımın da ödevleri oluyor, proje ödevleri, bunun için araştırma yapmak amaçlı bakar, okuruz. Yani ders maksatlı okuyoruz genelde."

47 yaşında, Lisans mezunu ve yatılı kursta görevli bir öğretici genellikle okuması gereken hatimler olduğundan bahsediyor:

"Her gün okurum. Genelde devam ettiğimiz hatimleri tamamlamak için. Bir de belli gün ve gecelerimizde evimizde alışkanlık olsun, çoluk çocuğumuza da örnek olmak için okuruz. Çocuklarımız da böyle günlerde Kur'an okunması gerektiğini görsünler. Bazen kızım der "Anne zaten akşama kadar kursta okuyorsun. Şimdi evde neden okuyorsun. Hayır, kızım derim. Her evde Kur'an mutlaka okunmalı, dinlenmeli."

Son olarak 33 yaşında, Ön lisans mezunu ve hafız bir öğretici şunları söylüyor:

"Okumamız gereken hatimler oluyor, onları okurum. Bir de Kur'an'ın bizim üzerimizde hakkı vardır. Hani diyor ya "günde en az 100 ayet" diye. O yüzden okuruz."

Öğreticilerden bir kısmı ise Kur'an-ı Kerim'i genellikle ibadet maksatlı okuduklarını ifade etmişlerdir.

49 yaşında, Lisans mezunu bir öğretici şunları belirtiyor:

"Tabi ki okurum. İbadet amacıyla daha çok okurum. Ve genelde her gün okumaya çalışıyorum. Mesela bir misafir falan geldiğinde okuyamazsam da öbür gün okuyorum. Yani böyle okumaya çalışıyorum. Kur'an'dan uzaklaşmamaya çalışıyorum."

30 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici şunları söylüyor:

"Daha çok ibadet amacıyla, Allah rızası için okurum."

Son olarak 37 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

"Hatim yapıyorum genelde. Bundan maksat da tabi ki ibadet oluyor."

Öğreticilerden bazıları ise Kur'an-ı Kerim'i genelde Allah'a yak(ın)laşmak için okuduklarını ifade ediyor.

34 yaşında, İlahiyat mezunu bir öğretici şunları belirtiyor:

"Manevi bağ kurmak ve haz almak, Allah'a yaklaşmak için bir de tefekkür için okurum. Rabbime yakın olduğumu hissedirim. Manayı da çok merak ederim."

32 yaşında, İlahiyat mezunu bir öğretici de aynı şekilde cevap veriyor:

“Allah’a yaklaşmak, Rabbinden uzaklaşmamak için daha çok okurum. Bütün dünyayı bir tarafa itip, âlemlerin Rabbine kulak vermek, kelamına ses vermek. Bu müthiş bir duygu.”

Öğreticilerden bazıları, Kur’an-ı Kerim’i genelde mesleki gelişim ya da eğitim amaçlı okudukları ifade etmektedir. 32 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici ise genelde mesleki gelişim için okuduğunu belirtiyor:

“Tabi ki okurum. Çünkü kursta öğrencilerin seviyesine düştüğümüz için, körelmemek amacıyla mutlaka okurum. Genelde yani mesleki gelişim için. Gün aşırı okurum. En fazla iki gün geçer okumadan.”

33 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici bu konuda şunları söylüyor:

“Şuan tashih-i huruf kursuna gidiyorum dolayısıyla eğitim amaçlı daha çok okuyorum. Tamamen eğitim amaçlı. Hakkıyla öğrenip öğretmek için çalışmak amaçlı, yani mesleki gelişim için okurum. Vebal almamak için. Bunun dışında genelde rahatlamak için okurum. Canım sıkıldıkça okurum. İnşallah ilerde yaşayarak okuruz.”

Öğreticilerden bazıları, en çok evlerinde huzur, bolluk ve bereket bulunması için okuduklarını ifade etmektedir. 33 yaşındaki, Ön lisans mezunu bir öğretici genellikle evde huzur bulmak amacıyla okuduğunu belirtiyor:

“Evet, tabi ki. Her gün okuruz nerdeyse. O gün eğer evde Kur’an okumazsam sanki huzursuzluk olacakmış gibi hissederim ve okurum. Hani hadis vardır ya “evde Kur’an okunduğu zaman eviniz diri olur” mealindeki, işte evimizi diriltmek ve evimizin huzuru için okurum, evimde huzur bolluk, bereket eksik olmaması için.”

39 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici şunlar ifade ediyor:

“Genellikle evimin huzuru, bereketi için okurum. Mesela Peygamber Efendimizin bir hadisi vardır ya “Bakara suresi okunan eve şeytan uğramaz” diye bu yüzden çok okurum. Okumazsam sanki yanlış bir şey yapmış gibi sıkıntı olur içimde.”

Öğreticilerden bir kısmı Kur’an-ı Kerim’i genellikle ruhen rahatlamak, sakinleşmek ve şifa bulmak için okuduklarını belirtmektedir. 35 yaşında, Lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Sakinleşmek isteğimde okuyorum genelde.”

34 yaşında, İHL mezunu ve hafız bir öğretici şunları söylemektedir:

“Sakinleşmek için. Mesela bir sıkıntıya düşünce, elimi açacak kimsem kalmadığında, bir çaresizliğe kapıldığımda Kur’an-ı Kerim’e yönelirim. Bir rahatlık olur.”

Öğreticilerden bazıları Kur’an-ı Kerim’i genelde tefekkür, anlamak ve yaşamak için okuduklarını ifade ediyor:

27 yaşında, İlahiyat mezunu bir öğretici çok sık okuyamadığını ve genelde de tefekkür ve araştırma amaçlı okuduğunu ifade ediyor:

“Daha çok yaşamak için anlamak için okurum. Yani ben burada ne yapacağım, nasıl bir aile hayatı süreceğim, nasıl öğreteceğim gibi düşüncülerle yaklaşıyorum. Bunun dışında şükür için ve manevi açıdan rahatlamak için de okurum. Son zamanlarda hafta bir, iki haftada bir ya da fırsat buldukça okurum. Çocuklar olmadan önce daha sık okurdum. En az iki günde bir okurdum. Dediğim gibi genelde araştırma ve anlama, tefekkür etme amacıyla okurum.”

33 yaşında, Yüksek lisans mezunu bir öğretici şunları belirtiyor:

“Evet, genelde ibadet amacıyla ya da araştırma amacıyla okurum. İhtiyaç duydukça okurum.”

Öğreticilerden Kur’an-ı Kerim’i genellikle ölmüşlerin ruhu için okuduklarını belirtenlerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

Yine 27 yaşında, Ön lisans mezunu ve hafız bir öğretici de aynı konuya dikkat çekiyor:

“Yani hafız olduğumuz için genelde evlere mevlitlere çağırıyorlar, ölmüşleri için hatim dağıtıyorlar. Onları okuyorum. Yine Perşembe-Cuma geceleri kendi geçmişlerime, üzerimde emeği olan büyüklerime okurum. Genelde bu şekilde daha çok okuyorum.”

Arslan’ın (2003) İskilip’te, taşralarda yaşayan 430 kişiyle gerçekleştirdiği araştırması da ülkemizde ölümler için Kur’an okuma tutumunun yaygınlığına dikkat çekiyor. Araştırma verilerine göre katılımcıların % 93,4 gibi büyük bir çoğunluğunun, huzurlu olması için ölünün ruhuna hatim/mevrit okutmanın gerekliliğine inandığı görülmektedir.³⁹⁴

---

³⁹⁴ Mustafa Arslan, “Türk Toplumunda Geleneksel Dini Yaşam ve Halk İnançları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir Çalışma”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (2), 2003, s. 30.

Son olarak, tamamı hafız olan üreticiler, Kur'an-ı Kerim'i genellikle ezberlerini unutmamak ve tekrar amaçlı okuduklarını ifade etmiştir. 39 yaşında, ön lisans mezunu bir üretici bu konudaki düşüncelerini şöyle belirtiyor:

“Bir hafız olarak genelde tekrar maksatlı okurum. Düzenli hatim takip ederim ve Kur'an-ı Kerim'den uzaklaşmamak için okurum. Bu da bizim tadını almamıza engel oluyor. Genelse hep sorumluluk yerine getirmek için okuyoruz.”

30 yaşında, İHL mezunu bir üretici şunları söylüyor:

“Hiç vaktim olmuyor ki şahsi okumalara. Devamlı ders alırım. Hatim varsa onu okurum. Tekrar amaçlı okurum, çalışırım. Hiç uzaklaşmıyoruz, hep ders amaçlı okuyoruz.”

20 yaşında, İHL mezunu bir üretici şunları ifade ediyor:

“Hemen hemen her gün veya iki günde bir genelde okumuş olurum. Genelde cz ama bu aralar has yapmaya çalışıyorum. Çünkü etrafımda evlendikten sonra has yapmaya çok fırsat olmadığı söylendiği için, ona yoğunlaşıyorum. Bazen de komşularla, yasin veya cz okuyarak vaktimi değerlendiriyorum.”

32 yaşında, ön lisans mezunu bir üretici şunları belirtiyor:

“Ya ben hafız olduğum için şöyle bir gerçek var, unutmak ve unuttuğum zaman da unutulmak korkusu yaşıyorum. Dolayısıyla benim okuma maksaldım tamamen ezberimi taze tutmaktır. Bunun dışında rutin olmayan ve herhangi bir sebeple yaptığım okumalar da vardır. Mesela bir hastalık gelse okuduğumuz ayetler olur, ilk sarıldığımız bu durumda yine Kur'an'dır mesela.”

Son olarak 42 yaşında ve İlahiyat mezunu bir üretici şunları ifade ediyor:

“Hafızlık da olduğu için, ezberi unutmamak için ve onu korumak için her gün okuyoruz genelde. Genelde hem Allah rızası için hem de unutulursa ahirette bunun hesabı da var unutmamak için okuruz.”

Yukarıdaki sonuçlara bakacak olursak üreticilerin çoğunluk olarak Kur'an-ı Kerim'i ezberlerini unutmamak, pekiştirmek yani tekrar amaçlı okudukları görülmektedir. Sonuçların böyle olmasının sebebi hafız olan üreticilerdir. Zira mülakatta yer alan üreticilerin yarıya yakını hafız olup bunların büyük çoğunluğu da Kur'an-ı Kerim'i ezber amaçlı okuduklarını belirtmektedir. Bunların dışında, Kur'an-ı Kerim'i en çok ruhen rahatlamak, huzur ve şifa bulmak; ibadet ve zikir amaçlı ve sorumluluk duygusuyla okuyanlar çoğunluktadır. Kur'an-ı Kerim'i sorumluluk duygusuyla okumak şeklinde bir kategori hazırlamamızın sebebi şudur: Üreticilerin bir kısmı bir müslümanın günlük olarak

mutlaka okuması gereken bazı sure ya da ayetlerin olduğunu düşünmekte ve bunların devamlı okunması gerektiğini ifade etmektedir. Hafız olan öğrencilerden bir kısmı da Kur'an-ı Kerim'in kendi üzerlerinde hakkı olduğunu ve onu unutmanın çok büyük vebal olduğunu düşünmekte ve bu sebeple her gün Kur'an-ı Kerim'le ilgili bir sorumluluk duygusu hissetmektedirler. Öğreticilerin bir kısmı da evde çocuklarına örnek olması açısından okuduklarını beyan ederken, diğer bir kısmı etraftan kendilerine devamlı hatimler verildiğini ve bunları bitirmeleri söylemektedir. Öğreticilerden bir kısmı bu hatimleri kendileri için ve ibadet maksatlı, bir kısmı ezberlerini kuvvetlendirmek için okumaktadır. Diğer bir kısmı da söylediğimiz gibi, etraftan verilmiş ve ölmüşlerin ruhuna bağışlanmak üzere dağıtılmış olan hatimleri yetiştirmeye çalışmaktadır. Üzerlerine bu cüzleri ya da hatimleri aldıkları için vebal duygusu yaşamakta ve okumadıkları takdirde bunun günah olacağını düşünmektedirler. Biz bu tutumların, bir sorumluluk duygusu içerdiğini düşünmekteyiz. Yani Kur'an-ı Kerim'i yukarıda bahsedilen sebeplerle okuma tutumu, içerisinde ciddi manada bir sorumluluk ve bu sorumluluk da bir mecburiyet hissi içermektedir.

Öğreticilerin ifadelerinden de bu okuma tutumunun kendi üzerlerinde bir vebal hissi ve ağırlık, yani stres unsuru oluşturduğu gözlemlenmektedir. Fakat kendi isteğiyle, içinden gelerek ve ibadet maksatlı -Allah rızası için- okudukları hatimler için tabi ki bu durum söz konusu değildir. Zaten genel olarak baktığımızda Kur'an-ı Kerim'i bu tür sorumluluk duygusuyla da okusalar; öğrencilerin ifadelerinden anlaşılan, nihai amaçları Allah rızasını kazanmaktır. Yani, bu sorumlulukları üstlenmelerinin sebebi Allah rızasını kazanmak ve ibadet etmek, sevap kazanmak düşüncesidir. Dolayısıyla ne kadar sorumluluk ya da mecburiyetle yerine getirilse de öğrenciler, bir ibadet etmenin ya da bir vazifeyi ifa etmenin vermiş olduğu iç rahatlığını da hissetmektedirler. Yine de kendi istekleriyle özel bir vakit ayırıp Kur'an-ı Kerim'e yönelmekle bu tür sorumluluk hissiyle yönelmenin arasında kişinin üzerinde bıraktığı psikolojik etki açısından büyük bir fark olduğu kanaatindeyiz. Zira Kur'an-ı Kerim'i içinden gelerek yani ruhi anlamda bir sakinlik ve hazır bulunmuşluk hissiyle okumanın oluşturduğu etkiyle diğer şekillerde okumanın bir farkı olduğunu düşünmekteyiz. Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'i bir zorunluluk, bir mesuliyetle, yetiştirmek için ciddi bir tempo içine girerek okumanın kişide stres oluşturacağını ve Kur'an-ı Kerim'den alınacak hazza mani olacağını düşünmekteyiz.

5.7. Kur’ân-ı Kerîm ile İlgili Tutumların Değişkenler Açısından İncelenmesi

5.7.1. Hafızlık Durumu Değişkeni ile Kurs Dışında Kur’ân-ı Kerîm Okuma Sıklığı Arasındaki Dağılım

Tablo 25: Öğreticilerin Hafızlık Durumu ile Kur’ân-ı Kerîm Okuma Sıklıkları Arasındaki Dağılım

KUR’ÂN-I KERÎM OKUMA SIKLIĞI		HAFIZLIK DURUMU		
		Hafız	Hafız Değil	Toplam
Her Gün	N	6	2	8
	%	75	25	22,8
Günaşırı	N	3	5	8
	%	37,5	62,5	22,8
Haftada Bir-İki Defa	N	5	6	11
	%	45,4	54,5	31,4
İki Haftada Bir-İki Defa	N	-	2	2
	%	-	100	5,7
Fırsat Buldukça	N	3	3	6
	%	50	50	17,1
Toplam	N	17	18	35
	%	48,5	51,4	100

Katılımcıların hafızlık durumu ile Kur’an-ı Kerim okuma sıklıkları arasındaki dağılımı gösteren çapraz tabloda (Tablo 25) hafızlık durumu ile Kur’an-ı Kerim okuma sıklığı arasında belli bir yığılma olduğu görülmektedir.

Buna göre Kur’an-ı Kerim’i her gün okuyanların %75’i hafız, %25’i ise hafız değildir. Gün aşırı okuyanların %37,5’i hafız ve %62,5’i hafız değildir. Haftada bir-iki defa okuyan katılımcıların %45,4’ü hafız, %54,5’i ise hafız değildir. İki haftada bir-iki defa okuyanların tamamının hafızlık durumu yoktur. Ve son olarak Kur’an-ı Kerim’i fırsat buldukça okuduklarını ve bir ortalama süre veremeyeceklerini söyleyen katılımcıların ise %50’si hafız, %50’si ise hafız değildir.

Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, Kur’an-ı Kerim’i kurs dışında ne sıklıkla okudukları sorgulanan öğretmenlerden en çok alınan cevap “haftada 1-2 defa” cevabı olmuştur. En çok söylenen diğer zaman aralıkları ise “gün aşırı” ve “her gün” olmuştur. Haftada 1-2 defa okuyan hafız öğretmenlerle hafız olmayan öğretmenlerin oranı neredeyse

yarı yarıyadır. Yani hafız olsun ya da olmasın, öğreticilerin çoğunluğu en az haftada 1-2 defa kurs dışında Kur'an-ı Kerim okumaktadırlar.

Kur'an-ı Kerim'i her gün okuyanların çoğunluğunu hafızlar oluşturmaktadır. Bu da hafızların her gün düzenli olarak ezberlerini tekrar etmeleri gerektiği dşnlrse doğal karşılanacak bir sonuçtur. Zira aşağıda da (Tablo 27) hafız ğreticilerin Kur'an-ı Kerim'i en çok, ezberlerini unutmamak amaçlı yani tekrar için okudukları görülmektedir. Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'i gün aşırı okuyan öğreticilerin de çoğunluğunu hafız olmayan öğreticilerin oluşturduğunu görüyoruz. Bu da hafız olmayan öğreticilerin de Kur'an-ı Kerim'den çok uzak kalmadığını ve sık sık okuduklarını göstermektedir. Kurs dışında genellikle iki haftada bir Kur'an-ı Kerim okuduklarını ifade eden öğreticiler de genellikle kursta okudukları Kur'an-ı Kerim'in, onların ihtiyaçlarını karşıladığını ifade ediyorlar. Bununla birlikte cevaplarından anlaşıldığı kadarıyla daha sık okumayı da istiyorlar.

33 yaşında, ön lisans mezunu bir öğretici bu konuda şunları belirtmektedir:

“Kursta zaten her gün Kur'an okuyoruz malum ve bu benim ihtiyacımı karşılıyor. Ben yle düşünüyorum. Eve gittiğim zaman da kuk çocuklarımla ve ev işleriyle meşgul oluyorum. Açıkçası zel hayatımda genellikle evime vakit ayırmayı tercih ediyorum. Çünkü kursta zaten bol bol okuyoruz elhamdülillah. Belki de bu meslekte olmasak Kur'an-ı Kerim'in kapağını bu kadar sık aamayacağız.”

Sonuç olarak, öğreticilerin çoğunluğunun Kur'an-ı Kerim'i kurs dışında da okudukları ve ondan çok uzaklaşmadıkları görülmektedir. Bu da onların yaptıkları mesleği sevdiklerini göstermesi ve Kur'an-ı Kerim'i sadece görev icabı okumadıklarını yani onunla özel hayatlarında da bir bağ kurduklarını göstermesi açısından önemli ve pozitif bir durumdur. Zira Kur'an-ı Kerim okumayı sevmeyen ve görev dışında da hiç okumayan bir kişinin, Kur'an-ı Kerim'le olumlu bir ilişkisinin olduğu ve görevini de severek icra edeceği düşünülemez. Diğer taraftan kurs dışında, özel hayatında ara ara da olsa Kur'an-ı Kerim'i açıp okuyan ve onunla huzur bulduğunu düşünen bir öğreticinin gözünde Kur'an-ı Kerim sadece görev icabı okumak zorunda olduğu bir kitap değil; tam aksine kutsal kabul ettiği ve gönlünde sevgisini duyduğu bir kitaptır. Okudukça huzur bulan bir öğretici için onu öğrenmek de öğretmek de paha biçilemez olacaktır. Böyle bir öğretici, doğal olarak mesleğini sevecek ve talebelerine de severek Kur'an-ı Kerim'i öğretecektir. Bunu öncelikle, yapmak zorunda olduğu mecburi bir iş olarak değil, okuması ve okutulması sevap olan Kur'an-ı Kerim'e yapılan kutsi bir hizmet olarak değerlendirecektir. Zira ğreticilerin mesleki memnuniyetlerinin sorgulandığı Tablo 14'n açıklama kısmında da

öğreticilerin çoğunluğunun bu mesleği, sıradan bir meslek olarak görmedikleri, ilahi boyutu olan kutsal bir görev addettikleri görülmektedir. Bu da bizim bu konudaki tespitimizi doğrulamaktadır.

5.7.2. Görev Yapılan Kurslar ile Derslerde Meal-Tefsir Okuyup Paylaşma Durumu Arasındaki Dağılım

Tablo 26: Öğreticilerin Görev Yaptıkları Kurslar ile Derslerde Meal-Tefsir Okuyup Paylaşma Durumu

DERSLERDE MEAL-TEFSİR OKUYUP PAYLAŞMA DURUMU		HAFIZLIK DURUMU		
		Gündüzlü Kursta Görevli	Yatılı Kursta Görevli	Toplam
Her Gün	N	8	-	8
	%	100	-	22,8
Haftada Bir-İki Defa	N	8	3	11
	%	72,7	27,2	31,4
Fırsat Buldukça	N	3	3	6
	%	50	50	17,1
Hiç Okuyamıyoruz	N	1	9	10
	%	10	90	28,5
Toplam	N	20	15	35
	%	57,1	42,8	100

Katılımcıların görev yaptıkları kurslar ile derslerde meal-tefsir okuyup öğrencilerle paylaşma durumu arasındaki dağılımı gösteren çapraz tabloya bakıldığında (Tablo 26) görev yapılan kurslar ile meal-tefsir okuyup paylaşma durumu arasında belli bir ilişki olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki tabloya göre, derslerde her gün meal ya da tefsir okuyup öğrencilerle paylaşmada bulunan öğretmenlerden tamamı gündüzlü kurslarda görev yapan öğretmenlerdir.

Haftada bir iki defa öğrencileriyle meal-tefsir okuyan öğretmenlerin %72,7'si gündüzlü, %27,2'si ise yatılı kurslarda görev yapan öğretmenlerdir. "Fırsat buldukça" cevabını veren ve herhangi bir süre veremeyeceğini belirten öğretmenlerden %50'si gündüzlü, %50'si ise yatılı kurslarda görev yapan öğretmenlerdir. Son olarak, hiç okuyamadıklarını belirten öğretmenlerden %10'u gündüzlü ve %90'ı ise yatılı kurslarda görev yapmaktadır.

Derslerde her gün, haftada bir-iki defa ya da fırsat buldukça meal- tefsir okuyup öğrencilerle paylaştıklarını belirten öğretmenlerin ifadelerini Tablo-15'in açıklama kısmında paylaşmıştık. Derslerde hiç meal-tefsir okuyamadıklarını belirten öğretmenlerin neredeyse tamamı yatılı kurslarda görev yapmaktadır. Bu duruma örnek olması açısından yatılı kurslarda görevli bazı öğretmenlerin ifadelerini aynen paylaşmak yerinde olacaktır.

42 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici bu konuda şunları belirtiyor:

“Biz hafız yetiştirdiğimiz için ezbere çok ağırlık veriyoruz. Öncelikli olarak bizden beklenen şey ezberlerin yapılmasıdır. Mesela aylık takip komisyonları geldikleri zaman 6 dönüş dönmüş olmaları gerekiyor. Bunu yetiştirmek için de ezbere yoğunlaşıyoruz. Bunun dışında pek bir şey yapamıyoruz. Ama hafızlıktan sonra öğrencilerimizi yönlendiriyoruz. İnşallah Arapça öğrenecekler, tefsir okuyacaklar, burada bırakmayacaklar eğitimlerini.”

37 yaşında, Ön lisans mezunu ve gündüzlü kursta görevli fakat hafızlık sınıfını okutan bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Ona hiç vaktimiz kalmıyor. Hafızlık programı çok yoğun ve yorucu bir tempo.”

27 yaşında, İlahiyat mezunu bir öğretici şunları belirtiyor:

“Biz ezber üzerine daha çok yoğunlaşıyoruz. Meal kısmını onlar bireysel çabalarla karşılıyorlar. Tefsir kısmına ise girdiklerini düşünmüyorum. Evet, işin biz meal kısmını yapamıyoruz.”

35 yaşında, İHL mezunu bir öğretici de hiç vakit ayıramadığını belirtiyor:

“Maalesef hayır. Derslerime çok zor yetiştiğim için maalesef vakit ayıramıyorum. Belli bir süre var hafızlıkta. O derslerin yetişmesi lazım. Çocuklara temel dini bilgileri bile veremiyoruz, bırakın meal. Aslında bir hafızın daha donanımlı yetiştirilmesi lazım bunun farkındayız. Belki müfredatla ilgili bazı değişiklikler iyi olabilir bilemiyorum. Açıkçası vicdanen de rahatsız ediyordum beni bu durum.”

Yatılı kursta görev yapıp da derslerde meal-tefsir okumaya fırsat bulduklarını ifade eden öğretmenler de bulunmaktadır.

32 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Hiç yapamıyoruz. Ben hafız hocasıyım. Pazar günü hariç haftanın her günü hafızları dinliyorum, hep ezber. Saat 3:30 a kadar. Ondan sonra da o derslerin tekrarı alınıyor öğrenciden. Yani hiç boşluk yok. Sayfa sayıları çok yüksek öğrencilerim de var, yeni başlayan öğrencilerim de var. Aslında bu çok büyük bir açlık. Elimizden gediğince

yine bilgilendirmeye çalışıyoruz. En azından şöyle oluyor. Çocuk ezberini verdiği eğer sure başındaysa, o surenin nerede, hangi dönemde indiği, kaçınıcı sure olduğu gibi kısa tanımlar yapabiliyorlar, bunun dışında detaylı bilgiye çok vakıf değiller. Aslında müfredatta son 1 saat, Kur'an okuyuş usulleri, rehberlik dersi, sosyal etkinlik, işte dini bilgiler dersi vermemiz isteniyor. Ama bizim vakit sorunumuz olduğu için ve öğrencilerimiz çok yoğun stres yaşadıkları için ki hafızlık dönemi çok stresli bir süreçtir, yetiştiremiyoruz bunları.”

30 yaşında, İHL mezunu ve işitme – görme engellilere de ders veren bir öğretici şunları belirtiyor:

“Öğlene kadar gündüzlü hafızları dinliyorum. Öğleden sonra işitme engellileri okutuyorum. Akşam da mütalaa derslerine giriyorum yani ben 7/24 çalışıyorum. Gündüzlülere de işitme engellilere de meal okutuyoruz. İşitme engellilerin Kur'an'a ve meale karşı hissiyatı o kadar çok ki onları görseniz. Ben bir şey anlattığımda öyle bir dinliyorlar ki, onların o dinlemesinden ben etkileniyorum. Meal çok dikkatlerini çekiyor.”

27 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici de kursunda öğrencilere meal-tefsir dersi verildiğini belirtiyor:

“Biz kursumuzda alanlaşmaya gittik. Ben mesela akaid derslerine giriyorum. Meal ve tefsir derslerini çünkü başka bir hocamız veriyor. Rehberlik ve sosyal etkinlik derslerinde bir beyit söylüyor ve “bu beyit hakkında ne düşünüyorsunuz” gibi onlara yorum becerisi kazandırmaya ve onları yetiştirmeye çalışırım.”

Son olarak, 45 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici fırsat buldukça okuduklarını belirtiyor:

“ Şu aralar belli bir saat ayırmamız zor oluyor. Çok nadiren derste bir kızımız okurken, oradan dikkatimi çeken ayetin mealini okutup, oradan bir sahabe hayatına bağlayıp; oradan kendi hayatımıza geçip bu şekilde bağlıyoruz. Ayrı bir vakit ayıramıyoruz çünkü.”

Konuyla ilgili olarak öğreticilerin ifadelerine yer verdik. Tüm sonuçlara bakacak olursak, gündüzlü kurslarda görev yapan öğreticilerin %40'ı her gün, yine %40'ı da haftada 1-2 kere paylaşımda bulduklarını belirtirken, yatılı kurslarda her gün paylaşımda bulunan öğretici bulunmamakta, haftada 1-2 defa paylaşımda bulunan öğreticiler ise %33,3 oranında görülmektedir. Verilerden de anlaşılacağı üzere, gündüzlü kursların yatılı kurslara göre meal-tefsir okuyup öğrencilerle paylaşımda bulunma oranının yüksek olduğunu

görmekteyiz. Yatılı kurslarda genellikle hafızlık eğitimine ağırlık verilmesi bu sonuçlarda etkili olmuştur. Bu sonucu öğrencilerin ifadelerinden net olarak çıkarabiliriz.

Son olarak ANAR'ın çalışmasında katılımcıların %31,6'sı kısmen de olsa Kur'an-ı Kerim'in mealini hiç okumadıklarını belirtmiştir.³⁹⁵ Dolayısıyla insanları en azından kuran kurslarında Kur'an-ı Kerim'in içeriğiyle buluşturmanın önemini bir kez daha görmekteyiz.

5.7.3. Hafızlık Durumu Değişkeni ile Kur'an-ı Kerim'i Okuma Amaçları Arasındaki Dağılım

Tablo 27: Öğreticilerin Hafızlık Durumları ile Kur'an-ı Kerimi Okuma Amaçları Arasındaki İlişki Dağılımı

KUR'ÂN-I KERİM OKUMA AMAÇLARI		HAFIZLIK DURUMU		
		Hafız	Hafız Değil	Toplam
Allah'a Yakınlaşmak İçin	N	-	3	3
	%	-	100	8,5
İbadet ve Zikir İçin	N	1	4	5
	%	20	80	14,2
Ruhun Rahatlamak, Huzur ve Şifa İçin	N	2	3	5
	%	40	60	14,2
Evimde Bolluk, Bereket, Huzur Olması İçin	N	2	-	2
	%	100	-	5,7
(Sevabını) Ölmüşlerin Ruhuna Bağışlamak İçin	N	2	-	2
	%	100	-	5,7
Ezberimi Unutmamak İçin – Tekrar Amaçlı	N	8	-	8
	%	100	-	22,8
Sorumluluk Duygusuyla (Müslümanın Mutlaka Günlük Olarak Okuması Gerekir, Çocuklara Örnek Olmak İçin, Hatim İçin v.b.)	N	2	3	5
	%	40	60	14,2
Araştırmak, Anlamak ve Yaşamak İçin	N	-	2	2
	%	-	100	14,2
Mesleki Gelişim	N	-	3	3
	%	-	100	8,5
Toplam	N	17	18	35
	%	48,5	51,4	100

Katılımcıların hafızlık durumları ile Kur'an-ı Kerim okuma amaçları arasındaki dağılımı gösteren çapraz tabloya göre (Tablo 27) hafızlık durumu ile Kur'an-ı Kerim

³⁹⁵ ANAR, Kur'an'ın Anlamı İle Buluşmak – Kamuoyu Anketi, Tablo 140/188

okuma amaçları arasında bazı değişkenler açısından belli bir ilişki olduğu görülmektedir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, Kur'an-ı Kerim'i daha çok, Allah'a yakınlaşmak için okuduklarını belirten katılımcıların tamamı hafız olmayan öğretmenlerdir.

Kur'an'ı ibadet ve zikir için daha çok okuduklarını belirten öğretmenlerin %20'si hafız, %80'i hafız değildir. Ruhun rahatlamak, huzur ve şifa bulmak için okuduklarını belirten öğretmenlerin %40'ı hafız, %60'ı hafız değildir. Evlerinde huzur, bolluk ve bereket olması için okuduklarını belirten öğretmenlerin tamamı ile genelde sevabını ölümlerine ruhlarına bağışlamak için okuduklarını belirten öğretmenlerin tamamı hafızdır. Yine Kur'an-ı Kerim'i genellikle sorumluluk duygusuyla okuyan öğretmenlerin %40'ı hafız, %60'ı hafız değildir. Son olarak, Kur'an-ı Kerim'i genellikle araştırmak, anlamak ve yaşamak için okuduklarını belirten katılımcılarla, mesleki gelişim için okuduklarını belirtenlerin tamamı hafız olmayan öğretmenlerdir.

Burada bir hususu belirtmek gerekir ki, öğretmenlerin yarıya yakını Kur'an-ı Kerim'i sadece bir amaç için okumadıklarını belirtmiş ve birkaç sebebi birlikte zikretmişlerdir. Bu durumda öğretmenlere, "peki en çok hangi amaçla" diye sorduğumuzda yukarıdaki verileri elde etmiş olduk. Birden çok cevap veren öğretmenlerden bir kısmının cevabını aynen paylaşmak yerinde olacaktır.

37 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretmen şunları belirtiyor:

"Cüzlerimi unutmamak, ezberimi kuvvetlendirmek için daha çok okurum. Bazen de bir kandil günü okuduğumda, bir ölmüşlerimizin ruhuna okurum, mesleki gelişim için aşr-ı şerif çalışırım. Belirli yerlerde, aşr-ı şeriflerim olsun, gerektiğinde cemaat karşısında güzel okuyabileyim diye."

35 yaşında, Ön lisans mezunu ve hafız bir öğretmen şunları belirtmektedir:

"Aslında tek bir şey için okumayız Kur'an'ı ama ben genelde şifa için okurum. Mutfağında şifa ayetleri asıdır mesela, okurum. Şifadan maksadım hem ruhen hem bedenen şifa bulmaktır. Kur'an her türlü derdin devasıdır. Bunun dışında rahatlamak isteğimde veya korunmak isteğimde de okurum dinlerim. Hatim için de okuyabilirim."

Yukarıdaki ifadelerde de gördüğümüz gibi Kur'an-ı Kerim'i okuma amaçlarının tespiti kolay olmadığı gibi tek bir cevabın verilmesini beklemek de sağlıklı değildir. Kur'an-ı Kerim'in elbette tek bir amaçla okunacağını düşünmek yanlış olur. Fakat biz, öğretmenlerin en çok hangi amaçla okuduğun sorgulamaya çalıştık ve yukarıdaki verileri elde ettik.

6. ÖĞRETİCİLERİN KUR'AN-I KERİM'DEN ETKİLENME DURUMLARI

Bu bölümde, Kur'an kursu öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim'den etkilenme durumları araştırılmaktadır.

6.1. Kur'an-ı Kerim'in En Çok Etkilenilen Yönü

Tablo 28: Öğreticilerin Kur'an'dan En Çok Etkilendikleri Yönler

Kur'an'ın En Etkileyici Bulunan Yönleri	N	%
Güzel Sesle Makamlı Olarak Okunuşu	17	48,5
Kulağa Hoş Gelen Şiirsel Üslubu	6	17,1
Evrensel Oluşu (Her İnsana, Her Çağa, Her Duruma Hitap Edebilmesi)	5	14,2
Ayetlerin İhtiva Ettiği Yüce Manalar	7	20
Toplam	35	100

Kur'an kursu öğretmenlerinin “Sizi Kur'an-ı Kerim'in en çok hangi yönü etkiler?” sorusuna verdikleri cevaplar yukarıda görülmektedir. Tablo 28'de görüldüğü üzere öğretmenlerin %48,5'i (17 öğretici) Kur'an-ı Kerim'in en çok güzel sesle ve makamlı olarak okunuşundan, %17,1'si (6 öğretici) kulağa hoş gelen şiirsel üslubundan, %14,2'si (5 öğretici) evrensel oluşu -her insana, her çağa ve her duruma hitap edebilmesi- yönünden, %20'si (7 öğretici) ayetlerin ihtiva ettiği yüce manalardan etkilenmektedir. Buna göre öğretmenler için Kur'an-ı Kerim'in en etkileyici 3 yönünü şöyle sıralayabiliriz; öncelikle güzel sesle, makamlı okunuşu, şiirsel üslubu ve ayetlerin içeriği.

Kur'an-ı Kerim'in en etkileyici yönünün, güzel sesle ve makamlı okunuşu olduğunu düşünen öğretmenlerden bazılarının ifadelerini aynen paylaşıyorum.

“En çok güzel ses ve makamla okunması diyebilirim. İkinci olarak da içeriği de etkiler.” (32 yaşında, İHL mezunu bir öğretici)

37 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Ramazan’da eşimle umreye gittik, orada imamlar çok güzel bir sesle Kur’an-ı Kerim okuyorlardı. Çok etkilenirim bundan. Ağlamak gelir içimden. O Kur’an-ı Kerim’in okunuş tarzı, kendine has o üslubu insanı etkiliyor.”

31 yaşında, hafız ve İlahiyat mezunu bir öğretici bu konudaki fikrini şöyle belirtiyor:

“Öncelikle güzel okunuşu, hitabeti cezbeder. Sonra ise insana daha doğrusu mü’min bir insana verdiği değer.”

El-Kadi, “Health and Healing in The Quran” adlı çalışmasında bu gerçeğe dikkat çekerek : “Kur’an okumak-dinlemek, okunan ayetlerin manasını anlamasa da kişide bireysel bir rahatlama ve terapi etkisi oluşturmaktadır” demektedir.³⁹⁶

Öğreticilerden bir kısmı ise Kur’an-ı Kerim’in en etkileyici yönünün, onun edebi özellikleri, üslup ve ahengi olduğunu düşünmektedir:

“Belağat özellikleri çok etkiliyor. Allah-u Teala cennet ayetlerini anlatıyor art arda yazıyor ve orda insan tabii haliyle cennete özeniyor. Şöyle bir rahatlama oluyor, neden? Çünkü güzel bir şeyden bahsediliyor ya, ondan. Tam böyle bir rahatlık oluşmuşken arkasından hemen tam tersi bir ikaz ayeti gelmiyor mu? Veya tam tersi durum. Cehennem tasviri yapılıyor. İrkiliyor, korkuyorsun, “Eyvah, mahvoldum” diyorsun. Hemen arkasından güzel bir başka açılım yapıyor Allah. Bundan ben çok etkileniyorum. Yani rahatlamaşken hemen seni ikaz ediyor, toparlıyor. Diğer taraftan korkuyorsun, ürküyorsun, “Kulum” diyor, “Ben varım, Ben yarattım seni, korkma o kadar.”(45 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici)

39 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretici de bu şekilde düşünmektedir:

“Hitap tarzları. Bazen Allah, geceye, güneşe, zamana and içer, kuşluk vaktine yemin eder. Bazen olur ey insanlar der, bazen ey mü’minler der. Yani biz bu hitapların neresindeyiz. Yine bazen peygamberimize teselli mahiyetindeki ayetleri etkiler mesela “biz seni yetim bulup barındırmadık mı? Bu hitap şekli, bu üslup insanı alıp götürür.”

42 yaşında, hafız ve İlahiyat mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Sürekli tekrar eden “akletmez misiniz, şükretmez misiniz” şeklindeki “efela yü’minun, efelea teşkürun, efela ye’gılun” ayetleri. Mesela Nas suresi, gul euzu birabbbin

³⁹⁶ Ahmed Elkadi, “Health and Healing in The Quran”, *American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 2, No. 2, , U.S.A., 1985, pp. 291-296.

nas, melikinnas, ilahinnas... hep nas nas nas şeklinde bitiyor. Kur'an'ın, başka hiçbir kelama benzemeyen mu'ciz bir yönü bu."

Bazı öğreticiler de Kur'an-ı Kerim'in en etkileyici yönünün, onun kucaklayıcılığı yani evrenselliği olduğunu düşünmektedir. Kur'an her insana ve her çağa hitap edebilmektedir:

"Şu zamanda bile her sorumuza cevap verebilmesi, onda cevap bulabilmemiz beni etkiler. Güzel sesle okunması da çok etkiler. Fakat lafızda kalıp kalplerimize inmediği için okunuşundan çok etkilenmemeye başladım. Ama yaşayışıyla birleşirse etkilenirim tabi ki."
(34 yaşında, hafız ve İHL mezunu bir öğretici)

47 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici şunları ifade etmektedir:

"Bence en etkileyici yönü herkesin derdine derman olacak ayetlerin olması. Yani herkes Kur'an'ın içinde kendini bulabiliyor. Mesela benim bir sıkıntım var, onunla ilgili bir Peygamber kıssası veya bir uyarıcı ayet, bir işaret olması. Hiç ummadığınız bir konuda bir bakıyorsunuz o konuda bir ayet var. Ben buradan hareketle şöyle düşünürüm; Kur'an bütün asırlara hitap ettiğine göre bütün insanlara hitap ediyor. Bana hitap eden yönü farklıdır, bir başkasına hitap eden yönü farklıdır. Kur'an benim için indirilmiş diye düşünüyorum. Bir başkası da kendisi için diye düşünebiliyor."

Öğreticilerin bir kısmı da Kur'an-ı Kerim'in en etkileyici yönünün, onun içeriği, ayetlerin yüce manaları olduğunu düşünmektedir:

"İçeriğinden çok etkilenirim. Kur'an asırlar öncesinde gelmiş, bozulmadan günümüze ulaşmış. Mesela bilimsel içerikleri, sağlıkla ilgili konular beni çok etkiler. Biz oradan hala örnek alabiliyoruz." (28 yaşında ve İHL mezunu bir öğretici)

27 yaşında ve İlahiyat mezunu bir öğretici ise şunları ifade ediyor:

"İçerik. Yani birçok yönü insanı etkiler ama beni manası daha çok alakadar ediyor. Neyle ibadet ettiğimi, manasını bilmek beni etkiler. Baktığım zaman, yaratılışla ilgili aileyle ilgili v.s her şeyi orada bulduğum için etkileniyorum."

Son olarak, 32 yaşında ve İlahiyat mezunu bir öğretici Kur'an'ın en çok manasından etkilendiğini belirtiyor:

"Beni Kur'an-ı Kerim'in en çok insanı aciz bırakan içeriği, mesajı etkiliyor. Bu kelamın bir yaratıcı katından gelmesi, Onun kelamı olması fikri zaten yeteri kadar heyecan verici fakat mesajı alıp okumaya başladığınız zaman da bir derya içine girmiş gibi

oluyorsunuz. Benim için yaratıcımızdan gelen her kelam çok dikkat çekicidir. Bize ne diyor, nasıl hitap ediyor, dünya ve ahiret hakikatleri hakkında neler söylüyor. İşte beni bu daha çok ilgilendiriyor açıkçası.”

Sonuç olarak katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Kur'an-ı Kerim, insanları birçok yönüyle etkilemektedir. Kur'an-ı Kerim'in kendine has bir kıraati, tilaveti, edebî açıdan ise eşsiz bir üslup ve ahengi bulunmaktadır. Bazı öğreticiler bu hakikate dikkat çekerek Kur'an-ı Kerim'in her yönüyle mu'ciz bir kitap olduğunu ve onun tek bir özelliğinden değil, birçok yönünden etkilendiklerini de ifade etmişlerdir. Aşağıda bu şekilde düşünen öğreticilerin ifadelerine yer verilecektir. Biz bu şekilde düşünen öğreticilere “en çok hangi yönü” diye tekrar sorarak yukarıdaki verileri elde ettik.

49 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici, Kur'an'ın her yönüyle kişileri etkilediğini belirtiyor:

“Kur'an-ı Kerim her şeyiyle bir hayat unsurumuz olduğu için onun her şeyi beni etkiler. Güzel okuyan birini dinlediğim zaman çok hoşuma gider. Tefsirini güzel yapabilen birini dinlersem bu da çok hoşuma gider, etkilenirim. Kendim okuduğum zaman da çok mutlu olurum. Ve başkalarına öğretip de onların da güzel okuduğunu görürsem o zaman da çok mutlu olurum. Kur'an-ı Kerim hem görünüşü hem okunuşu yönüyle, her yönüyle beni etkiler.”

22 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici de aynı şekilde düşünüyor:

“Kur'an-ı Kerim her yönüyle mucizevi bir kitap olduğu için her yönüyle etkiler ama şöyle güzel sesle ve makamla okunması ayrı bir etkiler. Tabi manasını anlarsak daha da etkileniriz.”

Son olarak, elde ettiğimiz verilere göre öğreticiler ilk etapta Kur'an-ı Kerim'in en çok güzel sesle ve makamlı olarak okunuşundan etkilenmektedir.

Tunç'un Kur'an'ın insanı etkileme gücüyle ilgili araştırmasının sonuçlarına göre: “Dindarlar, dinlerinin Kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm'den etkilenmektedirler. Dindarların en çok Kur'ân'ın güzel sesle makamlı olarak okunuşundan etkilendikleri görülmektedir. Bunu sırasıyla âyetlerin ihtiva ettiği yüce manalardan etkilenme ve Kur'ân'ın edebî ve mucizevî yönünden etkilenme izlemektedir.”³⁹⁷ Görüldüğü gibi Tunç'un verileri bizim çalışmamızı

---

³⁹⁷ Tunç, a.g.t., s. 147.

bu konuda desteklemektedir. Hatta öğreticiler manasını anlamasa da Kur'an-ı Kerim'den etkilendiklerini söylemektedir.

Tumiran ve arkadaşları (2013), otistik çocukların uyku bozukluklarının yönetilmesinde Kur'an-ı Kerim'in terapik bir etkisi olabileceğinden bahsetmektedir: Kur'an terapisinin diğere geleneksel ses terapilerine kıyasla daha iyi sonuç vermesi umulmaktadır. Çünkü Kur'an (müzik dinlerken oluşandan) daha yüksek alfa dalgaları üretiyor. Bu nedenle, Kur'an terapisinin, otistik çocukların uyku sorunlarına ve ayrıca duygusal sorunlarına yönelik şifa aracı olarak kullanılmasını öneriyoruz.³⁹⁸

Kur'an kursu öğreticileriyle yaptığımız mülakatta, kendilerine "manasını anlamasanız da Kur'ân-ı Kerîm'in sırf kıraatinden etkilenir misiniz? Evetse, sizce sebebi ne olabilir?" şeklinde bir soru yöneltmiştik. Verilere göre öğreticilerin %100'ü (35 öğretici) olumlu yönde cevap vermiştir. Bu konuyla ilgili olarak mülakat yaptığımız katılımcılardan bazılarının ifadelerini aynen paylaşmak yerinde olacaktır.

29 yaşında, İHL mezunu hafız bir öğretici bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

"Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından verilmiş manevi yönünün bulunduğuna inanıyorum. Kur'an-ı Kerim, insanın sadece aklına değil, bütün duygularına hitap ediyor. Mesela bir radyasyonun etkilerini bir anda fark edemiyoruz. Birden böğrümüze saplanan bir şey değil. Ama zamanla maruz kaldıkça vücudumuz yıpranıyor. Aynı şekilde de Kur'an-ı Kerim'i, Allah'ın kelamını dinlendikçe insanın ruhunda bazı etkileşimler yapıyor."

36 yaşında, yüksek lisans mezunu ve doktora öğrencisi olan bir öğretici ise şöyle demektedir:

"Tabi, tabi ki ne demek. Onun kendine has müthiş bir şiirsel üslubu vardır. Bazen bazı bilmediğim kelimeler geçiyor, ben de anlamıyorum ama yine de etkileniyorum. Mesela eşim hiç Arapça bilmiyor, bırakın Kur'an'ı, normal Arapça konuşulması bile onu etkiliyor. Yani Arapça'nın, Kur'an'ın böyle etkili, şiirsel bir yönü var. Zaten müzik, ses, ritim insan tabiatına etkilidir, bu bilimsel bir gerçek ama ben Kur'an'ın insanın fitratıyla bir kilit-anahtar gibi ötüştüğünü düşünüyorum. Allah'ın bir mucizesi. Bu etkiyi de buna bağlıyorum."

---

³⁹⁸ Mohd Amzari Tumiran, Siti Botanah Muhamad, et al, "Addressing Sleep Disorder of Autistic Children with Qur'anic Sound Therapy", *Health*, Vol.5, No.8A2, 2013, pp. 73-79.

41 yaşında üniversite mezunu ve 30 yıllık çalışan bir öğretici ise düşüncelerini şöyle paylaşmaktadır:

“Kesinlikle. Bütün insanlar da etkilenir. Şöyle bir hatıram olmuştur. Bir gün lise yıllarında Ulu Cami’ye ziyarete gitmiştim. Bir grup İngiliz turist de ziyarete gelmişler. O esnada da içerde Kur’an okunuyor, hepsi kısa kollu giyinmişler. Ve birbirlerine kollarını gösteriyorlar ve tüyleri diken diken olmuş bir vaziyette. Ne oluyor bize anlamında. Tabi onlara anlattıktan sonra biz rehberlere sorduk ‘ne dediniz’ diye, bize de açıkladı. ‘Siz Kur’an’ı anlamasanız da sizin bütün zerrelere, bütün hücrelerinize onu duyuyor, bütün ruhumuz onu anlıyor, o gıdayı alıyor ve ondan dolayı etkilendiği için böyle oluyorsunuz,’ diye izah etmişti. Ve ben o gün bugün çok güzel Kur’an okunurken tüylerimin ürpermesi anında bu olay aklıma geliyor. Demek ki benim bütün varlığım hücrelerim varlığım Cenab-ı Allah’la muhatap oluyor. Onunla konuşabiliyor”.

Bir diğer öğretici ise (27 yaşında, ön lisans ilahiyat mezunu, hafız) şöyle demektedir:

“Evet. Kuranın çok büyük bir Allah kelamı olmasına, mucizevi bir söz oluşuna bağlıyorum bunu. Mesela peygamberimiz aracılığıyla müşriklere olan –yapabiliyorsanız benzerini getirin hitabı bunu destekler. Eşsiz bir hitap, okunuşu, harflerin seslerin uyumu, ahengi. Ama en çok insanların bunun ilahi bir kitap olduğunun farkında olmaları bence insanları daha çok etkiliyor.”

Yine bir diğer öğretici ise (32 yaşında, ön lisans mezunu, hafız) etkilendiğini fakat manasını da anlamak isteğini şöyle dile getiriyor:

“Evet, tabi ki etkiler. Hatta okuyuşa göre bende daha da merak uyandırıp bunun daha detayına inmem ve neden bahsedildiğini anlamam gerekir diye düşüncelere sevk eder beni. Çok zevk veriyor, çok rahatlatıyor. Tabi manasını anlasak çok daha etkili olacak.”

34 yaşında, ilahiyat mezunu bir öğretici şöyle demektedir:

“Yüzde yüz evet. Bu kelimullahın bir mucizesidir. Orta halli bir okuyuş bile samimi olduğu sürece okuyan ve dinleyen kişide mutlaka bir tesirde bulunacaktır.”

Yine 30 yaşında, İHL mezunu, hafız olan bir öğretici şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Evet, tabi ki etkilenirim. Kur’an’ın mucizesi o. O nağmelerde bir Türkçe şiir okuyun, insan ne kadar etkilenebilir ki. Allah kelamı olduğu için öyle. Kur’ân okunan mekan farklı olur.”

Son olarak 33 yaşında İHL mezunu, hafız bir öğretici de aynı hususu şöyle dile getirmektedir:

“Evet, kesinlikle. Bu, Rabbimin verdiği bir mucize bence. Mesela mealini okurken aynı etki olmuyor. Ama Arapçasını okuyunca çok farklı bir etki oluyor.

Bu örneklerden de yola çıkarak şunları söyleyebiliriz ki; Kur’ân-ı Kerîm öyle bir üslûb; öyle bir hitabet gücüne sahip ki inanan inanmayan tüm insanlar üzerinde sırf Arapça metniyle-okunuşuyla dahi tarifsiz etkiler bırakmaktadır.

“Kur’ân-ı Kerîm, harekelerinde, sükûnlarında, med ve gunnelerinde öyle mükemmel bir yapıya sahiptir ki, aynı yapıyı herhangi bir şiir veya nesirde bulmak imkânsızdır. Arapça bilmese bile bir insan, Kur’ân âyetlerine kulak verdiği zaman, kendisini çok farklı ve eşsiz bir kelamın karşısında bulduğunu anlamakta zorlanmaz.”³⁹⁹

Bu tespitlerden sonra öğrencilere Kur’an-ı Kerim’in en önemli yönünün ne olduğu sorulmuştur. Bu soruyla Kur’an-ı Kerim’in öğrenciler için ifade ettiği anlamı sorgulamaya çalıştık. Kur’an-ı Kerim’in onların hayatlarındaki karşılığı nedir? Bu sorunun cevabına göre öğrencilerin diğer sorulara verdikleri cevapların anlaşılabilmesi kanaatindeyiz. Diğer bir deyişle, Kur’an-ı Kerim’in en etkileyici bulunan yönü veya okurken-dinlerken hissedilen duyguların; öğrencilerin Kur’an-ı Kerim’e yüklediği anlam ve değere göre değişeceğini düşünmekteyiz.

6.2. Kur’an-ı Kerim’in Öğreticiler İçin İfade Ettiği Anlam

Araştırmamızın bu kısmında öğrencilere “Sizce Kur’an-ı Kerim’in en önemli yönü, insanları rahatlatıp onlara şifa vermesi ya da onları koruması mıdır? Yoksa nedir?” şeklinde açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda aşağıdaki kategoriler oluşturulmuştur.

Tablo 29: Kur’an-ı Kerim’in Öğreticiler İçin İfade Ettiği Anlam

Kur’an’ın Öğreticiler İçin İfade Ettiği Anlam	N	%
En Önemli Yönü Hayat Rehberi Olmasıdır	24	68,5
En Önemli Yönü Şifa Vermesidir (Ruhun Rahatlatması, Koruması, vs.)	11	31,4
Toplam	35	100

³⁹⁹ Muhittin Akgül, *Kur’ân İklimine Seyahat*, İstanbul, Işık Yay., 2008, s. 94.

Tablo 29’da görüldüğü üzere öğretmenlerin %68,5’ine (24 öğretmen) göre Kur’an-ı Kerim’in en önemli yönü, onun bir hayat rehberi olmasıdır. Katılımcıların %31,4’ü (11 öğretmen) ise en önemli yönünün, insanları koruması ve onlara şifa verip ruhen rahatlatması olduğunu düşünmektedir.

Tablodaki verilere göre öğretmenlerin çoğunluğu Kur’an-ı Kerim’i bir hayat rehberi olarak görmektedir. Bir kısmı ise onun koruyucu ve şifa verici yönünün daha önemli olduğunu düşünmektedir. Katılımcılardan Kur’an-ı Kerim’in en önemli yönünün onun şifa vermesi olduğunu düşünen öğretmenlerin ifadelerine aynen yer vermek yerinde olacaktır.

32 yaşında ve İHL mezunu bir öğretmen şöyle söylüyor:

“Evet, insanı rahatlatıp şifa vermesidir.”

49 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretmen de aynı şekilde düşünmektedir:

“Evet, tabii ki şifa vermesidir. Bu bütün müslümanların özelliğidir. Mesela ben şu sıkıntımın acaba neyi okusam da Rabbim beni bu sıkıntıdan kurtarsa diye düşünürüm. Bu tür durumlarda hangi sure okunması gerekiyorsa ben ona yönelip onu okurum. Daha çok mesela Yasin suresini okumayı tercih ederim. Çünkü peygamber efendimiz mesela diyor ya “Yasin Kur’an’ın kalbidir, ne için okursanız o yerine geçer” diye. Ama değişebilir de tabii. Mesela başarı için Fetih suresi okurum. Kazanç gerekiyorsa bir Vakıa suresi. Bunlar dönem dönem okuduğumuz şeyler. Bir sıkıntı olunca sıkıntı gidinceye kadar. Tabii sonra devamlı okumamız lazım.”

30 yaşında, hafız ve İHL mezunu bir öğretmen şunları ifade ediyor:

“Şifayı geniş anlamda ele alırsak, maddi-manevi sıkıntısı için de okuyacak. Mesela çocuğu olmayana şu kadar oku, bekâr olana şu sureyi mesela şu kadar oku derler. Maddi manevi şifa olması en önemli şeydir evet.”

Son olarak, 35 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretmen bu konuda şöyle söylüyor:

“Evet bence öyle. Hastalandığımız zaman ilk aklımıza Kur’an gelir. Hemen ezberden şifa ayetleri okuruz ve biiznillah şifa buluruz. Yine bir şey kaybetsek hemen Kalem suresinden okuruz, bereket bolluk için Vakıa okuruz, v.s. büyüklerimizden gördüğümüz, hocalarımızdan öğrendiğimiz kadarıyla... Kur’an her türlü derde devadır.”

Öğreticilerden Kur’an-ı Kerim’i bir hayat rehberi olarak görenlerin ifadelerinden de bazılarını paylaşıyorum:

“Bence en mühim yönü, bize yol göstermesi, örnek olması, rehber olması. Tabi şifa vermesi de gerçek ama biz neye göre yaşayacağız, biz zaten ona göre yaşamamak şifa bulmamız, huzur bulmamız mümkün değil. Yani biz müslüman olmasak, Kur’an’ı rehber almasak, ondan şifa bulamayız. Çünkü onunla yaşamıyoruz, yolumuz orda değil. Fakat şimdi biz, zaten Kur’an-ı Kerim’e göre yaşadığımız için ayetler bize huzur veriyor, şifa buluyoruz. Yani bu şifa, rahatlama hissi v.s onun bir hediyesi.”(37 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici)

42 yaşında, hafız ve İlahiyat mezunu bir öğretici şöyle söylüyor:

“Yok. Asıl önemli yönü hayata yansımasıdır. Hayatımıza geçirmek ve yaşamak için bakıp okuyup ibret almamız lazım. Yoksa sadece rahatlamak, huzur için olmaz. Onlar ikinci plandadır.”

37 yaşında, Yüksek lisans mezunu bir öğretici Kur’an’la varoluşsal bir ilişki içinde olduğunu ifade ediyor:

“İnsana Kur’an, hayatın temel dinamiklerini verir. Ben öyleyim en azından, ben öyle yaşıyorum. Kur’an ’sız bir davranış modeli düşünemiyorum hayatımda. Her noktada bana bir hareket noktası veriyor. Bunlar bir ikincil noktası Kur’an’ın. Kur’an’ın benim hayatımdaki izdüşümü bundan çok daha geniş bir şey. Bir hayat tarzıdır, biçimidir, yaşayış modelidir. Benim daha varoluşsal bir ilişkim var Kur’an’la diyebilirim.

34 yaşında ve İlahiyat mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“O sonuçlarından birisidir. Yani Kur’an-ı Kerim böyle, insanlar etkilensin mest olsun diye indirilmiş bir kitap değildir. Nasıl yaşayalım, bizi nasıl bir son bekliyor gibi var oluşla ilgili, gaybla ilgili cevabını bir başkasından alamayacağımız bazı hakikatler var, bu hakikatleri, Mevlamız lütfedip bize bildirmiş. Bizim de bu hakikatlere iman edip uygulamaya geçirmemiz lazım. Bunun yanı sıra bu hakikatleri o kadar güzel üslup ve belagatlerle lütfetmiş ki içerisinde bizim için nurlar ve şifalar da mündemiçtir.”

Öğreticilerin çoğunluğunun Kur’an-ı Kerim’i bir hayat rehberi olarak gördüklerini ifade etmeleri olumlu görülmektedir. Bununla birlikte Kur’an-ı Kerim’in diğer açılardan daha önemli olduğunu düşünen öğretmenlerin de oranı az değildir. Öncelikle Kur’an-ı Kerim’in en etkileyici yönünün güzel sesle ve makamlı olarak okunması olduğunu ifade eden öğretmenlere bakacak olursak onlar için ilk etapta Kur’an-ı Kerim’in tilaveti ya da kıraati etkileyici olmaktadır. Benzer sonuçlar Tunç’un çalışmasında da böyledir. Kur’an-ı Kerim’den öncelikle ses ve musiki olarak etkilenmek onun manasından etkilenmeye engel teşkil etmemektedir. Dolayısıyla öğretmenlerden Kur’an’ın öncelikle musikisinden,

okunuşundan etkilendiğini ifade eden öğretmenler aynı zamanda onun en önemli yönünün anlaşılabilirliğine hayata tatbik edilmesi olduğunu da kabul etmektedirler. Ayrıca anadili Arapça olmayan bir topluluğun ilk etapta manasından etkilenmesi çok mümkün olmayabilir. Kur'an'ın okunuş ve müzik yönüyle insanları etkilemesi konusuna daha önce değinmiştik. Bazı öğretmenler manasını anlamaları da bunun ikinci planda kaldığını belirtmektedir. 27 yaşında, hafız ve İlahiyat mezunu bir öğretmenin bu konudaki ifadeleri bu tespitimizi doğrulamaktadır:

“Kur'an-ı Kerim'i sadece okuyor veya dinliyor olmak benim için yeterli oluyor. Yani, sadece dinlemekle yeterli huzura ulaşabildiğimi düşünüyorum. Genel anlamda meal ve tefsir okuyarak hissedemediğimiz şeyleri, manasını anlamasak da Kur'an'ı sadece okuyarak hissedebiliyoruz. Ben orda huzuru yakaladığımı düşünüyorum. Bazen Kur'an dinlerken manasını anlıyorum ama ilk etapta beni –okuyan kişiye de bağlı olarak- ritmik ahengi, tilaveti, müzik yönü cezbediyor.”

Bununla birlikte bazı öğretmenler, Kur'an'ın en çok güzel ses ve makamla okunuşundan etkilendiklerini fakat manayı anlamaları zaman bu zevkin daha da arttığını ifade etmektedirler.

Kendisine Kur'an'ın en etkileyici yönü sorulduğunda 45 yaşında, hafız ve Lisans mezunu bir öğretmenin verdiği cevaptan da bunu anlayabiliriz:

“İlk etapta elbette şöyle güzel makamlı kıraati. Bunun dışında o ayetlerin uyumuna, şiirsel üslubuna baktığınızda müthiş bir belagati, ahengi var. Daha ileri boyuta gittiğinizde manalar açılıyor. Ve kıraatle mana buluşunca katmerli bir zevk oluyor. Yani okunurken aynı zamanda manasını da anladığınızda duyulan o zevk, heyecan anlatılamaz.”

Bir diğer öğretici şunları ifade ediyor:

“Tabii ki Arap olmadığımız ve Kur'an'ı hemen anlamadığımız için bizi ilk etapta güzel okunuşu etkiliyor. Mesela bir eûzu besmele bile, ilk etapta beni onun manası değil de önce okunuşu etkiler. Ama sonra eğer o ayetin manasını anlıyorsam ve manasını düşünüp de dinlemişsem mesela, o zaman iki misli etkilenirim. Ve bu beni daha çok mutlu eder.”

İkinci olarak, öğretmenlerin Kur'an'ı, anlamak ve araştırmak, tefekkür etmek için fazla okumadıkları görülmektedir. Öğreticiler bu konuda eksikliklerinin farkında olduklarını belirtmişlerdir.

45 yaşında hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici şöyle demektedir:

“Kur'an'ın en önemli yönü öncelikle, anlamamız gereken bir hayat kılavuzu, bir rehber olması daha ağır basıyor. Şifa vermesi v.s. sadece bir hediyesidir. Ama işte belki Arap olmamızdan veya da lisanımızdan kaynaklanıyor ki o rehberlik elbisesini sanki biz

tam giyemiyoruz. Ecdadımız bunu başarmış, biz de yapabiliriz aslında. Yoksa onu sadece Cuma geceleri, sadece ölü arkasından okumak ya da sadece şifa için okumak geleneğini aradan kaldırmamız lazım ki o kelamla hemhal olabilelim. Bu ihtiyacı hissediyoruz.”

Yine 22 yaşında, Ön lisans mezunu ve hafız olan bir öğreticinin, Kur'an'ı okuma amaçlarıyla ilgili soruya verdiği cevap, genç yaşına rağmen toplumdaki bu geleneksel Kur'an anlayışına dikkat çekmesi açısından önemlidir:

“Maalesef iş amaçlı olmaya başladı. Onun öncesinde de hafızlık amaçlı okurdum. Bizi mevlilere falan çağırıyorlardı. Şu anda işte çok fazla kendim için okuyamıyorum. Bunun sıkıntısını yaşıyorum. Genelde hep ölmüشلere okuduğumuz için kendim için okuduğumu hiç düşünemiyorum. Yani hep bazı sebepler için okuduğumuz için şöyle bir oturup da Allah rızası için okuyayım, meal-tefsire bakayım dediğim çok nadirdir. Maalesef.”

Sonuç olarak öğreticilerin, Kur'an-ı Kerim'in bir hayat rehberi olduğu ve öncelikle bunun için okunması gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte toplumdaki Kur'an anlayışı ve özellikle ölülerin arkasından hatim indirme geleneği onlar üzerinde etkili olmaktadır.

6.3. Mana Olarak Kur'an-ı Kerim'in En Çok Etkilenilen Konuları

Tablo 30: Öğreticilerin Kur'an'dan En Çok Etkilendikleri Konulara Göre Dağılımı

Kur'an'ın En Etkileyici Bulunan Konuları	N	%
İman Hakikatleri	5	14,2
Ahlaki İlkeler	8	22,8
Peygamber Kıssaları	4	11,4
Ahiret ve Kıyamet Tasvirleri	7	20
Geleceğe İlişkin Verdiği Haberlerin Gerçekleşmesi – Bilimsel İçeriği	2	5,7
İnsan Tasvirleri – İnsanı Hakkındaki Ayetler-	5	14,2
Fıkhi Konular - Muamelat (Anne- Baba Hakları, Karı-Koca Hakları, Evlilik, Nikah vb.)	4	11,4
Toplam	35	100

Tablo 30'a göre Kur'an-ı Kerim'in en etkileyici bulunan konuları şu şekilde tespit edilmiştir: Öğreticilerin % 14,2'si (5 öğretici) Kur'an-ı Kerim'deki iman hakikatlerinden, %22,8'i (8 öğretici) ahlaki ilkelerden, %11,4'ü (4 öğretici) peygamber kıssalarından, %20'si (7 öğretici) ahiret ve kıyamet tasvirlerinden, %5,7'si (2 öğretici) geleceğe ilişkin verdiği haberlerin gerçekleşmesi - bilimsel içeriğinden, %14,2'si (5 öğretici) insan tasvirleri-insan hakkındaki ayetlerden ve %11,4'ü (4 öğretici) ise fikhî konulardan etkilenmektedirler. Buna göre öğreticilerin mana olarak etkilendikleri ilk 3 konu başlığını şöyle sıralayabiliriz: ahlaki ilkeler, ahiret-kıyamet tasvirleri ve iman hakikatleri ile insan tasvirleridir. Öncelikle iman hakikatlerinden bahseden ayetlerden daha çok etkilendiklerini belirten öğreticilerin ifadelerinden bazılarını paylaşmak yerinde olacaktır:

“Allah'ın varlığını belirten ayetler beni çok etkiler. Yağmura bakıyorsun, toprağa bakıyorsun da Beni nasıl görmüyorsun manasındaki ayetler. Peygamberler kıssaları da etkiler.”(33 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici)

43 yaşında, İlahiyat mezunu bir öğretici de aynı şekilde düşünüyor:

“Allah'ın bize olan yardımı. Allah'ın kudretini, yüceliğini anlatan, Allah'tan bahseden ayet ve kıssalar beni daha çok etkiler.”

Öğreticilerin bir kısmı da en çok peygamber kıssalarından etkilendiklerini belirtmektedir:

“Peygamber kıssaları. Belki de şundan; ben roman okumayı severim. Hayal kurarak bir şey üretmeyi seviyorum. Nihayet, kıssalar da hikâyedir. Fakat hikâyelerden farklı olarak, yaşanmış gerçeklikler olduğu beni çok etkiler.” (32 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici)

49 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Peygamber kıssaları. Onların da çok rahat ve dört dörtlük bir hayat yaşamamış olmaları. Ama o kadar sıkıntılara rağmen Allah'ın emirlerini yerine getirmeye çalışmış olmaları. Hatta bu yolda şehit edilmiş olmaları beni etkiler.”

Eryücel tarafından yapılmış bir çalışma da yaşam olaylarıyla başa çıkmada peygamber kıssalarının inananlar üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁰⁰ Ahiret ve

⁴⁰⁰ Sema Eryücel, *Yaşam Olayları ve Dini Başa Çıkma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Doktora Tezi), Ankara, 2013, ss. 150-151.

kıyamet tasvirlerinden daha çok etkilendiğini ifade eden öğretmenlerin ifadelerinden bazıları ise şöyledir:

“Ölüm, kıyamet, ahiret, cennet, cehennem ayetlerinden etkilenirim. Lise zamanında cennet – cehennemle ilgili vaaz hazırlamıştım. O zamandan beri bu konulardan çok etkilenirim.” (28 yaşında, İHL mezunu bir öğretici)

20 yaşında ve İHL mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Ahiret. “Yeryüzünde her şey son bulacaktır, yalnız Allah bakidir” ayeti, işte o beni hep etkiler. Buna benzer ayetler derinden etkiliyor.”

Bilimsel içerikli ve geleceğe ilişkin haber veren ayetlerden daha çok etkilendiklerini ifade eden öğretmenlerin ifadelerinden bazıları şöyledir:

“En çok Kur’an mucizelerinden. Bilime ışık tutan mucizelerinden. Nur suresinden mesela elektriğin icadı. Oradan beşeriyete yol gösteren mucizevi yönlerinden etkilenirim.”

İnsanla ilgili yani insana insanı anlatan ayetlerden daha çok etkilendiklerini ifade eden ayetlerden bazıları şöyledir:

“İnsan ve insanla ilgili ayetler. Yaratılış amacının açıklanması, ebedi hayata dair neyle karşılaşacağımızı haber vermesi ve anlam arayışlarımıza cevap vermesi beni etkiler.”(34 yaşında, İlahiyat mezunu bir öğretici)

27 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“İnsanla ilgili tahliller ve peygamberler kıssaları. Mesela ashab-ı uhud, habib-i neccar falan, yine Firavun karşı gelen sihirbazların durumu. Bu nasıl bir iman gücü ki, canlı canlı ateşe atılmayı veya da öldürülmeyi göze alarak imanlarını haykırıyorlar. Bunlar insanı etkiliyor. Ve kendi imanını sorguluyor. Ayrıca insanın hiçbir şeyden şikâyete yüzü kalmıyor.”

Muamelatla ilgili yani toplumsal yaşamla, insanlar arası ilişkilerin düzenlenmesi gibi fıkhi konulardan bahseden ayetlerden daha çok etkilenen öğretmenlerden bazılarının ifadeleri şöyledir:

“Suçlar ve cezalar, aile, nikah. Mesela adam öldürme cezası-kısasa kısas. Hırsızlık gibi. Ama bazılarının manaları açık veya kapalı olabiliyor, Zinaya yaklaşmayın, denmesi gibi. Bunun evli ve bekârlara karşı uygulanacak ceza biçimi gibi şeyler dikkatimi çeker. Muamelat konuları, borç alıp vermede senet tutulmasının istenmesi, çocuk yetiştirme, aile eğitimi, ibadetler konusu ki özellikle namaz ve zekâtın peş peşe zikrediliyor olması, sürekli

namazdan bahsedilmesi ve namazla yardım istenilmesi gibi konular dikkatimi çekmektedir.” (27 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici)

33 yaşında ve Yüksek lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Muamelat ve ahlaki ilkeler. Güne yansıyan, çözümler üreten ayetler daha çok benim dikkatimi çeker. Mesela kadınlarla ilgili ayetler. Nisa suresi gibi. Kur’an-ı Kerim’in kadına verdiği değer. Karı-koca hakları, aile hukukundan bahseden ayetler.”

Öğreticilerin çoğunluğu ise Kur’an’da en çok ahlaki ilkelerden bahseden ayetlerden etkilendiklerini ifade etmişlerdi. Bununla ilgili bazı cevaplar şöyledir:

“Allah’ın toplumsal olaylara yaklaşımı, bizlerin arasındaki ilişkiyi nasıl da düzenlemiş olduğu ve birbirimizi kırmadan bu dünyada nasıl insanca yaşayacağımızı bize gösteren ayetlerden çok etkilenirim. Ve sosyal açıdan bu düzenlemeler bizim açımızdan, öğrencilerimiz açısından önemli.”(35 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici)

27 yaşında ve İlahiyat mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Ahlaki ilkeler diyebilirim. Kur’an-ı Kerim’in asırlar önce inmiş olmasına rağmen, günümüze uyarlamak ve benim burada yapmam gereken şey ne kısmı. İnsanlara nasıl davranmam gerektiği, tevazu sahibi olmak mesela. Allah kibirlenenleri sevmez. Takva sahibi olmak, Allah yolunda infak etmek ve ahireti öncelemek, dünyalık şeylere aldanmamak, boş işlerden yüz çevirmek, insanlar arasında iyiliği emretmek, kötülükten nehyetmek gibi Allah-u Teâlâ’nın sevdiği kullarının özelliklerinden bahseden ayetler beni etkiler.”

31 yaşında ve İlahiyat mezunu bir öğreticinin ifadeleri ise şöyle:

“Ahlak ilkeleri. Muttaki kulların özellikleri. Allah’ın muttaki kullarına olan muhabbeti ve onlara verdiği müjdeler. Bu ayetleri okudukça insan onlara benzemek istiyor. Halini tavrını gözden geçiriyor. Hele bu zamanda, hele ki bizim gibi Kur’an hocalarının en çok dikkat etmesi ve tatbika uğraşması gereken ayetler bunlar bence.”

Öğreticilerin en çok ahlaki ilkelerden etkilendikleri ve bu ayetlerin dikkatlerini daha çok çektiklerini ifade etmeleri olumlu bir durum olarak görülmektedir. Dikkat edilecek olursa; öğretmenlerin kursla ilgili olarak en çok karşılaştıkları sorunların başında diğer hoca hanımlarla, meslektaşlarıyla ilgili yaşadıkları insanlarla ilişki-iletişim sorunları geliyordu. Bazı öğretmenler, diğer meslektaşlarının ahlaki açıdan Kur’an’a uygun davranmadıklarını ve bu konuda zaaf içerisinde bulduklarını ifade etmişlerdi.

Öğreticilerin hem en çok, kurstaki diğer hocalarla iletişim alanında sorunlar yaşamaları hem de Kur’an’daki ahlaki ilkelerden daha çok etkilendiklerini düşünmeleri

arasında bir çelişki olduğu kanaatindeyiz. Oysa Kur'an'daki ahlaki ilkelerden çok etkilenen ve onlara dikkat eden kişilerin, insanlarla iletişim konusunda örnek birer şahsiyet olmaları beklenirdi. Kursta en çok karşılaşılan sorunlara, “diğer hocalarla ilişkiler, iletişim problemi” diye cevap veren öğretmenlerden her biri bir diğer öğreticinin Kur'an ahlakına uygun davranmadığını iddia etmektedir. Bu durumda, öğretmenler en çok ahlaki ilkelerle ilgili ayetlerden etkilenmeleri hususunda ya samimi cevaplar vermemiştir ya da her öğretici Kur'an ahlakına göre davrandığını samimi olarak düşünmektedir; fakat insanlar arası ilişkilerde sorun yaşamaktadır. Yani dikkat ettikleri bu Kur'an ahlakını, bir davranış modeline dönüştürmekte zorluk çekmektedir. Konunun tüm değişkenler açısından incelenmesi daha sağlıklı bir sonuç verecektir.

6.4. Kur'ân-ı Kerîm Okurken, Dinlerken Hissedilen Duygular

Tablo 31: Öğreticilerin Kur'ân-ı Kerîm Okurken – Dinlerken Hissettikleri Duygu Durumlarına Göre Dağılımları

Kur'an Okurken Dinlerken Hissedilen Duygu Durumları	N	%
Huzur ve Mutluluk Hissediyorum (Ruhum Dinlenir, Sakinlik Derinlik ve Sonsuzluk Hissi vb.)	15	42,8
Hüzünlü Hissediyorum (Kalbim Titriyor, Gözlerim Yaşarıyor)	3	8,5
Güvende Hissediyorum – Korunduğumu Düşünüyorum	2	5,7
Kendimi Allah'a Çok Yakın Hissediyorum	4	11,4
Dünyevi Şeylerden Uzak - Farklı Bir Atmosferde, Melekleşmiş Gibi- Hissediyorum	3	8,5
Genelde Teknik Açından Yaklaştığımız İçin Huzur Hissedemiyorum (Makamlı Neden Okuyamıyorum Diye Üzülüyorum)	4	11,4
Sorumluluk Duygusu	2	5,7
Tefekküre Dalarım	2	5,7
Toplam	35	100

Tablo 31'e göre öğretmenlerin çoğunluğu; %42,8'i (15 öğretici) Kur'ân-ı Kerîm okur veya dinlerken en çok huzur ve mutluluk hissetmekte, %8,5'i (3 öğretici) hüzün

hissetmekte, ağlamaklı olmakta, %5,7'si (2 öğretici) güvende hissetmekte, %11,4'ü (4 öğretici) kendilerini Allah'a yakın hissetmektedir. Öğreticilerin %8,5'i (3 öğretici) kendilerini dünyevi şeylerden uzak hissetmektedir. Kur'an tilavetine genelde teknik açıdan yaklaştıkları için öğretmenlerin %11,4'ü (4 öğretici) huzurlu hissedemediklerini düşünmektedir. Öğreticilerin yine %5,7'si (2 öğretici) sorumluluk duygusu ve son olarak yine aynı oranda bir kısmı tefekküre dalmaktadırlar.

Buna göre öğretmenlerin çoğunluğu Kur'an-ı Kerim tilavetinden olumlu yönde etkilenmektedir. Böyle düşünen öğretmenlerden bazılarının ifadelerini aynen paylaşıyorum.

39 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretici, Kur'an-ı Kerim okumayı ve dinlemeyi çok sevdiğini belirtiyor:

“Genelde huzurlu hissederim. Kur'an okurken veya dinlerken çok lezzet alırım. Hani çok sevdiğiniz bir yemek yerken zevk alırsınız ya onun gibi. Kur'an sanki okudukça kendini açıyor ve insanı da coşturuyor.”

32 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretici de benzer şeyleri düşünüyor:

“Okurken bir kere çok huzurlu hissediyorum kendimi. Bir görevimi ifa etmiş gibi bunun rahatlığı ve huzurunu hissediyorum. Dinlerken ise çok güzel bir okuyuşsa kaybolabiliyorum o kıraatin içinde. Mesela Abdüssamed dinlemeyi çok seviyorum. Bir ferahlık, huzur hissediyorum. Kısacası gerek okurken gerek dinlerken insanda bir dünyadan bir uzaklaşma, Allah'ı ve peygamberi düşünme gibi şeyler söz konusu oluyor ve bunlarda insanın ruhunu dinlendiriyor.”

36 yaşında ve Yüksek lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“En çok huzur ve derinlik hissi. Yani Kur'an-ı Kerim'in bizim bile ulaşamadığımız yerlere olan uzanırları. Bunları hissederim.”

34 yaşında ve İlahiyat mezunu bir öğretici de huzur hissettiğini belirtiyor:

“Güzel bir okuyuş dinliyorsam ya da kendim okuyorsam, o an çok iyi bir şey yaptığımı hissediyorum, huzur duyuyorum. Boyut değiştiriyorum. Manevi bağ ve huzur. Kendim okurken de şöyle hafif de bir makam yapıp güzel okuyorsam benden mutlusu yok. Çok keyif alıyorum ve ben genelde sesli okumayı seviyorum.”

49 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici de ferahlık ve ruhsal bir dinginlik hissinde bahsediyor:

“En çok ölümden sonrasını hatırlarım. Cenab-ı Allah'ın büyüklüğünü, yüceliğini, kudretini hissederim. Genelde bu duygular oluşur bende. Ferahlık oluşur ve tefekküre dalarım sonrasında.”

Son olarak, 37 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici şöyle söylemektedir:

“Ben Kur’an-ı Kerim dinlediğimde huzur buluyorum öncelikle. İnsan Kur’an dinlediğinde dinleniyor. Her gün sabah başlayıp öğlene kadar Kur’an dinliyorum ama dinlerken dinlendiğim bir kitap Kur’an. Sakinleştirici ve dinginlik verici bir etkisi var.”

Kur’ân-ı Kerîm’in sırf okunuşuyla bile inananlar üzerinde birçok olumlu etkiler oluşturduğunu anlıyoruz. Yurt dışında bu konuda yapılmış birkaç kliniksel deney de bu tespitimizi desteklemektedir. Bunlardan bir tanesi İran’da yapılmıştır: Morteza Darabinia ve arkadaşları (2017), Mazandaran Tıp Bilimleri Üniversitesi (Sari, İran) sağlık personelinin 80 katılımcıyla gerçekleştirdikleri çalışmada da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Araştırmada katılımcılar, rastgele seçilerek 40’ar kişilik 2 grup oluşturulmuştur. Bunlardan bir gruba 3 ay boyunca her çalışma gününün başında 3’er dakika olmak üzere Kur’an’dan bazı ayetler dinletilmiş; diğer gruba ise hiçbir şey dinletilmemiştir. Araştırma sonucunda 2 grup kıyaslanmış ve Kur’an’dan ayetler duyan-dinleyen- grubun diğer gruba göre zihinsel sağlık ortalaması daha yüksek olarak saptanmıştır (p <.05). Özellikle Müslüman toplumlarda Kuran duymanın-dinlemenin, insanların zihinsel durumunu geliştirdiği ve bu nedenle, Müslüman personel için olumlu duygu ve psikolojik rahatlığı güçlendirmek amacıyla bu uygulamanın yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁰¹

Kur’ân-ı Kerîm okur veya dinlerken, kendisini Allah’a çok yakın hissettiğini belirten bir öğretici, bu konudaki özel bir tecrübesini paylaşıyor:

“Bundan önce bir kere umreye gittim. Orası benim bir miladım oldu diyebilir. Hira mağarasına çıktığımızda, Peygamberimizi düşündüm. Kâbe’ye dönerek orda inzivaya çekilmiş ya. Ben de orda bir taşta çıkıp Kâbe’ye doğru baktığımda, Cebrail a.s.’in sanki o kanadını açışını hissettim. Oradaki bu hissiyatım çok farklı oldu. İşte bu olaydan önce Kur’an-ı Kerim dinler veya okurken yine etkilenirdim ama bu olaydan sonra okuduğumda sanki Cebrail a.s. o an Kur’an-ı Kerim’i, Peygamber Efendimize getiriyor da ben de şahit oluyormuşum gibi hissetmeye başladım. Şimdi öyle geliyor Kur’an bana. Kendimi Allah’a daha yakın hissediyorum.”(45 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici)

47 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici ise Kur’an-ı Kerim okur-dinlerken kendisini dünyevi âlemden farklı bir boyutta hissettiğini ifade ediyor:

“O anda insan sanki bütün dünyevi dertlerden kopup Cenab-ı Hakkın huzurunda bir nevi melekleşmiş vaziyette gibi oluyor. Hiçbir tasa hiçbir derdin yokmuş gibi oluyor.”

⁴⁰¹ Morteza Darabinia, Mohammad Ali Afzali, et al., “The effect of The Quran Recitation On Mental Health of The Iranian Medical Staff”, *Journal of Nursing Education and Practice*, 2017, Iran, Vol. 7, No. 11, pp. 30-36.

Bazı insanlar müzik dinlemek falan beni dinlendirir der ya, beni de iki şey dinlendiriyor. Birisi Kur'an okumak; birisi de araba kullanmak. Çünkü genelde arabada da Kur'an açıyorum belki ondan. Böyle bir ruhi dinlenme oluyor."

49 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretici de aynı konuya dikkat çekiyor:

"Kendimi çok farklı bir yerde gibi hissederim. Yani dünyadan çok farklı bir yerde, sanki uzay boşluğunda gibi ve çok mutlu hissederim. Her şeyden kopmuş, dünyadan uzaklaşmış hissederim. Yani manevi bir atmosferde bulurum kendimi."

32 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici ise Kur'an-ı Kerim okurken hüzünlü, dinlerken ise sevinçli hissettiğini ifade ediyor:

"Hüzün. Okurken nedense içime bir hüzün dolar nedense ağlamaklı olurum. Dinlerken tam tersi, değişik bir sevinç hissederim. Belki de huzurla karışık bir hüzün hissi."

27 yaşında ve İlahiyat mezunu bir diğer öğretici ise genellikle sorumluluk hissettiğini belirtiyor:

"Yani genelde benim için güncelleşmesi önemli. Yani bir ayet okuduğumda ben bu ayetin neresindeyim, gerçekten bu ayeti anlayabiliyor muyum, bunu yaşayabiliyor muyum diye bir duyguya kapılırım. Daha bu ayetten neler çıkarabilirim, neler keşfedebilirim diye bir heyecan, bir merak ve az önce söylediğim gibi bir sorumluluk hissi doğar içime."

49 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici de bir ferahlık ve dinginlik hissinden bahsediyor:

"En çok ölümden sonrasını hatırlarım. Cenab-ı Allah'ın büyüklüğünü, yüceliğini, kudretini hissederim. Genelde bu duygular oluşur bende. Ferahlık oluşur ve tefekküre dalarım sonrasında."

35 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici derin düşüncelere, tefekküre daldığını ifade ediyor:

"Kendimiz okur veya dinlerken tabii manasını anlıyorsak tefekküre daldığımız. Bilmiyorsak da Kur'an'ın o kendine has üslubu, akustik, harflerin uyumu etkiler bizi. Bana daha çok bu dünyanın ne kadar geçici olduğunu, çok fazla asılmamız gerektiğini hatırlatır. Yaratılış amacımıza uygun yaşamamız gerektiğini hatırlatır. Bunları hissederim. En çok tefekküre sürükler beni. Yapmam gerekenleri, olmam gerekenleri, olmadıklarımı, yapamadıklarımı düşünüyorum ve üzülüyorum bu manada da."

Öğreticilerden bir kısmı ise Kur'an-ı Kerim'e görev icabı hep teknik açıdan yaklaştıkları için huzur duyamamakta ve bir kısmı da makamlı olarak okuyamadıkları için üzgün hissetmektedirler:

“Kur’an öğretirken teknik açıdan yaklaşıyoruz. Makamlı niye okuyamıyorum diye düşünürüm. Güzel bir okuyuş duyunca özeniyorum ve öyle okuyamadığım için üzülüyorum.”(32 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici)

30 yaşında ve İHL mezunu, hafız bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Ders mesela çok farklı oluyor. Aslında 7/24 dinliyoruz ama bir nağmeli okunduğunda ayrı lezzet oluyor. Ne güzel bir şeyle muhatap kılmış Rabbim diyorum. Genelde mesleki açıdan yaklaştığımız için teknik yönlerine yoğunlaşıyoruz ama ders dışında okuduğumda genelde bir rahatlık, ruhi bir dinginlik hissederim.”

29 yaşında, Ön lisans mezunu ve hafız bir öğretici de aynı konuya dikkat çekiyor:

“Aslında biz devamlı Kur’an-ı Kerim’le içli dışı olmamız hasebiyle büyük bir nimet içindeyiz. Ama ahir zaman dolayısıyla belki çok büyük bir hız çağındayız. Mesela, hafızlığı kısa bir sürede bitirmek zorundaydım. Şimdi de öğrencilerime hafızlığı kısa ve hızlı bir sürede bitirtmek zorundayım. Ve öyle bir aşamadayım ki, çocuklara Kur’an-ı Kerim’i öğretip ezberletirken sürekli mahreçlerine ve teknik kısmına dikkat etmekten –ki bu yorucu bir süreç zaten- aslında Kur’an-ı Kerim’in bu etkileyici yönlerini kaçırıyorum. Ve zaman zaman camilere gidip de rahlesine Kur’an-ı Kerim’i koymuş, huşu içinde okuyan amcaları gördüğümde diyorum ki “Ya Rabbi, benim de bir gün böyle bir halim olacak mı? Yani Kur’an-ı Kerim’i sakin, koşuşturmadan, bir şeye ve bir yere yetişmek zorunda olmadan, sorumluluk olmadan, huşu içinde, gözlerim dolarak okuyabilecek miyim?” Evet, böyle düşündüğüm zamanlar oluyor. Böyle bir koşuşturmaca olmadan okuduğumda, işte o zaman, maddi manevi tat alabiliyorum.

Son olarak, 32 yaşında ve İlahiyat mezunu bir öğretici de benzer şekilde düşünülmektedir:

“Her gün Kur’an okuyup dinlediğimiz için aslında bu bizim açımızdan bir zaman sonra rutinleşiyor. Meslek gereği devamlı okunu kural ve kaidelerine dikkat etmekten biz büyük resmi kaçırıyoruz gibi geliyor bana. Tabi güzel bir okuyuş karşısında yine hayranlıkla dinlediğimiz zamanlar oluyor ama mesela derslerde öğrencilerimizi dinlerken veya biz onlara okurken böyle olmuyor. Çünkü ders modunda okuyoruz. Ben derslerde bazen makamlı olarak okuyor ve öyle talim ettiriyorum. O zaman daha zevk alıyor insan. Ama dümdüz, nağmesiz olarak genelde okuduğumuz için ve mahreçlere öncelik verdiğimiz için huzurla bir Kur’an dinleyemediğimizi düşünüyorum.”

Sonuç olarak, öğretmenlerin çoğunluğunun Kur’an-ı Kerim okur-dinlerken huzur hissettiği görülmektedir. %11,4’lük bir kısım ise fazla bir huzur hissedemediklerinden bahsetmektedirler.

Daha önceki yapılmış çalışmalara baktığımızda hemen hepsi Kur'an-ı Kerim okuyan ya da dinleyen kişilerde huzur, güven, sakinlik, dinginlik ve mutluluk gibi duyguların oluştuğunu tespit etmiştir. Kur'an-ı Kerim, kişilerin içlerinde bir rahatlama ve hafiflik hissi uyandırmaktadır. Katılımcılar Kur'ân okurken veya dinlerken içlerinin ferahladığını ve sevinç duyduklarını, kimi zaman da hüzünlenip gözlerinin yaşardığını ifade etmektedirler.⁴⁰² Kimisi de dayanamayıp ağladıklarını ve böylece daha da huzur bulduklarını belirtmektedirler.

Dr. Mohammad Mahmoud al-Domi Assoc'un (2015) bir araştırmasına göre Kur'an dinlerken ağlamak, gözyaşı dökmek insan sağlığı açısından faydalı bulunmuştur. Al-Domi'ye göre ağlamanın anlamı ve çeşidi insandan insana değişir. Kimisi korkuları yüzünden, kimisi üzüntü ve pişmanlıktan ve kimisi de sevinçten ağlar. Fakat ağlama sebeplerinin en güzeli Allah'a duyulan derin saygıdan kaynaklanan bir korku hissiyle ağlamaktır ki bu da bazen Kur'an sayesinde olmaktadır. Ve bu tür bir ağlama, günahlardan arındırıp ruhu baskı ve sıkıntıdan kurtarmakta; negatif enerjiyi vücuttan dışarı atmaktadır.⁴⁰³

6.5. Kur'ân-ı Kerîm'e Yönelme İhtiyacı

Tablo 32: Öğreticilerin Hangi Ruh Halinde Daha Çok Kur'an Okuduklarına Göre Dağılımları

Hangi Ruh Halindeyken Kur'an'ı Daha Çok Okursunuz?	N	%
Üzüntülü ve Sıkıntılıyken	22	62,8
Sevinçli ve Mutluyken	5	14,2
Her ikisi de	8	22,8
Toplam	35	100

Öğreticilerin, "Kur'an-ı Kerim'i en çok hangi ruh halindeyken okursunuz?" sorusuna cevapları Tablo 32'de görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin %62,8'i (22 öğretici) Kur'an-ı Kerim'i daha çok, üzüntülü ve sıkıntılıyken, %14,2'si (5 öğretici) sevinçli ve mutluyken, %22,8'i (8 öğretici) ise her iki durumda da okuduklarını bildirmektedir.

⁴⁰² Bu konudaki önceki çalışmaların verileri için bkz.: Kılıç, a.g.t., ss. 108-109; Tunç, a.g.t., ss. 162-169.

⁴⁰³ Mohammad Mahmoud al-Domi, "The Cry in The Holy Quran and The Effect On The Human Behavior", *Journal of Education and Practice*, 2015, Jordan, Vol. 6, No. 20, pp. 52-61.

49 yaşında, Ön lisans mezunu bir öğretici Kur'an-ı Kerim'i, üzüntülü anlarında daha çok okuduğunu ifade ediyor:

“Üzüntülü ve sıkıntılıken daha çok okurum. Çünkü insan okurken çok rahatlıyor. Kimseyi kendinize yakın hissetmediğiniz zamanlarda sadece O'nun size daha yakın olduğunu hissediyorsunuz.”

32 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretici aynı şekilde düşünmektedir:

“Üzüntülü olduğum zamanlarda daha çok sarılma ihtiyacı hissediyorum. Tabi ki her zaman okumaya çalışıyorum ama sıkıntılı zamanlarda daha çok.”

Son olarak, 33 yaşında, hafız ve Ön lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Günümüzün yarısı zaten Kur'an okumakla ve dinlemekle geçiyor derslerde. Sıkıntılıken daha çok okurum. Bir çocuğun annesine ihtiyacı vardır, hemen gidip onun kucağına koşar. Herhalde biz de daha çok o çocuk gibiyiz.”

Öğreticilerden az bir kısmı ise sevinçli anlarında daha çok okuduklarını belirtiyor:

“Sevinçli ve iyi hissettiğim zamanlar daha çok okurum. Bu zamanlarda okumayı daha çok severim.”(39 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretici)

34 yaşında ve İlahiyat mezunu bir öğretici şöyle söylemektedir:

“İyi ruh halinde okumayı tercih ederim. Eğer sıkıntılıysam dua beni rahatlatır. Ama normal bir günde, manevi bir lezzet almak için, sakin ve huzurlu durumlarımda ise daha çok Kur'an okurum.”

47 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici de benzer şekilde düşünmektedir:

“Ben sevinçli anlarımda daha çok okurum ve böyle okumayı daha çok severim. Ayrıca daha sakinken, vaktim varken, gelen giden çok yokken, acelem olmadan okumayı severim. Hatta böyle zamanlarda daha çok şöyle güzel bir kıraatten dinlemeyi tercih ederim. Hüzünlü zamanlarımda daha çok dua etmeyi, daha iyi hissettiğim zamanlarda ise Kur'an okumayı ya da dinlemeyi tercih ederim.”

Bazı öğretmenler ise bir genelleme yapamadıklarını ve her iki durumda da Kur'an-ı Kerim okuduklarını belirtiyor:

“Hiç bu şekilde düşünmedim. Üzüntülüken ezbere olarak okurum ben daha çok, mesela inşirah suresi okurum ve rahatlarım. Ama sadece üzgünken değil her zaman okurum ben. Yani ben hiç böyle bir ayırım yapamıyorum. Yani aklıma geldikçe okuyorum.”

Ben alışkanlık haline getiriyorum, her akşam evimde okuyorum.”(49 yaşında, Lisans mezunu bir öğretici)

36 yaşında ve Yüksek lisans mezunu bir öğretici de şunları ifade ediyor:

“Üzüntüliyi de sevinçliyi de okurum. Üzüntüliyi bir teselli bulmak, sevinçliyi de şükür için okurum. Kur’an-ı Kerim’e bazen, bütün kitaplar sussun, Allah’ın kelamı konuşsun diyerek yaklaşıp, okurum.”

Kılıç’ın araştırmasına göre ise bu durumun tam tersi bir durum söz konusudur. Kılıç’ın bildirdiğine göre ergenler, Kur’an-ı Kerim’i başarılı oldukları anlarda, üzüntü ve sıkıntılı anlarından daha fazla okumaktadırlar. Bununla birlikte üzüntülü zamanlarda okuyanların oranları kızlarda erkeklere göre daha fazla çıkmıştır.⁴⁰⁴

Sonuç olarak, veriler bize, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun üzüntülü ve sıkıntılı zamanlarda Kur’an-ı Kerim’i daha çok okuduklarını göstermektedir. Sevinçli ve mutlu zamanlarda Kur’an-ı Kerim’i daha çok okuduklarını söyleyen öğretmenlerin oranı çok azdır. Her iki durumda da çok okuduklarını belirten öğretmenler de buna yakın bir orandadır.

6.6. Belirli Ayet ve Sûrelerle İlgili Olarak Yaşanan Özel Etkilenme Türleri

Tablo 33: Öğreticilerin Kur’an’da Hayatlarına Yön Veren, Özel Bir Yeri Olan Ayet veya Sureler

Özel Bir Yeri Olan ve Hayata Yön Veren Ayet veya Sûreler	N	%
Evet	27	77,1
Hayır	8	22,8
Toplam	35	100

Tablo 33’deki bilgilere göre öğretmenlerin %77,1’inin (27 öğretici) Kur’an-ı Kerim’de hayatlarına yön veren, onlar için özel bir yeri olan bu tarz ayet, kıssa ya da sureler mevcutken %22,8’inin (8 öğretici) ise böyle bir tecrübesi bulunmamaktadır.

Kur’an-ı Kerim’den etkilenme tecrübeleriyle ilgili olarak katılımcılara “Kur’an-ı Kerim’de sizi çok etkileyen, sizde özel bir yeri olan herhangi bir ayet, kıssa ya da sure var mı?” sorusu sorulmuştur.

33 yaşında ve Ön lisans mezunu bir öğretici şöyle söylemektedir:

⁴⁰⁴ Kılıç, a.g.e., s. 107.

“Yusuf suresi. Ayrıca Meryem suresini de hemen hemen her gün okumaya çalışırım. Hz. Meryem’in hayatından çok etkilenirim. Bir de Hz. İbrahim’in “ey ateş İbrahim’e selamet ol onu yakma” mealindeki ayete denk geldikçe çok etkilenirim.”

36 yaşında ve Yüksek lisans mezunu bir öğretici, İnfitar suresinin kendisi için özel bir yeri olduğundan bahsediyor:

“Bir ayet vardır: “Ey insan, seni, cömert olan Rabbine karşı ne aldattı. Mâ ğarrake bir rabbikel kerîm”. Yani Allah’ın sonsuz lütfkâr olup, insanın bu noktada çok çığ davranması. Birçok ayet var etkileyen ama bu bir başka. Bu ayette kendimi hep Allah’ın huzurunda hissederim. Bana muhatap hissederim.”

33 yaşında Yüksek lisans mezunu bir diğer öğretici ise Zekeriya (a.s)’ın kıssasının kendisi için önemli bir yeri olduğundan bahsediyor:

“Meryem Suresi, Zekeriya (a.s.)’a ileri yaşına rağmen çocuk verilmesi. Çünkü 5 yıldır çocuğum olmuyordu. Şimdi nasip oldu elhamdülillah. Dolayısıyla o ayetler beni hala çok etkiler.”

45 yaşında, Lisans mezunu bir öğretici ise bu konuda şunları paylaşıyor:

“Kaf suresi. Ben talebeyken, hafızlık yaparken o surenin başını, “Gaaf vel gur’ani’l mecid” demem gerekirken “zuug, vel gur’ani’lmecid” diye ezberlemişim, meğer öyle okuyormuşum. Hocamız da erkekti. Beni uyardı ama devamlı öyle okuyordum. Artık sınıfta Kaf suresi denince ben akla gelir oldum, o benim surem olarak kaldı. Yıllar sonra öğrendim ki, Kaf suresini Peygamber Efendimiz, bayram hutbelerinde okurmuş. Herhalde dedim bir özelliği olsa gerek. Meal olarak da benim dikkatimi çeker.

Ayet olarak da Yunus suresinde Musa a.s der ki: “Yüce Allah’ım Firavun’a bu kadar dünya nimetlerini biz inananlara eziyet etsin diye mi verdin?” bu sözü, Musa a.s’dan başkası da Cenab-ı Allah’a diyemez zaten. Çünkü Musa a.s yapı olarak kuvvetli ve cesur bir yapıya sahiptir. Dikkat ederseniz, Allah’ı görmek istediğini dile getiren Peygamber de yine oydu. Onun bu serzenişi çok hoşuma gider. Şimdi günümüzde de zalimlerin güçlü olması ve zayıf insanları sömürüp, hayatlarını mahvetmeleri karşısında aynı hissiyat benim de içime doğar.”

Kur’an-ı Kerim’de hayatlarına yön veren, onlar için özel bir yeri olan ayet, kıssa ya da sureler bulunduğunu söyleyen öğreticilerden bir kısmının ifadelerine yukarıda yer verdik. Verilerden de anlaşılacağı gibi öğreticilerin büyük çoğunluğu bu soruya “evet, var” şeklinde olumlu cevap vermişlerdir. Fakat bu cevabı veren öğreticilere daha sonra “mesela

bir örnek verebilir misiniz?” dediğimizde çoğunluğun buna cevap veremediği gözlemlenmiştir. Öğreticilerin ifadelerinden bazılarını aynen paylaşmak yerinde olacaktır.

33 yaşında, hafız ve İHL mezunu bir öğretici, diğer birçok öğretici gibi şunları ifade ediyor:

“Evet, tabi ki var. Şuan aklıma gelmiyor.”

33 yaşında, hafız ve İHL mezunu bir öğretici ise şunları ifade ediyor:

“İnşirah suresi. Çünkü biz tüm sıkıntıları yaşarken bize rahatlık verir. Ben çok okurum.”

Bazı öğretmenler de yukarıdaki gibi cevap vermiştir. Oysaki biz, hangi ayet ya da surelerin çok okunduğu ya da sevildiğini değil; hayata yön veren, ayrı bir gönül bağı kurulmuş, özel tecrübelerden bahsetmekteyiz. Öğreticilere sorunun neyi öğrenmek istediği anlatılmış ama netice değişmemiştir. O halde buradan şu sonuç çıkmaktadır: belli ayet ya da surelerle ilgili olarak öğretmenler dini tecrübe yaşamakta fakat örnek vermekte zorlanmaktadırlar.

Bunların dışındakiler de, sorumuza olumsuz cevap vermiştir. Onlar da genel olarak *“Yani yok. Belki olması gerekir ama.”* şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Sonuç olarak öğretmenlerin çoğunluğunun, belli ayet ya da surelerle ilgili olarak dini tecrübe yaşadıklarını ifade etmelerinin gerçeği yansıtmadığı kanaatindeyiz. Zira bir kişinin hayatında özel yeri olan ayet ya da surelerin unutulması pek mümkün görülmemektedir. Herhangi bir ayet, bir kişinin hayatında çok önemliyse, onunla ayrı bir bağı varsa ya da hayatında rehber edinilmişse bunu örnek olarak vermekte zorlanmaması beklenir. Yine de mülakat ortamı ya da öğretmenlerin hazır bulunmuşluk düzeyleri göz önüne alınarak Kur'an'daki bu pasajların öğretmenlerin akıllarına gelmemiş olması normal karşılanabilir.

7. ÖĞRETİCİLERİN, SORUNLARLA BAŞA ÇIKMADA KUR'AN-I KERİM'E BAŞVURMA DURUMLARI

İslam ve psikolojik sağlık konusunu inceleyen Abdel-Khalek, çalışmasında şunları aktarmaktadır: Günlük stres ve zorluklar karşısında anksiyete ve diğer psikolojik durumlarla baş etme mekanizması olarak diğer dinlerde olduğu gibi İslam'da da birçok pratik bulunmaktadır. Abdest almak, namaz kılmak, Kur'an okumak, Ramazan'da veya diğer günlerde oruç tutmak, dua-yakarış, zikretmek, tövbe etmek bunların başında gelir.⁴⁰⁵

---

⁴⁰⁵ Ahmed M. Abdel-Khalek, Islam and Mental Health: A few Speculations, *Mental Health Religion & Culture*, Vol. 14, No. 2, 2011, pp. 87-92.

Bu bölümde öğretmenlerin, hayatta karşılaştıkları sorunlar karşısında Kur'an-ı Kerim'e başvurmayla ilgili tutumları konu edinilmektedir.

Tablo 34: Öğreticilerin Sorunlarla Başa Çıkma Kur'an-ı Kerim'e Başvurmayla İlgili Durumları

Sorunlarla Başa Çıkma Kur'an-ı Kerim'den Faydalanır mısınız?	N	%
Çok	14	40
Orta Derecede	14	40
Az	7	20
Toplam	35	100

Tablo 34'te görüldüğü üzere öğretmenlerin %40' (14 öğretici) sorunlarla başa çıkma Kur'an-ı Kerim'e çok başvurmakta, %40'ı (14 öğretici) orta derecede ve %20'si (7 öğretici) ise az derecede başvurmaktadır.

Bulut'un öğrencilerle yaptığı bir çalışmada öğrencilerin, karşılaştıkları sorunları dini inançlarına dayanarak çözüme eğilimleriyle ilgili soruya örneklemin %73,5'i evet demiştir.⁴⁰⁶

Gün (2002) çalışmasında, sorunlar karşısında dini başa çıkmanın, seküler yöntemlere kıyasla daha fazla kullanıldığını ve bu sayede daha iyi sonuçlara ulaşıldığını ifade etmiştir.⁴⁰⁷ Yine Kavas'ın çalışmasında, Kur'an Kursundan din eğitimi alanların stresle başa çıkmaya yönelik tutumlarında almayanlara nazaran daha yüksek bir tutum ortalamasına sahip oldukları tespit edilmiştir.⁴⁰⁸ Bizim çalışmamızda da öğretmenlerin, dini başa çıkma konusunda yüksek tutum ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

Sorunlarla başa çıkma Kur'an'a çokça başvurduklarını belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aynen yer veriyorum.

"Tabi ki, en büyük huzur, dayanak ve sığınamızdır Kur'an-ı Kerim, adeta bir limandır. Mesela "Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır" ayeti ne güzel bir teselli ve teskin sağlar. Yine Peygamber kıssaları mesela, hayatımda çok olmuştur. Yaşadığım problemlerin bir kısmını onlarda gördüğümde, onların verdiği tepkiye baktığımda, nasıl

⁴⁰⁶ Bulut, a.g.e., s. 82.

⁴⁰⁷ Elif Gün, *Stresle Başa Çıkma, Bilişsel Süreçler ve Dindarlık Üzerine Bir İnceleme*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2002, s. 88.

⁴⁰⁸ Erkan Kavas, *Dini Tutum-Stresle Başa Çıkma İlişkisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Isparta, 2013, s. 244.

Allah'a sığındıklarını görmüş ve örnelemeye çalışmışımdır. Bunun dışında sıkıntılı zamanlarımda mesela namazda benim sıkıntıma iyi gelecek manası olan ayetleri seçer ve hususi onları okurum. Hiç anlamasaydım da, çok zor durumlarda sırf Arapçasını okuyup rahatlardım diye düşünüyorum.(32 yaşında, evli ve İlahiyat mezunu bir öğretici.)

30 yaşında, hafız ve bekar bir öğretici şunları söylemektedir:

“Evet, öyle bir an olur canın sıkılır, Kur'an alır eline okursun. Sonra acaba burda Allah ne diyor diye mealine bakarsın. Ordan bir ayet çıkar mesela sanki size hitap ediyormuş gibi olur. Kendi kendime derim ki “Bak, aldın mı şimdi cevabını?”

Burada öğreticinin sıkıntılı zamanlarında Kur'an-ı Kerim'le bir bağ kurduğu ve okuduğu ayetleri de içselleştirdiği görülmektedir. Okuduğu ayetlerin kendisine hitap ettiğini düşünerek onlardan bir mesaj almaktadır. Dolayısıyla Kur'an bu öğretici için farklı bir perspektif sunmaktadır. Bu, başa çıkmanın bilişsel ve duyu(gu)sal öğesinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

43 yaşında, İlahiyat mezunu ve eşinden boşanmış olan bir öğretici ise şunları belirtiyor:

“Moralim bozuk olduğu zamanlarda fevri davrandığım oluyor. Kendime düstur edindiğim ayetler var. Zor zamanlarımda kur 'an okumaya, namaz kılmaya çalışıyorum. Çok sorunlu olduğum zamanlarda Kur' an-ı Kerim ' in çok faydası olduğunu düşünüyorum. Allah'ın Kur 'an vesilesiyle önümü açtığını düşünüyorum. Zor zamanlarımda bana en güzel arkadaşlığı Kur'an yaptı. Benim için psikolojik destek olarak Kur 'an okuması çok iyi gelir.”

33 yaşında, hafız ve bekar bir öğretici ise Kur'an-ı Kerim'le duygusal bir bağ kurduğunu ifade ediyor:

“Evet, tabi ki. Çok daraldığımda, Kur'an'ı iki sayfasını açıp, kucığıma alıp bir arkadaşçasına sarıldığımı bilirim. Sanki o da beni sarıyormuş gibi huzur içinde olurum.”

49 yaşında, Lisans mezunu bir öğretici de hayatın zorluklarıyla Kur'an-ı Kerim sayesinde başa çıkabildiğini ifade ediyor:

“Ben de erken yaşlarımda zaten çok sorunlar yaşadım. Genç yaşta eşimi kaybettim. Çocuklar benim üzerime kaldı. Hayatın yükümlülüğü, zorluklarıyla genç yaşta karşılaştık. İşte bunları hep nasıl atlattık. Kur'an sayesinde. İçindeki şeyleri bildiğimiz için; sabır. Kuvvetli bir iman sayesinde. Bu da Kur'an-ı Kerim'e bağlılığımız sayesinde.”

Son olarak 36 yaşında, yüksek lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade etmektedir:

“Hem de nasıl, tabi ki. Hani böyle bir reçete tarzında dindarlığım yok benim. Yani, şunun için bunu okuyayım, bunun için şunu okuyayım, iyi gelsin gibi, genelde böyle işlemiyor benim kafam. Az önce dediğim gibi Kur’an-ı Kerim’de insana dair tespitler, insanla alakalı bize sunulmuş olan çözümler, yani bunlar benim kesinlikle istifade ettiğim şeyler. Kur’an-ı Kerim mesela bir insan tipiyle nasıl başa çıkılabileceğini gösteriyor bize. Mesela bir Karun’la nasıl başa çıkılmış, bir Firavunla nasıl başa çıkılmış, Nuh a.s. oğluyla nasıl başa çıkmış, yani ne yapmış ne yapamamış... Bunlarla alakalı diyaloglara ben hep o gözle bakarım. Hayatta yaşayan insanları da hep o tiplerde görürüm. O tipin hala hayatımızda yaşadığını düşünürüm. Dediğim gibi Kur’an-ı Kerim’im ifadeleri mutlak, bir şey, bir kelime söyler, bir işaret gösterir sadece fakat ordan sonrası koca bir dünyadır, onu siz keşfedersiniz, birçok açılımlara ulaşırsınız. Ama başlangıç noktasını siz hayatta başka nereden bulabilirsiniz? Mesela bir başkası materyalist bir pencereden bakar, olaya menfaat noktasından bakar, bir başkası şehvet noktasından bakar, bir başkası başka pencereden bakar. Ben Kur’an-ı Kerim’in bir start noktası olduğunu düşünüyorum.”

Bazı öğretmenler ise Kur’an-ı Kerim’e orta derecede başvurduklarını ve bunu aslında yeterli görmediklerini ifade etmektedirler.

33 yaşında, hafız ve evli bir öğretici ise şunları ifade ediyor:

“Evet, Kur’an kursu hocası olduğumuz için çok okuyoruz. Bu yüzden de diğer kişilere göre daha iyi hissediyoruz. İçim daralınca hemen bir sure okurum ve rahatladığımı hissedirim. Suyumuza okur, onu içeriz. Bunlar bizi rahatlatır. Ama yine de Kur’an kursu hocaları olarak, yeteri kadar faydalandığımızı düşünmüyorum. Biz Kur’an’ın hep teknik yönüyle uğraştığımız için, eğitim yönüyle ilgilendiğimiz için onun özünden uzaklaşabiliyoruz. Bu bir tehlike bizim için. Ve yine tefsir bilgimiz yeterli olmadığı için Kur’an’dan yeteri kadar istifade edemiyor, onu yeteri kadar anlayamıyoruz diye düşünüyorum.”

49 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Biz Arapçayı çok iyi bilmediğimiz için manasını hemen anlamadığımız için hemen aklımıza ayet gelmeyebiliyor. Kısa sureler mesela Asr suresi, İnşirah suresi gelebiliyor ama mesela, daha iyi anlamış olsak tabi daha iyi olur. Benim mesela ilk etapta ayet hadis aklıma gelmezse de peygamber efendimizin ve diğer peygamberlerin hayatı

mesela aklıma gelir. Şu peygamber şöyle yapmıştı, bu peygamber bunları yaşamıştı gibi. Onların bile ne kadar çok çileler çekmiş olması bende sabır duygusunun artışına sebep olur, beni teselli eder.”

Bazı öğreticiler hangi durumlarına ne iyi gelecekse o ayetleri okuma tutumu göstermektedir:

“Bazı şifa ayetleri ve dua ayetlerini -Allah razı olsun- hafızlık hocam hem bize öğretmişti. Hatta Mushaf’ımızdan bize onları işaretlettirmişti. Bu tür sıkıntılı zamanlarımda bu ayetlerimi okurum. İnşirah suresini okurum. Otururuz mesela 7 kere okunması gereken ayetler varsa annemle onları okuruz.”(29 yaşında, hafız, ön lisans mezunu bir öğretici)

“Mesela ben şu sıkıntımdan acaba neyi okusam da Rabbim beni bu sıkıntıdan kurtarsa diye düşünür; bu tür durumlarda hangi sure okunması gerekiyorsa ben ona yönelip onu okurum. Daha çok mesela Yasin suresini okumayı tercih ederim. Çünkü peygamberimiz diyor ya “Yasin Kur’an’ın kalbidir, ne için okursanız o yerine geçer” diye. Ama değişebilir de tabi. Mesela başarı için Fetih suresi okurum. Kazanç gerekiyorsa bir Vakıa suresi. Çocuk olması için, eşlerin arasını yapmak için v.s. Bunlar dönem dönem okuduğumuz şeyler. Bir sıkıntı olunca sıkıntı gidinceye kadar. Tabi sonra devamlı okumamız lazım.”(49 yaşında, Ön Lisans mezunu, evli bir öğretici)

Bazı öğreticiler ise başa çıkma stratejisi olarak Kur’an-ı Kerim’e yönelmekten ziyade bu tür durumlarda daha çok dua ettiklerini, tespih çektiklerini belirtmişlerdir:

“Evet, bazen ama mesela bir problem yaşadığımda belki hemen o anda Kur’an-ı Kerim okumak aklıma gelmeyebilir. Ama çok zor duruma düştüğümde aklıma bir Peygamber duası gelebilir. Öncelikle duaya yönelirim.”(27 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici.)

31 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici daha çok kitaplar okuduğunu belirtiyor:

“Aslında direk Kur’an-ı Kerim değil de okuduğum Kur’an eksenli kitaplar yardımcı olur. Kur’an’ın yön verdiği bana bir cevap, o anki sıkıntıma bir bakış açısı sunabilecek kaynaklar, kitaplar okumak beni çok rahatlatır. Bunun dışında dünya hayatının geçici ve boş olması, sabretmemiz gerektiği v.s. etkili oluyor tabi.”

Sonuç olarak öğreticilerin, sorunlar karşısında Kur’an-ı Kerim’e yönelme-başvurma tutumlarının az ya da çok derecede var olduğundan bahsedebiliriz. Öğreticiler sıkıntılı zamanlarında bazen Kur’an’ı yüzünden açıp okumakta kimi zaman ezberden okumakta

veya da güzel okuyan bir kişiden dinlemeye yönelmektedirler. Kimi zaman ise bildikleri ayetlerin mealini düşünerek ya da tefsirden istifade ederek başa çıkma sürecini yönetmektedirler. Ve böylece kendilerini Allah’a daha yakın ve güvende hissetmektedirler.

35 yaşında, Lisans mezunu ve evli bir öğreticinin daha önce sorduğumuz “Kur’an-Kerim’i daha çok hangi ruh halinde okursunuz -yani en çok ne zaman ihtiyaç hissedersiniz?- sorusuna verdiği cevabı bu minvalde değerlendirmek yerinde olacaktır:

“Gerginken, sıkıntılıyken. Yani, bütün dertlerin, tasaların üzerimize gelip de bizi bunalttığı bir zamanda şikayetimizi, dertlerimizi, yalnızca Allah’a arz etmemiz gerektiği yönüyle de okumak bizi rahatlatıyor. Psikolojik olarak bir manevi artı sağlıyor tabii. Ne zaman daralsam, kimseyle paylaşamadığım şeyler olsa Kur’an-ı Kerim’i açar ve Rabbimle konuşurum, bana bir çıkış yolu göstermesini dilerim. Ve elhamdulillah okuduğum ayetler mutlaka benim sorunlarıma bir cevap olur. Kalbimdeki kasvet azalır ve kendimi bambaşka bir dünyada, ilahi huzurda hissederim. Özellikle Abdüssamed’i çok dinlerim. O okur ben dinlerim. Dinler ağlarım. Kalbim bir kuş gibi hafifler. ”

Son örnekteki öğretici kendisini iyi hissetmediği sıkıntılı zamanlarında Kur’an okuduğunu ve bunun, maneviyatını güçlendirdiğini, içini huzur kapladığını ifade ediyor. Buradan da anlaşıldığı üzere Kur’an sayesinde, kudretli olan bir yaratıcıyla iletişime geçilmekte ve dini bir tecrübe yaşanmaktadır.

“Dini tecrübe, ne kadar hafif olursa olsun, Tanrı ile belli bir iletişimi içermesi bakımından bir kişi tarafından hissedilmiş ya da bir dini grup tarafından tanımlanmış bütün duyguları, algıları ve duyumları kapsamaktadır. Daha kısa bir ifadeyle söylenirse; dini tecrübeyi nitelendiren ve onu diğer insani tecrübelerden ayıran temel unsur, tabiatüstü bir kudretle belli bir ilişki yönüdür.”⁴⁰⁹ İşte bu ilişki Kur’an-ı Kerim sayesinde ortaya çıkmakta ve öğreticinin ifadelerinden de anlaşıldığı üzere bireyin maneviyatında etkiler oluşturmaktadır.

---

⁴⁰⁹ Charles Y. Glock, Rodney Stark, *Religion and Society in Tension*, Rand McNally Com., Chicago, USA 1965, p. 40.

7.1. Eğitim Durumu Değişkeni ile Öğreticilerin Sorunlarla Başa Çıkmada Kur'an-ı Kerim'e Başvurma Durumları Arasındaki Dağılım

Tablo 35: Katılımcıların Eğitim Durumu ile Başa Çıkmada Kur'an-ı Kerim'e Başvurma Durumları Arasındaki İlişkiye Göre Dağılımları

Başa Çıkmada Kur'an'dan Yararlanma Durumu		EĞİTİM DURUMU				
		Lise	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	Toplam
Çok	N	1	4	7	2	14
	%	7,1	28,5	50	14,2	40
Orta Derecede	N	2	8	4	-	14
	%	14,2	57,1	28,5	-	40
Az	N	4	3	-	-	7
	%	57,1	42,8	-	-	20
Toplam	N	7	15	11	2	35
	%	20	42,8	31,4	2,8	100

Katılımcıların eğitim durumları ile sorunlarla başa çıkmada Kur'an-ı Kerim'e başvurma tutumları arasındaki ilişkinin dağılımını gösteren çapraz tabloda (Tablo 35), eğitim durumu ile Kur'an-ı Kerim'e başvurma arasında belli bir ilişki olduğu görülmektedir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, sorunlar karşısında Kur'an-ı Kerim'den çok faydalanan öğretmenlerin % 7,1'i (1 öğretici) lise, %28,5'i (4 öğretici) ön lisans, %50'si (7 öğretici) lisans ve % 14,2'si yüksek lisans mezunudur. Kur'an-ı Kerim'e az başvurduğunu söyleyen 7 öğreticiden ise 4'ü (%57,1) lise, 3'ü (%42,8) lise mezunudur. Kur'an-ı Kerim'e orta derecede başvurduğunu söyleyen öğretmenlerin %14,2'si (2 öğretici) lise, %57,1'i (8 öğretici) ön lisans, % 28,5'i (4 öğretici) ise lisans mezunudur.

Kur'an-ı Kerim'e çok başvurduğunu söyleyen öğretmenlerin çoğunluğunu lisans ve yüksek lisans mezunu öğretmenlerin oluşturduğu görülmektedir. Bu oran yüksek lisans mezunlarının tamamına; lisans mezunlarının ise %63,6'lık bir kısmına denk gelmektedir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki: öğretmenlerin eğitim seviyesi arttıkça, sorunlar karşısında Kur'an-ı Kerim'e başvurma tutumları da artmaktadır. Bu tespitimiz Özdoğan'ın "din eğitimi alan insanlar, acılarıyla baş edebilmek, yaşadıkları olayları anlamlandırmak, sevgi, sabır, hoşgörü, affetme gibi evrensel değerleri hayatlarında uygulamak, hayatlarının

anlamını keşfetmek vb. birçok alanda Kur'ân-ı Kerîm'den yararlanabilmektedir”⁴¹⁰ tespitiyle aynı paraleldedir. Ayrıca eğitim seviyesi daha düşük öğreticilerin sorunlar karşısında - meal bilgileri fazla olmadığı için- Kur'an-ı Kerim'in daha çok Arapça okunuşuna başvurdukları anlaşılmaktadır. Eğitim seviyesi ve meal-tefsir bilgisi daha geniş olan öğreticilerin ise Kur'an-ı Kerim'in Arapça metnini okuyup dinleme dışında, meal ve tefsirine de başvurdukları görülmektedir.

7.2. Kur'ân-ı Kerîm'den Etkilenme Sonucunda İnanç ve Düşüncelerde Meydana Gelen Değişim

“Duyular aracılığıyla dışarıdan beyne iletilen izlenim ve uyarılar beyinde bir sinyal oluşturur ve bu sinyalin kimi izleri bellekte kaybolmayarak varlığını sürdürür. İlgili izlerden de tasarımlar ve anılar dünyası doğup ortaya çıkar. Ne var ki, algı yetisi asla bir fotoğraf makinesine benzetilemez; algılar her zaman kişinin kendine özgülüğünden bir şeyler içerir. Görülen her şeyin algılandığı da söylenemez. Aynı nesneyi gören iki kişiye neler algıladıklarını sorduk mu; birbirinden büsbütün değişik yanıtlar alırız. Algılar gerçeğe tıpatıp uygunluk göstermez. İnsan dış dünyadan edindiği izlenimleri kendine özgülüğünün içinde biçimlendirmek gibi bir yeteneğe sahiptir. Kısaca bir insanın neyi ve nasıl algıladığı, onun kendine özgülüğünü oluşturur.”⁴¹¹ Dolayısıyla “durumun birey için ne anlama geldiğine bağlı olarak aynı stresli olay iki kişi tarafından oldukça farklı biçimde algılanabilir. Durumla ilgili nesnel olgular, bireyin bunları nasıl değerlendirdiğinden daha az önemlidir. Mesela çocuğunun doğumunu heyecanla bekleyen bir kadın için çocuk doğurmanın getirdiği rahatsızlık, anne isteği olmayan bir kadına göre büyük olasılıkla çok daha az olur.”⁴¹²

“İnanç ise tutumların zihinsel ögesinde yer alır. Tutumun konusunu oluşturan kişi, durum, olay veya nesneye ilişkin olarak sahip olunan her türlü bilgi, deneyim, inanç ve düşünceyi içeren zihinsel ya da bilişsel öge (cognitive component), tutumun en önemli bir kesitini oluşturmaktadır.”⁴¹³ İnanç ve tutumlar, bireylerin verdiği hükümlerde asli rol oynadıkları ve tesir ettikleri için, aralarında sıkı bir bağlantı vardır.⁴¹⁴ Dolayısıyla dinlerin

⁴¹⁰ Öznur Özdoğan, “İnsan-Kutsal Kitap İlişkisi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt No: XLI, S: 41, 2000, s. 307.

⁴¹¹ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, (çev: Kâmuran Şipal), 9. B., İstanbul, Say Yayınları, 2002, s. 66; Muhammed Bozdağ, *Düşün ve Başar*, İstanbul, Nesil Yayınları, 2000, s. 42.

⁴¹² Atkinson, v.d., a.g.e., s. 599; Gürüz, Eğinli, a.g.e., s. 213.

⁴¹³ Metin İnceoğlu, *Tutum, Algı, İletişim*, Ankara, Elips Yay., 2004, s. 29.

⁴¹⁴ David Krech, Richard F. Crutchfield, *Sosyal Psikoloji*, (çev.: E. Güngör), İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1980, s. 185.

kutsal metinleri, olayları ele alma ve anlam yüklemeye inananlar için etkili olacaktır. Ve bu etkinin de tutumlar üzerinde aktif bir rolü olabileceğinden söz edilebilir.

“Bilişsel Psikoloji’ye göre, çocukluktan beri oluşturulan zihinsel tasarımlar vardır. Bu zihinsel tasarımlar oluşurken, çeşitli kaynaklardan etkilenmektedirler. Bunlardan en önemlisi ise, dindir. Din, hem zihinsel tasarımların oluşmasını etkilemekte hem de, kaynağını dinden almış zihinsel tasarımlara sahip insanların, psikolojik rahatsızlıklarıyla başa çıkmalarını kolaylaştırmaktadır. İnsanlar, hayatları boyunca stres verici birçok olayla karşılaşmakta ve bu durumlardan kurtulmak için, mücadele etmektedirler. Bilişsel Terapi’ye göre, stres verici durumlar, bilişsel yapılarımızdan, yani bizim olaylara yüklediğimiz anlamlardan kaynaklanmaktadır.”⁴¹⁵

“Yaşanan olayları bireyin aklına dini değerleri getirdiği an, dini yüklemelerde bulunulur. Dini yükleme tipleri, olaylar kadar çeşitlidir. Tanrı’nın; içkin mi yoksa aşkın mı olduğu düşüncesi bile, başa çıkma tarzını seçmede belirleyicidir. Bunlara bağlı olarak şöyle söylenebilir: Dini yüklemeler, kişinin dindarlığına göre değişir. Kontrolün daha az olduğu durumlarda daha fazla dini yüklemeye bulunulurken, dini yüklemeler sonuçların daha aşırı olduğu durumlarda daha fazla dışarıya vurulur. Olumsuz olaylara dini yüklemelerde bulunma, daha dindar olan bireylerin özsaygılarını artırır. Çünkü Tanrı’nın lütfunun kendileri için ayrıldığını düşünmek, onları mutlu etmektedir.”⁴¹⁶

“İçinde bulunduğu âlemi anlama, açıklama ve yorumlama ihtiyacı içerisinde bulunan insan, büyük ölçüde bu açıklamaları aramak, kurmak ve onları sınamakla meşguldür. Eğer birey, etrafında olup bitenlere bir anlam verebilirse, çevreye uyum sağlayabilir, eylemde bulunabilir ve böylece kâinat ve toplum, kendini çok sınırlı bir görevle yükümlü gören insanın zihninde düzenli ve akla yatkın bir bütün olarak görünmeye başlayabilir.”⁴¹⁷

“Din, bireyin anlama ve neden bulma ihtiyacına cevap verebilecek teorik ve metafizik açıklamalara sahiptir. Din zaten gücünün büyük bir kısmını, insanların bu türden

⁴¹⁵ Seda Muz, *Bilişsel Terapi ve Dini Başaçıkma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2009, ss. 103-110.

⁴¹⁶ Michael H. Miner, J. McKnight, “Religious Attributions: Situational Factors and Effects On Coping”, *Journal For Scientific Study of Religion*, Vol. 38, No. 2, 1999, ss. 275-285; M. Doğan Karacoşkun, “Şükür Psikolojisi”, *Somuncu Baba Dergisi*, 2009, ss. 52-55; Ali Akdoğan, *Dini Hayatı Anlama ve Yorumlama*, İstanbul, Dem Yayınları, 2008, ss. 246-254.

⁴¹⁷ Sibel A. Arkonaç, *Sosyal Psikoloji*, Bursa, Alfa Yay., 1998, s. 124.

ihtiyaçlarını karşılama kapasitesinden almaktadır.”⁴¹⁸ Dini düşüncenin temellerini ise kutsal metinler inşa etmektedir.

Emmons’a göre, dinin öngördüğü “minnettar bir tutum, kişinin bir trajediyi gelişim fırsatına dönüştürmesine fırsat sağlar. Zor şartlar altında bireyin o koşullar ile baş edebilme yeteneğine sahip olması dahi, minnettar olmak için yeterli bir nedendir.”⁴¹⁹

“Stresle başa çıkmayı teorileştiren psikologlara göre, inanç sistemleri, kişinin sıkıntılı duruma nasıl uyum sağlayacağını belirlemede önemli bir rol oynar. Çünkü dini inanç ve uygulamalar, olayların bilişsel yapılandırılmasını, başa çıkma yöntemlerinin belirlenmesini, beklenen sonuçların gözlenmesini içine alan başa çıkma sürecinin bütün aşamalarında mevcuttur.”⁴²⁰

“İnsanların acılarına karşı geliştirdikleri bu yöntemler, hayatlarını sürdürmeleri için bir anlam kaynağı oluşturur. İnsan acısının klasik örneği, bütün kutsal metinlerde Hz. Eyüp üzerinden anlatılmaktadır. İnsan sıkıntı ve zorluk anlarında kaybettiği iyilikleri anlamakta, inancından destek alarak tekrar psikolojik sağlığına kavuşabilmektedir. Eyyüp kıssasında olduğu üzere hayata karşı minnettar bir bakış, hayatın kriz anlarında bir koruma olarak ortaya çıkabilmektedir. Şükretmek, hayata karşı güçlü bir şekilde hissedilen direnç vermektedir. Burada Eyyüp Peygamber’in yaptığı şükür, inanan bir kişi olarak yaratıcısına güvenmektir, hayata iyimser bakmaktır. Manevî bakım ile ilgili çalışmalarda bulunan Seyyar’a göre de şükretmek inanan insan için Allah’tan razı olma, yaşananları kabul etme ve tevekkül ile karşılamak demektir ve bu kişinin manevî olgunluğa erişmesini sağlamaktadır.”⁴²¹

Sonuç olarak Gürses’in de ifade ettiği gibi “dinler, kişisel veya toplumsal olayları nasıl açıklamamız gerektiği konusunda bize hazır cevaplar sunmaktadır. Hemen hemen bütün dinler başımıza gelenlerin Allah’ın iradesiyle gerçekleştiğini ve aslında hepimizin sınanmakta olduğunu ifade etmektedir. Allah’ın, “hangimizin daha iyi davranacağını test etmek için ölümü ve hayatı yarattığını” (Mülk 67/2); ve bizi “biraz korku ile açlıkla, mallardan, canlardan ve yiyeceklerden eksiltmekle nasıl imtihan etmekte olduğunu”

⁴¹⁸ Kenneth I. Pargament, “The Bitter and the Sweet: An Evaluation of the Costs and Benefits of Religiousness”, *Psychological Inquiry*, Vol. 13, No. 3, 2002, p. 170.

⁴¹⁹ Robert A. Emmons, *Mutluluğun Anahtarı: Şükretmek -Teşekkür Ederim*, (çev. Neslihan Kül), İstanbul, Doğan Kitap, 2009, s. 140.

⁴²⁰ Michele Pearce - Jerome Singer - Holly Prigerson, “Religious Coping among Caregivers of Terminally III Cancer Patients: Main Effects and Psychosocial Mediators”, *Journal of Health Psychology*, Vol. 11, Issue. 5, 2006, p. 744.

⁴²¹ Ali Seyyar, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, 2. B., İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010, s. 333.

(Bakara 2/ 155) Kur'an açıklamaktadır. Bu ve benzeri ayetlerde, olup bitenler, tabiatüstü (veya dinî) yüklemelerle açıklanmaktadır. Olmakta olan her şeyi bizzat Allah'ın kendisi murad etmektedir. Ancak başımıza gelen olayları sadece tabiatüstü yüklemelerle değil; “insan için ancak çalıştığının karşılığı vardır” (Necm 53/39), “insanların bizzat kendi yaptıkları yüzünden karada ve denizde düzen bozulmuştur” (Rum 30/41) ayetlerinde ifade edildiği gibi, bireye ve yaptıklarına yüklemeler yapmak suretiyle de açıklanabileceğini haber vermektedir.”⁴²² Biz de buradan hareketle dinin kutsal kitabının, düşünceler üzerindeki etkisini ve bunun başa çıkma sürecinin bir ögesi olma ihtimalini araştırmaya çalıştık.

Tablo 36: Öğreticilerin, Kur'an-ı Kerim'den Etkilenme Sonucunda İnanç ve Düşüncelerinde Meydana Gelen Değişim Durumlarına Göre Dağılımları

İnanç ve Düşüncelerde Değişim Durumu	N	%
Evet	21	60
Hayır	4	11,4
Kararsızım	10	28,5
Toplam	35	100

Tablo 36'da görüldüğü üzere Kur'an-ı Kerim, öğretmenlerin %60'ının (21 öğretici) inanç ve düşüncelerini etkilemekte veya değişim meydana getirmektedir. %11,4'ü (4 öğretici) üzerinde bir değişim oluşturmamaktadır. Öğreticilerin %28,5'i (10 öğretici) ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmektedir. Bu bölümde öğretmenlere “Kur'an-ı Kerim'den etkilenerik değiştirdiğiniz bir düşünceğiniz oldu mu?” şeklinde bir soru sorulmuş ve yukarıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'den etkilenerik düşüncelerinin şekillendiğini veya değiştiğini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine yer vermek yerinde olacaktır.

28 yaşında, İHL mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Evet, tesettür. Kur'an kursunda ilk o, Nur suresindeki ayetleri gördükçe okudukça fikirlerim değişti. Ben İmam hatip lisesinde okudum ama Kur'an kursunda kaldım. Ama

⁴²² İbrahim Gürses, “Yükleme Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *U.Ü.İ.F.D.*, C. 17, S. 2, 2008, s. 362.

lisede yeterli bir bilgi alabildiğimi düşünmüyorum. Dönüş noktam Kur'an kursunda oldu. Ve en çok fikrimi değiştiren ayetler Nur suresindeki tesettür ayetleri olmuştur."

27 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici, Kur'an-ı Kerim sayesinde insanların dini yaşantılarına fazla müdahale etmemek gerektiğiyle ilgili bir fikir edindiğinden bahsediyor:

"Biz Kur'an öğreticileri olarak ibadetleri şekil itibarıyla devamlı anlatıp duruyoruz. İşte "kaç rekâttır, nasıl kılınır, şöyle eğileceksin, böyle kalkacaksın" gibi. Öğreticiliğimin çok uzun yılları bunları çok detaylı anlattım. Ama Kur'an-ı Kerim okudukça fark ettim ki, Kur'an öze, ihlasa, samimiyete çok önem veriyor. Yani "öyle yaparsan olmaz, böyle yapacaksın" gibi sert bir üslupla değil, "böyle böyle yapalım ama ihlasla" gibi bir tavır geliştirdim. Bunun dışında yine öğrenciler kandillerde, Cuma gecelerinde ve dini günlerde "işte bu akşam ne yapalım hocam, kaç rekat namaz kılalım, hangi duayı okuyalım, kaç kere okuyalım" gibi benim karşı olduğum tutumlar içindeydiler. Ben de şimdiye kadar anlatmaya çalışırdım, dinimizde bu tür sayı ve adetle ibadet kültürünün olmadığını. Ama yine okudukça ben şahsen şöyle bir şey sezdim ki; kimin hangi amel ya da hangi ibadeti sayesinde kazanacağı belli değil. Önemli olan yine ihlas derecesi. Bu yüzden artık önce doğruyu anlatıyorum, sonra da "böyle mi yapmak istiyorsun, o zaman yap" diyorum. Çok müdahale etmemem gerektiğini düşünüyorum."

29 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretici ise tesettür konusunda fikirlerinin değiştiğinden bahsediyor:

"Evet. Mesela "Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar" ayeti. Kul kusursuz olmuyor tabi, bazen bu konuda eksikliklerim olurdu, başörtümü kısa yapardım. Ama bu ayetleri okumak düşüncelerimi etkilemiştir. Bir de şu "ayaklarını yere vurarak yürümek" ayetinden dolayı topuklu ayakkabı meselesine dikkat etmek gerektiğini düşünmüşümdür."

20 yaşında, İHL mezunu ve bekar bir öğretici de şunları ifade ediyor:

"Son zamanlardaki mesela tesettür konusu, eşarbımı daha uzun bağlama ve topuzunu indirmeye çalışma gibi uğraşım var. Siyah takmaya özen gösteriyorum. Rengârenk giyinerek İslam'ın, Müslümanlığın temsil edilmediğini düşünüyorum. Bir insan bize baktığında bu Müslümandır diyebilmeli bence. Hele bir hafız olarak tesettür ayetlerine aykırı bir şey yapmak beni vicdanen çok rahatsız eder. Çünkü ayete göre eşarbımızı uzatmamız gerekiyor, ama genelde yarım yapılıyor. Devamlı insanlara örnek olma bilincindeyim. 15-16 yaşlarında iken mesela karşı cinstekilerle görüşmenin pek de

yanlış olduğunu düşünmüyordum. En azından kişinin sevdiğiyle görüşmesinde bir sakınca görmüyordum, çünkü gönül ferman dinlemiyor nitekim. Ama hafızlık yapmaya başladıktan sonra çok yanlış bir düşüncede olduğumu fark ettim. Ergenlik, çocukluk işte. Ne kadar seversen sev, Allah onu sana haram kılmış.”

22 yaşında, Ön Lisans mezunu ve bekar bir öğretici de aynı konulara değiniyor:

“Yani, bazen beni isteyenler oluyor, yaşımız gereği. Erkekler çıkmak istiyor ama acaba görüşsem mi görüşmesem mi derken bakıyorum ki haram. Yani bu konularda kendimi çok da geri çektiğim oldu evet. Nisa suresi, nur suresi gibi sureler bu konuda beni etkilemiştir.”

Son olarak 49 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Şuanda aklıma gelmiyor ama olmuştur muhakkak tabi ki. Bu 28 yıl içerisinde birçok ayet ve tefsir okuduk, meal okuduk. Ya ben mesela çeşitli yerlerde görev yaptım. En çok darbeyi de insanlardan, yakınlarımdan, hem cinslerimden almışumdur. Kendi insanımızdan yani. Bir farklı tür değil mesela, bir hayvan v.s değil. Benim gibi düşünen, benim gibi yürüyen, benim gibi konuşan insanlardan, hem cinsimden darbe gördüm ve bu beni yıprattı. Ama Kur’an-ı Kerim okudukça ve orda peygamberlerin de hep insanlarla uğraştıklarını gördükçe, dünyanın imtihan yer, olduğu ile ilgili ayetleri okudukça bu ayetler benim başıma gelen bu olayları anlamlandırmamda bana bir yol göstermiştir.”

Son örnekte de görüldüğü gibi öğreticiler, Kur’an-ı Kerim’den etkilenerik fikirlerinin değiştiğini ya da şekillendiğini ifade etmiş fakat genelde Kur’an-ı Kerimden bir ayet örnek verememişlerdir. Genellikle “evet tabi ki, ama şuan aklıma gelmiyor” şeklinde düşüncelerini ifade ettikleri görülmektedir. Mesela 37 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici:

“Oldu evet. Hak helal etme konusunda daha önceleri farklı düşünürdüm. Yaşadığım şeylerden dolayı bazı kimselere hakkımı asla helal etmem derdim. Ama Kur’an okudukça, onunla meşgul oldukça daha farklı oldum. Şimdi edebiliyorum mesela.”

Şeklinde cevap vermiş, “Peki böyle düşünmenize sebep olan hangi ayetti, ya da ne tür ayetlerdi, örnek verebilir misiniz?” denilince: “yani şuan aklıma gelmiyor ama bu tür ayetler var.” diye cevap verdiği görülmüştür.

Bazı öğreticiler ise Kur’an-ı Kerim’den etkilenerik düşüncelerinde herhangi bir fikir değişikliği yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

49 yaşında, Lisans mezunu ve dul bir öğretici şöyle demektedir:

“Olmadı. Çünkü hep bu şekilde yetiştiğimiz için hiç sonradan değişen bir şeyim olmadı yani. “

27 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici de benzer şekilde cevap vermiştir:

“Zaten çocukluğumuzdan beri, ortam ve ailemizde Kur’an-ı Kerim’e göre şekillendiğimiz için, aksi fikirler hiç empoze edilmediği için düşüncelerimiz Kur’ânî doğrultuda şekillenmiş oluyor.”

Son örnekte de olduğu gibi bu öğretmenler zaten hep Kur’an merkezli bir hayat içerisinde yetiştikleri için sonradan bir fikir değişikliği yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Fakat biz burada “değişim”den ziyade öğretmenlerin, bir dini tecrübe olarak Kur’an-ı Kerim’le ilgili özel yaşamışlıklarını ve bağlarını ölçmeye çalıştık. Her ne kadar çocukluktan itibaren dindar bir ortamda ve Kur’an-ı Kerim merkezli bir hayat yaşamış olursa da bireylerin yaşam olayları karşısında Kur’an-ı Kerim’den fikri anlamda her zaman etkilenebileceği kanaatindeyiz. Bununla birlikte Kur’an-ı Kerim’den etkilenip fikirlerinin değiştiğini ifade eden öğretmenler de zaten bu cevaplarında “değişim”in yanında fikir dünyalarının Kur’an-ı Kerim’e göre şekillendiğini belirtmek istemişlerdir. Sonuç olarak öğretmenlerin bu soruya olumsuz cevap vermelerine bakarak, onların Kur’an-ı Kerim’den düşünce boyutunda etkilenmediklerini söylemek gerçeği yansıtmayacaktır. Olumsuz cevap vermeleri, soruyu farklı değerlendirmeleriyle ilgili olabilir.

Bazı öğretmenlerin cevaplarından ise bu konuda kararsız oldukları anlaşılmaktadır. Bu öğretmenlerin cevapları genelde “olmadı galiba şuan bilemiyorum, bilmiyorum belki olmuştur, şunda hatırlayamıyorum, bilemiyorum belki” şeklinde olmuştur.

7.2.1. Ailevi ve Ekonomik Problemlerle Başa Çıkmada Kur’an’ın Öğreticilerin İnanç ve Düşüncelerine Etkisi

Tablo 37: Öğreticilerin, Ailevi ve Ekonomik Problemlerde Kur’an’a Başvurma Durumları

Ailevi ve Ekonomik Problemlerle Başa Çıkmada Kur’an’a Başvurma	N	%
Evet, çok	19	54,2
Orta Derecede	10	28,5
Az	6	17,1
Toplam	35	100

Tablo 37'deki bilgilere göre ailevi ve ekonomik problemler karşısında öğretmenlerin %54,2'si (19 öğretmen) Kur'an-ı Kerim'e çok, %28,5'i (10 öğretmen) orta derecede ve %17,1'i ise (6 öğretmen) az derecede başvurmaktadır.

Bu bölümde öğretmenlere "ailevi-ekonomik sorunlar yaşarken aklınıza hiç Kur'an-ı Kerim'den herhangi bir ayet ya da kıssa v.s. gelir mi? Ve bu ayet ya da kıssalar sizin bu sorunlarla ilgili düşüncelerinizde bir etkiye sahip midir? Ya da Kur'an-ı Kerim'den özellikle bir pasaj-bölüm okur musunuz?" şeklinde soru sorulmuştur. Bununla da Kur'an-ı Kerim'in öğretmenlerin bilişsel başa çıkma sürecindeki etkisi incelenmiştir. Bu anlamda Kur'an-ı Kerim'den çok etkilendiğini ifade eden öğretmenlerden bazılarının ifadelerini paylaşıyorum.

32 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretmen bu konuda şöyle söylemektedir:

"İbrahim a.s.'in babasıyla, Hz. Yusuf'un kardeşleriyle ilgili yaşadığı sıkıntılar daha çok aklıma gelir, bu peygamberlerin de yaşamış olması. Onların yaşadıkları yanında bizimki çok da büyük sıkıntılar değil diye düşünüp teselli bulurum ve sabrım artar. Maddi sıkıntılar yaşarken de gelir. Allah'ın Rezzak olması. İstedğinde verir istediğinde alır. Hz. Hacer'in teslimiyeti sonucunda kazanmış olması gibi ayetler aklıma gelir ve başıma gelenlerin imtihan olduğunu bana düşündürür."

45 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretmen şunları ifade ediyor:

"Tahrim suresi ilk aklıma gelir. Muhabbet için okunur o ayrı da, Peygamber Efendimizin orda eşleriyle ilgili yaşadığı bir ikilem vardır ya o benim dikkatimi çeker. Ve Tegâbûn suresini okurum. İbrahim a.s.'in babasıyla olan diyalogu beni etkiler. Babası bir put yapan tüccar ve fakat onun yumuşak dille ve mantıklı sorularla yaklaşması, onu ikna etme çabası, kısaca babasıyla olan zorlu mücadelesi aklıma gelir ve bu imtihanların bizim için var olduğunu düşünürüm. Bunlar beni tefekküre götürür."

47 yaşında, Lisans mezunu ve evli bir öğretmen şunları söylemektedir:

"Rahman suresi aklıma gelir. Fatıha suresi aklıma gelir. Cenab-ı hakkın merhametli olması, hiçbir şeyin onun merhametinin üstüne geçemeyeceği aklıma gelir. Ve bu bir imtihandır der sabrederim. Ekonomik sıkıntılarda da Vakıa suresini bol bol okurum."

35 yaşında, Lisan mezunu ve evli bir öğretmen de şunları ifade etmektedir:

“Tabi ki, eşimizle ilgili, çocuklarımızla ilgili sorunlarda rahatlamak için okuyoruz. Mesela her şeyin Rabbimizden gönderilen bir imtihan olmasıyla ilgili ayetler aklıma gelir. Yine Kur’an’ın dünya hayatına yaklaşımı, mü’minlerin canlarıyla, mallarıyla imtihan edileceği bilgilerini veren ayetler aklıma gelir. Biraz daha sabretmemiz gerektiğini, Allah’ın sabredenlerle birlikte olduğunu söyleyen ayetler hakeza böyle. Bunları hatırlarım ve rahatlarım.”

35 yaşında Ön lisans mezunu bir öğretici:

“Evet, kıssalar aklıma gelir. Mesela Hz. Yusuf’un kıssası, Hz. Meryem, Hz. Musa ve annesi Asiye ve onların çektiği sıkıntılar, “dünya malı ve evlatlar sizin için bir fitnedir” tarzındaki ayetler aklıma gelir. Ayrıca rızık için vakıa suresi derlerdi hocalarımız, onu okurduk mesela “gul allahumme malikel mülki” demektedir.

37 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları paylaşmaktadır:

“Tabi ki. Efendimizin tavsiye ettiği bazı ayetler vardır mesela, bunlara başvururum yani. Önce Rabbimize ve Kur’an’a sığınıyoruz. Kur’an okumakla Rabbimizle konuşuyoruz. Onunla rahatlıyoruz, onunla huzura eriyoruz. Hangi sure bana iyi gelecekse onu okumaya çalışırım. Ailevi ya da ekonomik sıkıntılarda Vâkıâ suresi, Tahrîm suresi okuyun derlerdi hocalarımız. Ben de okurum. Bir sure okurum mesela, sonra mealini okuyup orda Rabbimizin açıkladığı şeylerde kendim bulurum. Bir de mesela orda Allah, mü’minlere ferahlık verdiğini söylemişse bana da vermesini umut ediyorum. “Rabbim burada ferahlık vermiş, inşaallah bana da verecek”, diye düşünerek bu ümitle okuyor ve yaratıcıya sığınıyorum.”

Bazı öğretmenler de Kur’an-ı Kerim’den orta derecede etkilenmektedir.

33 yaşında, İHL mezunu ve bekar bir öğretici şunları ifade etmektedir:

“Yani çok değil açıkçası. Bazen gelir aklıma ayetler ama çok sık olduğunu söyleyemem. Genelde sıkıntılı zamanlarımda arkadaşlarla falan dertleşirim, bu bana iyi gelir ve namaz kılıp dua ederim. Bazen Kur’an da okurum ama manasını pek okumam. Bir Fatıha, bir inşirah okumak bana yetiyor.”

28 yaşında, İHL mezunu ve evli bir öğretici ise şunları ifade ediyor:

“Evet, ama hadislerden daha çok gelir, peygamberimizin eşlerine davranışları gelir aklıma. Yine Kur’an’da “biz sizi malınızla canınızla imtihan ederiz” ayetleri gelir.”

30 yaşında, İHL mezunu ve bekar bir öğretici de şunları söylüyor:

“Yani daha çok sahabe hanımlarının hayatlarını göz önüne getirerek, yumuşamaya çalışıyorum. Aynı zamanda ayete’l-kürsiyi okurum, felak-nas sureleri ve sakinleştirici ayetler okurum. Maddi sıkıntılarda da aklıma Vâkıa sûresi gelir. Ama çok fazla değil, genelde sahabe hayatları beni daha çok etkiler.”

Son olarak 27 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları söylemektedir:

“Maalesef, çok etkilendiğimizi düşünmüyorum. Biz Kur’an’la her gün meşgulüz ama onun tefekkür boyutuna inmek için meal ve tefsirle ilgilenmek gerekir ki o da bizde yok. Ya tabi yine ailemle sorunlar yaşadığımda Kur’an’a sarılırım, hangi ayetler iyi gelecekse onları okurum ve bir rahatlık olur mutlaka ama düşüncelerimde çok fazla olmuyor.”

Bazı öğreticiler ise bu sorumuza genellikle “Evet gelir tabi ki ama şuanda aklıma gelmiyor, gelir ama şuan bilemiyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Bu öğreticiler her ne kadar” evet tabi ki” deseler de biz bu cevapları, “az başvururum” şeklinde değerlendirdik. Çünkü kendilerine ısrarla soruyu izah edilmesine rağmen bu cümlelerin devamını getiremedikleri görülmüştür. Bu ise bizim kanaatimize göre cevapta çok samimi davranılmadığını göstermektedir. Kıyaslama yapacak olursak mesela bazı öğreticilerimiz bu şekilde cevap verirken, Kur’an’a çok başvurduğunu söyleyen bir öğreticimiz ise şöyle söylemektedir:

“Kesinlikle. Ben çok büyük ailevi sorunlar yaşadım. Eğer Kur’an-ı Kerim olmasaydı ben muhtemelen bir ilaç kolik olurum. Çünkü tek sığınak ve dayanağım Rabbimdi. Zamanı geliyor, kişiyi eşi bile anlamıyor veya onun da elinden gelen bir şey olmuyor. Bu durumlarda biliyoruz ki bize ancak Rabbimiz yardım edebilir, O’na sığınyoruz. Bu durumlarda yine hep Kur’an-ı Kerim açıp okumuşumdur. Veya açıp sesli olarak dinlemişimdir. Gözyaşları içinde okuduğum, onunla dertleştiğim çok olmuştur.

Biz çok büyük iflaslar yaşadık, çok varlıklı olmamıza rağmen, eşimin biraz temkinsiz kararlarından ötürü elimizde avucumuzda ne varsa satmak zorunda kaldık. Bu sıkıntıları yaşarken, “rızkı verecek olan Allah’tır” ayeti benim içimi hep rahatlatmıştır. O’na güvenmişimdir. Hatta bugün de karşıma şu ayet çıktı “biz kimine az kimine çok veririz. Malı- mülkü dilediğimize veririz. Kimi zaman artırır, kimi zaman azaltır ve sizi imtihan ederiz.” İnsan teselli ve huzur buluyor. Yine ekonomik sıkıntılarda Vakıa suresi okuruz. Peygamberimizin hadisinden dolayı onu okuruz.”

Şimdi bu iki cevabı veren öğreticinin Kur’an’la ilişkilerinin-bağlarının (tefekkür boyutunda) eşit olduğunu söylemek gerçeği yansıtmayacaktır. Bununla birlikte “dine

inanan her insan bu duyguyu farklı yoğunlukta tecrübe eder ve her din, bireyin subjektif dindarlığının göstergesi olan bu tecrübeye belirli bir değer verir. Tecrübe boyutu dinin ifadesi zor olan boyutudur. Dini tecrübenin ifadesi ihtiyaç, idrak, tevekkül ve korku - güven gibi formların aşılması ile mümkün olabilir.”⁴²³ Öğreticilerin, sorunlarla başa çıkmada Kur’an-ı Kerim’e başvurma durumlarıyla ilgili bu çalışmamız biraz da onların dini tecrübelerini de ilgilendirmektedir ki bunun da az önce belirtildiği üzere tespiti zor bir alan olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.

7.2.2. Kişisel Problemlerle Başa Çıkmada Kur’an’ın Öğreticilerin İnanç ve Düşüncelerine Etkisi

Tablo 38: Öğreticilerin, Kişisel Problemlerde Kur’an’a Başvurma Durumları

Kişisel Problemlerle Başa Çıkmada Kur’an’a Başvurma	N	%
Evet, çok	26	74,2
Orta	7	20
Az	2	5,7
Toplam	35	100

Tablo 38’de görüldüğü üzere kişisel problemlerle başa çıkma sürecinde öğretmenlerin %74,2’si (26 öğretici) Kur’an-ı Kerim’e çok, %20’si (7 öğretici) orta ve %5,7’si (2 öğretici) de az derecede başvurmaktadır.

Bu bölümde öğretmenlerin bireysel sorunlarla başa çıkma tutumlarını anlamak için kendilerine “kişisel sorunlar yaşarken (kendinizi çok çaresiz, yalnız ya da korku içinde hissederken) aklınıza hiç Kur’an-ı Kerim’den herhangi bir ayet ya da kıssa v.s, gelir mi? Ve bu ayet ya da kıssalar sizin bu sorunlarla ilgili düşüncelerinizde bir etkiye sahip midir? Ya da Kur’an-ı Kerim’den özellikle bir pasaj-bölüm okur musunuz?” şeklinde soru sorulmuş ve yukarıdaki veriler elde edilmiştir.

Buna göre öğretmenlerden bazıları bu tür durumlarda Kur’an-ı Kerim’e çok başvurduklarını ifade etmiştir. Bu öğretmenlerden bazılarının ifadelerine değinmek yerinde olacaktır.

⁴²³ Charles Y. Glock, “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, *Din Sosyolojisi*, 3. B., (Ed.) M. E. Köktaş – Y. Aktay, Ankara, Vadi Yayınları, 2007, s. 256.

33 yaşında, İHL mezunu ve evli bir öğretici, yaşadığı büyük bir korku karşısında Kur'an-ı Kerim'e başvurduğunu ifade ediyor:

“Kesinlikle. Mesela deprem olduğunda salavat getirip, ayete'l-kürsi, felak-nas okurum. Çok sık okurum. Korunmak için okurum ve her türlü beladan Rabbimize sığınırım. Tabi bazı zamanlarda çöküntü yaşıyoruz. Bu durumlarda Kur'an-ı Kerim'den o durum için ne okunacaksa onu okuruz. Mesela bir gün ben, bir alışveriş merkezinde bir an çocuğumu kaybettim. Hemen Kur'an'dan kayıp için okunacak ayetleri açıp okudum. Ve 4-5 saat sonra çocuğumu çok şükür bulduk. Yine insanların bana zararı çok dokunmuştur. İnsanlardan çok çekmişimdir. Dolayısıyla insanların şerrinden Allah'a sığınır ve Felak-Nas suresi okurum. Salih amelleri işleyenlerin cennetle müjdelenmesi insanın sabrını artırıyor ve sıkıntılarını geçiriyor. Bu tür ayetler de süreçte bana yardımcı olur.”

49 yaşında, Lisans mezunu ve dul bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Mutlaka gelir. Mesela zulme, haksızlıklara uğradığım zaman, hastalık yaşadığım zaman, her zaman Kur'an- Kerim'den feyizlenerek, ayetleri okurum, onların manalarını düşünürüm. Ve ona göre sabrederim. Bunun bir imtihan olduğunu düşünürüm. Bu şekilde Kur'an'dan çok feyiz alırım. Ve çok ayakta dimdik durmamı sağlar. Yani onun sayesinde elhamdülillah bütün zorluklara göğüs geriyoruz.”

29 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Tabi gelir. Duanız olmasa ne ehemmiyetiniz var ayeti beni sıkıntı halinde en çok rahatlatan ayettir, hep o aklıma gelir. “Beni bu sıkıntımdan kurtaracak olan şey ancak Allaha yönelmemdir” diye düşünürüm. Başıma gelenlerin imtihan olduğunu ve hep devam etmeyeceğini, bir gün biteceğini düşünürüm. Ve daha sonra içime su serpen, ümit veren ayet aklıma gelir :”Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır.” Kul sabrederse ve Allah'a yönelirse bu sıkıntıların geçeceğini düşünürüm.”

31 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici de şunları belirtiyor:

“Kur'an yoluyla, O'na sığınmak. Rahman suresindeki “Febieyyi âlâi rabbiküma tükezziban” ayeti kulağıma gelir. Bu tekrarlayan ayet bana çok manalar düşündürür. Başıma gelenlerin bir sebebi olduğu, boşuna olmadığı ve benim belki bilmeyeceğimi düşündürür. Bu tür zamanlarda yine Fetih ve Bakara suresi okurum. Bakara suresi gerçi çok uzundur ama her evde okunması gerektiğini düşünüyorum. Hakkında hadis olması bu fikrimde etkilidir. Ayrıca her niyet için okunabileceği düşüncesi var.”

34 yaşında, İHL mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Evet. Mesleğimiz gereği, gerek çocukları Kur'an eğitimi sebebiyle de devamlı Kur'an'la haşır neşiriz. Bir dara düşsek, hastalansak, bir doğum anında vs. hemen

Kur'an'a sarılıyoruz. Mesela inşirah suresi okuyoruz. Veya ayete'l- kürsi okuyoruz. Her durumda insana bir ümit aşıyor Kur'an."

34 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici de şunları ifade ediyor:

"Tabi ki. Ayet ve hadisler aklıma gelir. En çok sure olarak Duha suresindeki "Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın" ayetiyle, İnşirah suresindeki "Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır" ayeti, bu iki ayet, kendimi sıkıntılı hissettiğimde aklıma gelir ve bu ayetleri üstüme alırım. Bunlar benim için anında ilaç cümleleridir. Adını unutmadığınız başucu ilaçlarınız vardır. İşte bu ikili benim için öyledir."

30 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici ise şunları paylaşıyor:

"Evet faydalanırım. Bir sorunum olunca Kur'an okuyorum ve Rabbimin bana söylediklerini kendime rehber ediniyorum. Bir sorunum olunca tek olmadığımı, Allah'ın yanımda olduğunu hissediyorum, Kur'an okuyorum ya da dinliyorum ve direkt bir rahatlama hissediyorum ve faydasını görüyorum. Okuduklarımdan feyizle neler yapabileceğimi düşünüyorum ve Rabbim hep bir kapı açıyor çok şükür."

Son olarak 32 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici ise şunları belirtiyor:

"Allah sabredenlerle beraberdir mealindeki ayetler benim düsturumdur. Bu müthiş bir müjdedir benim için. Başka türlü zaten ayakta kalamaz ki insan."

Öğreticilerden bazıları da bu tür durumlarda Kur'an-ı Kerim'e az veya orta derecede başvurduklarını veya kararsız olduklarını ifade etmiştir.

37 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici:

"Mana olarak da gelir ama şuan aklıma gelmiyor." demektedir.

28 yaşında, İHL mezunu ve evli bir öğretici ise şöyle demektedir:

"Belirli bir ayet örnek veremiyorum ama tabi ki gelir. Ve insanı etkiler. Bir ben değilim bunu yaşayan, bu dünya imtihan dünyası diye aklıma gelir."

Son olarak 35 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

"Evet tabi ki ama şuan aklıma gelmiyor açıkçası."

"İslâm düşüncesinde Allah'a şükretmek, insana, sıkıntı ve zorluklarla örtülmüş nimetleri gönül gözüyle görmeyi öğretir. İnanan insan, inancının sağladığı referansla her şeyin geçici olduğunu (Kur'an, 55/26-27; 28/88) dünya hayatının bir oyun ve eğlence, geçici ve aldatıcı bir zevk olduğunu (Kur'an, 6/32; 2/36, 3/14,185,197, 4/77; 7/24; 9/38), benzer olayları kendisinden önce yaşayanlar olduğu gibi sonrasında da yaşayanlar olacağını (Kur'an, 3/140) bilerek kendine bir yorumlama-inanç çerçevesi oluşturmaktadır. Bu süreç şükürle başlayacak ve zamanla çerçevede diğer sabır, tevekkül, nimet, ihsan, razı olma ve yetinme gibi dinî değer

ve kavramlar da yerini alacaktır.”⁴²⁴ Bu sıkıntılı zamanlarda Kur’an’ın açtığı yorum çerçevesi kişinin duyguları üzerinde, öğreticilerin de belirttiği üzere bir rahatlık ve ferahlık duygusu oluşturmaktadır.

7.3. Kur’ân-ı Kerîm’in Duygular Üzerindeki Etkisi

Dinin ruh sağlığına olan etkisi, bedensel sağlığa olan etkisinden çok daha fazla araştırılmıştır. “Dinin kişinin hayatına anlam katma ve umut verme işlevi sayesinde kaygı ve depresyona yakalanma riskini azaltarak esenlik hissini artırdığı görüşü üzerinde durulmaktadır.”⁴²⁵

“Ayrıca kimliğinde dini önemli bir faktör olarak görenlerin, daha az önemli kabul edenlere göre esenlik hislerinin yüksek olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Hayata bütünleştirildiği takdirde dinin ve maneviyatın, bireyi strese karşı koruyucu tampon işlevi gördüğüne dair araştırma sonuçları bulunmaktadır.”⁴²⁶

“Bununla birlikte, “ilahi dinlerin hepsi, nefsanî ve sürekli öfke duygusunu kötü görmüşler ve inananlarına öfkeden kaçınmalarını tavsiye etmişlerdir. Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da inananlara öfkelerini kontrol etmelerini emreden ifadeler bulunmaktadır. İslam’da bireyin kendisini kontrol etmesi güçlü bir şekilde vurgulanmakta ve Müslümanların, diğer insanlarla olan ilişkilerinde nazik, hoşgörülü, anlayışlı ve merhametli olmaları istenmektedir.”⁴²⁷ Dolayısıyla, bir dinin en önemli başvuru kaynağı olan kutsal metinlerin, bireylerin otokontrol tutumlarında etkisi olduğu ön görülebilir.

7.3.1. Ailevi ve Ekonomik Problemlerle Başa Çıkmada Kur’an’ın Öğreticilerin Duyguları Üzerindeki Etkisi

Bu bölümde Kur’ân-ı Kerîm’in duygular üzerindeki etkisini incelemeye çalıştık. Bu konudaki tutumlarını anlayabilmek amacıyla öğreticilerin “Ailevi-ekonomik sorunlarla başa çıkmada Kur’ân-ı Kerîm’den faydalanır mısınız?” ve “Kendinizi çaresiz hissettiğinizde aklınıza Kur’ân-ı Kerîm’den hiç ayet, sûre gelir mi ya da Kur’ân-ı Kerîm okuyup dinler misiniz” sorularına verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir. Bu konuda elde ettiğimiz verilere göre öğreticilerin çoğunluğu üzerinde Kur’ân-ı Kerîm’in rahatlatıcı ve

⁴²⁴ Gülüşan Göcen, *Şükür, Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*, İstanbul, Dem Yayınları, 2014, s. 131.

⁴²⁵ L. R. Petersen- A. Roy, “Religiosity, Anxiety, Meaning and Purpose: Religion’s Consequences for Psychological Wellbeing”, *Review of Psychological Research*, C. 27, S. 1, 1985, ss. 49- 62.

⁴²⁶ K. Pargament, et al, “Religious Coping Among The Religious”, *Journal for the Scientific Study of the Religion*, 40 (3), 2001, pp. 497- 513.

⁴²⁷ Ruqaiyyah Waris Maqsood, *Examining Religions - Islam*, Heinemann, Oxford, 1995, p. 130.

sakinleştirici bir etkisi vardır. Ailevi sorunlar yaşarken öğrenciler, rahatlamak amacıyla Kur'an-ı Kerim'e yönelmekte ve ondan etkilenmektedir. Bu şekilde düşünen öğrencilerden bazılarının ifadelerin aynen yer vermek yerinde olacaktır.

29 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretici ailesine karşı öfke hissettiğinde aklına ayetler geldiğini ifade ediyor:

"Tabi ki. "Anne babaya öf bile demeyin onlara kızmayın onlara güzel söz söyleyin, Onlar sizi nasıl küçükken büyüttüyse siz de onlara " ayeti. Sonuçta anne baba da olsa bazen fikir ayrılıkları yaşayabiliyor insan, tartışabiliyor da hatta. Bu durumlarda öfkeyle anneme, babama bir şey diyecek olsam hemen bu ayet aklıma gelir ve bir duraklarım. Öfkeme hakim olup orta yolu bulmaya çalışırım."

45 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretici de aynı konuya değiniyor:

"Bazen anneme, aileme karşı sinirleniyorum. Kızdığım zaman haydan çıkınca, dediğim gibi kendime dönmekte zorlanınca Kur'an-ı Kerim'deki sabır ayetleri aklıma gelir. Sabır ayetleriyle, bu fevriliğimi törpülemeye çalışır ve kendimi telkin ederim."

33 yaşında, İHL mezunu ve evli bir öğretici de şöyle söylemektedir:

"Mesela "anne-babanıza öf bile demeyiniz" ayeti. Sürekli üstümüze geldikleri ve bize karıştıkları zamanlar oluyor. Benim zaten sıkıntım başımdan aşkın. Çok yakın oturduğumuz için devamlı gelip bir de her şeye karışınca, içimden bağırıp çağırmak geliyor. Ama bu ayetten dolayı geri çekiyoruz kendimizi. Susup sineye çekiyoruz. Günde 50 kişiyle uğraşyoruz sonuçta ama Kur'an-ı Kerim'in bize kazandırdığı sabır sayesinde üstesinden geliyoruz. Mesela Asr suresinde Cenab-ı Allah "insanlar helak olmuştur ancak iman eden, salih amel işleyen, birbirine sabrı ve hakkı tavsiye edenler istisna, onlar kurtulmuştur" diyor. Biz de bu ayete göre sabretmeye çalışıyoruz."

27 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

"Bazı durumlarda örneğin ailemle tartıştığımızda, anlayamadığımız zamanlarda üzülüyorum. Bazen çok öfkeleniyorum. Bu durumlarda mesela Mülk suresindeki; biz insanların güzel işler yapıp yapamayacağını tespit etmek için ölümü ve hayatı var ettik ayetini sürekli okuyarak, bunun bir imtihan olduğunu, gelip geçici olacağını düşünerek kendimi rahatlatmaya, öfkemi yenmeye çalışıyorum. Özellikle Kur'an dinlediğimde o öfkem sanki benden çıkıp gidiyor, birden başka bir aleme gitmiş gibi sakinlik hissi içimi kaplıyor."

34 yaşında, İHL mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Biz tüm sıkıntıları yaşarken eşime “her zorlukla beraber bir kolaylık vardır” derdim. Ailelerimizle ilgili çok sorunlar yaşadık. Özellikle kayınpederin vefatından sonra mal-mülk davasına bize çok haksızlık ettiler. Gönülüm daraldığında, kalbim sıkıştığında bana rahatlık veren hep ayetler olmuştur. Eşimle birçok sıkıntılı anlar geçirdik. Bu ayetler hem bana hem eşime yol göstermiştir. Psikolojik olarak tükenmiş hissettiğimiz anlarda bize ümit vermiştir.”

33 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları belirtiyor:

“Evet. Mesela çok sinirlendin, eşinle tartıştın o an çok fevri davranacaksındır ama aklına gelen sabırla ilgili, eşlerle güzel geçinmekle ilgili hak-hukukla ilgili ayetler kişinin bu davranışında etkili olabiliyor. Bazen mesela çok sinirleniyorum, içimde her şeyi yakıp yıkacak bir fırtına kopuyor, yani o an aslında gözüm kararıyor ama sonra bir durup içimden “Ya Sabur” çekiyorum. Hemen sakinleşmek için 3 ihlas okuyorum, inşirah okuyorum. Böyle yaparak sakinleştiğim oluyor.”

Son olarak 32 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Eşimle bazı konularda anlaşamadığımız, zıtlaştığımız anlar oluyor. Bu tür durumlarda negatif fikirler aklıma gelir ve bir anda dünyada her şey altüst olmuş gibi hissederim. Fakat bir ayet var dilime pelesenk ettiğim; ‘Eleysellahu biehkemil hakimiyn’ bunu ardı ardına tekrarlarım. ‘Eleysellahu biehkemil hakimiyn’ Sonrasında Allah’ın her işinde hikmetlerin en güzeli mündemiçtir diye tefekküre dalarım. Önce sakinliğimi ve iç huzurumu sağlamaya çalışırım. Eşim evdeyse bir süre konuşmam. Mutfakta iş yaparken Kur’an-ı Kerim açar ve sadece dinlerim. Bu benim için yeterlidir. Özüme dönmüş gibi olurum. Çünkü Allah konuştuğu zaman her şey susuyor, kalp huzura eriyor.”

Son örnekten de anladığımız gibi öfke veya diğer olumsuz duygulara kapıldığında fevri davranarak daha sonrasında pişman olmamak için o anda tartışmak yerine mekan değiştirerek bir süre başka işlerle meşgul olmak, bir yandan da Kur’an-ı Kerim okumak-dinlemek insana iyi gelmektedir.

Karslı'nın (2011), çeşitli statü ve meslekten 15-60 yaş ve üzeri 1166 bireyle gerçekleştirdiği araştırmaya göre; dindarlık arttıkça sürekli öfke, öfkeyi içe atma ve öfkeyi dışa yansıtma azalmakta, öfke kontrolü artmaktadır.⁴²⁸

⁴²⁸ Nemci Karslı, *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Doktora Tezi), Erzurum, 2011, s. 232.

Yeğin de “Öfke Duygusu ve Dini Açıdan Baş Edebilme Yolları” adlı makalesinde kişiyi öfkenin doğurabileceği yıkımdan koruyacak bir takım bilişsel ve davranışsal çarelerden bahseder. Ona göre, Kur’an’da Allah’ın sabreden ve öfkesine hakim olan ve affedenlerin müjdelenmesi, mü’minlere yol göstermektedir. Ayrıca ölüm düşüncesi, öfkeyle davrandıktan sonra oluşacak kötü durumlardan dolayı başına gelebilecek akıbet-ceza, sevgi, sabır ve tevhid düşünceleri bu durumlarda etkili olmaktadır.⁴²⁹

7.3.2. Kişisel Problemlerle Başa Çıkmada Kur’an’ın Öğreticilerin Duyguları Üzerindeki Etkisi

Öğreticilere kendilerini çaresiz, yalnız, değersiz, öfkeli, tehlikede ya da çok kötü hissettiklerinde; herhangi bir şeyden ötürü korku hissettikleri durumlarda, bir kayıp yaşadıklarında, hayal kırıklığı, ümitsizlik ve endişe hissettiklerinde Kur’an-ı Kerim’e yönelme durumları ve bu tutumun, algılanan stres düzeyi üzerinde herhangi bir etkisi olup olmadığını sorduğumuzda aşağıdaki cevaplar elde edilmiştir.

34 yaşında, İHL mezunu ve evli bir öğretici asabi bir yapısı olduğunu ve Kur’an sayesinde bu yönünü törpülemeye çalıştığını ifade ediyor:

“Ben Kur’an okuyan kimsenin yumuşak huylu olması gerektiğini düşünüyorum. Ben çok asabi yönü olan birisiyim fakat Kur’an bu yönümü törpülüyor. Mesela Lokman suresinde Lokman a.s.’ın üslubu bana örnek olur. Lokman a.s bile evlatlarına böyle davranıyorsa biz kim oluyoruz da sinirleniyoruz diye düşünüyorum. Ve böylece kendimi yumuşatıyorum. Yine Kur’an’da Allah, “O mü’min kullarım ki öfkesini yutarlar ve affederler” buyurur. Bu tür ayetler aklıma geliyor sinirlenince ve kendimi dizginliyorum. İnsanlara olan bakış açımı değiştiriyor. Daha mülayim biri yapıyor Kur’an beni, sakinleştiriyor.”

Yukarıdaki öğreticimiz, öfkeli bir yapısı olduğunu ve bu tür durumlarda aklına Kur’an’dan ayetler geldiğini belirtmektedir.

47 yaşında, Lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Bu durumlarda daha çok felak-nas sureleri ve ayetel kürsiyi okur ve rahatlarım. Peygamberlerin başlarından geçen sıkıntılı imtihanlar aklıma gelir. İmtihanla ilgili ayetler

⁴²⁹ Hüseyin İ. Yeğin, “Öfke Duygusu ve Dini Açıdan Baş Edebilme Yolları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 10, S. 2, 2010, ss. 235-258; Ayşe Nur Özkan, *Dini Motiflerin Öfke Kontrolü Üzerindeki Etkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, ss. 56-63.

aklıma gelir. Mesela Kur'an'da "Biz sizi canınızla malınızla imtihan ederiz" mealindeki ayet gelir aklıma. Tevekkül etmem gerektiğini düşünürüm. Tevekkül etmeyi tercih ederim."

39 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları belirtiyor:

"Evet bu durumlarda teselli edici ayetler aklıma gelir. Korkmuşsam da ayetel kürsi, felak, nas okurum. Sıkıntılı zamanlarımda Yusuf (as)'ın, Yunus (as)'ın ve diğer peygamberlerin başlarına gelenler aklıma gelir. Bazen o sıkıntılarımı da severim. Çünkü Allaktan geldiği için severim. Demek ki Allah katında değerim var ki beni imtihan ediyor diye düşünürüm."

27 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici şunları belirtiyor:

"Tabi. Genelde teselli mahiyetindeki ayetler aklıma gelir. Mesela "üzülmeyin, gevşemeyin. Eğer inanıyorsanız siz üstünsünüz" ayeti. Özellikle eşlerimize "dur bakalım hallolur, dur bakalım Allah kerim" diye söyleriz."

32 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretici şunları paylaşıyor:

"-Allah her şeye kadirdir. O dilemedikçe bir şey olmaz- gibi ayetler daha çok aklıma gelir. Ve O bir şey isterse ol der ve oluverir."

37 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici de benzer düşünceleri paylaşmaktadır:

"Çok korkulu bir an yaşarsam hemen ayete'l-kürsi okurum, felak-nas okurum. Nazar ayetleri. Bunları çok sık okurum hem kendime hem aileme. Bazen mesela çocuklarım kendilerini güvende hissetmeyebiliyor, küçüklüklerinden beri onları alıştırdım; mesela küçük oğlum gelir ve "Anne ben yatağıma uzanayım, gel sen bana nazar ayetleri oku, duaları oku, ben kendimi o zaman çok iyi hissediyorum" der. Bu çocuğa mesela manevi bir destek oluyor. Çocuk bunu küçükken gördü ve büyüdüğünde de annesinden kendisi istemeye başlıyor. Mesela Teog sınavına gireceği zaman o gece, bana sureleri sesli olarak okuttu ve dinledi ve ondan sonra yattı. Böylece "Allah benimle olacak" fikri onda oluştu."

27 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

"Evet mesela çok korktuğumda, ayete'l-kürsi, Felak-Nas surelerini okurum. Yakın zamanda dedemi kaybettim. Direk aklıma "Ondan geldiniz, O'na döneceksiniz" ayeti geliyor. Zaten böyle bir kültürden geldiğimiz için ve meslek icabı da bu tür ayetler sık sık aklıma geliyor ve şuan sizin sayenizde hissediyorum ki aslında ben farkında olmasam da bu ayetler bana büyük bir dayanak ve manevi destek olmuş."

45 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Ayete’l-kürsi ilk okuduğum şey olur. Ayetlerin efendisi deyince de malum o akla gelir. İçinde bir de Allah’ın iki önemli ismi, “Hay ve Gayyum” isimleri geçer. Bu isimler çok özeldir. Dolayısıyla korku ve çaresizlik anında öncelikle bu isimlere bu ayetlere sarılmak gelir aklımıza. Bunu çok sık okurum ve beni çok rahatlatır. Onu ben bir Uhud dağı gibi görürüm ve sırtımı o dağa yaslarım. Sonra da diğer ayetleri okuyabiliyorum. Ama önce ayete’l-kürsi.”

34 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici şunları belirtiyor:

“Evet, mesela hayatımın en korkulu anımı, küçük kızım havale geçirdiği zaman yaşadım. 8 aylıktı, hastaneye götürmüştük. Ateşi bir türlü düşmüyordu. Öyle bir duyguyu daha önce hiç yaşamamıştım. İstemsiz olarak Allah’ı anmaya başladım ve defalarca ayete’l-kürsiyi ve Fatıha suresini okudum. Onu yoğun bakıma aldılar. Hemen yoğun bakımın önünde telefonumda kayıtlı olan yasin-i şerifi açtım ve peş peşe onu okudum. Öyle bir hastalık ve korku anını orda yaşadım. Ve bu okumalarım beni rahatlattı, Kur’an’a sarıldım.”

Son olarak 30 yaşında, İHL mezunu ve bekar bir öğretici de kısaca şunları belirtiyor:

“Ayete’l-kürsi, 3 İhlas, felak- nas surelerini okuyorum, rahatlıyorum. Biliyorum ki korunuyorum.”

Öğreticilerden bazıları ise bu tür zamanlarda Kur’an’ın kendileri için bir referans olduğunu fakat bunun istedikleri derecede olmadığını belirtmektedir. Mesela 37 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları belirtiyor:

“Evet, o konuda işte biraz bilgisiziz. Yani küçük surelerin meallerini daha çok biliyoruz. Çok üzüldüğümde eşimle konuşurum o beni rahatlatır. Tabi Kur’an da bize yol göstermeli bu manada onu da tefekkür etmeli ondan faydalanmalıyız ama bu da bizim işte büyük eksikliğimiz. Yine de mesela İnşirah suresi aklıma gelir “Rabbimizin hep bizimle birlikte olduğunu hatırlamak, her zorlukla beraber bir kolaylık olması hususu” aklıma gelir. Bu sıkıntıları Rabbimize sığınarak ve Ona dua ederek aşmaya çalışırım. Zaten dünya imtihan dünyası, bunun için geldik. Kur’an-ı Kerim insana sabrı telkin eder. Sabreder ve Allah’a sığınır sak, sonunda hayır olacaktır. Eski kavimlerin başlarına gelenler, onların ağır imtihanları aklıma gelir.”

28 yaşında, İHL mezunu ve evli bir diğer öğretici de bu durumlarda Kur’an’dan aklına ayetler geldiğini fakat örnek veremeyeceğini belirtiyor:

“Belirli bir ayet örnek veremiyorum ama tabii ki gelir. Ve insanı etkiler. Bir ben değilim bunu yaşayan, bu dünya imtihan dünyası diye aklıma gelir.”

Jang ve Johnson’un Afrika kökenli Amerikalılar üzerinde yaptığı araştırmaya göre dindarlığın, kontrol hissi üzerinde olumlu etkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca dindar bireylerin başlarına gelen öfke, stres ve benzeri sıkıntıları Tanrı’nın isteği olarak kabul ettikleri ortaya koymuştur.⁴³⁰

Özkan (2000) tarafından Isparta il merkezinde görevli 3565 öğretmen üzerinde yapılan bir araştırmada ise dindarlık-öfke kontrolü arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış; bu durum, öğretmenlik mesleğinin getirmiş olduğu rol ve statü değişikliğinin öğretmenlerin kişiliğine yansımış olabileceğiyle ilişkilendirilmiştir.⁴³¹

Marquez ve arkadaşlarının bunama hastalığı geçiren hastalar üzerinde yaptığı araştırmaya göre, dindarlık, hastalara sosyal destek ve başlarından geçen sıkıntılara daha çok anlam verme kabiliyeti kazandırmak suretiyle öfkeleri ile daha kolay başa çıkmalarına yardımcı olmakta, çaresizlikle ilgili duyguların ve depresyonun yönetilmesinde etkili olmaktadır.⁴³²

Hayta’ya göre, “ibadet fenomeni bütün dinlerde dindarlığın kendini gösterdiği genel boyutlardan birisidir ve insanların dini yönelimlerinin dışavurumunu içermektedir. İbadet kavramı ile bir dinin mensuplarının yerine getirdikleri tüm özel dini pratikler kastedilmektedir. Bütün dua, dini ayin ve tören gibi tapınma şekilleri bu boyut içinde yer alır.”⁴³³ Argyle ve Hallhmi ise dini pratikleri yüksek düzeyde yerine getirenlerin, diğerlerine göre daha mutlu ve hayatlarından daha memnun oldukları öfke gibi yıkıcı duyguları daha kontrollü bir şekilde ifade ettiklerini belirtmektedirler. Onların araştırmasına göre inanç ve ibadetlerle bireyin kendisini iyi, stresten uzak ve sağlıklı hissetmesi arasında pozitif ilişkiler bulunmuştur.”⁴³⁴

Sonuç olarak mü’minler açısından Kur’an-ı Kerim okumak, dinlemek hatta okumayı bilmeyen kişilerin onun sırf metnine bakması bile ibadet olarak görülür. Kur’an-ı

⁴³⁰ Sung Joon Jang, Byron R. Johnson, “Explaining Religious Effects on Distress Among African Americans”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43(2), 2004, s. 250.

⁴³¹ Osman Özkan, *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2016, ss. 86-87.

⁴³² Maria Marquez-Gonzalez, et al, “Anger, Spiritual Meaning and Support from the Religious Community in Dementia Caregiving” *Journal of Religion and Health*, Published online: 14 May, 2010.

⁴³³ Akif Hayta, “İbadetler ve Ruh Sağlığı”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara, (ed.) Hayati Hökelekli, Ankara Okulu Yayınları, 2002, ss. 117-118.

⁴³⁴ Michael Argyle, Benjamin B. Hallahmi, *The Psychology of Religious Behaviour Belief and Experience*, London and New York: Routledge, 1997, pp. 184-189.

Kerim’le -gerek lafzi gerek meal yönüyle- meşgul olmak hemen hemen bütün müslümanlar tarafından büyük bir ibadet kabul edilir ve böylece çok sevap kazanılacağına, huzura erişileceğine inanılır. Dolayısıyla yukarıdaki araştırmalarda belirtilen ibadetlerin pozitif etkilerinin yine bir ibadet olan Kur’an-ı Kerim okumak-dinlemek, onunla meşgul olmak için de geçerli olacağı açıktır.

7.4. Kur’ân-ı Kerîm’den Etkilenme Sonucunda Davranışlarda Meydana Gelen Değişim

“Dinin etki boyutu, diğer boyutlardaki etkinliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve bu boyut, inanan insanın dini inançlarının bir sonucu olarak sahip olması gerektiği tutumları içerir.”⁴³⁵ Biz de bu bölümde dinin temel kaynaklarından Kur’an-ı Kerim’in öğreticilerin yaşam olaylarıyla başa çıkma kapsamındaki davranışlarına etkisini incelemeye çalıştık.

Tablo 39: Kur’an-ı Kerim’in Davranışlara Etkisi

Davranışsal Başa Çıkma Kur’an-ı Kerim’den Etkilenme	N	%
Evet, çok	26	74,2
Orta	7	20
Az	2	5,7
Toplam	35	100

Tablo 39’a bakıldığında sorunlar karşısında davranışsal başa çıkma sürecinde öğreticilerin %74,2’si (26 öğretici) Kur’an-ı Kerim’den çok, %20’si (7 öğretici) orta düzeyde ve %5,7’si (2 öğretici) ise az derecede etkilendiğini düşünmektedir. Kur’an-ı Kerim’den çok etkilendiğini ve davranışlarında değişim oluştuğunu belirten öğreticilerden bazılarının ifadelerini aynen paylaşmak yerinde olacaktır.

35 yaşında, Lisans mezunu ve evli bir öğreticinin bu konudaki düşünceleri şöyle:

“Toplumsal olarak, birbirimizi çekıştirmememiz gerektiğini, birbirimizin kusurlarını yüzümüze vurmamamız gerektiğini görüyoruz Kur’an’da. Ben de özel hayatımda bunlara dikkat ederim. Bunun dışında Nisa suresinde, bir mü’min bayanın

⁴³⁵ Talip Küçükcan, “Can Religiosity be Measured? Dimension of Religious Commitment: Theories Revisited”, *UÜİDF*, c. 9-9, 2000, s. 465.

kimlerle oturup kimlerle konuşabileceğinin çizilmiş olduğunu bilmiyordum. Zaten görüşmen ve sofrana oturtman gereken insanların da belirtildiğini bilmiyordum. Ama bu gayet güzel bir şekilde belirlenmiş. Bir bakkala, markete giderken, günlük hayatta bir bayanın erkeklerle çok konuşmaması gerektiğini, dikkat çekecek tavırlardan kaçınması gerektiğini ben ayetlerden öğrendim. Ve davranışlarımı da bu ölçüye göre belirlemeye gayret ediyorum.”

27 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici şunları belirtiyor:

“İnsanlara fazla müdahale etmemek. Kötü yönlerini fazla konuşmamak. İnsanların yaptığı davranışları pek fazla söylememek, ne yaptıklarını çok fazla zikretmemek gibi. Özellikle Hucurat suresindeki dedikodu ve kötü zandan sakınmak ayetleri- çok fazla dedikodu yaptığımdan değil ama- birkaç yıldır benim, bir insan hakkında iyi olsun kötü olsun hiçbir yorum yapmamama sebep oluyor.”

33 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici ise toplum içerisinde konuşmanın adabıyla ilgili olarak Kur’an’dan etkilendiğini ifade ediyor:

“Mesela eskiden toplum arasında arkadaşımın kulağına bir şeyler fısıldayabilirdim ama Hucurat suresindeki kötü zan uyarısı beni etkiledi. Başkalarının kötü zanna kapılmaması için bunu yapmamaya dikkat ederim.”

36 yaşında, Yüksek lisans mezunu ve evli bir öğretici de şunları belirtiyor:

“Allah’ın bize ifade ettiği bütün davranış şekillerini az veya çok kendime örnek almaya çalışırım. O kadar çok ki. Belli bir tanesini söyleyemiyorum. Mesela gıybet noktasında, ölü kardeşinin etini yemek benzetmesi bizi etkiler. Yalan bunlardan birisidir. Küçük görmek mesela kendi tabiatımla alakalı, daha müşahhas bir örnek olacaktır. Daha gençlik yıllarımda bu daha çok vardı. Mesela Kur’an’da peygamberimize gelen “âmâyâ nasıl bu şekilde davranırsın, nerden bileceksin belki o, öğüt alacak, temizlenmek için yanına geldi” şeklindeki uyarı benim bu noktadaki hareketlerimi gözden geçirmeme vesile olmuştur.”

29 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretici, gıybet etmekle ilgili ayetlere dikkat ettiğini ve Kur’an’daki ödül ve ceza taktiğini eğitim hayatında model aldığını ifade ediyor:

“Hucurat suresindeki “ölü kardeşinin etini yemek” şeklindeki tiksindirici ayet, hareketlerimi etkiler. Bu konuda dikkat ederim. Mesela yine öğrencilerime ilk görev zamanlarımda hep ödüller verirdim. Kur’an-ı Kerim’de de ödül ayetleri vardır. Ama bu konuda galiba biraz ifrata kaçtım galiba. Ceza ayetleri de var sonuçta. Allah ikisini de kullanıyor. Ben de bunu örnek almaya çalışıyorum artık.”

34 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Anne-baba rızası konusunda beni dizginler ayetler. Tabi yüzde yüz uygulayamayabilirim ama ayetler akıma gelir ve hürmette kusur etmemeye çalışırım. Kendi anne babama davrandığım gibi şimdi de kayın validem ve kayın pederime davranmaya ve ayırım yapmamaya çalışıyorum. Ve bunun dışında infak konusunda ayetler beni çok etkiler. Şimdilerde hoca olarak bizlerin kazancı gayet güzel. Üzerimde çok büyük bir sorumluluk ve bir borç hissedirim. Kime, nasıl yardım yapsam diye düşünürüm. Bu, üzerimde hissettiğim çok büyük bir sorumluluktur. Bir de mü'minlerin kardeş ilan edilmesi elimi ayağımı bağlayan bir ayettir.”

Öztürk'ün (2007) çalışması da Kur'an-ı Kerim'in, kurs öğrencilerinin davranışlarını değiştirdiğini bildirmektedir: “ Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu asi tavırlarının azaldığını belirtirken, “anne baba hakkıyla ilgili öğrendiklerim etkili oldu. Artık onlara eskisi kadar itiraz edemiyorum. Hemen aklıma “ anne ve babalarınıza öf bile demeyin! ayeti geliyor”, şeklinde ifade etmişlerdir. Bu sebeple saygı ve sevgi yönünden artış yaşandığını, karşılıklı olarak ilişkilerde düzelme olduğunu belirtmişlerdir.”⁴³⁶

37 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Hoşgörü adına değişimler oluyor. Giyim kuşamımız, yaşamımızı Kur'an-ı Kerim'deki örneklerden hareketle şekillendirmeye çalışırız. Olumsuz bir şeyle karşılaşsam mesela “benim bir müslüman olarak, yapılan bu yanlışta saygısız bir karşılık, bağırma çağırma gibi çirkin karşılık verme yerine Kur'an-ı Kerim'e uygun olarak o insana hatasını söyleme yoluna gitmem gerekir” diye düşünüp buna göre davranmaya çalışırım.”

32 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretici şunları ifade ediyor:

“Daha dikkatli davranma ihtiyacı ve peşin hükümlü olmamaya sevk ediyor beni. Ön yargılı bir yönüm vardı, onu biraz törpüledi diyebilirim.”

39 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici de benzer şekilde düşünüyor:

“Ben düşündüğünü söyleyen bir insanım. Ama Kuran'a göre sözlerimizi daha ölçüp tartmamız ve sonra söylememiz gerektiğini anlıyoruz. Sabırlı olmanın ve sükutun bazen konuşmaktan daha hayırlı olduğunu anladım.”

42 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici şunları belirtiyor:

“Tabi ki, bir müslüman olarak Kur'an-ı Kerim'in davranış modellerini rehber edinmeye çalışıyoruz. Benim en çok örnek almaya çalıştığımı konu infak ve isâr duygusu. İnsanların ve modern dünyanın gözünde pis olan ya da değersiz olan bir şeyin Allah

⁴³⁶ Fatma Z. Öztürk, *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik, Kültürel Temelleri ve Sorunları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007, s. 85.

katındaki hakikatini tefekkür etmek çok güzel bir şey. Dolayısıyla sizin tavırlarınızı başka felsefi akımlar değil, Kur'an-ı Kerim belirliyor. Çok sevdiğiniz bir şeyi infak edebilmek, gözden çıkarabilmek. Allah için bir şeylerden vaz geçmek. Kur'an'da der ki "siz dünyayı istiyorsunuz ve ahireti erteliyorsunuz ya da göz ardı ediyorsunuz."

49 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici şunları ifade ediyor:

"Tabi ki, çocuklarla ilgili özellikle. Benim mesela çocuğum pek istediğim doğrultuda gitmiyor. Ve bunun da benim imtihanım olduğunu düşünürüm. Mesela Nuh a.s.'in hayatı aklıma geliyor. O da oğluyla ilgili sıkıntılar yaşamıştı. Sonra Lokman as.'in oğluna yaklaşımını hatırlıyorum. Sabrediyorum ve çocuğuma da bu şekilde sabırla davranmaya çalışıyorum. Yani oğlum zaman zaman beni üzer. İstedğim gibi yetiştiremedim."

33 yaşında İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici şunları ifade ediyor:

"Kur'an kursunda her gün onlarca kişiyle uğraşyoruz, kendi talebelerimiz bir yandan, diğer hoca hanımlar bir yandan ve bir yandan da dernek görevlisi, cami imamı, müezzini. Bazen insan öyle şeyler görüyor ki... Yani bana kalsa yüzüne bakmam, muhatap dahi olmam belki. Ortada bir sorun var. Ama peygamber efendimizin çektikleri, Kur'an'daki sabır konusu ve iyiliğe, takvaya, affetmeye ilişkin çağrılar o anda o şekilde davranmamı engelliyor. Hani şuan, ayet örnek veremeyebilirim ama bu genel bir kültürdür."

27 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici şunları belirtiyor:

"Kesinlikle. Anne-babamla yaşadığım sıkıntılarda mesela "Anne babaya öf bile demeyin" ayeti etkiler beni. Ve onlara daha merhametli, sabırlı ve hürmetli olmaya çalışırım, rızalarını kazanmaya gayret ederim. Yine Kur'an-ı Kerim'in eşlere ve evliliğe verdiği önem, bizim evliliğe olan bağlılığımızı ve eşimize verdiğimiz değeri artırır."

Son olarak 20 yaşında, İHL mezunu ve bekar bir öğretici de anne-babayla ilgili ayetlerin, davranışlarını etkilediğini ifade ediyor:

"Ya ben bazen anneme çok sinir oluyorum. Her şeye karışmak istiyorlar. Ama bağırarak veya tersleyecek olsam aklıma "anne-babaya öf bile demeyin" ayeti geliyor. Susuyoruz yani."

Tunç'un (2010), örneklemini cami cemaati ve Kur'an kursu talebelerinin oluşturduğu araştırmasına göre de, katılımcıların %79,5'i Kur'an-ı Kerim'den etkilenme sonucu davranışlarında değişim olduğunu, %8,6'sı davranışlarında herhangi bir değişim

olmadığını ve %11,9'u ise bu konuda herhangi bir fikrinin olmadığını belirtmiştir.⁴³⁷ Yine onun söylemine göre “Kur’ân’daki âyet veya sûrelerle ilgili olarak yaşadıkları özel etkilenmenin onların yaşantılarında şu değişimleri meydana getirmektedir: İnançlarda güçlenme, ibadetlerde devamlılık sağlama, kötü alışkanlıkları terk etme, tutum ve davranışlarda değişim, çeşitli amaçlarla Kur’ân okuma, dine ilginin artması ve dine yaklaşma, karşılaşılan sorunlarla başa çıkmada yararlanma, duygularda coşkunluk yaşama, tövbe, hidayet veya dine dönüş yaşama gibi.”⁴³⁸

Sonuç olarak, karşılaşılan sorunlar karşısında katılımcıların, Kur’an-ı Kerim’le bir iletişim kurduğu anlaşılmaktadır. Bu kimi zaman, içinden ezbere ayetler okuyarak ya da sevdiği imamlardan güzel bir kıraat dinleyerek sakinleşme, kimi zaman da bazı ayetlerin manasını düşünerek duygu kontrolünü sağlama ve fevri hareketlerden kaçınma şeklinde kendini gösterebilmektedir. Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi, Kur’an’daki sabır, hoşgörü, tevazu, takva, edep, peşin hükümlü olmamak, dedikodu yapmamak, öfkeye hakim olmak, güzel söz söylemek, başkalarının kusurunu araştırmamak, kibirlenmemek, affetmek, küsmemek ile ilgili ayetler onların sorunun çözümüyle ilgili tutumlarında etkili olmaktadır. Bazı öğreticiler de peygamberlerin tebliğ görevinde karşılaştıkları güçlükler karşındaki tutumlarını rol model olarak almaya çalıştıklarını belirtmiştir.

8. ÖĞRETİCİLERİN DİNİ BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ VE KUR’AN-I KERİM İLİŞKİSİ

8.1. Öğreticilerin Dini Başa Çıkma Stratejilerinin Değerlendirilmesi (Kişisel Yönelimli (Self-Directing)- Erteleme - Kaçış - Olumsuz Tevekkül (Deferring)- İşbirlikçi Yaklaşım (Collaborative) Stratejileri Açısından)

Daha önce dini başa çıkma stratejileri hakkında ayrıntılı bilgi vermiştik. Pargament’in kuramına göre kişisel yönelimli çabalar genelde kontrolün birey odaklı olduğu ve bireyin Tanrıdan yardım beklemezsizin sorunu çözme eğilimde olduğu başa çıkma tarzlarıydı. Erteleme – kaçış – olumsuz tevekkül şeklindeki başa çıkma tarzında ise insan kontrolü tamamen ortadan kalkmakta ve problemi Tanrının çözmesi beklenmektedir. Bu aşamada birey problemin çözümü için pek bir çaba içerisine girmemektedir. Son olarak işbirlikçi başa çıkma stratejisinde ise başlıktan anlaşılacağı üzere Tanrıyla işbirliği yaparak

---

⁴³⁷ Tunç, a.g.t., s. 93.

⁴³⁸ Tunç, a.g.t., ss. 162-169.

problemin çözümü için bir çaba gösterilmektedir. Bu durumda kişi elinden geleni yapmakta aynı zamanda Tanrıdan yardım istemektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki “psikoloji kuramları, klinik gözlemler ve bazı deneysel bulgular, utanç duyan insanların, bu duygunun etkisiyle iki farklı yola girdiklerini vurgulamaktadır. Bunlardan birincisi, pasif bir duruma geçme, içine kapanma, utanca neden olan durumdan kaçmaya çalışma, gizlenme şeklindedir. İkincisi ise daha aktif bir şekilde, zarar gören ve zayıflayan benliği öfke duygusu ile canlandırmak ve öfkeyi utanca neden olan duruma yöneltme şeklindedir.”⁴³⁹

“Bireyler, anlam bulmak için, olayın kendisine faydalı olacağına dair dini değerlendirmede bulunabilir. Birey, Tanrı’ya cezalandırıcı olarak yeniden değer yükler veya Tanrı’nın gücüne yeniden değer yüklemesinde bulunur. Karşılaşılan bir olaya şeytani niteliklerle değer yüklemesi yapabilir. Dinin insan yaşamındaki yeri, bireylerin Tanrı algısıyla daha bir netlik kazanır.

Bireyler, kontrol kazanmak için Tanrı’yla işbirliğine girdiğini düşünebilir ve etkin biçimde Tanrı’ya teslim olabilirken, faal olmayan bir şekilde de dini feragatte bulunabilir. Doğrudan şefaate, bağışlanmaya ulaşmak için Tanrı’ya yalvarabilir ve olayı sadece kendi yönlendirmeleriyle idare etmeye çalışabilir. Refah bulma ve Tanrı’yla yakınlık kurmak için, çevreden manevi destek arayabilir, dini odaklara yönelebilir. Dini arınma yaşayabilir, manevi bağlantılar kurabilir veya manevi anlamda hoşnutsuzluk yaşayabilir. Başkalarıyla samimiyet kurmak için, ruhban sınıfı ya da kiliseden destek arayabilir, dini yardımlaşmada bulunabilir, kişilerarası dini hoşnutsuzluk yaşayabilir. Son olarak yaşam dönüşümünü başarmak için ise, dini bir yön arayabilir, dini değişim geçirebilir ve dini bağışlanma peşinde koşabilir.”⁴⁴⁰

Dini ve kişisel anlayışların her ikisi de, benzer bilişsel süreçlerin sonucudur.⁴⁴¹ “Bununla birlikte dinin stres zamanlarında sunduğu çözümlere yönelik bakış, bireylerin dindarlıklarıyla birlikte değişiklik gösterir. Dindarlık sadece yaşam olaylarına dair yorumları etkilemez, bu olayları anlama ya da yönetme tekniklerini seçmede de etkili

⁴³⁹ Feza Balkaya, “Öfke: Temel Boyutları, Nedenleri Ve Sonuçları”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 4(7), 2001, ss. 33-34.

⁴⁴⁰ L. S. Szewczyk, E. B. Weinmuller, “Religious Aspects of Coping With Stress Among Adolescents From Families With Alcohol Problems”, *Mental Health, Religion and Culture*, 2006, 9(4), ss. 390-392.

⁴⁴¹ Michal Strizenec, “Dindarlık ve Bilişsel Süreçler”, (çev. Abdulvahid Sezen), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 10, C. 3, 2010, ss. 276-278.

olur.”⁴⁴² Dolayısıyla, bireylerin hangi durumlarda ve hangi faktörlere bağlı olarak, nasıl bir başa çıkma stratejisini kullanacağını kestirmenin kolay olmadığını anlıyoruz.

Çalışmamızda öğretmenlerin sorunlarla başa çıkmada Kur’an-ı Kerim’e yönelme durumlarını araştırmaya çalıştık. Bu bölümde ise tüm sorulardan genel olarak elde ettiğimiz cevaplardan yola çıkarak onların dini başa çıkma stratejilerini değerlendirmeye çalışacağız. Son olarak, bu verilerle de Pargament’in dini başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışacağız. Bunun için öğretmenlerin “Olumsuz bir durumla ya da bir problemle karşılaştığınızda neler yaparsınız?” şeklindeki açık uçlu bir soruya verdikleri cevaplar göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca daha önce kendilerine sorulan; problemlerle başa çıkma ve Kur’an-ı Kerim’den istifade etme ilişkisiyle ilgili sorulara verdikleri cevaplar da dikkate alınmıştır. Öncelikle, “Olumsuz durumlarla ya da bir problemle karşılaştığınızda neler yaparsınız?” sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplardan bir kısmını paylaşmak yerinde olacaktır:

“Düşünüp sakin olmaya çalışırım. Elimden geleni yapmaya çalışırım. Sabırla Allah’tan yardım dilerim.” (35 yaşında, Lisans mezunu ve evli bir öğretici.)

“Sabır. Elimden geleni yapıp uğraşırım, danışırım. Gerisini Allah’a bırakırım.”(33 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici.)

“Sakin bir yapıya sahibim ama karşılaştığım konuya göre bu değişir. Önce biraz fevri davranırım ama sonra sakinleşip elimden geleni yaparım. Danışmaya önem veririm. Gerisini de Allah’a bırakırım.” (37 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici.)

“Olaya göre değişir. Ama daha çok sabretmeye çalışırım. Kur’an okurum. Ama susmanın çözüm olmadığını düşünürüm. Mesela geçenlerde kursumuzda bir sorun oldu ben de orda öyle sabredemedim konuştum. Ama sonra sabredemediğim için üzülüm. Fakat kendimizi ifade etmemiz de gerekiyor, konuşmamız gerekiyor. Bu durumlarda iletişime geçerim, konuşur kendimi ifade ederim. Tabi karşımdakileri de dinlerim. Ve işin son kısmında da artık Allah’a havale ederim.”(33 yaşında, İHL mezunu ve evli bir öğretici.)

“Benim heyecanlı bir yapım vardı. Buna rağmen zamanla kendimi tutmayı öğrendim, çok düşünür, öyle karar veririm. Dua ile çıktığım yolda Rabbimden yardım isteyerek elimden geleni ısrarla yapmaya çalışırım. Artık elimden uzanamadığı yerde de

---

⁴⁴² Bong-Jae Lee, “Moderating Effects of Religious/Spiritual Coping in The Relation Between Perceived Stress and Psychological Well-Being”, *Pastoral Psychology*, 55 (6), 2007, p. 752.

Rabbime bırakırım. Genel olarak şûrâyı severim, istişare ile problemleri çözmeye çalışırım.” (30 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici.)

Bu sorumuza öğrencilerin çoğunluğu yukarıdaki şekilde cevap vermiştir. Kısaca değerlendirecek olursak katılımcılar, olumsuz bir sorunla karşılaştıklarında öncelikle olayı analiz etmekte, sakinliğini korumaya ve sonrasında ise ellerinden geleni yapmaya çalışmaktadır. Ve bu süreçte, Allah’tan yardım istemekte, O’na dua etmektedir. Aynı zamanda kimisi abdest alıp Kur’an-ı Kerim okumakta, namaz kılmaktadır. Eğer problem bireysel çabalarla çözülemeyecekse güvenilir kişilere danışmaktadırlar. İnsanlarla bir anlaşmazlık yaşanmış ve çabalar sonucu bir uzlaşuya varılamamışsa da; diğer bir deyişle elden gelen her şey yapıp da başka yapılacak bir şey kalmamışsa da artık bu problem Allah’a havale edilmektedir. Sonuç olarak öğrencilerin bu sorunlar yaşanırken, aktif bir şekilde ve problem odaklı bir başa çıkma tarzı geliştirdikleri görülmektedir.

Aşağıdaki cevapları da değerlendirmeye alarak öğrencilerin sorunlar karşısında genellikle işbirlikçi dini başa çıkma stratejisine yöneldiklerini söyleyebiliriz:

“Bazen panikliyorum, bazen sinir kat sayım artıyor. Yorgun ya da rahatsız olunca daha az mantıklı davranıyorum sanırım. Yine de kenara çekilip rahatlamaya çalışıyorum. Bazen olumsuz geri dönüş olsa da yine de düzeltmeye, kırmadan-kırılmadan halletmeye çalışıyorum. Moralimi yüksek tutmaya çalışıyorum. Bunun dışında danışmaya önem veririm. Annem başucu kaynağım. Sonra halden anlayan arkadaşlarım var. En önemlisi Allah var. Kur’an-ı Kerim var. Oradaki dualar, Peygamber kıssaları ve duaları benim için rehberdir. Yanımda devamlı Mushaf taşıyorum, hem koruyucu destek gibi de oluyor. Kendimi daha iyi hissettiriyor. Sürekli okumaya çalışırım. Çokça da dua ederim.” (43 yaşında, İlahiyat mezunu ve eşinden boşanmış bir öğretici.)

“Önce düşünür, ne yapabileceğime bakarım. Çözmeye çabalarım. Önce eşimle istişare ederim ve onun fikirlerine saygı duyarım. Eşim bana yardım edemiyorsa en yakın arkadaşım, dostumla görüşürüm. Bunun yanı sıra dua ederim ve daha çok Allah’ın isimleriyle dua edip yardım beklerim. Hangi haldeysen ona yakın esmayı ya da sureyi okurum. Mesela hastaysam “ya şafi” ismini çekerim, kuvvet istiyorsam “ya kavi” ismini çekerim. Böyle Allah’ın isimlerinden yardım alırım. Ve en nihayetinde bizim yapabileceğimiz şeyler sınırlıdır. Fakat Allah-u Teâlâ’nın güç, kudret ve iradesi ise sınırsızdır. Dolayısıyla en sonunda işimi Ona bırakırım.”(49 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici.)

“Belki ilk etapta ne yapacağımı bilemeyebilirim. Daha sonra aklıma fikrine güvendiğim arkadaşlarıma danışma ihtiyacı hissederim. Elimden geleni yaptıktan sonra

Allahtan yardım dilerim. Hiçbir şey yapmadan oturup yardım beklemem. Ayrıca Kur'an-ı Kerim okur ve dua ederim.”(32 yaşında, Ön lisans mezunu ve bekar bir öğretici.)

“Elimden geleni yapmaya çalışırım. Neler yapabileceğimi düşünürüm. Mutlaka daha yetkin birilerine danışır ve sonrasını Allah'a bırakırım. Bunun dışında bu süreçte dua ederim, istersem de hacet namazı kılarım.” (27 yaşında, Ön lisans mezunu ve evli bir öğretici.)

“Ben her işte tevekkülcülerdenim. Her işte bir hayır vardır derim. Meseleyi anlar tevekkül ederim. Sonra da çözüm için genelde bireysel çabalar gösteririm.” (27 yaşında, İlahiyat mezunu ve evli bir öğretici.)

Yukarıdaki öğretici ise sorun karşısındaki ilk tepkisinden başlayarak, tüm başa çıkma süreçlerinde tevekkülcü davrandığını ve bununla birlikte elinden gelen çabayı da gösterdiğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak tüm bu ifadelerden, öğretmenlerin sorunun çözülmesi için ellerinden geleni yaptıkları; gerek başa çıkma sürecinde, gerekse daha sonrasında dini pratiklerden yararlandıkları anlaşılmaktadır. Sorunun önem derecesine göre başa çıkmada kullanılan unsurlar değişmektedir. Genel olarak ise bazıları ilk etapta, duygusal reaksiyon göstermekte veya sakinliğini korumaya çalışmakta; kimisi sorunu analiz etmekte ve çözüm için neler yapabileceğini düşünmekte; gerekirse etrafındaki sevdiği, güvendiği kişilere danışmakta ve onların yardımını istemektedir. Bunların dışında kimisi, Allah'ın 99 esmasından o anki durumu için uygun gördüğü bir ismini zikir olarak çekmekte ve bununla manevi bir güç kazandığını düşünmektedir. Ayrıca bazı öğretmenler yanında Mushaf taşımanın da manevi olarak iyi hissettirdiğini düşünmektedir.

8.2. Öğreticilerin Dini Başa Çıkma Stratejilerinin Olumlu- Olumsuz Dini Başa Çıkma Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi

Pargament'in olumlu-olumsuz dini başa çıkma stratejileri olarak adlandırdığı bu yöntemlerle ilgili olarak ayrıntılı bilgi vermiştik. (Bkz.: s. 29-30)

Dini başa çıkma yöntemlerini seçmede, kullanmada hangi faktörlerin belirleyici olduğu önemli bir konu olmakla birlikte kısaca şunları söyleyebiliriz: “Olumlu dinî baş etme biçimlerine eğilimli bireyler, Allah'ın eylemlerinin bir nedeni bulunduğuna ve başlarına gelen acı ve belanın bir anlamı olduğuna inanırlar. Böyle bir dinî katılım, sağlık ve iyilik haline pozitif ilişki göstermesine rağmen, bazı dinî baş etme biçimleri sağlık için zararlı olabilmektedir. Olumsuz dinî baş etme biçimlerine eğilimli olan bireylerin Allah'ın kendilerini terk ettiğine veya başlarına gelen bela ve acıların günahkâr davranışları için bir

çeşit cezalandırma olduğuna inanma olasılıkları daha fazladır. Bu nedenle olumsuz dinî baş etmeyi kullanan bireyler Yaratıcıya kızabilirler ve neden kendilerinin seçildiğini sorgulayabilirler”.⁴⁴³

“Pozitif ve negatif başa çıkmanın sonuçları kıyaslandığında, neden bu isimleri aldıkları daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü pozitif dini başa çıkma metotları, strese bağlı olumlu gelişimi, manevi sonuçlara ulaşma olasılığını ve bilişsel işlevleri artırırken, negatif dini başa çıkma metotları, manevi bir sonuca varma ihtimalini, yaşam kalitesini, günlük etkinliklerde bağımsız hareket etme yetisini de azaltır ve depresif mizaca sahip olma ihtimalini artırır.”⁴⁴⁴

Sonuç olarak, pozitif dini başa çıkma metotları, “kabullenme, duygusal iyi olma hali, genel olarak pozitif bir sonuca ulaşma, mutluluk, umut, iyimserlik, kişisel uyum, kişisel gelişim, olumlu etki, yaşam amacı edinme, mevcut akıl sağlığı, esneklik, direnç, tatmin, özsaygı, maneviyat gelişimi ve yaşam kalitesi gibi olumlu sonuçlara yol açmaktadır. Negatif dini başa çıkma metotları, kaygı, aşırı sorumluluk yüklenme, duyarsızlık, depresyon, stres, şüphe, umutsuzluk, olumsuz mizaç, kindarlık, zayıf düşme, sıkıntılı mizaç, negatif etki hissedilen stres, sarsıntı sonrası stres bozukluğu, sosyal yetersizlik, maneviyat zedelenmesi, suça meyillilik, sinirli kişilik gibi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.”⁴⁴⁵

Kur’an kursu öğreticilerinin başa çıkma tutumları ve Kur’an-ı Kerim ilişkisini incelediğimiz bu bölümde öğreticilerin genellikle pozitif bir başa çıkma stratejisi geliştirdiğini söyleyebiliriz. Konuyu örneklendirmek adına, öğreticilerin Kur’an-ı Kerim’le ilgili düşüncelerinden bazılarını burada paylaşmak yerinde olacaktır. “Kur’an-ı Kerim sizin hayatınıza kısaca neler katıyor?” sorusuna öğreticilerden bazılarının cevapları şöyle olmuştur:

“Kur’an hayatımıza rehberlik eder. Bunun dışında okuyanları rahatlatıp, sakinleştiriyor. Bizi farklı bir ruh haline sokarak bu yaşadığımız sıkıntılardan, günlük stresten biraz da olsa bizi uzaklaştırıyor. Bizi aslımıza döndürüyor. Belki de bu yüzden çok sık okuyoruz. Kur’an okumak, özellikle mealiyle birlikte okumak bize çok şey katıyor.

⁴⁴³ Fatma G. Cirhinlioğlu, *Din Psikolojisi*, 2. b., Ankara, Nobel Akademik Yay., 2014, ss.130-132.

⁴⁴⁴ K. I. Pargament, v.d., “Religious Coping Methods As Predictors of Psychological, Physical and Spiritual Outcomes among medically Ill Elderly Patients: A Two-Year Longitudinal Study”, *Journal of Health Psychology*, 9 (6), 2004, p. 723.

⁴⁴⁵ G. Ano, E. B. Vasconcelles, “Religious Coping and Psychological Adjustment to Stress: A Meta Analysis”, *Journal of Clinical Psychology*, 2005, Vol., 61 (4), p. 464.

Davranışsal olarak da değişimimize sebep oluyor.” (35 yaşında ve Lisans mezunu bir öğretici.)

“Mutluluk. Beden ve ruh sağlığı. Başarı, gayret. Buna çok inanırım. Kur’an’la meşguliyet, insanın sağlığını da düzenliyor. Hem ruhen hem bedenen.” (39 yaşında ve Ön Lisans mezunu bir öğretici.)

“Öncelikle ruhumu dinlendirir. Kur’an okuduğumda evime olan bereket, aileme olan huzuru daha çoğalttığını, çocuklarıma dinginlik kattığını düşünüyorum.” (34 yaşında ve İHL mezunu bir öğretici.)

“Hayatı anlamlı kılıyor ve insana neden yaşadığını hatırlatıyor.” (33 yaşında, Yüksek Lisans mezunu bir öğretici.)

“Hayatıma katkısı çok fazla. Zindelik veriyor öncelikle vücuduma. Yaşımız epey ilerlerdi ama mübarek yaşlandırmıyor. Bedensel olarak, psikolojik olarak bana iksir gibi geliyor, enerji veriyor. Mazeret zamanlarımızda haliyle uzak kalıyoruz o dönemlerde okumayı özlüyorum, sanki enerjim düşüyor. Bizi yaşlandırmayacak, ben onu anladım. Hatta çocuklara burada diyorum ki. “Çocuklar, siz Kur’an-ı Kerim’i ezberliyorsunuz ya, yaşlılığınız için yatırım yapıyorsunuz aslında çocuklar. Sizi, Kur’an yaşlandırmayacak. Sizin yanaklarınız, gözlerinizin altı, alnınız buruşmayacak, morarmayacak. Sizin kaz ayaklarınız çıkmayacak, gıdığınız sarkmayacak.” Sayıyorum böyle. Beni dikkatlice dinliyorlar. Bir de genç kız oldukları için dış görünümüne çok önem verdikleri için bu konuşmalarımı pür dikkat dinliyorlar, hoşlarına gidiyor.” (45 yaşında, Ön Lisans mezunu bir öğretici.)

“Toplum nazarında bir kere bir saygınlık ve hürmet kazandırdı bana. Ben kendimi aciz ve yetersiz olarak biliyorum ama dışarıdan insanlar, “sen hafızsın” diye seni çok farklı mertebelere yerleştirebiliyor. “..... sen nesin kimsin ki ya bu kadar hürmet görebiliyorsun” diye düşündürüyor bu beni. Bu Allah’ın çok büyük bir lütfü. Ben eksik ve aciz olmama rağmen Kur’an’dan dolayı bir hürmet görüyorum. Bir de yaşlanmıyorum ya. Çok çok ciddi problemler yaşadım ve hala gülebiliyorum. Hiçbir psikolojik yardım almadım. Ailemin ısrarları sonucu birkaç yerle görüştim ama bana çok boş geldi. Çünkü asıl ilaç ve derman Kur’an’dı. Aslında hiç farkına varmadan, onu elime almam bile bana yetmiş. Belki manasını anlamasam da çok bilgili olmasam da sırf onu okumak onunla ilgilenmek bile bana yetmiş. Bunu sonradan fark ettim” (32 yaşında, Ön Lisans mezunu bir öğretici.)

Yukarıda da görüldüğü gibi, öğretmenler Kur’an-ı Kerim’le ilgili genellikle olumlu düşünmekte ve onun, hayatlarına pozitif etkilerine dikkat çekmektedirler. Şunu belirtmek

gerekir ki Hafız olan bazı öğreticilerin genellikle sorumluluktan kaynaklanan bir gerginlik taşıdığı görülmüştür. Hafız öğreticilerin genel olarak cevapları aşağıdaki gibi olmuştur:

“Hayatımıza anlam ve huzur katar, dertlere deva, kalplere şifadır. Olumlu yönde etkisi olur hep. Aşırı sorumluluktan dolayı, hafız olduğumuz için biraz stres var çünkü unutmamak gerekiyor. Biz sadece ezberleyip okuyup geçiyoruz ama sahabe on ayeti tatbik etmeden diğerlerine geçmezmiş. Bu düşünce bizi biraz korkutup, strese sokabiliyor. İnşallah bizler de Kur’an-ı Kerim ‘i yaşayanlardan oluruz.” (33 yaşında, İHL mezunu bir öğretici.)

“Hafız oluşumdan mı bilmem ama geceleri uykumu kaçırıyor tekrar edemeyişim. Bir ip gibi bağ oluyor. Sanki bu ip tuttu beni böyle. Elimi kolumu sardı, “gidemezsin bir yere, beni tekrar etmeden ölemezsin” gibi bir anlam yükledi bana. Bununla birlikte, ayrı bir zamanımız olmadığı için ve sırf ders ve hafızlık için okuduğum için Kur’an-ı Kerim’in özünden, saf hakikatinden uzaklaşıyoruz. Bu bir eksiklik.” (22 yaşında, Ön Lisans mezunu bir öğretici.)

“Kur’an, hayatımızı yönlendiriyor. Kur’an’sız bir hayat düşünemiyorum. Hafız da olduğumuz için devamlı tekrar etme durumu var. Sorumluluk hissi var, görev ve sevgisi de var. Tekrar edemediğın zaman vicdan azabı da var.” (35 yaşında, Ön Lisans mezunu bir öğretici.)

Yukarıdaki cevaplarda hafız olan öğreticilerin, diğer öğreticiler gibi Kur’an-ı Kerim’e çok derin bir saygı ve sevgi duyduğu, onu kalplere şifa, dertlere deva olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Kur’an’ı unutma korkusu ve aşırı sorumluluk duygusu onlarda bir stres oluşturmaktadır. Fakat bunun Kur’an-ı Kerim’le ilgili negatif bir ilişki oluşturduğu söylenemez. Bu sorumluluk bilinci ve stresi yanında hafız öğreticiler de birçok sıkıntı ve problemi Kur’an-ı Kerim sayesinde daha rahat aştıklarını düşünmektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kur'an-ı Kerim müslümanlar için gerek lafzıyla gerek ayetlerin içerdiği manalar itibarıyla hem okuyanlarda hem dinleyenlerde derin etkiler bırakmaktadır. Hemen her müslüman Kur'an-ı Kerim dinlediğinde ya da okuduğunda içini bir huzur ve huşu duygusu kapladığından söz eder. Kur'an-ı Kerim dertlere deva, kalplere şifa olarak bilinir. Bizim çalışmamız da Kur'an-ı Kerim'le her gün ilişki içinde olan bir örneklem grubunun, Kur'an Kursu öğreticilerinin, sorunlar karşısında Kur'ân-ı Kerîm'e başvurmayla ilgili tutumlarını konu edinen bir alan araştırmasıdır.

Biz bu çalışmada kısaca Kur'an kursu öğreticilerinin, sorunlarla başa çıkma sürecinde Kur'ân-ı Kerîm'den faydalanma durumlarını inceledik. İstanbul ve Bursa'daki farklı ilçe müftülüklerine bağlı Kur'an kurslarında görevli, 35 öğretici üzerinde yapılan bu çalışmada onların Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili genel tutumlarını, problemlerle başa çıkma sürecinde Kur'ân-ı Kerîm'den ne derecede yararlandıklarını ve eğer yararlanıyorlarsa Kur'ân-ı Kerîm'in başa çıkma süreçlerine ne gibi katkıları olabileceğini tespit etmeye çalıştık. Fakat bu konunun tespitinden önce öğreticilerin hayatlarında ve mesleklerinde en çok karşılaştıkları problemleri, mesleki yeterlilik ve mesleki memnuniyet durumlarını araştırdık. Bu bizim örneklem grubunu daha iyi tanımamız ve daha sağlıklı analizde bulunmamız için gereklidi. Araştırmamızda genel olarak şu sonuçlara ulaştık:

Öğreticilerin %40'ı "hayatta en çok hangi alanda problemlerle karşılaşırsınız?" sorusuna "insanlarla ilişkiler - iletişimle ilgili problemler" cevabını vermiştir. İkinci ve üçüncü olarak en çok karşılaşılan sorunlar ise "ailevi (%20)" ve "mesleki (%11,4)" problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. En çok sorun yaşanan alan ile değişkenler⁴⁴⁶ arasında yakın bir ilişki görülmemiştir. Öğreticiler insanlarla ilişkiler ve iletişim konusunda sorunlarla karşılaştıklarını ifade ederken yalnız kendilerinin bu sorunları yaşadıklarını kastetmemektedir. Bu alandaki sorunlarla ya doğrudan kendileri karşılaşmakta ya da çevrelerindeki insanların birbirleriyle iletişimlerinde sıkıntılar gördüklerini ifade etmektedirler. Yine de öğreticilerin en çok, iletişim ve insanlarla ilişkiler konusunda sorunlarla karşılaştıklarını/karşılaşıldığını düşünmeleri dikkat çekicidir.

⁴⁴⁶ Araştırmada kullanılan değişkenler: Katılımcıların yaş durumu, eğitim durumu, medeni durum, hizmet süresi, görev yapılan kurslar (yatılı- gündüzlü) ve hafızlık durumu.

Öğreticiler devamlı sosyal ortamda, insanlarla paylaşım içerisinde ve günlerinin çoğu bu ortamda geçmektedir. Dolayısıyla gerek talebelerden kaynaklanan; gerekse aynı kursta ya da diğer kurslarda görevli meslektaşlarından kaynaklanan sorunlar yaşamaları normal karşılanabilir. Ayrıca onların ifadelerine göre, meslektaş olarak kabul edilebilecek olan cami görevlileri de bir bayan ya da bir hoca hanımla nasıl konuşulması gerektiğini bilmemekte ve nezaket kurallarına uymayacak şekilde muamelede bulunmaktadır. Ve bu durum öğretmenleri ciddi anlamda üzmemekte, rahatsız etmemekte, dahası görev azmini-motivasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Öğreticilerin karşılaştıkları mesleki sorunlar; a.) Kursla İlgili Problemler, b.) İdari-Kurumsal Problemler şeklinde kategorize edilmiştir. Buna göre, öğretmenlerin kursta en çok sorun yaşadıkları alan meslektaşlarıyla ve diğer öğretmenlerle olan anlaşmazlıklardır. Öğreticilerin büyük çoğunluğu (%31,4) çalıştıkları kurstaki diğer öğretmenlerle (ve aynı camiadaki diğer meslektaşlarla, imam-müezzinlerle) problemler yaşamaktadır. En çok yaşanan ikinci sorun, kursun fiziki şartları ve maddi yetersizlikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü olarak öğrenci sayısının yetersizliğidir. Elimizdeki verilere göre karşılaşılan diğer sorunlar ise sırasıyla: disiplin eksiklikleri, öğrencilerin genel profili ve müfredatla ilgili problemlerdir.

Öğreticiler arasındaki anlaşmazlıkların nedenlerini yine öğretmenlerin ifadelerinden yola çıkarak şöyle özetleyebiliriz:

- Fikir ayrılıkları, aynı dili konuşamamak
- Üslup sorunu, iletişim eksikliği
- Eğitim-öğretim alanındaki farklı yaklaşım tarzları
- Öğreticiler arasındaki büyük yaş farkları
- Öğreticiler arasındaki eğitim seviyesi farkı
- Öğreticilerin görevle ilgili özverileri, enerjileri ve üreticilikleriyle ilgili; kısaca görev aşkı ve azmiyle ilgili farklı tutumları
- Cemaat ya da tarikatlara mensup öğretmenlerin, kendi kurumları olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na liyakatsiz tavırları (kendi istedikleri kitapları öğrencilere okutma çabaları, Diyanet kurumu ve yayınlarının güvensiz olduğu fikrini aşılama, kendi cemaat liderlerinin fetvalarını öğrencilerine dayatma vs.)
- Öğrenci kayıtları zamanında çıkan sorunlar
- Dedikodu

- Kıskançlık
- Kur'an ahlakı konusundaki eksiklikler

Bu maddelerden kıskançlık ve dedikoduyla ilgili olduğu düşünölen sıkıntılar daha çok bireysel-ahlaki problemleri teşkil etmektedir. Katılımcıların ifadelerine göre bu durum, Kur'an ahlakının gereği gibi yaşanamamasından kaynaklanmaktadır. Genel olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan, dini misyonu bulunan bir teşkilat olduğu için kardeşlik, uhuvvet duygusu, hoşgörü ve muhabbet noktasında diğer kurumlara göre daha olumlu bir profil çizmesi beklenmektedir. Fakat öğreticiler bunun tam aksini düşünmektedir. Onlara göre D.İ.B. camiasında çalışan din görevlilerinin birbirleriyle ilişkilerinde sevgi ve empati düzeyi çok düşük düzeydedir.

Daha çok kursun fiziki şartları ya da maddi sıkıntılarıyla ilgili sorun yaşayan öğreticilerin tamamı gündüzlü kurslarda görev yapmaktadır. Yine öğrenci sayısı ile ilgili sorun yaşayan öğreticilerin de tamamı gündüzlü kurslarda görevli olanlardır. Gündüzlü kurslara gelen öğrencilerin hanım talebeler olup yaş ortalamalarının da genellikle yüksek olması hususu düşünölürse bu durumun normal olduğu anlaşılacaktır. Zira bu kurslara gelen hanım talebelerin kimi anne, kimi anneanne-babaannedir. Zaten toplumda genç nüfusun çoğunluğu ya okula gitmekte ya da çalışmakta olup kurslara gelecek vakit bulamamaktadır. Bu yüzden gündüzlü kursların genellikle öğrenci profili ya orta, ya orta yaş üstü ya da yaşlı talebeler olmaktadır. Yaşları ileri olan talebelerin de ya sağlık sorunları yüzünden ya da çeşitli sorumluluklar sebebiyle kursa devamlılık motivasyonları düşmektedir. Şurası bilinen bir gerçektir ki bir ev hanımının ya da bir annenin mesuliyetleri ile tek sorumluluğu öğrencilik olan bir genç kızın devamlılık motivasyonu açısından kıyaslanması mümkün değildir. Yatılı kurslarda okuyan öğrenciler kursta yatılı kalmakta ve her gün dersliklerde hazır bulunmaktadır. Dolayısıyla yatılı kursların genellikle öğrenci sayısı hususunda sorunu olmamaktadır. Gündüzlü kurslarda ise hem öğrenci bulma hem de mevcut öğrencinin devamlılığını sağlama noktasında sorunlar yaşanmaktadır. Bu durumun da öğreticiler üzerinde stres oluşturduğu görölmüştür. Diğer yandan kursun fiziki şartları-maddi durumları konusunda sorun yaşayan kursların da tamamının gündüzlü kurslar olması dikkat çekicidir. Türkiye'nin birçok il ve ilçelerinde hizmet veren gündüzlü kursların çoğunun maalesef fiziki şartlar açısından çok iyi durumda olduğu söylenemez. Bu durumun sebepleri bir başka araştırmanın konusu olsa da kısaca fikrimizi beyan etmek gerekirse bunu, gündüzlü kursların dernek ya da vakıflardan gerekli desteği görememesine bağlayabiliriz. Yatılı kursların vakıf-dernek işlerinin hizmet ve

imkânlar bakımından ilerlemiş olduğunu; gündüzlü kursların ise bu konuda biraz ihmal edildiğini söylemek mümkündür.

Öğreticilerin, idari-kurumsal alandaki memnuniyet durumlarına baktığımız zaman da ortaya çıkan tablo pek iç açıcı görülmemektedir. Öğreticiler müftülükle, cami ve dernek görevlileriyle ve bazen de kurs yöneticisiyle gerginlik yaşamakta, bu durum onların motivasyonunu düşürmektedir. Cami ve dernek görevlileriyle Kur'an kursu öğreticilerin arasında genellikle Kur'an kurslarına maddi destek sağlanmaması konusunda sorun yaşanmaktadır. Dernek-vakıf görevlileri, Kur'an kurslarının maddi ve fiziki şartlarıyla fazla ilgilenmemekte ve öğretmenlerin bazı isteklerine cevap vermedikleri gibi bir araya gelip sorunlara çözüm bulmak adına konuşmaya da yanaşmamaktadır. Birçok öğretici ve dernek görevlileri arasında gerginlikler yaşanmaktadır. Yine dernek görevlilerinin, öğretmenlerle nezaketsiz ve yanlış bir üslupla konuştukları (sınıfa izinsiz girerek talebelerin yanında öğreticiyle bağırarak konuşmak, faturayı öğreticinin yüzüne fırlatmak gibi) kursun ısınma ihtiyacı, su ve elektrik giderlerinin karşılanması konusunda talebelere para toplanması için baskı yaptıkları görülmektedir. Bazı dernek görevlileri öğretmenlerin eğitim metotlarına müdahale etmekte ya da ders dışı etkinliklerini (gezi, piknik aktiviteleri gibi) eleştirmektedir. Cami görevlileri ise D.İ.B.'nin hizmet anlayışı ve misyonu ters düşecek şekilde çocukların camiye getirilmesinden rahatsız olmakta, çocuklara bağırıp onları camiden kovmaktadır. Yine öğretmenler yılsonu programlarını camide halka açık olarak tertip etmek istediklerinde müezzin ya da imamların gereksiz ve rencide edici müdahaleleriyle karşılaşmaktadırlar. İmam ya da müezzinler, kuran kurslarına ve öğreticisine müdahale etme hakkını kendilerinde vehmederek, öğretmenlerin eğitim metotlarına müdahale etmekte, talebelerin ailelerine öğretici hakkında yalan, yanlış bilgiler vermektedir. Oysaki gerek cami görevlileri olan imam ve müezzinler gerekse kursların halka dini hizmet vermesi için açılmasına çabalamış dernek görevlileri ve bu kurslarda çalışan Kur'an kursu öğretmenleri aynı davaya hizmet etmektedir. Dolayısıyla birbirleriyle saygı-sevgi çerçevesinde, güzel geçinmek yerine aralarında bu şekilde gerginlikler yaşanması hem onlar adına hem de halk adına üzücü olmaktadır.

Öğreticilerin müftülükle ilgili sıkıntılarının çoğunu yine, insanlar arası ilişkilerle – iletişimle ilgili problemlerin oluşturduğu görülmektedir. Zira öğretmenler müftülüğe gittikleri zaman gördükleri muamele ve nezaketsiz tavırlardan, uygunsuz üsluptan rahatsız olmaktadır. (Personelin, öğretmenlere “abla”, “yenge” gibi kelimelerle hitap etmesi, sen kaç yıllık çalışansın hocam ya, bunu da mı bilmiyorsun abla, sen şimdiye kadar nerdeydin

ablacım? gibi.) Öğreticiler kendileriyle ilgilenecek sağlıklı bir merci bulamamakta ve hayal kırıklığıyla geri dönmektedirler. Bir problem ya da ihtiyaçla müftülüğe gittiklerinde sorun çözülemese dahi, samimi bir şekilde izah edildiği takdirde, öğretmenler bunu tolere edebileceklerini ifade etmektedir. Ancak sorun çözülemediği gibi personelin, öğretmenleri rencide edici tavırları sergilemesi ve onların deyişiyle “sorunu öğretmenler üzerine yıkıp işten sıyrılmaları”, kuruma olan güven ve inancı zedelemektedir. Özellikle hizmet süresi çok olan ve yaşı daha büyük öğretmenlerin daha önceki tecrübelerine dayanarak, işe yarayacağına artık inanmadıkları için bu problemler karşısında bir sessizlik içine girmiş oldukları görülmektedir. Öğreticilerin çoğu, problemleri kendi çabalarıyla halletmeye çalışmakta ve müftülüğe herhangi bir problem iletmeyi gereksiz görmektedirler. Bir diğer mesele ise özellikle MEB ile birlikte yürütülen çalışmalar ile yeni uygulamaya geçirilen yönetmeliklerin yetkili kişiler tarafından dahi tam bilinmemesidir. Yine öğretmenler tatilleri az bulduklarını, yaz kurslarının zorunluluktan çıkarılmasının daha iyi olacağını belirtmişlerdir. Öğrenci sayısı konusunda sorun yaşayan kurslardan iki tane ek öğretim programı uygulanması için müftülüklerce baskı uygulanması bir diğer problemdir. Teftişlere gelen görevlilerin yanlış tavırları da zaman zaman öğretmenleri rahatsız etmektedir. Son olarak bazı öğretmenler, müftülüğün organize ettiği etkinliklerden kendilerinin hiç haberi olmazken bazı öğretmenlerin bu programlarda görevlendirilmelerini ve bir takım konulara yükseltilmelerini yanlış bulmakta ve bu davranışı haksızlık olarak görmektedirler. Ayrıca görev almadan önce geçirilen sınavlarda ve hizmet içi eğitim seminerlerinde hiç öğretmenlik yapacak donanımda olmayan ve bir ‘eûzu besmele’yi bile doğru çekemeyen kişilerin göreve getirilmesini esefle kınamaktadırlar. Bu seminerlerde iyi ya da kötü derecede olan öğretmenlerin hepsine eşit puanın verilerek programın sonlandırılması da rahatsız edici bir durum olarak görülmektedir.

Tüm bu sıkıntılara rağmen öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%88,5) mesleklerinden memnun olduklarını belirtmiştir. Mesleki yeterlilik açısından baktığımızda ise öğretmenlerin %37,1’i mesleki anlamda kendilerini yeterli görmektedir. Elimizdeki verilere göre öğretmenlerin çoğunluğu, kendilerini Arapça, tefsir ve meal konusunda eksik hissettiğini, buna yine büyük bir kısmı ise Kur’an’ı makamlı ve güzel bir kıraatle icra etmekte eksiklik hissettiğini ifade etmiştir. Öğreticilerin bir kısmı hitabet ve pedagojik formasyon alanlarında eksiklik hissetmektedir. Öğreticilerin en çok Arapça, tefsir ve meal alanlarında eksiklik hissettiklerini belirtmelerinde, karşılaştıkları soruların genelde Kur’an-ı Kerim eksenli olması etki etmiş olabilir. Eğitim düzeyiyle katılımcıların kendilerini mesleki anlamda yeterli hissetmeleri arasında doğru bir orantı olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre

eğitim düzeyi arttıka öğreticiler kendilerini daha çok yeterli hissetmekte ve kendilerine güvenleri artmaktadır. Bu sonuç eğitimin, mesleki donanım ve yeterlilik açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Diğer değişkenler ile mesleki yeterlilik durumu arasında yakın bir ilişki görülmemiştir.

➤ ğreticilerin Kur'an-ı Kerim'le ilgili genel tutumları konusunda kısaca şu sonuçlara ulaştığ: Öğreticilerin çoğunluğu kurs dışında Kur'an'ı haftada bir-iki defa okumaktadırlar. Her gün ya da gün ařırđ okuyanların çoğunluğu hafız olanlardır. Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamak için öğreticilerin çoğunluğu (%37,1) meal ve tefsir okumaktadırlar. Buna yakın bir oran ise (%28,5) okumak için vakit bulamadığını ifade etmiştir. Yapılan diğer aktiviteler ise sırasıyla ders gruplarına katılma, makale okuma ve çok düşük oranda ise sempozyum - seminerlere katılma olarak görülmektedir. Bu tip aktivitelere fırsat bulamadıklarını söyleyen öğreticilerin %70'i hafız ve yatılı kurslarda görev yapmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu -meal ve tefsir alanında- Diyanet yayınlara güvenmekte ve Diyanet'in yayınlara tercih etmektedir. İkinci olarak tercih edilen yayın ise Elmalılı Hamdi Yazır'ın eserleridir. Başka eserleri tercih eden öğreticiler de bulunmaktadır. Katılımcıların yarıya yakını ise birden fazla esere başvurmaktadır. Öğreticilerin tamamı mevlit, hatim gibi dini merasimlerden ücret talep etmediklerini bildirmiş ve bu konudaki tepkilerini dile getirmiştir. Gündüzlü kurslarda görev yapan öğreticilerle, yatılı kurslarda görev yapmakta olan öğreticilerin, derslerde meal-tefsir okuyup öğrencilerle paylaşımda bulunma durumları arasında çok büyük bir farkın olduğu görülmektedir. Yatılı kurslarda her gün paylaşımda bulunan öğretici bulunmamakta, haftada 1-2 defa paylaşımda bulunan öğreticilerin oranı ise çok düşük olarak görülmektedir.

Öğreticilerin ifadelerine göre yatılı kurslarda genelde hafızlık eğitimi verilmektedir. Öğreticilerin çoğunluğu, değil meal-tefsir paylaşımında bulunmak; daha temel dini bilgileri dahi öğrencilerine aktaramadıklarını ifade etmekte ve bu durumdan duydukları rahatsızlıkları belirtmektedirler. Onlara göre hafız öğrencilerin daha donanımlı olması gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen ama içeriğinden bihaber öğrenciler yetiştirmek, ğreticilerde bir eksiklik hissi oluşturmaktadır. Yine de programın yoğunluğu ve müfredat gereği, bu durumun dışına ıkamamaktadırlar. Hatta yatılı kursta görevli birçok öğretici, ailelerine dahi vakit ayıramadıklarını, nöbet olaylarından dolayı da (nöbetçi bazı öğreticilerin türlü sebeplerle gelememesi dolayısıyla haftada 2-3 defa nöbetin kendilerine gelmesi vb.) kendilerini geliştirmek ya da sosyalleşmek adına hiçbir şey

yapamadıklarını, kurs dışına pek çıkamadıklarını ifade etmektedir. Ayrıca hafızlık yapan öğrenciler de sürekli ezberle ilgilendikleri için ve yetiştirmek zorunda oldukları sayfa sayılarından dolayı büyük bir stres ve kaygı içinde bulunmaktadır. Sonuç olarak yatılı kurslarda görevli öğretmenlerin, öğrencilerini Kur'an-ı Kerim'in manasıyla buluşturmak adına sağlıklı bir ortamlarının oluşmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yatılı kurslardaki bu stresin en aza indirilmesi ve Kur'an kültürünün daha iyi bir şekilde mütalaa edilebilmesi açısından bu kurslardaki müfredatın ve belki Türkiye'de hafızlık müessesesinin tekrardan gözden geçirilmesinin ve şartların hafifletilmesinin, öğretmenler ve öğrenciler üzerinde bir rahatlık sağlayabileceği kanaatindeyiz.

“Kur'an-ı Kerim'i genelde hangi amaçla okursunuz?” sorusuna öğretmenler çoğunluk olarak (22,8) “ezberlerimi unutmamak, pekiştirmek yani tekrar amaçlı” şeklinde cevap vermiştir. Sonuçların bu şekilde çıkmasında mülakat yapılan öğretmenlerin neredeyse yarısının (%48,5) hafız olması etkilidir. Bunların dışında, Kur'an'ı en çok ruhen rahatlatmak, huzur ve şifa bulmak; ibadet - zikir amaçlı ve sorumluluk duygusuyla okuyanlar çoğunluktadır. Ayrıca bu soruya “ölmüşlerin ruhları için”, “evimde huzur, bolluk-bereket olması için” şeklinde cevap verenler de olmuştur. Burada bir hususu belirtmek gerekir ki öğretmenlerin yarıya yakını, Kur'an'ı sadece bir amaç için okumadıklarını belirtmiştir. Kur'an'ın bir hayat rehberi olduğu ve öncelikle bunun için okunması gerektiğiyle ilgili yenilikçi bir zihniyete sahip olduklarını belirtmeler de öğretmenler arasında ölümler arkasından Kur'an okuma davranışının oldukça yaygın olarak devam ettiğini görmekteyiz. Özellikle Türk toplumunun Kur'an kültür ve seviyesinin bunda etkili olduğu kanaatindeyiz. Kur'an kursuna devam eden hanım talebelerle yaptığımız mülakat sonuçları da bu tespitimizi doğrular niteliktedir. Genellikle elli yaş üzeri ve ilkokul mezunu hanımlara, neden Kur'an-ı Kerim öğrenmek istedikleri; diğer bir deyişle Kur'an'ı ne için okuyacakları sorulunca çoğunluğun “ölmüşlerimizin ruhu için, Cuma geceleri annemin babamın ruhları için” cevabını verdikleri görülmüştür. Kur'an kursu öğretmenlerine baktığımızda ise hanım talebelere oranla ölümler arkasından Kur'an okuma tutum düzeyi daha düşük görülmektedir. Aradaki bu farkın, öğretmenlerin eğitim düzeyleri ve Kur'an kültür seviyesinin daha yüksek olmasına bağlayabiliriz. Yine de toplumda ve Türk Müslüman geleneğinde ölmüşler arkasından Kur'an okunması ve sevabının da geçmişlerin ruhlarına hediye edilmesi çok sevap ve bir vefa borcu olarak görüldüğünden, bu tutum yaygın bir şekilde devam ettirilmektedir. Hanım talebeler genellikle eşleri vefat ettikten sonra “yedisi, kırkı, sene-i devriyesi” gibi isimlerle evlerinde Kur'an-ı Kerim

okutmakta, hatim indirmekte, cüzler dağıtmaktadır ve bu durumlarda ilk akla gelen adres ise Kur'an kursları ve öğretmenleri olmaktadır. Halkın bu konuda baskıcı bir yaptırım gücünün olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kimi öğretmenler pek hoşlanmasa da bu ortamlarda sıkça bulduklarını, kimi ise üzerlerinde okuması gereken birçok cüz biriktiğini ve bu cüzlerin kendilerinde bir stres oluşturduğunu bildirmiştir. Öğreticiler üzerlerine aldıkları bu cüzleri okumadıkları zaman çok büyük bir vebal alacaklarını düşünmektedirler. Sonuç olarak diyebiliriz ki öğretmenler, halka nazaran Kur'an-ı Kerim'in öncelikle yaşamak için gönderilmiş bir kitap olduğunun; halkın bu konuda bazı abartılı ve yanlış tutumlar içine girdiğinin ve bu tutumların da yanlış bir algısının oluşmasına neden olduğunun farkında olsalar dahi Türkiye'deki genel Kur'an ya da dindarlık algısının dışına fazla çıkamamaktadırlar. Hafız bir öğreticinin bu soruya " genelde hep ölmüşlerimizin ruhuna okuduğumuz için hiç kendim için okuduğumu düşünemiyorum" şeklindeki ifadesi öğretmenlerin ve toplumumuzun durumunu özetlemesi açısından dikkat çekicidir.

➤ Katılımcılar "sizi Kur'an-ı Kerim'in en çok hangi yönü etkiler?" sorusuna ise "en çok güzel sesle, makamlı okunuşu" cevabını vermiştir. Müzik ve ritmin insan üzerindeki etkisi malumdur. Katılımcılar Arapça bilmese, anlamasa dahi, Kur'an'ın edebi ve şiirsel üslubundan ve güzel tilavetinden dolayı bazı duygular içerisine girmektedirler. Kur'an-ı Kerim okudukları ya da dinlediklerinde bir dinginlik, sakinleşme, huzur hissettiklerini bazen duygulanarak gözyaşı döktüklerini ve bunun kendilerine çok iyi geldiğini belirtmektedirler. Kısaca kimi zaman huzur, kimi zaman hüznün, bazen de heyecan ya da coşku gibi duygular hissettiklerini ifade etmektedirler. Bununla birlikte manasını anlayan öğretmenler de bulunmaktadır. Fakat onlar da çoğunlukla Kur'an okunduğunda manasını anlasalar da öncelikle manaya değil okunuştaki duygusallık ve ruhsal etkiye kapıldıklarını ifade etmektedirler. Bununla birlikte manasını anladıklarında daha çok lezzet aldıklarını belirtmektedirler. Ardından katılımcılara, Kur'an-ı Kerim'in *en önemli yönünün ne olduğu* sorulmuştur. Bu soruyla Kur'an'ın öğretmenler için ifade ettiği anlamı sorgulanmaya çalışılmıştır. Kur'an onlar için daha çok bir şifa, korunma ya da bazı dünyalık şeyleri elde etmek için okunacak bir kitap mı yoksa bunların çok ötesinde anlamları haiz bir kelam mıdır? Bu soruya öğretmenlerin çoğunluğu (%68,5) "Kur'an-ı Kerim'in en önemli yönü, onun bir hayat rehberi olmasıdır" cevabını vermiştir. İkinci olarak ise (%31,4) en önemli yönünün, insanları koruması ve onlara şifa verip ruhen rahatlatması olduğunu düşünmektedir. Öğreticilerin çoğunluğunun Kur'an-ı Kerim'i bir hayat rehberi olarak gördüklerini ifade etmeleri dini zihniyetin gelişimi açısından olumlu

bir durum olarak değerlendirilebilirse de bazı soruları akla getirmektedir. Şöyle ki; öğretmenlerin Kur'an'ı okuyuş amaçlarıyla ilgili verilerde, onu anlamak ve araştırmak, tefekkür etmek için okuyanların oranının düşük olduğu (%5,7) görülmekteydi. Zira öğretmenlerin çoğunluğu Kur'an-ı Kerim'i ezberlerini unutmamak (hafız olanlar), ruhen rahatlamak, sorumlulukları yerine getirmek ve ibadet maksatlı okuduklarını beyan etmişlerdi. Dolayısıyla öğretmenlerin, Kur'an'ı hem hayat rehberi olarak görmesi hem de onu anlamak maksadıyla fazla okumamaları esasında bir çelişkiyi ortaya çıkarmaktadır.

Bu konunun anlaşılması için konunun tüm değişkenler açısından daha ayrıntılı olarak incelenmeye ihtiyacı vardır. Fakat bizim kanaatimize göre bu çelişki öncelikle öğretmenlerin eğitim durumu ve daha ziyade Arapça ve tefsir alanında almış oldukları eğitimin; kısaca Kur'an kültür seviyelerinin istenilen düzeyde olmamasından kaynaklanabilir. Bir diğer sebep ise Türkiye'deki geleneksel Kur'an anlayışı ve tutumlarının etkisinden kurtulamamış olmaları olabilir. Bununla birlikte çoğunlukla öğretmenler Kur'an'ın manasını araştırmak ve okumak konusundaki eksikliklerinin farkındadırlar. Bu farkındalığı, Kur'an'ın en önemli yönünün bir hayat rehberi olduğunu ifade etmelerinden anlamaktayız. Kur'an-ı Kerim'in mana olarak en etkileyici bulunan ilk üç alanı; ahlaki ilkeler, ahiret-kıyamet tasvirleri ve iman hakikatleri ile insan tasvirleri olarak tespit edilmiştir. En çok ahlaki ilkelerden bahseden ayetlerden etkilenilmesi aynı zamanda en çok bu alanda sorunlar yaşanması da düşündürücüdür. Yine öğretmenlerin çoğunluğu, belli ayet ya da surelerle ilgili olarak dini tecrübe yaşadıklarını; bazı ayet ya da surelerin kendileri için özel bir yerinin olduğunu ifade etmiştir. Fakat konuyla ilgili örnek vermekte zorlandıkları, çoğunun açıklayıcı bilgi veremediği görülmüştür.

➤ Dînî hayatın temel kaynaklarından olan Kur'an-ı Kerim; bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarıyla insanlar üzerinde büyük bir güce sahiptir. Araştırmamızın asıl konusunu teşkil eden, sorunlarla başa çıkma ve Kur'an-ı Kerim ilişkisinden bahsederken öncelikle Kur'an-ı Kerim'in, düşünce, duygu ve davranışlar üzerindeki etkilerine değinmek faydalı olacaktır. Katılımcıların çoğunluğu (%60) Kur'an-ı Kerim'in, onların inanç ve düşüncelerinde çok etkili olduğunu düşünmektedir. Özellikle tesettür bahsi ve kadınlarla ilgili diğer fikhî konulardan; kadın-erkek ilişkileri, evlilik, anne-baba hakları gibi muâmelâta dair ayetlerden düşünsel boyutta etkilenmektedirler. Yine, hoşgörü, hilm, tevazu, ihlas, adalet, güzel söz söyleme, affetme, kalp temizliği (kalb-i selîm), muhabbet ya da dedikodu, zan, acelecilik, yalan, iftira, kibir, haset vb. gibi özellikleri konu alan ahlaki ilkeler onları düşündürmektedir. Hayatın akışı içerisinde zaman zaman aileleriyle,

meslekleriyle, insanlarla ilişkilerinde ya da bireysel olarak çeşitli sıkıntılar yaşadıklarında bazı öğreticiler, Kur'an-ı Kerim'deki ayetleri hatırlamakta ve bir takım çıkarımlarda bulunmaktadır ki kanaatimize göre bu, başa çıkmanın bilişsel sürecine karşılık gelmektedir. Kısaca değinecek olursak; Kur'an'ın açtığı perspektif öğreticilere, hiçbir zorluğun sonsuza dek sürmeyeceğini, içinde bulunduğu durumun bir imtihan olduğunu ve her şeyin Allah-u Teâlâ'nın iradesi ve ezeli, ebedi ilmi dâhilinde gerçekleştiğini hatırlatmaktadır. Mesela ailevî sorunlar yaşayan bir öğretici, peygamberlerin insanlarla olan zorlu ve sabır gerektiren mücadelelerini; çile dolu kıssalarını hatırlamakta ve kendi durumunu “bu sorunları peygamberler bile yaşamış, hem onların yaşadıkları yanında bizimki ne ki?” şeklinde bir düşünce tarzıyla içselleştirmektedir. Kur'an'da anlatılan yaşam olayları karşısında peygamberlerin başa çıkma süreçleri öğreticiler için birer model olmaktadır. Kur'an'da peygamberlerin yaşamlarında acı dolu kayıpların yanı sıra yaşamlarının ciddi şekilde tehlike altında olduğu anlardan da bahsedilir. Mesela Hz. Yusuf'un kuyuya atılması, Hz. Musa ve inananların Firavun'un zulmünden kaçarken karşılarına denizin çıkması ve artık gidecek bir yerin kalmaması, Hz. Nuh'un dehşetli bir tufana şahit olması ve ailesinden olanları bile kurtaramaması, Hz. Lut'un misafirleri geldiğinde ahlaksız kavminin kapıya dayanması, Hz. İbrahim'in ateşe atılması, Hz. İsa'nın öldürülmeye çalışılması, düşmanlar izini sürerken Hz. Muhammed'in Sevr dağına sığınması gibi durumlar aslında literatürde yaşamı tehdit eden durumlar olarak değerlendirilir. Peygamberlerin bu ve benzeri durumlarla nasıl başa çıktıkları inananlar için önemli verilerdir. Bu tür durumlarda peygamberlerin ettikleri dualar mü'minlere nasıl dua edilmesi gerektiğini öğretmektedir. Henüz çocuk yaşta ailesinden ayrılan, iftiralara uğrayıp zindanlara düşen Hz. Yusuf'un tevekkülü, Hz. İbrahim'in ateş karşısında bile Rabb'ine teslimiyeti, yine ayrılık acısından gözleri görmez hale gelen bir babanın; Hz. Yakub'un ve amansız hastalık karşısında acı çeken Hz. Eyyub'un sabr-ı cemille Rabblerine ilticası mü'minler için çok önemli örnekler sunmaktadır.

Bunların dışında özellikle 'Allah'ın insanları yaratış amacı, dünyanın bir imtihan yeri oluşu, dünyanın ancak bir oyun ve eğlenceden ibaret oluşu, gerçek yurdun ahiret olması, ahiretin kalıcı ve daha hayırlı olması, ahiret günü tüm amellerden hesaba çekilecek olma fikri' gibi ontolojik sorunlara Kur'an'ın verdiği cevaplar dikkat çekmektedir. Kur'an-ı Kerim'de insanların; birbirleriyle (En'am 6/53), can kaybıyla (Bakara 2/155), açlıkla (Bakara 2/155), korkuyla (Bakara 2/15), insanlardan gelecek kötülüklerle (Felak-Nas, 113-114), hayır ve şerle (Enbiya 21/35), mallarla (Bakara 2/155), çocuklarıyla (Enfal 8/28) v.s.

sınanacağı belirtilmektedir. Bu ayetler, hayatı ve yaşam olaylarını anlamlandırmada önemli bir inanç-anlam sistemi sağlamaktadır. Örneğin ekonomik olarak büyük iflaslar yaşadığını söyleyen bazı öğretmenler, bu üzücü durumlarda İnşirah suresindeki “Her zorlukla beraber mutlaka bir kolaylık vardır” mealindeki ayeti ya da Allah’ın Rezzak oluşu, kimi zaman malları arttırıp kimi zaman eksiltebileceğiyle ilgili ayetleri tefekkür ettiğini belirtmiştir. Allah’ın sabredenleri sevdiğini bildirmesi ve sevdiği muttaki kullarının özelliklerini anlatması, öğretmenlerin olaylara karşı sabrını ve metanetini artırmakta, onları sevilen kullardan olmak için çabalamaya motive etmektedir. Sabredenlerin cennetle müjdelenmesi de onlar için bir ümit ve teselli kaynağı olmaktadır. Yine insanların olumlu-olumsuz özelliklerinden bahseden ayetler öğretmenleri, kendi kişilikleri ve hayatları hakkında tekrar düşünmeye itmektedir.

Kur’an-ı Kerim’in duygular üzerindeki etkileriyle ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Öğreticilerin büyük çoğunluğu (%62,8) üzüntülü ve sıkıntılı zamanlarda Kur’an-ı Kerim’i daha çok okumaktadır. İnsan sıkıntılı zamanlarında, sığınacak bir liman, huzur bulacağı bir dost ya da şefkatli bir anne kucağı arar. Öğreticilerin ifadelerinden anladığımız kadarıyla Kur’an-ı Kerim işte böyle bir ihtiyaca cevap vermekte; yeri geldiğinde güvenilir bir dost, bir teselli kaynağı olmaktadır. Öğreticiler Kur’an’ı okuyarak ya da (manası anlaşılсын-anlaşılmasın) sırf dinleyerek rahatlamakta, huzur bulmaktadırlar. Öğreticilerden bazıları, aşırı korku – kaygı hissettikleri tehlike anlarında bilinçsiz bir şekilde, devamlı olarak bazı ayetleri tekrarladıklarını belirtmiştir. Kimi öğretmenler ise bu tür durumlarda telefonlarından Kur’an-ı Kerim tilaveti açıp dinlemektedir. Böyle zamanlarda öğretmenler, özellikle Ayete’l-Kürsî’yi çokça okumakta ve bu ayetlerin koruyucu gücüne samimi bir şekilde inanmaktadırlar. Yine nazar ya da diğer şerlerden korunmak için; şifa bulmak için Felak, Nas, İhlas ve Fatiha surelerini çokça okumaktadırlar. Kimsenin kendilerini duyamayacağı, yardım edemeyeceği anlarda sıkça bu ayetler vesilesiyle Rablerine sığınmaktadırlar. Yine öğretmenler, içlerinde bir huzursuzluk ya da sıkıntı hissettiklerinde de bu ayetleri, İnşirah suresini ya da Kur’an-ı Kerim’den herhangi bir pasajı okuduklarını ve böylece sakinleştiklerini, içlerinin huzur ve sevinçle dolduğunu ifade etmektedirler. Bazı öğretmenler ise yanlarında Mushaf taşımakta ve böylece korunduğunu hissetmektedir. Yine kimi öğretmenler evlerinde bereket, geçimlilik ve huzur olması için Kur’an-ı Kerim okumaktadırlar. Araştırmamızda Kur’an-ı Kerim’in musiki yönüyle, dinleyiciler üzerindeki pozitif ve sakinleştirici etkisinden bahsetmiştik.

Bunun dışında stres verici olarak algılanan durumlar karşısında öğretmenler, öfke ve duygu kontrolü noktasında da Kur'an-ı Kerim'den istifade etmektedirler.

Öğreticilerin büyük çoğunluğu (%74,2), davranışları üzerinde Kur'an-ı Kerim'in çok etkisi olduğunu, bu sayede davranışlarında bir takım değişiklikler meydana geldiğini belirtmiştir. Söz konusu değişimler kişiden kişiye değişmektedir. Mesela yaşı daha genç olan bazı öğretmenler anne- babasına karşı öfkelenildiğinde, akıllarına “anne-babanıza öf bile demeyiniz” ayeti geldiğini ve bu ayetin onları daha sabırlı, anlayışlı ve saygılı davranmaya ittiğini belirtirken; biraz asabi kişiliği olan öğretmenler ise ailesine ya da çocuklarına karşı Hz. Lokman'ın evladına yaklaşımını örnek aldığını belirtmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki ahlaki ilkelerden etkilenerek öğretmenler genellikle, daha sabırlı, hoşgörülü, affedici, yumuşak huylu, güzel söz söyleyen, affedici, kucaklayıcı, merhametli, kusuru örten, adil davranan, tevazu sahibi, öfkesini “yutan”, ayıpları araştırmayan, önyargıyla ve temkinsiz hareket etmeyen, kimseyi küçük görmeyen, Allah'a karşı sorumluluk sahibi bireyler olmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Sorunlarla başa çıkma ve Kur'an-ı Kerim ilişkisine dönecek olursak şunları söyleyebiliriz: “Sorunlarla başa çıkmada Kur'an-ı Kerim'den istifade eder misiniz?” sorusuna katılımcıların çoğunluğu olumlu cevap vermiştir. Ancak bir örnek vermeleri istendiğinde açıklayıcı bilgi verebilen çok az kişi olmuştur. Anladığımız kadarıyla öğretmenler genellikle sorunlarla başa çıkmada Kur'an'dan istifade etmektedirler. Fakat bu, kendilerinin de belirttiğine göre istenen düzeyde değildir. Bu sonuç bizim hipotezimizi doğrulamaktadır. Eğitim seviyesi daha yüksek öğretmenlerden Arapça seviyesi daha iyi olup onun manasını anlayanlar ve Kur'an-ı Kerim'in meal ve tefsirine önem verenler yaşam olaylarıyla başa çıkma sürecinde Kur'an-ı Kerim'den daha çok istifade etmektedir. Mealini anlamayan katılımcılar ise daha çok onun Arapça metnine yoğunlaşarak istifade etmektedirler. Yani meal-tefsir kültürü zayıf öğretmenlerin, başa çıkma sürecinde Kur'an-ı Kerim'le ilişkileri genellikle şu şekilde olmaktadır: Bazı öğretmenler kimi zaman şifa bulmak için, kayıp bir eşyayı bulmak için, kimi zaman bir sınavdan başarı elde etmek için suya, pirince vs. Kur'an-ı Kerim okuyup bunları tüketmektedir. Bazı öğretmenler ise hangi sıkıntı ya da ihtiyaç için hangi ayeti okumak gerekiyorsa (mesela şifa için, evlilik için, kısmet için, çocuk için, kayıp bulmak için, ev almak için vs.) bu ayetleri bulup, belli sayılarda ve bazı şartlar çerçevesinde bunları gerçekleştirmektedir. (Mesela yedi gece, otuz bir kere Taha suresini okuyup kimseyle konuşmadan abdestli olarak yatmak ve neticesinde muradının gerçekleşeceğine inanmak gibi.) Dikkat edilecek olursa tüm bu

davranış modellerinin ortak noktası aynıdır. Öğreticiler, herhangi bir tehdit ya da sorunla karşılaştıklarında ya da bazı ihtiyaç ve dilekleri için farklı stillerde de olsa –bir şekilde Kur’an-ı Kerim’e yönelmektedirler. Burada şunu belirtmekte fayda var. Kur’an-ı Kerim’in meali, içeriği hakkında fazla bilgisi olmayan fakat ona çok daha fazla anlamlar yüklemiş, kalbinde Allah ve Kur’an-ı Kerim aşkı daha çok olan, gözyaşlarıyla onu okuyan-dinleyen bir öğreticinin yaşamında belki de Kur’an-ı Kerim daha pozitif etkiler oluşturacaktır. Bu tutum sahiplerinin Kur’an’dan daha az istifade ettiğini söyleyemeyiz. Bu, daha çok imani-kalbi boyutu ya da diğer bir deyişle özel dini tecrübeleri içeren bir alan olduğu için konunun uzman kişilerce tüm değişkenler açısından daha ayrıntılı incelenmesi yerinde olacaktır. Yine de bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla Kur’an-ı Kerim’in hem lafzını hem manasını okuyan ve anlayan öğreticiler sorunlarla başa çıkma sürecinde ondan daha çok istifade etmektedir.

Kur’an kursu öğreticilerinin genel olarak sorunlarla başa çıkma tutumlarını incelediğimiz son bölümle ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Katılımcıların hemen hemen hepsinin sorunların çözümü için ellerinden gelen çabayı gösterdikleri ve bu esnada dini pratiklerin bir kısmından da istifade ettikleri görülmektedir. Bazı öğreticiler bu süreç içerisinde dua etmekte, abdest almakta, namaz kılmakta ya da Kur’an-ı Kerim okuyup dinlemekte ve böylece ilahi güçle bir bağlantı kurmaktadır. Ve bu çabanın da kendilerine iyi geldiği, sorunu aşmakta kendilerine manevi destek sağladığı görülmektedir. Kur’anî bir bakış açısı olan Allah’a teslimiyet ve tevekkülün, başa gelen problemlere dayanma gücünü ve dirayetini arttırdığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların cevaplarından hiçbirisinde olumsuz tevekkül-kaçış-erteleme ya da kişisel yönelimli başa çıkma stratejilerine ait ifadeler rastlanmamıştır. Aksine, çoğunluğu hiçbir şey yapmadan Allah’tan yardım beklemenin yanlış olduğunu ve sorunun çözümü için çalışmak gerektiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte Allah’ın iradesinin her şeyden üstün olduğu düşüncesini de vurgulamıştır. Katılımcıların sorunlar karşısında genellikle işbirlikçi dini başa çıkma stratejisine yöneldikleri söylenebilir

Öğreticiler, Kur’an-ı Kerim’e başvurma tutumunun; sorunları aşmalarında kendilerine yardımcı olduğunu, manevi bir destek ve iç huzuru sağladığını, sorunlar karşısında onlara bir ümit ve teselli sunduğunu, sabırlarını, dayanma gücü ve dirayetlerini arttırdığını ifade ettiler. Kur’an-ı Kerim’e başvurduklarında stres verici ya da üzücü olarak değerlendirdikleri sorunları, yeni bir bakış açısıyla tekrar ele aldıklarını ve farklı şekillerde anlamlandırdıklarını (genellikle hayra yorma) belirttiler. Ayrıca katılımcılar kimi zaman

Allah'ın kendilerine bir çıkış yolu sunması için Kur'an-ı Kerim'e başvurmakta ve karşılıklarına çıkan ayeti de bir cevap olarak görmektedirler. Böylece biz onların, Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla Allah'la bireysel ve özel bir bağ kurduklarını söyleyebiliriz. Yine kendilerini yalnız hissettikleri zamanlarda Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla Allah'la konuştuklarını düşündükleri için bu olumsuz duygudan kurtulduklarını belirtmişlerdir. Zira –onların da belirttiği gibi- Allah'a iman eden bir mü'min bilmektedir ki, hiçbir zaman yalnız değildir. Kendisini gören, duyan, gözetilen ve seven; her şeye gücü - kudreti yeten, merhametli bir Rabbi vardır. Kur'an-ı Kerim de bu hususu birçok ayette mü'minlere hatırlatmaktadır. Öğreticiler Kur'an-ı Kerim'in beden ve ruh sağlığına olumlu etkileri olduğunu, psikolojik olarak daha iyi hissetmelerine yardımcı olduğunu düşünmektedirler. Kur'an onlara göre hayatı anlamlandırmakta, mü'minlere bir yaşam amacı sunmaktadır. Kur'an-ı Kerim sayesinde toplumda bir hürmet gördüklerini ve onun sayesinde dünya ve ahirette kazançlı çıkacaklarını düşünmektedirler. Ayrıca Kur'an-ı Kerim sayesinde yaşlanmayacaklarına, yaşlılığın getirdiği bazı ruhsal ve bedensel deformelerin daha az düzeyde gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Zor zamanlarında Kur'an'a sığınmak, onunla meşgul olmak bir psikoterapi etkisi yapmakta ve problemleri atlatmakta öğreticilere manevi bir destek sağlamaktadır. Birçok öğretici zor zamanlarında Kur'an-ı Kerim sayesinde ayakta kaldığını belirtmiştir. Ayrıca bir meslek olarak Kur'an kursu öğreticisi olmak onların hayatlarına kutsal bir hedef, bir amaç sağlamaktadır. Bu meslek sayesinde her gün Kur'an'la bağ kurarak hem dünya hem ahiret için çok iyi bir şey yaptıklarını; Kur'an-ı Kerim okuyup dinleyince huzur bulduklarını, bir an olsun dünyevi şeylerden uzaklaşıp manevi bir âleme gittiklerini ve kendilerini Allah'a daha yakın hissettiklerini düşünmektedirler. Yine birçok öğretici Kur'an-ı Kerim'le her gün meşgul olmanın, hayatlarına bereket kattığını, Allah'ın onları Kur'an kursu çatısı altında toplayıp özel olarak koruduğunu düşünmektedirler.

Tüm bu değerlendirmeleri göz önüne alarak Kur'an-ı Kerim'in, öğreticilerin başa çıkma süreçlerine gerek bilişsel, gerek davranışsal tutumlar açısından pozitif yönde etkileri olduğunu söyleyebiliriz.

Son olarak gerek kurumsal alanla ve öğreticilerle ilgili, gerekse daha sonraki yapılacak çalışmalar için bazı önerilerimiz olacaktır. Paylaşmak istediğimiz hususları kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1. Kurumsal Öneriler:

- Kur'an kursları yönetiminin yani vakıf ve derneklerin, öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlanması ya da bir şekilde irtibatlandırılması gerekmektedir. Çünkü şu anda camilerin ve kur'an kurslarının dernek veya vakıfları tamamen "Dernekler Kanunu"na göre İl Dernekler Müdürlüğü'ne; dolayısıyla İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. Dernekler D.İ.B.'le irtibatlı olmadığı için kendi başlarına hareket etmektedirler. Bunu önlemek gerekir. Cami ve kur'an kurslarının huzurlu bir şekilde görevlerine devam edebilmeleri açısından bu birinci şarttır. *D.İ.B. Teşkilat Kanu*'nu çıkartılırken bu kanun tasarısı meclise daha önce sunulmuş ancak alt komisyonda bazı güçlü derneklerin ve vakıfların baskısı sonucu iptal edilmiştir. Sonuç olarak bu durum ancak kanuni bir düzenlemeyle çözülebilir. Bir caminin ya da kur'an kursunun derneği müftülüklerle irtibatlandırılırsa – müftülerin talimatı çerçevesinde hareket ederse- bu alandaki problemler büyük ölçüde çözülmüş olacaktır. Kur'an kurslarının bir takım ihtiyaçları olmaktadır. (Mesela elektrik giderleri, ısınma ihtiyaçları-doğalgaz giderleri; yatılı kurslarda kısaca iâşe ve ibâte ihtiyaçları, gıda ihtiyaçları gibi.) Yatılı kursların bu ihtiyaçlarından bir kısmı, devlet ödeneğiyle karşılanmaya başlanmıştır. Gündüzlü kursların da aylık mutad giderleri devlet tarafından bu şekilde karşılandığı takdirde kur'an kursu öğreticilerinin derneklere bağımlılığı kısmen ortadan kalkmış olacaktır. Dolayısıyla öğretmenler ile dernek görevlileri arasında bir sürtüşme-gerginlik olmayacaktır.
- Eğer bahsettiğimiz kanuni düzenlemeler yapılamıyorsa; cami ve dernek görevlilerine, görev ve sorumluluklarıyla ilgili ve sorunların çözümüyle ilgili olarak seminerler düzenlenebilir. Özellikle halka açık olarak düzenlenen yılsonu mezuniyet programlarında ve yaz kursları sürecinde D.İ.B. talimatınca camiyi kullanmak isteyen kur'an kursu öğreticilerine zorluk çıkarılmaması, cami ve dernek görevlilerine sık sık hatırlatılmalıdır. Bu durumun müftülüklerce ciddiyle denetlenmesi gerekmektedir.
- Kur'an kurslarının fiziki şartlarının iyileştirilmesi ve eğitimle ilgili yeterli materyallerin sağlanması için çözümler üretilmelidir.
- Müftülüklerle ilgili olarak yaşanan sıkıntıları önlemek adına, müftülüklerdeki görevli personele, belli periyotlarla iletişim - empati

kursları ve âdâb-ı muaşeret dersleri verilmesini öneriyoruz. Konunun önemi sık sık hatırlatılmalıdır. Ayrıca müftülüklerde, kur'an kursu öğretmenlerinin işleriyle ilgilenecek özel bir bölüm açılması ve bu bölümlerde bayan personelin görevlendirilmesi yararlı olabilir.

- Temel eğitime öğrenci bulamayan öğretmenlere, 2 tane ek ders açma konusunda müftülüklerce baskı uygulanmasının öğretmenler üzerinde stres oluşturduğu görülmektedir. Öğrenci sayısı konusunda sorun yaşayan kurslar tespit edilerek, mahalli uygulamalara gidilebilir ve bu kurslar için tolerans gösterilebilir.
- Yaz kursları eğitim programlarının zorunluluktan çıkarılması ya da bu konuda bazı şartlar çerçevesinde esneklik getirilmesi (bir yıl yaz kursunda görev alan öğretmenin istediği takdirde diğer yaz döneminde görev yapmama imkanının sağlanması gibi) faydalı olabilir. Böylece hem geçici öğretmenler çalışma imkanı bulmuş olacak hem de gönüllülük esas alınarak eğitim kalitesi artırılmış olacaktır.
- Yaz Kur'an kursunda eğitim-öğretim görmüş olan öğrencilerden dini eğitimlerini devam ettirmek isteyenlerin katılımını arttırmak için uygulama esaslarının tekrar gözden geçirilmesini ve bu konuda gerekli düzenlemeler yapılmasını gerekli görüyoruz. Mesela bu öğrencilerden bazıları hafta içi okulda oldukları için sadece cumartesi ya da sadece pazar günleri kursa gelmek isteyebilmektedir. Bu tür durumlarda günde 6 saat ek ders uygulanabilirliğinin önü açılmalıdır. Zira şu anki mevzuata göre bir öğretici günde en fazla 4 saat ek ders verebilmektedir. Bu durum ise öğretmenler için bir zorluk oluşturabilmektedir.
- Kur'an kursu yöneticilerinin, görevleri ve sorumlulukları hususunda toplantılar düzenlenerek gerek resmi evrakların kullanımıyla ilgili gerekse mevzuatla ilgili olarak bilgilendirilmesi faydalı olabilir. Zira yönetici konumundaki çoğu öğretici, mevzuatla ilgili ya da resmi evrakların düzenlenmesiyle ilgili olarak eksiklik hissetmektedir.
- Araştırmamızda öğretmenlerin ve öğrencilerin psikolojik rehberlik ve danışmanlık hizmetlerine çok ihtiyacı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla görev alanı öncelikle yatılı kurslar olan rehberlik ve psikolojik danışmanlık

(pdr) hizmetlerinin yaygınlaştırılması, gündüzlü kurslara da bu hizmetin sunulması çok yararlı olacaktır.

- Kur'an kursları sadece yılsonu sınav komitesiyle değil, belli aralıklarla alanında uzman kişilerce denetlenmelidir. Bu denetimleri gerçekleştirecek görevlilerde ise iletişim ve empati becerilerinin kriter olarak değerlendirilmesi gereklidir. Ayrıca bu görevlilere 'kur'an kursu hizmetlerinin geliştirilmesiyle ilgili rehberlik faaliyetleri'nin önemini vurgulayan seminerler düzenlenebilir.
- Engellilere yönelik ders veren öğretmenler, diğer öğretmenlerle aynı kategoride değerlendirilmemeli ve bu öğretmenler için bazı uygulamalarda esneklik gösterilmelidir. Ayrıca engelli vatandaşların kurslara gelebilmesi için servis hizmetlerinin başlatılması faydalı olacaktır.

2. Kur'an Kursu Öğreticileriyle İlgili Öneriler:

- Şurası bilinen bir gerçektir ki din eğitim-öğretiminin yapıldığı kurumlarda öncelikle o kurumun çalışanları arasındaki iletişimin sağlıklı ve verimli olması gerekir. Dolayısıyla D.İ.B. ve ilgili müftülükler tarafından iletişim alanında uzman kişilerce belirli periyotlarla iletişim-empati ve kişisel gelişim konulu seminer, konferans, kurs gibi eğitimler verilmesini ve katılımın mecburi tutulmasını öneriyoruz.
- Bu konuyla ilgili olarak D.İ.B.'de kurumsal bir güdülenme başlatılmalı; öğretmenler arasındaki diyalog ve iletişimi artırmak ve iyileştirmek amacıyla çeşitli akademik ve sosyo-kültürel etkinlikler düzenlenmelidir. Bu konu, çeşitli araştırmalar ve anketler düzenlenerek gündemde tutulmalıdır. Ayrıca toplantılarda kardeşlik (uhuvvet), liyakat ve muhabbet konuları dini açıdan da tekrar ele alınarak öğretmenler bilinçlendirilmelidir.
- Kur'an kursu öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim'le ilgili tutumları değerlendirilmeli ve bu konudaki araştırmalar öğretmenlerle paylaşılmalıdır. Zira araştırmamızda birçok öğretmenin Kur'an-ı Kerim'le ilgili olarak hurafelere dayalı bilgilere sahip oldukları ve bu yanlış bilgileri öğrencileriyle paylaştıkları görülmüştür.
- Araştırma sonucunda eğitim seviyesi yüksek öğretmenlerin sorunlarla başa çıkmada Kur'an-ı Kerim'den daha çok yararlandıkları sonucu çıkmıştır. O halde Kur'an kursu öğretmenlerinin, Arapça, meal ve tefsir bilgilerinin

arttırılabilmesi için müftülükler tarafından alanında uzman kişiler öncülüğünde kurslar açılmasını öneriyoruz. Böylece hem bu konudaki problemler aşılmış hem de Kur'an kültür seviyesi daha iyi düzeyde olan öğretmenler yetiştirilmiş olacaktır.

- Gerek insani ilişkiler ve iletişimle ilgili gerekse Kur'an'ı daha iyi anlamak için başlatılacak faaliyetler, İlahiyat fakülteleriyle Diyanet İşleri Başkanlığı ortaklığında koordine edilebilir. İlahiyat fakültelerinde Kur'an kursu öğreticiliğine yönelik olarak gerekli dersler, eğitimler veya bölümler oluşturularak daha nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesine katkı sunulabilir.
- Yurt dışında yapılan araştırmalarda müzik terapisinin (sound therapy) psikolojik olumlu etkileri tespit edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in de, melodik yönüyle - makamlı okunuşuyla öğretmenlerde psikoterapötik bir etki oluşturduğu görülmektedir. Bu etkiyle öğretmenlerde huzur, sakinlik ve ruhsal bir dinginlik oluşmaktadır. Bu konuyla ilgili veriler -yurt dışında olduğu gibi- klinik deneysel gözlemlerle desteklenmeli ve psikolojik tedavi süreçlerinde Kur'an dinletisinden (recitation) yararlanmanın imkanı araştırılmalıdır.
- Kur'an kültür seviyesi daha yüksek öğretmenlerden bazıları, Kur'an'ın sırf makamlı okunuşundan etkilenmeleri ve duygulanmalarının yanı sıra Kur'an'ın içeriğinden de etkilendiklerini ifade etmiştir. Problemlerle başa çıkmanın bilişsel, duygusal ve davranışsal tüm süreçlerinde Kur'an, öğretmenler için birer referans olabilmektedir. Bu sebeple D.İ.B., tüm imkanlarını devreye sokarak imamından vaizine kadar öncelikle kendi personeline Kur'an'daki başa çıkma motiflerini esas alan vaazlar, sohbetler hazırlamalı, süreli yayınlarında, TV kanallarında bu konulara dikkat çekmelidir. Böylece sorunlarla başa çıkma konusunda Kur'ani bir perspektif kazanılmış ve bu ayetlerin uygulanabilirliği gündeme gelmiş olacaktır. Ayrıca kur'an kurslarındaki ders müfredatına meal-tefsir ve Arapça dersleri eklenebilir. Bunun için öğretmenler arasında derslerde alanlaştırmaya gidilmesi gerekebilir.
- Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen Kur'an-ı Kerim'in başa çıkma sürecinde çok önemli psikolojik etkileri olmaktadır. Bu kadar önemli psikolojik bir faktörün daha kapsamlı bir şekilde araştırılıp bu araştırmalar

neticesinde Türkiye genelinde “Kur’an-ı Kerim eğitiminin” tekrar sistematize edilmesini öneriyorum.

- Son olarak mülakat yaptığım öğretmenlerin çoğunluğu, kendileriyle görüştüğüm için çok memnun olduklarını, bu görüşmenin onlarda bir terapi etkisi bıraktığını belirttiler. Ayrıca mülakatın, kendilerine dışarıdan bakma imkanı sağladığını ve Kur’an-ı Kerim’le ilişkilerini tekrar gözden geçirmelerine vesile olduğunu belirttiler. Bazı öğretmenler mülakat sonrasında bana ulaşarak Arapça kursuna ve tefsir derslerine başladıklarını bildirdiler.

Daha sonraki çalışmalar için araştırmacılara, konunun çerçevesinin daraltılmasını önerebilirim. Ayrıca Kur’an okumayla ilgili konuların “Arapçasından okumak” ya da “mealinden okumak” olarak ayrıştırılması daha sağlıklı olabilir. Son olarak bu araştırmanın örneklem grubunun genişletilmesinin ve Türkiye çapında daha ayrıntılı bir çalışma yapılmasının gerekli olduğunu düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ADLER Alfred, *İnsanı Tanıma Sanatı*, (çev: Kâmuran Şipal), 9. B., İstanbul, Say Yayınları, 2002.
- AKDOĞAN Ali, *Dini Hayatı Anlama ve Yorumlama*, İstanbul, Dem Yayınları, 2008.
- AKGÜL Muhittin, *Kur'an İklimine Seyahat*, İstanbul, Işık Yayınları, 2008.
- AKTAŞ Kubilay, *Gizli Telkinle Kur'an Terapisi*, 3. B., İstanbul, Elest Yayınları, 2009.
- ARGIYLE Michael, Benjamin B. HALLAHMI, *The Psychology of Religious Behaviour Belief and Experience*, London and New York: Routledge, 1997.
- ARKONAÇ Sibel A, *Sosyal Psikoloji*, 2.B., İstanbul, Alfa Yayınları, 2001.
- ATKINSON, Rita L., v.d., *Psikolojiye Giriş*, (çev: Yavuz Alogan), 14. B., Ankara, Arkadaş Yayınları, 2002.
- AY Mehmet Emin, *Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'an Kurslarının Problemleri ve Beklentileri*, Bursa, Uludağ Yay., 1995.
- AYDIN Hayati, *Kur'an'da Psikolojik İkna*, Timaş Yay., İstanbul, 2006.
- AYDIN M. Şevki, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, Ankara, DİB Yayınları, 2010.
- AYDIN Ömer, *Kur'an-ı Kerim'de İman-Ahlak İlişkisi*, İstanbul, İşaret Yayınları, 2007.
- AYHAN Halis, *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, 1. B., İstanbul, Sedar Yayınları, 2001.
- , *Eğitime Giriş ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*, 2. B., İstanbul, Damla Yay., 1986.
- AYTEN Ali, *Tanrı'ya Sığınmak*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010.
- , *Psikoloji ve Din*, 2. B., İstanbul, İz Yayıncılık, 2010.
- BAHADIR Abdulkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2002.
- BAL Hüseyin, *Nitel Araştırma Yöntemi*, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2013.
- BALTAŞ Acar, Zuhul BALTAŞ, *Stres ve Başa Çıkma Yolları*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999.

- BAŞKURT İrfan, *Din Eğitimi Açısından Kur'ân Öğretimi ve Yaz Kur'ân Kursları: İstanbul örneği*, İstanbul, Dem Yayınları, 2007.
- BAYRAKTAR M. Faruk, *İslam Eğitiminde Öğrenci- Öğretmen Münasebetleri*, 2. B., İstanbul, MÜİFV Yayınları, 1984.
- , *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, 1992.
- BONYARD Philip, Nicky HAYES, *Psychology, Theory and Application*, Chapman-Hall, London, 1994.
- BOZDAĞ Muhammed, *Düşün ve Başar*, İstanbul, Nesil Yayınları, 2000.
- BUDAK Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, 2. B., Ankara Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- BURGER, Jerry M., *Kişilik*, (çev. İnan Deniz, Erguvan Sarıoğlu), İstanbul, Kaknüs Yay., 2006.
- BUYRUKÇU Ramazan, *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma*, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2001.
- CEHRUMİ A. Kerimi, *Kur'ân'la Yaşamak: Kur'ân'ın Etkileyiciliğine Dair Tarihten Örnekler*, (çev. Nuri Sevim), İstanbul, İnsan Yay., 2004.
- CERTEL Hüseyin, *Suçlularda Dine Dönüş*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2009.
- , *İman ve Ahlakta Kemalin Yolu*, İstanbul, Hamle Yay., 1995.
- CİRHİNLİOĞLU Fatma G., *Din Psikolojisi*, Ankara, Nobel Akademik Yay., 2014.
- CÜCELOĞLU Doğan, *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001.
- CÜNDİOĞLU Düccane, *Anlamın Buharlaşması ve Kur'an*, 5. B., İstanbul, Kapı Yay., 2010.
- ÇETİN Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, 18. B., Bursa, Emin Yayınları, 2013.
- D.İ.B., *İlmihal-I, İman ve İbadetler*, Ankara, D.İ.B. Yayınları, 2006.
- , *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara, D.İ.B. Yayınları, 2007.
- DÖKMEN Üstün, *Var olmak, Gelişmek, Uzlaşmak*, İstanbul, Sistem Yayınları, 2000.
- , *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, 10. B., İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1999.
- DRAZ M. Abdullah Draz, *Kur'ân Ahlakı*, (çev. E. Yüksel ve Ü. Günay), İstanbul, İz Yay., 1993.
- DÜZGÜN Şaban A., *Din Birey ve Toplum*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997.
- EATON Gai, *Tanrı'yı Hatırlamak, İslam Üzerine Düşünceler*, İstanbul, İnsan Yay., 2007.

- EMMONS Robert A., *Mutluluğun Anahtarı: Şükretmek, Teşekkür Ederim*, (çev. Neslihan Kül), İstanbul, Doğan Kitap, 2009
- ERGİN Akif, Cem BİROL, *Eğitimde İletişim*, 3. B., Ankara, Anı Yay., 2005.
- FAZLUR RAHMAN, *Ana Konularıyla Kur'ân*, (çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2005.
- FREUD Sigmund, *Uygarlık, Toplum ve Din*, (çev. Emre Kapkın), İstanbul, Payel Yay., 2004.
- FROMM Erich, *Psikanaliz ve Din*, (çev. Elif Erten), İstanbul, Say Yayınları, 2006.
- GELLNER Ernest, *Postmodernizm, İslam ve Us*, (çev. Bülent Peker), Ankara, Ümit Yay., 1994.
- GLOCK Charles Y., "Dindarlığın Boyutları Üzerine", *Din Sosyolojisi*, (Ed.) M. E. Köktaş, Y. Aktay, 3. Baskı, Ankara, Vadi Yayınları, 2007.
- GLOCK Charles Y., Rodney STARK, *Religion and Society in Tension*, Rand McNally Com., Chicago, USA 1965.
- GÖCEN Gülüşan, *Şükür, Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*, İstanbul, Dem Yayınları, 2014
- GÜNAY Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı Yy., İstanbul, 1999.
- GÜRÜZ Demet, Ayşen T. EĞİNLİ, *Kişiler Arası İletişim, Bilgiler-Etkiler-Engeller*, 4.B., Ankara, Nobel Akademik Yayınları, 2014.
- HAMİDULLAH Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2007.
- HORTAÇSU Nuran, *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*, Ankara, İmge Kitabevi, 2012.
- HÖKELEKLİ Hayati, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul, Dem Yayıncılık, 2010.
- , *Psikolojiye Giriş*, İstanbul, Düşünce Kitabevi Yayınları, 2008.
- , *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din*, İstanbul, Dem Yay., 2008.
- , *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi: Ailede, Okulda, Toplumda*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.
- İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, (çev. Halil Kendir), İstanbul, Yeni Şafak Gazetesi, 2004.
- İNCEOĞLU Metin, *Tutum, Algı, İletişim*, Ankara, İmaj Yayıncılık, 2000.
- JUNG Carl G., *Keşfedilmemiş Benlik*, (çev. Barış İlhan), İstanbul, İlhan Yayınevi, 2000.

- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, 12. B., İstanbul, Evrim Yayınevi, 2010.
- KARACA Faruk, *Ölüm Psikolojisi*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2000.
- KARAÇAM İsmail, *Kur'a-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, Nedve Yayınları, İstanbul, 1976.
- , *Sonsuz Mucize Kur'an, İlmi ve Edebi Sırları*, 4. B., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2007.
- KAYA Mevlüt, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun, Etüt Yayınları, 1998.
- KESKİOĞLU Osman, *Nüzulünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2008.
- KOÇ Ahmet, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 1. B., Rize, İlâhiyat Yayınları, 2010.
- , *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, Ankara, İlâhiyat Yayınları, 2005.
- KOENING Harold G., "Religion, Spirituality, and Anxiety Disorders", *Religion and Spirituality in Psychiatry*, Cambridge University Press, N.Y., U.S.A., 2009.
- KÖKNEL Özcan, *Korkular, Takıntılar, Saplantılar*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1990.
- KÖKTAŞ M. Emin, *Türkiye'de Dini Hayat-İzmir Örneği*, 1. Baskı, İstanbul, İşaret Yay., 1993.
- KÖSE Ali, *Freud ve Din*, 4. B., İstanbul, İz Yay., 2012.
- , *Neden İslâm'ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko Sosyolojik Bir İnceleme*, İstanbul, İSAM Yay., 1997.
- KÖSE Ali, Talip KÜÇÜKCAN, *Doğal Afetler ve Din*, İstanbul, İsam TDV Yay., 2000.
- KRECH David, Richard S. CRUTCHFIELD, *Sosyal Psikoloji*, (çev. Erol Güngör), İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1980.
- KUBLER-ROSS Elisabeth, *Ölüm ve Ölmek Üzerine*, (çev. Bânu Büyükkal), İstanbul, Boyner Holding Yayınları, 1997.
- KULA Naci, *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*, İstanbul, DEM Yayınları, 2005.
- KÜÇÜK M. Alparslan Küçük, *Kutsal Kitap Anlayışı (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm Örneği)*, Ankara, Berikan Yay., 2009.
- KROHNE Heinz Walter, *Stress and Coping Theories*, Johannes Gutenberg- Universität Mainz, Germany, 2002.
- KUTUP Muhammed, *Kur'an-ı Nasıl Okuyalım*, 5. B., İstanbul, İşaret Yay., 1990.
- KUTUP Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, C.III, Beyrut, Dâru's-Şurûk Yay, 1994.

- , *Kur'an'da Edebi Tasvir*, (çev. Mehmet Yolcu), İstanbul, Çizgi Yayınları, 1991.
- LAZARUS Richard, Susan FOLKMAN, *Stress, Appraisal and Coping*, Newyork: Springer, 1984.
- MAQSOOD Ruqaiyyah Waris, *Examining Religions: Islam*, Heinemann, Oxford, 1995.
- MASLOW Abraham H., *Motivation and Personality*, 3. Edition, Harper Collins Publishers, New York, 1987.
- NECATİ M. Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, (çev. Hayati Aydın), Ankara, Fecr Yay., 1998.
- NEVEVÎ Muhyiddîn, *Riyâzü's- Sâlihîn ve Tercemesi*, (çev. K. Burslan - H. H. Erdem), C. I-II-II, Ankara, D.İ.B. Yayınları, 1997.
- NURBAKİ Haluk, *Kur'ân Mucizeleri*, 10. B., İstanbul, Damla Yayınları, 1997.
- OĞUZ Tarkan, Eriş Ufuk, v.d., *İletişim Bilgisi*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay., 2012.
- ONUR Bekir, *Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, Ankara, İmge Yayınları, 1995.
- ÖCAL Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Ankara, TDV Yayınları, 2001.
- , *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul, Dergah Yayınları, 2016.
- ÖNER Necati, *Stres ve Dinî İnanç*, Ankara, TDV Yayınları, 2002.
- ÖZDOĞAN Öznur, *Aşkın Yanımız Maneviyat*, 2. B., Ankara, Özdenöze Yayınları, 2010.
- PARGAMENT Kenneth I., *The Psychology of Religion and Coping*, The Guilford Press, New York - London, 1997.
- PAZARLI Osman, *Din Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1972.
- PEALE Norman V., *Olumlu Düşünmenin Gücü*, (çev. Şahin Cüceloğlu), İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1997.
- PEKER Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Samsun, Çamlıca Yayınları, 2003.
- SABUNİ Muhammed Ali, *Kur'an İlimleri*, (çev: Zeynel Abidin Tatlılıoğlu), 1. Baskı, İstanbul, İnsan Yay., 1996.
- SAKALLI Nuray, *Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler?*, Ankara, İmge Kitabevi, 2006.
- SAMBUR Bilal, *İslâm'ın Aktüel Değeri*, 2. Baskı, Ankara, Katkı Yay., 2007.
- SAYGILI Sefa, *Strese Son*, İstanbul, Tüdev Yayınları, 2001.
- SEYYAR Ali, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, 2. B., İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010.

- ŞAHİN H. Nesrin, *Stresle Başa Çıkma-Olumlu Bir Yaklaşım*, Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1994.
- TARHAN Nevzat, *Aile Okulu*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- T.D.K., *Türkçe Sözlük*, C. I-II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988 .
- ULUDAĞ Süleyman, *İslam Düşüncesinin Yapısı*, İstanbul, Dergâh Yay., 2010.
- UYGUN M. Nuri, “Kur’an ve Müsiki”, *Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-II*, İstanbul, Ensar Neş., 2001
- VATANDAŞ Celaleddin, *Kur’an ve Hayat*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2011.
- WATTERS Wendell, *Deadly Doctrine: Health, Illness, and Christian God-Talk*, Buffalo, N.Y., Prometheus Books, 1992.
- YALOM Irvin D., *Varoluşçu Psikoterapi*, (çev. Zeliha İ. Babayiğit), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2001.
- YAPICI ASIM, *Ruh Sağlığı ve Din*, Adana, Karahan Kitabevi, 2007.
- YILDIRIM Ali, Hasan ŞİMŞEK, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 5. B., Ankara, Seçkin Yayınları, 2005.

Makaleler

- ABDEL-KHALEK Ahmed M., “Islam and Mental Health: A few Speculations”, *Mental Health Religion & Culture*, Vol. 14, No. 2, 2011, pp. 87-92.
- AFLAKSEIR Abdulaziz, Peter C. COLEMAN, “Initial Development of the Iranian Religious Coping Scale”, *Journal of Muslim Mental Health*, Vol. VI, Issue 1, 2011, pp. 44-61.
- AKDOĞAN Ali, “Dini Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatının Fonksiyonu”, *Diyanet İlmi Dergi*, C. 44, S. 3, 2008, ss. 87-111.
- AKYÜREK Süleyman, “Kur’an Kursu Öğreticisinin Meslekî Yeterlilikleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2005, ss. 175-192.
- AKYÜZ Niyazi, Şahin GÜRSOY, İhsan ÇAPCIOĞLU, “Din İşlerinde Özgün Türk Deneyimi: Diyanetin Kurumsal Kimliği ve Güncel Değerlendirmeler”, *Dini Araştırmalar*, C. 9, S. 25, 2006, ss. 31-42.
- ANO Gene G., Erin B. VASCONCELLES, “Religious Coping and Psychological Adjustment to Stress: A Meta Analysis”, *Journal of Clinical Psychology*, Vol. 61, Issue 4, 2005, pp. 461-480.

- ASLANTÜRK Hümeýra, “Kur’an Kursu Öğreticilerinin Problemleri”, *Kur’an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, ss. 79-89.
- ARSLAN Mustafa “Türk Toplumunda Geleneksel Dini Yaşam ve Halk İnançları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir Çalışma”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (2), 2003, ss. 23-46.
- AYDIN Ali Rıza, “Din ve Psikoloji İlişkisi Üzerine”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt IV, Sayı: 1, Samsun 2004, ss. 15-29.
- AYSAN Ferda, “Başa çıkma Stratejilerinin Türkçe Formunun Oluşturulması”, *Ege Eğitim Dergisi*, 3 (1), 2003, ss. 123-132.
- BABAI Atye, et al, “The Effect of Listening to the Voice of Quran on Anxiety before Cardiac Catheterization: A Randomized Controlled Trial”, *Health, Spirituality and Medical Ethics*, Vol. 2, No. 2, 2015, pp. 8-14.
- BALKAYA Feza, “Öfke: Temel Boyutları, Nedenleri Ve Sonuçları”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 4 (7), 2001, ss. 21-45.
- BALL Joanna, Lisa ARMISTEAD, Barbara J. AUSTIN, “The Relationship Between Religiosity and Adjustment among African- American, Females, Urban Adolescents”, *Journal of Adolescence*, 26, 2003, pp. 431-446.
- CANWALLADER Eva H., “Depression and Religion: Realities, Perspectives and Directions”, *Counseling & Values*, 35(2), 1991, pp. 83-92.
- CHANG Bei-Hung, Anne E. NOONAN, Sharon L. TENNSTEDT, “The Role of Religion / Spirituality in Coping with Caregiving for Disabled Elders”, *The Gerontologist*, V. 38, N. 4, 1998, pp. 463-470.
- CEBECİ Suat, “Hafızlık Eğitimi ve Sorunları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (11), 2006, ss. 27-52.
- CENGİL Muammer, “Din Görevlileri ve Kur’an Kursu Öğreticilerinin Tükenmişlik Düzeyleri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 10, S. 1, 2010, ss. 79-101.
- CERRAHOĞLU İsmail, “Kur’an’ı Kerim Nasıl Bir Kitaptır”, Ankara, *Diyanet İlmi Dergi*, C. 43, D.İ.B. Yayınları, 2007.
- , “Kur'an-ı Kerim Nasıl Bir Kitaptır, Nasıl Anladılar, Nasıl Anlıyoruz, Nasıl Anlamalıyız?”, *Diyanet Dergisi*, C. 27, S. 4, 1991, ss. 33-53.

- CERTEL Hüseyin, “Din-İletişim İlişkisi ve Dînî İletişim Engelleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, No. 21, 2008, ss. 128-158.
- ÇETİN Abdurrahman, “Kur’ân Kıraatinde Musikinin Yeri”, *U.Ü.İ.F.D.*, S. 7, C. 7, Bursa, 1998, ss. 115-134.
- DARABINIA Morteza, M. Ali AFZALI, Ali M. GORJI, “The effect of The Quran Recitation On Mental Health of The Iranian Medical Staff”, *Journal of Nursing Education and Practice*, , Iran, Vol. 7, No. 11, 2017, pp. 30-36.
- DOĞAN Şahin, “Dini Tutumların Oluşmasına Etki Eden Sosyo-Kültürel Faktörler”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 4 (8), 2010, ss. 107-126.
- DOMI Mohammad Mahmoud, “The Cry in The Holy Quran and The Effect On The Human Behavior”, Jordan, *Journal of Education and Practice*, Vol. 6, No. 20, 2015, pp. 52-61.
- ELKADİ Ahmed, “Health and Healing in The Quran”, *American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 2, No.2, , U.S.A., 1985, pp. 291-296.
- ELFAWAL Sanaa Mohamed, Mona Refat HOSNI, “The Effect of Quran Therapy on Sedative Requirements and Hemodynamic Parameters in Patients subjected to Spinal Anesthesia”, *Journal of Anesthesia & Pain Medicine*, Volume 1, Issue: 2, Egypt, 2016, pp. 1-4.
- ELLIS Albert, “Psychotherapy and atheistic values: A response to A.E.Bergin’s “Psychotherapy and religious values”, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48 (5), 1980, pp. 635-645.
- ERBAYDAR Nüket P., Nesrin ÇİLİNGİROĞLU, “*Tıp Eğitimi Geleceğın Hekimlerinin Ruh Sağlığı Sorunu Olan Bireylere Yönelik Tutumlarını Etkilemekte Midir?*”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(2), 2010, ss. 114-125.
- FOLKMAN Susan, Richard L. LAZARUS, “If It Changes It Must Be a Process: A Study of Emotion and Coping During Three Stages of a College Examination”, *Journal of Personality and Social Psychology*, American Psychological Association, Vol. 48, No. 1, 1985, pp. 150-170.
- FRİH Bechir, et al, “Effects of Listening to Holy Qur’an Recitation and Physical Training on Dialysis Efficacy, Functional Capacity, and Psychosocial Outcomes in Elderly Patients Undergoing Haemodialysis”, *Libyan Journal of Medicine*, Vol. 12, Published Online: 10 Sep 2017.

- GONZALEZ Maria M., et al, “Anger, Spiritual Meaning and Support from the Religious Community in Dementia Caregiving”, *Journal of Religion and Health*, Published Online: 14 May 2010, pp. 179-186.
- GÜRSES İbrahim, “Yükleme Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *U.Ü.İ.F.D*, C. 17, S. 2, 2008, ss. 359-377.
- GÜVEN Şahin, “Din Görevlilerinin Yeterlilikleri”, Kayseri, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 19, S. 2, 2006, ss. 402-408.
- HAYTA Akif, “İbadetler ve Ruh Sağlığı, Gençlik”, *Din ve Değerler Psikolojisi*, (ed.) Hayati Hökelekli, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002, ss. 117-153.
- HEIDARİ Mohammad, Sara SHAHBAZI, “Effect of Qur’an and Music on Anxiety in Patients during Endoscopy”, *Knowledge & Health*, 8(2), 2013, pp. 67-70.
- HÖKELEKLİ Hayati, “Din Hizmetlerinde Yöntemle İlgili Sorunlar”, *Diyanet İlmi Dergi*, C. 41, S. 3, 2005, ss. 93-104.
- HUSAIN Syed A., “Religion and Mental Health From The Muslim Perspective”, *Handbook of Religion and Mental Health*, (Ed.) Harold G.Koenig, USA, Academic Press, 1998, pp. 279-290.
- IŞIKDOĞAN Davut, Adem KORUKÇU, “Yaz Kur’an Kurslarında kur sistemi ve Kur’an Kursu Öğreticilerinin Bu Sisteme Bakış Açısı”, *AÜİFD*, XLIX, S.1, 2008, ss. 201-221.
- İNCE Abdullah, “Kur’an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre Dini Sosyalleşmeye Katkıları”, *Diyanet İlmi Dergi*, C. 53, S. 2, 2017, ss. 149-174.
- JANG Sung Joon, Byron R. JOHNSON, “Explaining Religious Effects on Distress Among African Americans”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43(2), 2004, pp. 239-260.
- KARACOŞKUN M. Doğan, “Şükür Psikolojisi”, *Somuncu Baba Dergisi*, 2009, ss. 52-56.
- KARAKAŞ Ahmet C., KOÇ Mustafa, “Stresle Başa Çıkma ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 3, 2014, ss. 610-631.
- KARAMAN Fikret, “Kur’ân’ın İnsanlar Arası İlişkiye Verdiği Değer”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 2, 2014, ss. 21-48.
- KATZ Robert, “The Meaning of Religion in Healthy People”, *Morality and Mental Health*, (ed.) O. Hobart Mowrer, Rand Macnally Co., Chicago, 1967.

- KAYAHAN Miyaser, “Hemşirelik Öğrencilerinin Şizofreniye Karşı Tutumları Ve Psikiyatri Eğitiminin Etkisi”, *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 6(1), 2009, ss. 27-34.
- KISSLING, H. J., “Halk Dinine İlişkin Geleneklerin Koruyucusu Olarak İslam Tarikatları”, (çev. T. Akpınar), *Tarih ve Toplum*, S. 113, Mayıs-1993, ss. 23-27.
- KOÇ Mustafa, “Yaşlılık Döneminde Ölüm Ötesi Psikolojisi Üzerine Bir Alan Araştırması”, Sivas, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VIII / 1, 2004, ss. 203-228.
- KOENING Harold G., “Research on Religion, Spirituality, and Mental Health: A Review”, *The Canadian Journal of Psychiatry*, Vol. 54, May, 2009, pp. 283-291.
- KÖYLÜ Mustafa, “Din Görevlilerinde Bulunması Gereken Nitelikler”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, 1990, ss. 135-153.
- KULA Naci, “Deprem ve Dînî Başa Çıkma”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, ss. 234-255.
- KÜÇÜKCAN Talip, “Can Religiosity be Measured? Dimension of Religious Commitment: Theories Revisited”, *U.Ü.İ.D.F.*, C. 9, S. 9, 2000, ss. 461-468.
- LEE Bong-Jae, “Moderating Effects of Religious/Spiritual Coping in The Relation Between Perceived Stress and Psychological Well-Being”, *Pastoral Psychology*, 55 (6), 2007, pp. 751-759.
- LURIA Gil, Amram TORJMAN, “Resources And Coping With Stressful Events”, *Journal of Organizational Behaviour*, 30, 2009, pp. 685-707.
- MAYNARD A. Elizabeth, L.Richard GORSUCH, P. Jeffrey BJORK, “Religious Coping Style Concept of God, and Personal Religious Variables in Threat, Loss, and Challenge Situations”, *Journal for the Scientific Study of Religion(JSSR)*, Vol. 40, No.1, March 2001, pp. 65-74.
- MEHMEDOĞLU Ali Ulvi, A. AYGÜN, “James W. Flower ve İnanç Gelişim Teorisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 2006, ss. 117-139.
- MINER Michael H., J. MCKNIGHT, “Religious Attributions: Situational Factors and Effects On Coping”, *Journal For Scientific Study of Religion*, Vol. 38, No.2, 1999, pp. 274-286.

- ÖCAL Mustafa, “Türkiye’de Kur’an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcazetname Örneği”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 2, 2004, ss. 81-140.
- “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 7, 1998, ss. 241-268.
- ÖZDOĞAN Öznur, “İnsan-Kutsal Kitap İlişkisi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XLI, S. 41, 2000, ss. 293-308.
- PARGAMENT Kenneth I., “God Help Me: Toward A Theoretical Framework of Coping for the Psychology of Religion”, (çev. Ahmet Albayrak), *TabulaRasa*, Yıl. 3, S. 9, 2003, 207-238.
- , “The Bitter and the Sweet: An Evaluation of the Costs and Benefits of Religiousness”, *Psychological Inquiry*, Vol. 13, No. 3, 2002, pp. 168-181.
- PARGAMENT Kenneth I., v.d., “Religious Coping Among The Religious”, *Journal for the Scientific Study of the Religion*, 40 (3), 2001, pp. 497-513.
- PARGAMENT Kenneth. I., v.d., “Religious Coping Methods As Predictors of Psychological, Physical and Spiritual Outcomes among medically Ill Elderly Patients: A Two-Year Longitudinal Study”, *Journal of Health Psychology*, 9 (6), 2004, pp. 713-730.
- PEARCE Michelle, Jerome L. SINGER, Holly G. PRIGERSON, “Religious Coping among Caregivers of Terminally Ill Cancer Patients: Main Effects and Psychosocial Mediators”, *Journal of Health Psychology*, Vol. 11, Issue 5, 2006, pp. 743-759.
- PETERSEN Larry R., Anita ROY, “Religiosity, Anxiety, Meaning and Purpose: Religion’s Consequences for Psychological Wellbeing”, *Review of Psychological Research*, Vol. 27, No. 1, 1985, pp. 49-62.
- POLAT Fazlı, “Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl. 6, S. 10, 2002, ss. 119-128.
- SANCAKLI Saffet, “Değişen ve Gelişen Toplumsal Hayatta Din Hizmetlerini Yürütenlerin Misyonu/ Nitelikleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 44, S. 2, 2008, ss. 345-371.
- SHAMSI Mohsen, et al, “The Effect Of Holy Quran Recitation on Perceived Stress among Personnel of Arak University of Medical Sciences”, *Scientific-Research Journal of Shahed University*, No. 95, Iran, 2011, pp. 1-11.

- STRIZENEC Michal, “Dindarlık ve Bilişsel Süreçler”, (çev. Abdulvahid Sezen), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 10, S. 3, 2010, ss. 273-286.
- SZEWCZYK Lezsek S., Elzbieta B. WEINMULLER, “Religious Aspects of Coping With Stress Among Adolescents From Families With Alcohol Problems”, *Mental Health, Religion and Culture*, Vol. 9, Issue 4, 2006, pp. 389-400.
- TAMAM Lut, Zehra ÖZTÜRK, Gonca KARAKUŞ, “Yaşlı Bireylerde Ölüm Kaygısı”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12 (1), 2011, ss. 37-43.
- TAŞPINAR Halil, “Din Görevlilerinin İşlevsel Açından İletişim Metotları”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 44, S. 1, 2008, ss. 47-78.
- TUMIRAN Mohd Amzari, et al, “Addressing Sleep Disorder of Autistic Children with Qur’anic Sound Therapy”, *Health*, Vol. 5, No. 8A2, 2013, pp. 73-79.
- TÜRKMEN Sabri, “Kur’ân’ın Mucizeliği Meselesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 39, S. 4, 2003, ss. 55-70.
- ÜNVER Mustafa, “Kur’an Ekseninde Din Görevlisinin Dikkate Alması Gereken Hususlar”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 41, S. 3, 2005, ss. 71-93.
- WANG Mei-Chuan, v.d., “Purpose in Life and Reasons for Living As Mediators of the Relationship Between Stress, Coping, and Suicidal Behavior”, *The Journal of Positive Psychology*, Vol. 2., Issue 3, 2007, pp. 195-204.
- WEBB Judith, Lauren E. STOUFFER, “Religious and Spiritual Differences Within Families: Influences on End-of-life Decision Making”, *The Journal for Nurse Practitioners*, U.S.A., 2014, Vol. 10, Issue: 8, pp. 588-593.
- YEĞİN Hüseyin İ., “Öfke Duygusu ve Dini Açından Baş Edebilme Yolları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 10, S. 2, 2010, ss. 235-258.
- YILMAZ Hüseyin, “Kur’ân-ı Kerîm’i Nasıl Okumalıyız?”, Ankara, *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*, Haziran - 2005.

Diğer Kaynaklar

- AKGÖZ Fatma, *Kur’an Kursu Öğrencilerinin Gözüyle Öğreticilerin İletişim Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Konya İl Merkezindeki Yatılı Kız Kur’an Kursları Örneği)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2011.

- ALTINTAŞ Süleyman, *Depresyon ile Dinsel Başa Çıkma Arasında İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İzmir, 2014.
- ASLAN Nebile, *Kur'an-ı Kerimle İlgili İnanç ve Tutumlar*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2002.
- AYDIN Ali Rıza, *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Mesleki Problemleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 1991.
- AYDIN Özlem G., *Yaşamı Sürdürmede Dini İnançın Rolü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Doktora Tezi), Ankara, 2011.
- BALBAY Emine, *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Mesleki Yeterlilikleri (Diyarbakır Örneği)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisan Tezi), Elazığ, 2011.
- BİNGÖL Sündüz, *Kur'an Kursu Öğreticilerinde Empati*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 2012.
- BULUT ZAHİDE, *18-50 Yaş Arası Bayanların Kursu Devam Etme Motivasyonları (Ankara - Keçiören Örneği)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisan Tezi), Kayseri, 2009.
- ÇAYLI Ahmet F., *Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi ve Problemleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Göller Bölgesi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2005.
- ÇEKİN Abdulkadir, *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), 2005.
- , *Kur'an Kursu Öğreticilerinin İş Doyum Düzeyi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2011.
- ÇİMEN, Abdullah E., "Hafızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hafızlık Çalışmalarıyla İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Hafızlığın Sağlamlaştırılmasında Bir Metot Denemesi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S.18, 2007.
- EKŞİ Halil, "Başa Çıkma, Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Bursa, 2001.
- ERYÜCEL Sema, *Yaşam Olayları ve Dini Başa Çıkma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Doktora Tezi), Ankara, 2013.

- GÜN Elif, *Stresle Başa Çıkma, Bilişsel Süreçler ve Dindarlık Üzerine Bir İnceleme*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2002.
- KARSLI Nemci, *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Doktora Tezi), Erzurum, 2011.
- KAVAS Erkan, *Dini Tutum-Stresle Başa Çıkma İlişkisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Isparta, 2013.
- KAZAN Cengiz, *Kur'an'ın Korku Olayı İle İnsana Yaklaşımı*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2002.
- KILIÇ Elif, *Kur'an Okumanın Ergenlik Dönemi Bireyleri Üzerindeki Etkileri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2010.
- MUZ Seda, *Bilişsel Terapi ve Dini Başaçıkma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2009.
- ÖZKAN Ayşe Nur, *Dini Motiflerin Öfke Kontrolü Üzerindeki Etkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.
- ÖZKAN Osman, *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2016.
- ÖZTÜRK M. Fatih, *Mücadele Suresinin Din eğitimi Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008.
- ÖZTÜRK Fatma Z., *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik, Kültürel Temelleri ve Sorunları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007.
- ÖZTÜRK Özlem, *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007.
- SAĞIR Zeynep, *Suriyeli Mültecilerde Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014.
- ŞEN Süleyman Z., *Kur'an Kursu Öğrenci ve Öğreticilerinin Beklenti ve Sorunları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1995.
- ŞENGÜL Fatma, *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007.

- TANHAN Fuat, *Ölüm Kaygısıyla Baş Etme Eğitiminin Ölüm Kaygısı ve Psikolojik İyi Olma Düzeyine Etkisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Doktora Tezi), 2007.
- TOKUR Behlül, *Stres-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Doktora Tezi), Erzurum, 2011.
- TOPUZ İlhan, *Dini Gelişim Düzeyleri ile Dini Başa Çıkma Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, (Doktora Tezi), Bursa, 2003.
- TUNÇ Ergün, *Yaşanmış Tecrübeler Açısından Kur'an'ın İnsanı Etkileme Gücü*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- UYGUN Hamdi, *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1992.

İnternet Kaynakları

ANAR – Zinde Sosyal Gelişim Derneği, “Kur'an'ın Anlamı İle Buluşmak – Kamuoyu Anketi”, 9-22 Ekim, Ankara, 2007.

<http://www.zinde.info/kuran%C2%92in-anlamiyla-bulusmak-kamuoyu-anketi/>

TÜRKİYE’DE DİNİ HAYAT ARAŞTIRMASI, Ankara, 2014.

<https://serdargunes.files.wordpress.com/2013/08/tc3bcrkiye-de-dini-hayat-arastirmasi-2014.pdf>

<http://www2.diyamet.gov.tr>

<http://www.kuis.edu.my/>

<http://www.ensonhaber.com>

<http://www.haberler.com>

<http://www.resmigazete.gov.tr>

<http://mevzuat.meb.gov.tr>

<http://www.osym.gov.tr>

<http://www.meb.gov.tr>

<http://www.kuranimiz.net>

EKLER

Ek 1: Mülakat Formu

MÜLAKAT SORULARI

Medeni Durumunuz:

Görev Yaptığınız Kurs:

Mezuniyet Durumunuz:

Hizmet Süresi:

Yaşınız:

Hafızlık Durumu:

1. Hayatta en çok hangi alanda problemlerle karşılaşıyorsunuz?
2. Hangi alanda sorun yaşadığınız zaman daha çok etkilenir, rahatsız olursunuz?
3. Kursla ilgili en çok rahatsız olduğunuz şey nedir?
4. İdarenizden memnun musunuz? Bir problem ilettiğinizde sizinle ilgileniyorlar mı?
5. Genel olarak mesleğinizden memnun musunuz?
6. İmkan olsa başka bir kurumda çalışır mıydınız?
7. Kendinizi mesleki anlamda yeterli görüyor musunuz?
8. Derslerde meal – tefsir okuyup öğrencilerinizle paylaşımlarda bulunur musunuz? Evetse nasıl ve kaç gün?
9. Mevlüt – hatim gibi şeylerden para alır mısınız?
10. Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamak için kitap, makale okuyup sempozyumlara katılır mısınız? Ya da neler yaparsınız?
11. Özel olarak takip ettiğiniz bir meal - tefsir var mı?
12. Kurs dışında, özel hayatınızda Kur'an okur musunuz? Evetse ne kadar sıklıkla ve ne amaçla okursunuz?
13. Sizi Kur'an'ın en çok hangi yönü etkiler?
14. Sizi mana olarak Kur'an-ı Kerimdeki hangi konular daha çok etkiler?
15. Kur'an-ı Kerim okur veya dinlerken daha çok neler hissedersiniz?
16. Sorunlarla başa çıkmada Kur'an'dan faydalanır mısınız?
17. Kur'an-ı Kerim'den etkilenip de değiştirdiğiniz bir düşünceniz oldu mu?

18. Kur'an-ı Kerimden etkilenip de değiştirdiğiniz bir davranışınız oldu mu?
19. Kur'an-ı Kerim'de sizi en çok etkileyen, sizde özel bir yeri olan herhangi bir ayet ya da sure var mıdır?
20. Kur'an-ı Kerim'i daha çok hangi amaçla okur veya dinlersiniz?
21. Kur'an-ı Kerim-i daha çok hangi ruh halindeyken okur veya dinlersiniz?
22. Manasını anlamasanız da Kur'an'ın sırf kıraatinden etkilenir misiniz?
Evetse sizce neden?
23. Olumsuz bir olay ya da problemle karşılaşınca neler yaparsınız?
24. Kendinizi çaresiz hissettiğinizde ya da korkulu anlarınızda aklınıza Kur'an-ı Kerimden herhangi bir ayet ya da sure gelir mi? Evetse bir örnek verebilir misiniz?
25. Ailevi ve ekonomik problemler yaşarken Kur'an-ı Kerimden aklınıza herhangi bir ayet ya da sure gelir mi? Evetse bir örnek verebilir misiniz?
26. Sizce Kur'an-ı Kerim'in en etkileyici yönü, insanları rahatlatıp onlara şifa vermesi midir?
27. Kur'an-ı Kerim sizin hayatınıza kısaca ne gibi bir anlam katar?

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Ayfer ŞENGÜL
Tez Adı	Bayan Kur'an Kursu Öğreticilerinin Sorunlarla Başa Çıkma Kur'an-ı Kerim'e Başvurmayla İlgili Tutumları
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl ☐ 2 yıl ☐ 3 yıl ☐ ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezim belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 22.11.2017

İmza:

